

Iolanda Eminescu

Mari procese din istoria justiției

Editura științifică

București 1970

Coperta și supracoperta: Dumitru Ionescu

CUPRINS

Prefața...7

Procesul marchizei de Brinvilliers. Drama
otrăvurilor...11

Procesul Calas...37

Procesul curierului din Lyon... 63

Procesul La Roncière...82

Procesul Landru...92

Procesul Stavisky...114

Procesul Elvirei Barney...136

Procesul doctorului Adams... 152

Procesul arhitectului Socolescu...176

Procesul inginerului Cristescu...195

Procesul lui Nicolae Elzer-Petropol...213 Procesul
Arabelei Armășescu Stravolca...235

PREFAȚĂ.

Reconstituirea și evocarea „marilor procese” a devenit, mai ales de la romantismul secolului al XIX-lea încoace, un adevărat gen literar. Un gen care oscilează între istorie și romanul realist, între cronică de senzație și romanul polițist, în lumea întreagă, la un public larg și divers prin gust: literar și nevoi intelectuale, succesul acestei literaturi nu s-a dezmințit niciodată.

Literatura marilor procese își are numele ei cunoscute, de la Alexandre Dumas, deschizător de drumuri, la Henri Robert, care a cultivat genul pentru a crea o vastă operă ce „l-a deschis porțile Academiei Franceze. Reprezentanții cei mai valoroși ai ei s-au recrutat din rândul istoricilor de certă reputație: „ca Funck-Brentano, dintre profesori de drept conștiincioși și erudiți, ca Maximilian Jacta, sau dintre ilustrele figuri ale barei, ca academicianul Maurice Garçon, care include cu

succes în acest gen și materia proceselor civile. În sfârșit, un ziarist de mare talent, Geo London, izbutește să ridice simpla cronică judiciară, purtând amprenta efemeră a cotidianului și aviditatea pentru senzațional, la rangul unei literaturi serioase și exemplare, greu de imitat: „Marile procese ale anului”. Cadrul strict penal se va dovedi și pentru el prea strâmt și de aceea îl va sparge, pentru a îmbrățișa mai larg reflectarea judiciară a dramelor sociale și a omului în individualitatea sa. Totuși, în întregul ei, literatura „marilor procese” rămâne legată de infracțiunile și de pedepsele prevăzute de legiurile penale.

Deiivența - în formele ei extrem de variate - a constituit, pentru conștiința colectivă și individuală, o zguduire

«ecouri multiple, un traumatism reflectat în literatura și arta tuturor timpurilor, începând cu etnografia și folclorul.

Mitul lui Oreste și al lui Oedip, legenda lui Tezeu și aceea a Medeei nu sunt decât tulburătoare variații - de pe vremea când omenirea „gândea în basme” - pe tema nelegiuirii. De la marea artă oratorică ateniană și romană ni s-au păstrat câteva capodopere de elocință judiciară, sub al cărei prestigiu regăsim cronică unor mari procese ale antichității clasice.

Dintr-un început, conștiința omului, religiile naturale sau revelate, construcțiile speculative ale filosofilor și, în sfârșit, puterea politică au pus problema fundamentală a înțelegerii rădăcinilor crimei și, totodată, problema îndreptățirii omului și a societății de a pedepsi, pretinzând sau nădăjduind ca prin pedeapsă să curme răul, să „curețe” păcatul săvârșit, să restabilească echilibrul stricat, să anihileze forțele pe care orice nelegiuire le dezlănțuie. Dar, îndărătul tuturor acestor reacții străvechi, se poate ușor regăsi o gravă nevoie permanentă: aceea a corpului social de a se apăra - în conținutul lui istoric concret - împotriva negației, a ruperii de echilibru, a anarhiei - când brutale, când lente - pe care o implică actul crimei sau chiar alte fapte penale mai puțin grave.

Astăzi, în bună parte, cauzele fenomenului infracțional au fost explicate, iar dreptul societății de a pedepsi nu mai este în genere contestat. Totuși, câte întrebări, câte obstacole, câte probleme nu se ridică în momentul aplicării concrete a legii penale. Limitele posibile în folosirea mijloacelor de combatere a criminalității și de administrare a represiunii, legitimitatea – discutabilă sau discutată – a unor metode de cercetare și a unor pedepse, larga dezbatere a acestor aspecte au infuzat represiunii penale o anumită doză de umanism. Umanism adesea teoretic și declarativ, dacă ținem seama de tabloul sumbru pe care ni-l înfățișează uneori lupta din cadrul societăților bazate pe exploatare împotriva propriei lor delincvențe, cu noile ei forme de criminalitate, cu noile ei probleme de represiune, cu noile mijloace de difuzare vizuală, auditivă și scrisă a crimei.

Ca în toate celelalte domenii ale vieții sociale, gândirea socialismului științific” și construcția societății socialiste au schimbat profund raporturile omului cu delincvența, cu combaterea ei. Pe măsura afirmării dominante a societății noi, cunoașterea vieții judiciare din trecutul țării noastre și din alte țări, în aspectele ei sociale, departe de a fi indiferentă sau inutilă, se dovedește necesară pentru înțelegerea istorică a prezentului.

Iată pe scurt, și într-o formulare generală, gândurile cu care am pornit să scriu această carte, cuprinzând „mari procese din istoria justiției”. Subliniez, n-am înțeles să scriu o culegere de „mari procese” în care, accentuând senzaționalul lor, să dau cititorului un fel de mici schițe polițiste cu subiect real. Tehnica romanului polițist și finalitatea justificată a acestui gen rămân străine de esența cărții de față. Numai superficial și prin parțială asemănare obiectivă a celor două genuri, aceste „mari procese din istoria justiției” vor atinge și vor face să vibreze unele coarde ale unui exclusivist amator al genului mai sus amintit.

Cartea de față – nefiind o carte de imaginație, de ficțiune – rămâne tributară adevărului istoric,

documentației exacte și reconstituirii cât mai juste a mediului istoric, a mentalității oamenilor unei anumite epoci, a climatului unei societăți date. Fără a urmări o erudiție exhaustivă, s-au folosit surse de o probitate și valoare indiscutabilă, căutându-se ca, pe baza lor, să se ajungă la o reconstituire a câtorva momente caracteristice și semnificative din istoria justiției.

Procese de acum câteva secole (Afacerea otrăvurilor, Calas, Curierul de Lyon), altele mai aproape de noi sau moderne (Staviski, Stravolca, Adams), tulburătoare erori și înscenări (La Roncière), procese „celebre” sau numai răsunătoare, toate împreună vor îngădui cititorului nu numai să-și satisfacă o curiozitate menținută mereu trează de aspectele episodice, dar și să-și îmbogățească – fără pedanterie și efort vizibil – cunoașterea oamenilor și a societăților din trecut. Cititorul preocupat de a găsi sensul adânc al lucrurilor, trecând dincolo de o anumită curiozitate distractivă, va surprinde cu viu interes. diferențele de climat, de structură și de randament ale unor sisteme de împărțire a justiției (atât de diferite, ca cel francez din trecut și de azi, cel anglo-saxon în ansamblul lui și cel românesc dintre cele două războaie mondiale). Defectele și particularitățile lor vor oglindi – pentru acest cititor – defectele și particularitățile unor societăți, ale unor sisteme sociale, lăsând să întrevadă probleme și mai grave, a căror rezolvare este de neconceput fără o schimbare fundamentală a structurilor economice și sociale.

Cititorii pasionați pentru dinamismul epic al romanelor de aventuri vor fi surprinși când vor descoperi cât de captivantă poate fi relatarea desfășurării unor procese reale, ce solicitări de ordin fizic, etic și intelectual reclamă uneori acestea, din partea tuturor celor care dețin un anumit rol în cadrul lor. Dincolo însă de aspectele invocate, o asemenea lectură trezește în mod firesc interesul pentru dramele umane semnificative, oferă un prilej de meditație asupra infractorului și asupra celor care trebuie să-l pedepsească, evidențiind totodată

tulburătoarele străduințe ale genului uman de a găsi o cale spre mai bine. Tot [cu acest prilej zise vădesc i - uneori chiar din simpla relatare a anumitor aspecte - viciile de sistem ale organizării judiciare din orânduirile bazate pe exploatare, sisteme complicate și greoaie, amenințate la fiecare pas să greșească cu voie sau fără voie.

Iată de ce am ales procese care evocă dezechilibrul moral al unei societăți absolutiste (Afacerea otrăvurilor), izbucnirea deconcertantă a fanatismului în plin secol al Luminilor (Afacerea Calas), orbirea și reaua-credință a unor judecători care ghilotinează un nevinovat (Curierul din Lyon), corupția cercurilor politice și financiare ale capitalismului modern (Afacerea Staviski), tragicomedia marii burghezii franceze din secolul trecut (La Roncière) sau dramele pline de semnificație umană și socială ale unor elemente ale burgheziei române dintre cele două războaie mondiale. Stilul politicii judiciare, stilul procurorului și al judecătorului penal, problematica așa de controversată a curților cu jurați, tipul avocatului în apărare și în acuzare, tipul martorului, fiecare în limitele categoriei lui sociale, și mai presus de toate seria tipurilor de oameni din boxa acuzaților, unde adesea se poate ascunde nevinovatul, victimă a unei erori judiciare, iată destule elemente pasionante cu care cititorul își va da întâlnire în paginile ce urmează.

10

Procesul marchizei de Bunoilliers. Drama otrăvurilor¹

17 iulie 1676. Ceața serii învăluia un Paris cuprins de tulburare. În fața mulțimii, care umplea piața denumită *Place de Greve*, Guillaume, călăul orașului, reteza dintr-o singură lovitură de secure capul marchizei de Brinvilliers. Era o cumplită otrăvitoare alături de care, după părerea unei ilustre contemporane, doamna de Sévigné, Medeea însăși e o nevinovată!

Marchiza începuse prin a încerca puterea otrăvurilor, ce plănuia să le folosească, asupra unor bolnavi din spitalul

1 în Franța, în perioada regalității, împărțirea justiției laice constituia un atribut al regelui, dar cum nu o putea exercita totdeauna direct, își îndeplinea această îndatorire prin intermediul unei anumite organizări: *justiția delegată*, care se distribuia de diferite jurisdicții regale prin delegare, în formele stabilite prin cutume sau prin ordonanțe regale, și *justiția rezervată*, pe care monarhul o împărțea direct sau prin comisarii săi, în forme care variau foarte mult. În sistemul *justiției delegate*, instanța de bază era alcătuită dintr-un judecător numit *prevot* (de la latinescul *praepositus*, adică: pus în frunte, înputernicit să conducă, delegat) care era îndrituit să judece atât cauzele penale, cât și cele civile. La sediul său, care era de obicei în castelul sau turnul regal din circumscripția sa, se țineau ședințe de judecată la intervale de timp regulate (îndeobște la 15 zile). Acest magistrat regal judeca singur, dar, potrivit tradiției, era asistat de *auditores*, aleși de el dintre notabilii locului și cărora le încredința adesea pronunțarea hotărârii. Judecata prevotală era mărginită, în ceea ce privește persoanele supuse ei, de diferite privilegii de care se bucurau îndeosebi clerul și nobilii. Instanța superioară, având în principiu aceeași competență, era condusă de un *hailli* (de la cuvântul latin medieval *bajulus*, adică: însărcinat cu afaceri, administrator) și se numea *bailliage*. La aceste tribunale funcționa un locotenent *general* (*lieutenant general*) și unul particular (*lieutenant particulier*). Importanța acestor instanțe scade începând aproximativ din 1750. Procedura criminală consta într-o judecată sumară și fără dezbateri în caz de flagrant delict (*present maifait*). În celelalte cazuri, urmărirea era pornită fie de partea interesată, fie din oficiu de către procurorul sau avocatul regelui, în urma unui denunț sau a zvonului public. Instrucțiunea era secretă și, afară de cazul mărturisirii care ducea la condamnarea imediată, judecata urma o singură cale, denumită ordinară, începând din secolul al XIV-lea apare și calea extraordinară, care presupunea folosirea torturii, pentru a sili pe cel vinovat

să-și recunoască vinovăția sau să mărturisească numele complicilor săi. Deasupra, și în afara acestui sistem de jurisdicție, funcționa Curtea regală de justiție (*Cour royale de justice*) sau *Curia regis*. Ea judeca în numele regelui și din ordinul acestuia. Sub Ludovic al IX-lea această instanță era organizată sub formă de Parlament (*Parlement*). Cu timpul, ședințele aveau loc totdeauna în Paris (și nu oriunde se afla regele) și astfel această instanță de jurisdicție regală a căpătat denumirea de Parlamentul din Paris, având la început o singură cameră de justiție (secție) care, prin sporirea numărului de consilieri ce o alcătuiau, devine centrul instituției, sub denumirea de *Grand Chtzmbre* (sau *Chambre des I-lays*). Cauzele criminale, altele decât cele în care se putea pronunța pedeapsa cu moartea și care continuau să fie judecate de Marea Cameră, au fost trecute unei secții anume create sub denumirea de *Chambre de la Tour-nelle* (după turnul palatului de justiție unde aveau loc ședințele). Încă de la începutul secolului al XIII-lea, alături de Parlamentul din Paris au apărut și unele parlamente provinciale, în provinciile treptat anexate vechiului nucleu al monarhiei franceze. Justiția, fiind un atribut fundamental al regalității, era considerată că emană de la rege și de aceea toate tribunalele amintite funcționau prin împuternicire regală. Prin denumirea de *justiție rezervată* se înțelegea justiția împărțită personal de rege. Sesizarea se făcea prin cereri scrise, numite *placets*, la care regele răspundea uneori prin așa-numitele *lettres de cachet* [scrisori închise], adică printr-un ordin care adesea dispunea arestarea ori exilarea unei persoane de orice condiție socială. Justiția rezervată se mai manifesta însă și prin controlul exercitat asupra împărțirii justiției delegate și prin dreptul de a-i suspenda cursul, de a-l schimba pe judecător și de a hotărî în mod suveran asupra litigiului, prin *lettres de justice* [ordine judiciare]. Astfel de intervenții regale se produceau și în activitatea Parlamentului, luând numele* de *Ut de justice*, după numele baldachinului sub care regele lua loc, pentru

îndeplinirea unuia dintre actele cele mai solemne și de o deosebită gravitate pentru monarhie, atunci când interesele regalității erau în joc. Justiția regală (ca justiție laică a statului) s-a afirmat, s-a dezvoltat și s-a consolidat treptat până la revoluția franceză, în concurență și în luptă cu justiția bisericii catolice, cu justiția feudalilor și cu justiția comunală a orașelor înzestrate cu privilegii. Instaurarea monarhiei absolute a dus la lichidarea justiției feudalilor în esența ei, ea exercitându-se numai limitat, ca o concesiune din partea regelui care o supraveghea prin agenții săi, îi fixa regulile de procedură și uneori o răscumpăra de la feudali titulari. Absolutismul monarhic a dus la o limitare și mai mare, cu excepția unor provincii recent anexate, a jurisdicției bisericii, care este redusă la procesele disciplinare ale clerului și la unele probleme privind căsătoria. În orașe, judecătorii regali au fost instalați pretutindeni, posturile de judecători fiind vândute iar umede dintre ele puflând fi dobândite prin moștenire, direct sau indirect. Acest mod de dobândire a contribuit la transformarea parlamentelor în corpuri politice de clasă care vor intra tot mai des în conflict cu monarhia. Dar, în secolul al XVII-lea, parlamentele încetează de a mai fi instanțe suverane. Hotărârile lor vor putea fi atacate cu calea de atac a recursului în casare, care se judecă de Consiliul privat sau de Marele consiliu al regelui. De aceea întreaga dezvoltare din perioada istorică considerată poate fi caracterizată ca o acaparare a împărțirii justiției de către regalitate.

11

„Hote! Dieu”, după care și-a otrăvit pe rând tată¹ și cei doi frați. De altfel ea a încercat efectele diferitelor otrăvuri aproape asupra tuturor celor din jurul ei, necruțând nici pe propriul ei copil și nici pe sine însăși.

Cei care locuiau împreună cu ea sau care o frecventau se aflau cuprinși de o asemenea spaimă, încât fiecare își administra preventiv și neîntrerupt o contraotrăvă!

12

Data de 17 iulie 1676 nu marca numai ultima scenă a unui proces care, prin grozăvia crimelor săvârșite și prin înaltul rang al criminalei, zguduise profund Franța, dar reprezenta totodată și momentul declanșării unei lungi serii de procese în care au fost rând pe rând amestecate cele mai strălucite personalități de la curtea lui Ludovic al XIV-lea, ea, printre care se număra chiar marchiza de Montespan, favorita Regelui Soare.

Este ușor de închipuit starea de spirit creată de arestarea unui mare număr de persoane aparținând celor mai cunoscute familii ale aristocrației franceze, a doamnelor de Dreux, Leferon, de Poulailhon și a abatelui Mariette (înruși cu înalții magistrați chemați să-i judece) sau citarea în fața tribunalului² a ducesei de Bouillon, a prințesei de Tingry, a marelui de La Fiere, a contesei du Roure ori fuga din țară a marchizei d'Alluye, a vicontesei de Polignac, a contelui Clermont-Lodeve, a marchizului de Cessac, a contesei de Soissons și, în sfârșit, întemnițarea la Bastilia a mareșalului de Luxembourg³. Uriașul scandal nu crășase nici pe rege care, în unele cazuri, s-a văzut silit să ordone în

² *La chambre ardente*, tribunal excepțional care judeca crimele contra statului. Denumirea, se explica prin faptul că încăperea în care aveau loc Ședințele era tapisată în negru și luminată de un mare număr de făclii. Dosarele proceselor judecate de acest tribunal se păstrează la biblioteca Arsenalului.

³ A se vedea Frantz Funck-Brentano, *Le drame des poisons* [Drama otrăvurilor], Editura J. Tallandier, Paris, 1928, p. 197.

13

x>

fi?

cetarea urmăririi, dispunând în același timp sustragerea unor dosare de la tribunal.

Vrăjitorii, otrăviri, liturghii de magie neagră... cercetările descoperiseră cele mai neașteptate complicități. Panica cuprinsese întregul Paris, încât până și

în cele mai simple accidente se vedea urma unei otrăviri.

Născută la 22 iulie 1630, Marie-Madeleine d'Aubray, devenită prin căsătorie marchiză de Brinvilliers, era primul dintre cei cinci copii ai lui Antoine Dreux d'Aubray, gentilom d'Offemont și de Villiers, consilier de stat, având (în organizarea judiciară a țării) titlul de *meâtre de requetes*⁴, precum și numeroase alte funcții și titluri.

Crescută fără nicio supraveghere, marchiza de Brinvilliers cunoscuse din copilărie toate viciile, mergând până la incest. Textul confesiunii găsite asupra ei în momentul arestării a îngrozit întreaga Franță și, pentru a putea fi citit în fața tribunalului care o judeca, a trebuit să fie în mare parte tradus în limba latină!

Bine instruită, dând dovadă de o uimitoare energie și de un curaj cu totul neobișnuit, sfidând moartea și ironizând pe cei care-și făceau loc să o vadă mai de aproape în timp ce era condusă la locul execuției⁵, marchiza de Brinvilliers ajunge să inspire curiozitate și interes celor care, contemporani cu ea sau mult mai târziu, s-au ocupat de viața și de procesul ei.

„Era una dintre acele naturi, scrie Funck-Brentano, care, dacă ar fi fost îndrumată pe calea cea bună, ar fi fost în stare de acțiuni eroice, dar care se dovedesc totodată capabile de cele mai mari crime, dacă se întâmplă să fie lăsate pradă relexlor lor instincte” G.

⁴ Judecător atașat consiliului regal sau secției reclamațiilor (*requetes*) înființată pe lângă fiecare parlament.

⁸ Astfel, zăbind-o la fereastra uneia dintre casele de pe podul Notredame pe doamna de Sévigné, hotărâtă să nu piardă nimic din spectacol, pentru a-l putea relata amănunțit în scrisoarea pe care a doua zi o va scrie ficeii sale, marchiza de Brinvilliers se adresează duhovnicului ei cu voce tare, pentru a fi auzită de la distanță: „. Iată domnule, o stranie curiozitate!”

⁶ Op. cit., p. 3.

14

Iar scriitorul francez Henri Robert, relatând execuția

marchizei, încheie cu această reflecție: „Dacă a trăit cât se poate de rău, a știut totuși să moară bine” 7.

În sfârșit, duhovnicul ei din zilele dinaintea execuției, abatele Pirot, impresionat de personalitatea acestei femei, i-a consacrat două volume, în care îi face următorul portret:

„Era de felul ei neînfricată, de un mare curaj... un spirit viu și pătrunzător, înțelegând pe deplin lucrurile și exprimându-le în cuvinte potrivite și puține, extrem de precise; găsea pe loc soluția pentru a ieși dintr-o situație grea și lua de îndată poziție în problemele cele mai stânjenitoare, ușuratică și nelegându-se de nimic, inegală și nestăpânită... Sufletul ei avea o anumită tărie, dădea dovadă de un sânge rece neobișnuit în fața celor mai neașteptate întâmplări, de o stăpânire care îi înlătura orice emoție, hotărâtă să aștepte și să îndure moartea, dacă ar fi fost necesar” 8.

Acest portret, zugrăvit de abatele Pirot, este cu atât mai neașteptat, cu cât vine de la preotul care a fost cel ce a determinat-o pe marchiză să-și mărturisească crimele și le-a auzit descrise chiar de criminală.

Mică de statură, cu trăsături plăcute, cu ochii albaștri și cu un frumos păr castaniu, dar și cu o importantă dotă, Marie-Madeleine d'Aubray se căsătorește în 1651 cu Antoine Gobelin de Brinvilliers, bogat descendent al fondatorului celebrei manufacturi „Gobelins”.

Soțul, înșelat imediat după căsătorie, simțindu-și în permanență viața amenințată, înghițea de mai multe ori pe zi contraotravă, nu mânca decât servit de un valet ales de el și nu bea decât după ce i se spăla de fiecare dată paharul în fața lui. Acestui soț îi scrie marchiza de Brinvilliers, înainte de a muri, o scrisoare (pe care Funck-Brentano o numește cu drept cuvânt uimitoare⁹), în care putem citi: „Acum, când sunt gata să-mi dau sufletul, vreau să vă asigur de prietenia mea, care vă va aparține până în ultima clipă a vieții mele...”

7 Henri Robert, *Les grands proces de l'histoire*

[Marile procese ale istoriei], seria a II-a, Payot, Paris, 1922, p. 54.

8 Citat după F. Funck-Brentano, *op. cit.*, p. 4.

9 *Ibidem*, p. 65.

15

O singură dată numai, sângele rece a părăsit-o pe marchiza de Brinvilliers.

Acest eveniment, cu totul neprevăzut, s-a petrecut la 30 iulie 1672 și a fost provocat de știrea morții cavalerului de Sainte-Croix. Marchiza nu și-a pierdut stăpânirea de sine, așa cum s-ar fi putut crede, pentru că între ea și cavalerul de Sainte-Croix exista o veche legătură (în care, de fapt, nu se mai putea ști ce parte revenea dragostei și ce parte complicității la crimă), ci pentru că o tulbura faptul că o anumită casetă se afla în casa cavalerului. Din acel moment, marchiza de Brinvilliers nu va mai fi stăpânită decât de preocuparea de a intra în posesiunea acelei misterioase casete.

Pentru a dobândi obiectul dorit, marchiza se va strădui mai întâi să-l convingă pe comisarul Picard că această casetă îi aparține și că, deci, se cuvine să-i fie înapoiată. Demersurile ei rămân însă fără niciun rezufttat și atunci, pentru a intimida, invocă numele unor personalități încercând în același timp să-l corupă pe sergentul căruia comisarul îi încredințase caseta spre păstrare. Neizbutind pe aceste căi nu va sta pe gânduri nicio clipă să încerce a-l vizita pe comisar la ceasurile nopții, dar acesta refuză s-o primească. A doua zi îl convoacă pe Briancourt, preceptorul copiilor și confidentul ei, precum și pe procurorul Delamare, care, la rugămintile marchizei, se vor strădui și ei, de altfel fără succes, să-l convingă pe comisar să-i înapoieze marchizei misterioasa casetă.

Zădărnicia încercărilor - ca urmare a puternicei împotriviri a comisarului - o face pe marchiză să-și piardă cumpătul. Se hotărăște să părăsească țara.

Sainte-Croix murise lăsând nenumărate datorii, astfel încât imediat după deces locuința sa fusese sigilată. Abia

la 8 august, comisarul Picard, asistat de sergentul Crenillebois, de doi notari, de un reprezentant al văduvei și de un reprezentant al creditorilor, ridică sigiliile și procedează la inventarierea lucrurilor ce aparțineau defunctului.

Sainte-Croix fusese un personaj destul de misterios, care-și petrecuse o bună parte din timp într-un laborator de alchimie instalat în casa sa și în care, după cum spuneau unii, s-ar fi

16

Îndeletnicit cu prepararea și experimentarea de otrăvuri, iar după alții, cu descoperirea pietrei filosofale **10.**

Se răspândise chiar zvonul că moartea s-ar fi datorat spargerii unei măști de sticlă pe care o folosea când lucra în laborator, accident care l-ar fi făcut să aspire emanațiile otrăvitoare ale substanțelor pe care le prepara **11.**

În încăperea care-i slujea lui Sainte-Croix de laborator, comisarul descoperi, printre eprubete și alambicuri, un sul de hârtie pe care se aflau scrise cuvintele „confesiunea mea”, precum și o casetă de culoare roșie de o formă prelungă, de care era legată o cheie.

Toți cei ce asistau la inventariere au fost de acord să arunce în foc sulul de hârtie, fără a încerca să-l citească. „Dacă marchiza de Brinvilliers – scrie Henri Robert – ar fi asistat la acest autodafe, ar fi respirat, desigur, mai ușurată, privind cum ultimele flăcări pâlpâiau înaintea de a se stinge pe cenușa acelei confesiuni. Dar aceasta nu era totuși îndeajuns pentru a o salva” **12.**

Ce conținea oare caseta pe care Sainte-Croix o indicase ca aparținând doamnei de Brinvilliers și la care alăturase o scrisoare, al cărei ton neobișnuit trezise bănuielile comisarului?

„Implor cu umilință, scria Sainte-Croix, pe acei în mâinile cărora va cădea această casetă să-mi facă binele de a o restitui doamnei marchize de Brinvilliers, cu locuința în strada Neuve-Saint-Paul, dat fiind că tot ce

conține o privește și îi aparține numai ei și că, de altfel, în această casetă, nu există nimic care să fie de vreun folos cuiva pe lume, cu excepția ei; și dacă s-ar întâmpla să moară înaintea mea, rog să fie aruncată pe foc cu tot ce se află înăuntru, fără a o des

10 Piatră despre care se presupunea că ar avea proprietatea de a transforma în aur sau argint diferitele metale și pe care au căutat-o zadarnic alchimiștii.

11 Este versiunea relatată de Alexandre Dumas (*Crim.es cele-bres* [Crime celebre], vol. I, Administration des Librairies, Paris, 1839, p. 88) care, precizează că existau două păreri diferite cu privire la moartea lui Sainte-Croix. Scriitorul arată că s-a oprit la cea de mai sus ca fiind cea mai verosimilă, întrucât, dacă moartea cavalerului s-ar fi datorat unei boli prelungite, Sainte-Croix ar fi avut răgazul să facă să dispară hârtiile care îi compromiteau prietenii.

12 Henri Robert, *op. cit.*, p. 16.

Mari procese din istoria justiției – c. 446

17

chide” **13.** Scrisoarea se încheia cu blesteme îndreptate împotriva acelor care n-ar da urmare indicațiilor autorului ei. Caseta a fost deschisă în *ziua* de 11 august, în prezența reprezentantului marchizei și conținea mai multe fiole, dintre care unele erau pline ou un lichid incolor, iar altele ou un lichid roșcat ori cu o pulbere cu un aspect ciudat; se mai aflau aici câteva scrisori pe care marchiza de Brinvilliers le adresase cavalerului de Sainte-Croix, două recunoașteri de datorie, semnate de marchiză pentru sumele de 30.000 și 25.000 de livre, precum și o chitanță pentru suma de 10.000 de livre, împrumutate doamnei de Brinvilliers de către R. de Penn. au tier – *receveur general du clerge* u – prin intermediul lui Sainte-Croix.

Atât lichidul din fiole, cât și pulberea au fost experimentate pe animale (porumbei și câini), care au murit de îndată. Dar, spre uimirea experților, la autopsia animalelor nu s-a descoperit în corpul lor nicio urmă de

otravă.

Într-adevăr, în raportul acestora se consemnează:
„Experiențele cele mai sigure și cele mai obișnuite se fac cu ajutorul apei, al focului și al animalelor. Otrava lui Sainte-Croix a fost supusă tuturor încercărilor și își bate joc de toate experiențele. Această otravă plutește pe apă. Scapă experienței focului, în care nu lasă decât o substanță inofensivă. În animale se ascunde cu atâta artă și îndemănare, încât n-o poți recunoaște” **în!**

Otrava misterioasă, a cărei natură nu putea fi definită de experții timpului, era arsenicul care fusese descoperit cu câțiva ani înainte de C. Glaser, un chimist elvețian stabilit la Paris.

„Arsenicul își începea atunci, cum observă H. Robert, lunga și înspăimântătoarea sa carieră” **16.**

13 Citat după F. F u n e k-B r e n t a n o, *op. cit.*, p. 28.

11 Sub denumirea de *receveurs generaux* se desemna o categorie de înalți funcționari ce apar în secolul al XIV-lea, având misiunea de a primi produsele domeniului și impozitele. La început în număr de 4, au ajuns 48 în timpul domniei lui Ludovic al XVI-lea. Deoarece această funcție le îngăduia să devină posesorii unor sume considerabile, ei dobândesc cu timpul un rol însemnat, servind de „bancheri” guvernului.

15 Citat după Henri Robert, *op. cit.*, p. 19.

16 *Ibidem*, p. 20.

18

Știrea privitoare la otrava descoperită în caseta lui Sainte-Croix, precum și la rezultatele experiențelor făcute de experți s-a răspândit cu iuțeala fulgerului. În saloanele pariziene nu se mai vorbea decât de marchiza de Brinvilliers, Sainte-Croix și Pennautier. Foarte curând zvonurile iau asemenea proporții, încât toate decesele mai mult sau mai puțin suspecte din ultimii ani au fost atribuite activității odioase desfășurate de cei trei presupuși complici.

Nu existau însă probe îndestulătoare pentru ca o

învinuire precisă să poată fi îndreptată împotriva unor persoane având averea și poziția socială a lui Pennautier, colaborator al lui Colbert, **17** sau relațiile și rangul marchizei de Brinvilliers. La 22 august, dată la care marchiza și Pennautier au fost invitați în fața magistratului competent **18** pentru stabilirea autorilor scrisului din scrisorile și chitanțele găsite în caseta lui Sainte-Croix, își face apariția un al treilea personaj. Comportarea lui neobișnuită avea să înlăture ezitățile justiției lui Ludovic al XIV-lea. Este La Chaussee, pe adevăratul său nume Jean Hamelin. El se aflase un timp în serviciul lui Sainte-Croix, după care marchiza de Brinvilliers îl angajase în calitate de valet al celor doi frați ai săi, înainte de moartea acestora.

Comisarul Picard îi aduce la cunoștință că în laboratorul l'ui Sainte-Croix s-a găsit o casetă care a fost deschisă. La auzul acestei știri La Chaussee se înpăimântă, o ia de îndată la fugă, își părăsește în aceeași zi stăpânul, la care se angajase de curând, după care se ascunde. Este prins abia la 4 februarie 1673, fiind arestat pe stradă, la orele 6 dimineața, de către ofițerul de poliție Thomas Régnier.

Régnier încearcă să folosească acest fapt pentru a-i smulge o mărturisire imardhi zei de Brintvilliliens. El ai aduce la cunoștință că La Chaussee a fost arestat, nădăjduind că această

17 Jean-Baptiste Colbert, ministrul de finanțe al lui Ludovic al XIV-lea. A jucat un rol însemnat, ocupându-se nu numai de finanțe, dar și de administrația interioară, de agricultură, industrie, comerț, colonii etc.

18 Este vorba de locotenentul civil care, de la începutul secolului al XIV-lea, era magistrat delegat să judece în primă instanță cauzele civile la tribunalul ce își avea sediul în palatul le Grand Chatelet. Până în 1667 acesta era și șeful poliției. Palatul Chatelet a fost până la marea revoluție franceză sediul justiției regale din Paris.

19

știre neașteptată o va face să-și piardă cumpătul. Marchiza nu se lasă de loc impresionată, dar, dându-și

seama de pericolul ce o amenință, socotește înțelept să părăsească grabnic țara, stabilindu-se în Anglia.

Cu mai puțin sânge rece, Briancourt, în momentul în care află aceeași veste, de la același Régnier, care nu se dăduse bătut, nu se poate stăpâni să nu exclame: „iată o femeie pierdută” **1B**.

Încunoștințată de cele petrecute, văduva lui Antoine d'Aubray, unul dintre cei doi frați morți ai marchizei, vine grabnic la Paris și în ziua de 10 septembrie depune la tribunalul din Châtelet o cerere prin care se constituie parte civilă împotriva lui La Chaussee și a marchizei de Brinvil-Hers, pe care îi învinuiește de asasinarea soțului ei prin otrăvire.

Procesul împotriva lui La Chaussee ia sfârșit la 23 februarie 1673. Prin hotărârea sa tribunalul decide să i se aplice învinuitului tortura denumită *question preparatoire***20**. Dacă rezista acestei torturi, La Chaussee era salvat și, odată cu el, și marchiza de Brinvilliers.

Pentru a înlătura acest risc, văduva lui Antoine d'Aubray face însă apel împotriva hotărârii, în fața Parlamentului, și obține o rejudicare a procesului în fața Camerei criminale, denumită *la Tournelle*.

La 24 martie 1673, La Chaussee este condamnat la moarte prin tragere pe roată, iar marchiza este și ea condamnată, în lipsă, la moarte prin tăierea capului.

Supus înainte de execuție torturii (ordinare și extraordinare), pentru a-l sili să facă mărturisiri, la început, La Chaussee continuă să nege că ar fi săvârșit crima de care era învinuit. După tortură însă și apoi înainte de execuție, își recunoaște vina și o acuză pe marchiză ca fiind ea cea care l-a instigat.

19 A se vedea F. F u-n e k-B r e n t a n o, *op. cit.*, p. 34.

20 Existau două feluri de torturi: *la question preparatoire* și *la question prealable*. Cea dintâi se aplică în cazurile în care judecătorii, nefimid convinși de vinovăția învinuitului voiau să-și formeze această convingere pe baza mărturisirii. Cea de-a doua formă de

tortură «e aplica după pronunțarea hotărârii, pentru a sili pe acuzat să-și denunțe complicii.

20

În fața acestei mărturisiri, locotenentul de poliție Nicolas de la Reynie observă că dacă Parlamentul nu l-ar fi condamnat pe La Chaussee și la aplicarea torturii, doar pe temeiul ipotezelor și al puternicelor prezumții, crimele marchizei de Brinvilliers ar fi rămas nepedepsite.

Dar cum au ajuns să fie săvârșite aceste crime?

În viața dezordonată și imorală a marchizei de Brinvilliers a existat și un element de stabilitate: legătura cu cavalerul de Sainte-Croix. Înfripată la câțiva ani după căsătoria marchizei, la început îi leagă pasiunea comună pentru lux, risipă și desfătări; ceea ce face însă ca această legătură să dăinuie este complicitatea la crimă.

Această legătură nu-l supără însă pe soț, deoarece și marchizul își avea propria lui viață de petreceri și aventuri galante. Adânc nemulțumit era însă Antoine Dreux d'Aubray, tatăl marchizei, care, dorind să pună capăt acestei situații, recurge la drepturile pe care i le confereau vechile cutume în calitate de șef al familiei.

El se adresează suveranului și-l determină să emită un ordin de încarcerare²¹ a cavalerului Sainte-Croix.

Arestat pe când se afla în chiar trăsura marchizei, Sainte-Croix este întemnițat la Bastilia, la 19 martie 1663.

Unii autori au arătat că în timpul acestei detențiuni Sainte-Croix a cunoscut un alt prizonier, Exili sau Eggidi, nobil italian, care se afla în serviciul reginei Cristina a Suediei și care era un mare specialist în prepararea diferitelor otrăvuri. Prietenia legată între italian și Sainte-Croix în timpul șederii în temniță continuă să dăinuie și după eliberarea lor.

A. Dumas²², ocupându-se de marchiza de Brinvilliers, în pagini în care imaginația și talentul romancierului n-au alterat câtuși de puțin adevărul istoric, îl înfățișează pe Exili ca inițiator al lui Sainte-Croix în arta preparării otrăvurilor.

²¹ Este vorba despre ceea ce se numea *lettre de*

cachet, scrisoare închisă, sigilată și semnată de rege sau certificată prin semnătura unui secretar de stat, cuprinzând ordinul de a încarcera o anumită persoană. Cele mai multe asemenea ordine se dădeau în probleme de familie.

22 *Crimes celebres*, vol. I, pp. 61 – 174. O traducere a acestei cărți a apărut în limba română, la București, în 1858, sub titlul *Din crimele celebre de A. Dumas. Marc/nișa de Brinvilliers*, în rom. de G. Baronzi (Tipografia națională, J. Romanovu et comp., p. 150).

21

„Exili, scrie el, nu era’ un otrăvitor vulgar; dimpotrivă, el era un mare artist al otrăvurilor, format la școala unor Medici și Borgia. Pentru el crima devenise o artă pe care o supusese unor reguli fixe și pozitive; ajunsese la un punct la care nu mai era călăuzit de interes, ci de o dorință irezistibilă de experimentare. Alchimist al neantului, Exili, lăsând altora grija de a descoperi secretul vieții, îl găsisse pe acela al morții” **23**.

F. Funck-Brentano, pe baza cercetărilor amănunțite pe care le-a întreprins pentru a scrie celebra sa lucrare *Le drame des poisons*, susține că, la data încarcerării sale la Bastilia, Sainte-Croix nu mai avea nimic de învățat de la Exili, deoarece cunoștințele sale în materie de otrăvuri depășeau cu mult pe cele ale italianului **24**.

Inițiatorul lui în acest domeniu a fost C. Glaser, un chimist elvețian stabilit la Paris, devenit *apothicaire ordinaire du Roy et de Monsieur* **25**, descoperitorul sulfatului de potasiu și autor al unui tratat de chimie publicat în 1665.

De altfel, marchiza și Sainte-Croix întrebuințau în corespondența dintre ei denumirea „rețeta Glaser”, atunci când se refereau la otrăvurile ce le foloseau.

Cheltuielile nesăbuite, luxul costisitor oferit lui Sainte-Croix pe care, așa cum scrie Funck-Brentano, „îl întreținea, după moda timpului” **2** (**i**), precum și ura împotriva tatălui ei, care obținuse încarcerarea cavalerului, o făcură pe marchiză să se gândească tot mai

insistent că „rețeta Glaser” i-ar putea rezolva problemele bănești, grăbind intrarea sa în posesiunea averii părintești și satisfăcându-i totodată nevoia de răzbunare.

După mai multe vizite făcute împreună cu Sainte-Croix celebrului chimist – vizite a căror frecvență intrigaseră pe vecini, care bănuiau că se încercau operații privind falsificare de monedă – marchiza se hotărî să încerce eficacitatea „rețetei” asupra bolnavilor din spitale, precum și asupra propriilor săi servitori.

Ibidem, pp. 70 – 71.

24 A se vedea *op. cit.*, p. 7.

25 Spițer al regelui și al fratelui regelui

26 *Op. cit.*, p. 8.

22

„Cine ar fi crezut, scrie locotenentul de poliție Nicolas de La Reynie – al cărui nume a mai fost pomenit – că o femeie crescută într-o familie onorabilă, având o constituție firavă, în aparență blinda, și-a făcut o desfătare din a colinda spitalele spre a otrăvi pe bolnavi și a observa apoi efectele otrăvii ce le-o administra” 27.

Evocând acest episod, Henri Robert scrie, la rândul său: „Se putea vedea un lucru de neînchipuit, a cărui cruzime revoltă, uimește și descumpănește: tânăra și fermecătoarea marchiză devine de bunăvoie infirmieră, vizitează spitalele, se așază la căpătâiul bolnavilor, le aduce vin și bunătăți, făcând toate acestea numai pentru a experimenta asupra lor rețeta lui C. Glaser, pentru a-i încerca puterea și pentru a se asigura astfel că medicii erau neputincioși să-i recunoască natura, să-i combată efectele sau să-i descopere urmele” 28.

Prin iunie 1666, Antoine Dreux d’Aubray, simțindu-se bolnav, pleacă la moșia sa aflată în apropiere de Compiègne. Marchiza de Brinvilliers se grăbește să-l urmeze, socotind că a sosit momentul prielnic pentru a-și pune planul în aplicare.

Cu prilejul procesului ea va mărturisi că i-a dat otravă tatălui ei de 28 – 30 ori. Antoine Dreux d’Aubray moare în cele din urmă la Paris, la 10 septembrie 1666, în

vârstă de 66 ani.

Deși se răspândise zvonul că ar fi fost otrăvit, la autopsie medicii nu găsesc nimic suspect. Marchiza folosise arsenicul lui Glaser care, cu mijloacele de investigație existente la acea dată, nu putea fi detectat.

După ce adevărul a ieșit la iveală, doamna de Sévigné comentează astfel acest asasinat: „Cele mai mari crime sunt un lucru neînsemnat în comparație cu fapta de a ucide timp de 8 luni pe propriul tău tată, de a primi toate mângâierile și toată afecțiunea lui și de a nu-i răspunde decât dublând doza!” 29.

27 Ibidem, p. 9.

28 Op. cit., p. 26.

29 *Lettres complètes de M-me de Sévigné* [Scrisori complete de D-na de Sévigné], violl. 4, Edkians Manerqur, Paris, p. 423 (scrisoarea nr. 529, din 29 aprilie 1676).

23

Antoine Dreux d'Aubray fusese locotenent civil 30. În urma decesului lui, fiul său mai mare, care purta același nume, îi moștenește funcția. De asemenea, el și cel de-al doilea frate, consilier în Parlament, primesc cea mai mare parte din averea lăsată de tatăl lor.

În scurt timp marchiza își risipește partea sa de moștenire. La raidul său, marchizul de Brinvilliers își irosise și el propria sa avere în lux și petreceri. În 1670, unul dintre domeniile sale este scos în vânzare la cererea creditorilor. Firea sălbatică a marchizei se dezvăluie și în această împrejurare, deoarece, aflând vestea, dă foc domeniului.

În fața dificultăților bănești creșeându-se, marchiza nu-și face procese de conștiință, ci merge liniștită pe drumul care-l începuse, împreună cu Sainte-Croix, hotărâște suprimarea celor doi frați ai ei. Cum aceștia locuiau în aceeași casă, planul marchizei de a-i ucide în același timp era ușor de înfăptuit.

Este momentul în care intră în scenă La Chaussee, angajat prin intermediul marchizei în serviciul fraților săi și care zi de zi le va servi, cu fiecare prilej, o doză de

otravă. În felul acesta unul moare în iunie 1670, iar celălalt, în luna septembrie a aceluiași an.

De data aceasta, medicii care au făcut autopsia au declarat că moartea se datorează neîndoielnic otrăvirii, dar, cum marchiza nu-și frecventa frații, iar La Chaussee era socotit ca un servitor credincios, căruia stăpânii săi îi lăsaseră prin testament un legat pentru serviciile aduse, nimeni n-a putut bănui pe adevărații făptași.

Din această clipă însă viața marchizei se schimbă, fiind cuprinsă în permanență de spaimă, deoarece cei doi complici, La Chaussee și Sainte-Croix, o șantajează. La Chaussee i se înfățișează tot mai des, pretinzându-i de fiecare dată sume de bani din ce în ce mai mari. Sainte-Croix păstra într-o casetă cele două recunoașteri de datorie pentru sumele de 25.000 și 30.000 de livre, un mare număr de scrisori, dintre cele mai compromițătoare, primite de la marchiză, precum și fiolele cu otravă.

— Nereușind nici cu rugăminți, nici cu promisiuni sătl înduplece pe Sainte-Croix să-i înapoieze caseta, marchiza de

30 A se vedea nota 18.

24

Brinvilliers îl amenință, fie că îl va ucide, fie că se va otrăvi.

Iată scrisoarea pe care i-o trimite ca o ultimă încercare: „M-am hotărât să-mi pun capăt zilelor și în acest scop am luat în seara asta ceea ce mi-ai dat cu atâta grijă: este din rețeta Glaser și în felul acesta îți voi dovedi că-mi sacrific bucuos viața pentru tine; dar nu-ți făgăduiesc ca, înainte de a muri, nu te voi aștepta undeva, pentru a-ți. spune ultimul rămas bun” **3 t.**

Într-adevăr, marchiza încearcă să se sinucidă, dar, se pare că simțind primele arsuri în stomac, se răzgândește și se salvează, bând mari cantități de lapte.

Din acest moment cei doi complici vor trăi unul alături de altul ca doi dușmani, pândindu-se reciproc și temându-se unul de altul.

Dacă încercarea de sinucidere a marchizei a fost

reală sau numai simulată, nu se știe exact. Este neîndoielnic însă că Sainte-Croix va folosi primul moment de neatenție pentru a-i strecura marchizei arsenic în băutură. Dar, veșnic în gardă, ea își dă îndată seama și reușește să neutralizeze efectele otrăvii.

Otrava și crimele săvârșite o obsedează într-o asemenea măsură, încât nu se poate stăpâni să nu vorbească despre ele.

„Fără niciun temei, scrie Henri Robert, ca și când un demon nevăzut ar împinge-o, fără putință de împotrivire, spre propria ei nimicire, printr-o neînțeleasă și bolnăvicioasă atracție produsă de primejdie sau printr-o voluptate inexplicabilă a groazei, ea se amuza, lăudându-se cu crimele săvârșite, dând astfel prilejul ca împotriva sa să apară noi martori posibili ai infamiei sale” 32.

Toți cei care au cercetat viața și procesul marchizei de Brinvilliers reproduc cuvintele pe care ea le-ar fi adresat uneia dintre cameristele sale, arătând o casetă plină cu fiole: „Cu ceea ce am aici mă pot răzbuna împotriva tuturor dușmanilor mei. În această cutie sunt multe moșteniri 1 „33. În cursul procesului marchizei caseta va fi desemnată prin denumirea „casetă cu moșteniri”.

31 Citat după F. Func k-B r e n t a n o.

32 *Op. cit.*, pp. 31 - 32.

33 *Ibidem.*

op. cit., pp. 16 - 17.

25

t

Dar cel pe care l-a înspăimântat cu confidențele într-o asemenea măsură, încât în cele din urmă acesta s-a văzut silit să fugă pentru a-și pune viața la adăpost, a fost Brian -, court, tânărul preceptor al copiilor marchizei, care, la un moment dat, a constituit obiectul trecător al pasiunii acesteia... Calitatea de confident, precum și aceea de obiect trecător al unor atenții galante erau îndestulătoare pentru a-i pune viața în primejdie și pentru a-l sili și pe el, întocmai ca pe atâția alții, să poarte în permanență asupra

lui un antidot universal „denumit orvietan. Prudența l-a salvat de mai multe ori de la moarte.

Deși era înspăimântat de rolul ce-i fusese impus și deși se temea de răzbunarea marchizei, totuși Briancourt, aflând că aceasta intenționează să-și continue otrăvirile în familie (și că la rând urma o soră Therese d'Aubray, precum și cumnata ei, Marie Therese Mangot, văduva locotenentului civil) și nereușind să o convingă să renunțe la planurile ei criminale, previne pe viitoarele victime, salvându-le viața.

După cum am mai arătat, teroarea în care trăia soțul marchizei nu era cu nimic mai prejos decât aceea în care trăia Briancourt. Acesta însă, spre deosebire (de Brianicourt, avea un veșnic apărător în persoana lui Sainte-Groix care, spre a înlătura perspectiva unei căsătorii cu marchiza și obosit de permanenta preocupare de a-i preveni fanteziile criminale, s-a hotărât să-l salveze pe soț.

Situație tragicomică, descrisă cu un admirabil umor de doamna de Sévigné, persoana cea mai bine informată a timpului său. „Ea voia să se mărite cu Sainte-Croix și în acest scop își otrăvea foarte des soțul. Sainte-Croix, care nu dorea o soție tot atât de rea ca el, îi dădea contraotrăvă acestui sărman soț, în așa fel încât, zvârlit de ici-colo de cinci sau șase ori, când otrăvit, când dezotrăvit, soțul a rămas în viață” 34. Am arătat, de asemenea, că [după arestarea lui La Ohaius-see, imaflohiza de Brimvillieris fuge idin țară își se instalează la Londra.

Dar, chiar înainte de declarațiile făcute de La Chaussee, secretarii de stat ai lui Ludovic al XIV-lea, care arătau cel

34 *Lettres compihes de M-me de Sévigné*, vol. 4, p. 428 (scrisoarea nr. 530 din 1 mai 1676).

26

mai viu interes pentru desfășurarea procesului, cer guvernului englez extrădarea marchizei.

Fratele lui Colbert, marchizul de Croissy, ambasador al Franței pe lângă Carol al II-lea, regele Angliei, obține

consimțământul acestuia pentru extrădare, dar sub condiția ca arestarea să fie făcută de francezi, deși se știa că ambasada nu avea posibilitatea să o facă. Numai după noi insistențe, Carol al II-lea cedează, dându-și acordul ca poliția engleză să intervină în acest caz.

Marchiza de Brinvilliers simte primejdia și părăsește în grabă Anglia, oprindu-se în Olanda. Din 1673 până la 25 martie 1676 cutreieră oraș după oraș și în cele din urmă ajunge la Liège, care se mai afla încă în mâna trupelor franceze. Louvois³⁵, informat despre sosirea ei, însărcinează pe Desgrez, ofițer de poliție, vestit pentru abilitatea sa, să aresteze pe marchiză, care se adăpostise într-o mănăstire.

Pe cât se pare, arestarea a avut loc cu consimțământul autorităților locale, dar nu în împrejurările relatate de Michelet^{3B}, pe care Furick-Brentano^{3T} și Henri Robert³⁸ le consideră fanteziste.

Marele istoric francez povestește, într-adevăr, că pentru a aresta pe marchiză, Desgrez (deghizat în preot) ar fi pătruns în mănăstire și a reușit s-o atragă într-o cursă, sub pretextul unei aventuri galante, pentru care, cu toate întâmplările din ultimii ani, marchiza mai păstrase încă un puternic interes ³⁹.

Cu prilejul arestării, este găsită asupra marchizei de Brinvilliers o a treia casetă care nu conținea însă fiole de otravă, ci înspăimântătoarea și cinica spovedanie de care am amintit mai sus.

Aducerea marchizei de Brinvilliers la Paris a fost însoțită de întâmplări neprevăzute pentru paznicii ei, deoarece, spre

³⁵ François-Michel Le Tellier, marchiz de Louvois, fiul cancelarului Michel Le Tellier, exercită din 1662 funcția de secretar de stat și devine în 1671 cancelar al Franței. Este cunoscut îndeosebi pentru opera de reorganizare a armatei.

³⁰ într-un studiu publicat în „Revue des Deux Mondes” și intitulat *la decadence morale au XVII-e siècle*.

³⁷ A se vedea *op. cit.*, p. 38.

38 A se vedea *op. cit.*, p. 38.

39 A se vedea Alexandre Dumis, *op. cit.*, pp. 102 - 103.

27

a scăpa de judecată, această femeie, care nu se temea de nimic, a făcut tot ce i-a stat în putință. Astfel în câteva rânduri a căutat să se sinucidă în modul cel mai neașteptat. Odată a încercat să înghită cioburile unui pahar pe care singură l-a spart între dinți, iar altă dată a înghițit pur și simplu niște ace.

Neizbutind să moară astfel, marchiza nu se resemnează, ci se străduiește să-i corupă pe paznici pentru a-i determina s-o elibereze. Plănuise să-l omoare pe Desgrez, să taie hamurile cailor de la trăsura care o transporta și să fugă, sărind pe unul dintre cai, ori să organizeze o răpire în drum cu ajutorul câtorva prieteni, cărora - izbutise să le transmită o scrisoare.

Așadar, transportarea doamnei de Brinvilliers la Paris a fost tot atât de puțin obișnuită ca și întreaga ei existență.

Deoarece toate încercările de a se salva - întreprinse în cursul drumului către Paris - au rămas fără rezultat, o dată închisă la 25 aprilie la Conciergerie 40, marchiza se străduiește să obțină sprijinul lui Pennautier, insinuând că acosta i-ar fi fost complice la crimele săvârșite. Insinuările, precum și nenumăratele scrisori ce încearcă să i le transmită sfârșesc prin a-l face suspect pe Pennautier care, cu toată înalta sa poziție, este arestat și închis tot la închisoarea Conciergerie, chiar în camera în care fusese deținut Ravallac 41.

Acest om, considerat a fi de o corectitudine exemplară și a cărui pricepere a jucat un rol însemnat în refacerea comerțului și industriei franceze inițiată de Colbert, devine în scurt timp obiectul celor mai nesăbuite învinuiri și calomnii 42.

În ajunul morții, marchiza de Brinvilliers face, în sfârșit, o mărturisire care dovedește că Pennautier nu fusese decât o victimă a acestei femei cu resurse nesfârșite, dar atât de dăunător folosite.

40 închisoare celebra, încorporată în Palatul de justiție din Paris.

41 Asasinul regelui Henric al IV-lea.

42 Chiar Dumas îi pune în sarcină moartea lui Alibert, asociatul său de afaceri, moartea subită a cumnatului acestuia (care, cuprins de bănuieli, începuse să cerceteze împrejurările, ce-i păruseră suspecte, ale morții celui dintâi), precum și moartea predecesorului său în funcția ce o ocupa, Saint-Laurent (A se vedea A. Dumas, *op. cit* -, p. 77).

28

„Nu știu de loc, spunea ea, ca Pennautier să fi fost vreodată înțeles cu Sainte-Croix în ceea ce privește otrăvirile și n-aș putea să-l învinuiesc de acest lucru, fără să-mi trădez conștiința. Dar, întrucât în caseta acestuia s-a găsit un bilet care-l privea și pentru că l-am văzut în repetate rânduri împreună cu Sainte-Croix, mi-am închipuit că prietenia lor a putut merge și până la manipularea otrăvurilor și, în această îndoială, mi-am luat curajul să-i scriu ca și când aș fi știut că un asemenea lucru s-a întâmplat, nqputiind strica prin aceasta cu nimic cauzei mele și gândindu-mă în acest fel: dacă între ei a existat vreo legătură în ceea ce privește otrăvurile, Pennautier va crede că știu secretul lor și aceasta îl va determina să se intereseze de cauza mea ca de propria lui cauză, de teamă să nu-l învinuiesc; dacă el este nevinovat, scrisoarea mea este zadarnică. Nu risc însă nimic decât să istfrnesc indignarea unei persoane care „și dacă nu i-aș fi scris, tot nu mi-ar fi luat partea și nu s-ar fi grăbit să-mi facă vreun serviciu” 43.

Dat fiind privilegiul pe care îi da titlul de noblețe, doamna de Brinvilliers a fost judecată de cea mai înaltă instanță din acea vreme. Este vorba de Marea Cameră uși Tribunalul *Tournele în* >, reunite sub președinția lui Lamoignon 40. Procesul s-o judecat de la 29 aprilie la 16 iulie 1676.

În cursul celor 22 de ședințe - după cum relatează Funck-Brentano și Heruri Robert - se pare că doamna de

Brinvilliers a dat dovadă de o puternică voință, de o energie și totodată de o prezență de spirit care a uimit tot timpul pe judecătorii ei.

A negat toate învinuirile ce i se aduceau și a explicat confesiunea scrisă, găsită asupra ei în momentul arestării, ca

43 Citat de F. Funck-Brentano, *op. cit.*, p. 43.

44 La Grande Chambre, care era principala cameră a Parlamentului.

45 Camera criminală a Parlamentului.

46 Știillaume de Lamoignon, primul-președinte al Parlamentului din Paris, începând din 1658. Așa cum scrie Henri Robert, el a fost prima persoană căreia Academia Franceză i-a oferit un fotoliu în care a refuzat să se așeze (*op. cit.*, p. 40).

29

fiind făcută sub influența unei puternice febre, o nebulie, rod al unei imaginații bolnave 47.

Nici confruntarea cu Briancourt, a cărei depozitie a fost cel mai grav act de acuzare, n-a făcut-o să-și piardă sângele rece.

În legătură cu această confruntare, bătrânul președinte Lamoignon, vechi magistrat, notează: „Este un spirit care ne înspăimântă. Am judecat ieri procesul ei până la ora 8 seara; a fost confruntată cu Briancourt, în fața Camerei, timp de 13 ore; astăzi, din nou, timp de 5 ore, dar a susținut cele două confruntări cu o forță surprinzătoare” 48.

Când, la sfârșitul dramaticei sale depozitii, Briancourt izbucnește în plâns, marchiza, stăpână pe ea, îi spune cu dispreț: „Plângi? Ce lipsă de curaj!”

Apărătorul marchizei de Brinvilliers a fost maître Nivelles, avocat de o mare abilitate și elocvență, a cărei faimă s-a păstrat un secol mai târziu.

Pledoaria, în apărarea femeii învinuită de atâtea crime, și-o începe în felul următor:

„Atrocitatea crimelor și calitatea persoanei învinuite impun probe dintre cele mai neîndoielnice, probe scrise, s-

ar putea spune, cu raze de lumină” 49.

În continuare, maître Nivelles se întreabă dacă probele opuse marchizei au aceste însușiri și, de-a lungul întregii sale pledoarii, încearcă să demonstreze contrariul. Rând pe rând, talentatul avocat demonstrează că nu certitudinea, ci dubiul se desprinde din depozițiile diferiților martori, subliniază contradicțiile strecurate în unele dintre aceste depoziții, înisiiistlând, îndeosebi, asupra declarației lui La Ohaus-see; reușește să argumenteze că biletul aflat în caseta lui Sainte-Croix (prin care acesta preciza că întregul conținut al casetei aparține marchizei) a fost introdus în casetă înaintea fiolelor cu otravă și, în fine, apărătorul înlătură pro

47 în legătură cu admisibilitatea utilizării în proces a confesiunii, în sânul tribunalului să - a ivit o controversă, dat fiind caracterul secret al unor asemenea acte. S-a cerut și avizul unor profesori și doctori în teologie care, după ample discuții, au ajuns la concluzia că secretul confesiunii există numai în raporturile cu confesorii și că o confesiune scrisă putea fi invocată în fața tribunalului.

48 Citat de F. Funck-Brentano, *op. cit.*, p. 49.

49 *Ibidem*, p. 50.

30

bele deduse din confesiunea scrisă a acesteia, sprijinindu-se pe puternice argumente de drept canonic, care îi îngăduiau să afirme că acel document este, potrivit „legilor divine și omenști, sacru și inviolabil”.

În încheierea pledoariei, construită cu o deosebită artă, maître Nivelles se străduiește să inspire judecătorilor milă pentru clienta sa. Părții civile, văduva unuia dintre frații marchizei, îi atrage atenția că n-ar trebui să se ridice împotriva acuzatei, din moment ce moartea soțului ei a fost răzbunată prin pedepsirea lui La Chaussee. Își exprimă mirarea față de dorința văduvei - ca familia cu care este aliată să fie pentru totdeauna dezonorată - și o avertizează că prin îndârjirea ei va merita reproșul de a nu fi avut sentimente firești pentru nepoții ei, pe care ar trebui să-i considere ca pe propriii săi copii 50.

La 15 iulie 1676 marchiza de Brinvilliers este adusă pentru ultima oară în fața judecătorilor. Atitudinea ei rămâne neschimbată. După ce ultimul interogatoriu ia sfârșit, președintele Lamoignon o anunță că, la cererea surorii ei, călugăriță carmelită, îi va fi trimis un preot, pentru a se ocupa de „salvarea sufletului ei”.

Acest preot era abatele Edmond Pirot, profesor la Sorbonna, cunoscut pe atunci în întreaga Europă pentru preocupările sale filosofice și îndeosebi pentru discuțiile sale cu Leibniz. El va scrie apoi două volume, în care va relata amănunțit ultimele zile ale marchizei de Brinvilliers, carte pe care Funck-Brentaino o – socotește – drept o capodoperă a literaturii franceze **51**.

Cultivat, inteligent și bun psiholog, Pirot reușește să câștige încrederea marchizei și să obțină mărturisirea pe care nici prelungitele interogatorii, nici confruntările, nici apelurile adesea patetice ale președintelui Lamoignon și nici teama de tortură nu i le putuseră smulge.

În dimineața zilei de 16 iulie 1676 i se citește inculpatei hotărârea prin care este declarată vinovată de a-și fi omorât tatăl și pe cei doi frați și de a fi încercat să-și omoare o soră.

50 *Ibidem*, p. 52. **31** *Ibidem*, p. 1.

31

Marchiza este condamnată: „să-și recunoască greșeala**5?** în fața porții principale a bisericii din Paris, unde va fi adusă într-o căruță, desculță, cu funia în jurul gâtului, ținând în mâini o torță în greutate de două livre**5S** și acolo, în genunchi, să recunoască că din răutate și răzbunare, pentru a le moștenii averea, și-a otrăvit tatăl, pe cei doi frați **și** a atentat la viața defunctei sale surori, lucru de care se căiește și pentru care cere iertare lui Dumnezeu, Regelui și Justiției; după aceasta să fie dusă în aceeași căruță în Place ide Greve, pentru a i se tăia capul, pe un eșafod care va fi instalat în acest scop în piața amintită; corpul său să fie ars, iar cenușa aruncată în vânt; aceasta după ce, în prealabil, i se va aplica chestiunea ordinară și extraordinară**54**, pentru a-i fi aflați și

complicii” 55.

Marchiza va declara că ceea ce a rănit-o într-o asemenea măsură încât nu a mai putut urmări lectura sentinței, cerând să-i fie repetată, a fost acea parte din hotărâre ce cuprindea condițiile umilitoare în care urma să fie dusă la locul de execuție.

Înainte de a i se aplică tortura pentru prima oară, ea face o mărturisire completă a crimelor sale, arătând că otrăvurile de care s-a folosit erau arsenicul, vitriolul și veninul de broască râioasă și că, în afară de Sainte-Groix, nu a avut niciun alt complice.

Dar înainte de a face această mărturisire, marchiza ține să declare că nu teama de tortură sau dorința de a o evita o determină să se poarte astiflel, ci convingerea pe care i-au sădit-o discuțiile cu abatele Pirot...

Cea de-a doua tortură la care a fost supusă era cea mai groaznică din câte aplica Parlamentul din Paris. Era tortura apei care, introdusă cu forța, brusc și în cantități mari în stomac, provoca dureri insuportabile.

Sângele rece, precum și imensul ei orgoliu n-au părăsit-o nici în fața morții.

52 în textul sentinței *taire amenzi honorable*.

53 Două livre reprezentau aproximativ un kilogram.

54 Adică tortura.

55 Citat după F. F u n e k - B r e n t a n o, *op. cit*”.

32

I-a uluit într-o asemenea măsură pe cei cu cugetul slab» care au asistat la execuție, încât unii dintre ei au socotit-o victimă și au pretins chiar că au văzut o aureolă în jurul capului retezat.

„Nu i-a scăpat niciun cuvânt de reproș împotriva nimănui și niciun geamăt – scrie abatele Pirot – și n-a manifestat nicio temere josnică... și niciun moment, nici priveliștea pieței, nici apropierea eșafodului, nici vederea înspăimântătoarelor instrumente folosite pentru acest fel de moarte, nu i-a provocat nici măcar umbra unei spaimi”

56.

Însuși călăul a fost impresionat de tăria acestei

stranii condamnate.

În încheierea primei părți a cărții sale, Fiunck.

— Bren. tano scrie: „Afirmând că n-a avut alți complici în afară de Sainte-Croix și de servitori, doamna de Brinvilliers spunea adevărul. Dar, în acea epocă la Paris se săvârșeau și alte crime tot atât de mari ca ale ei. Judecătorii nu întârziară să le descopere. Astfel a început celebrul proces judecat de tribunalul *La Chambre Ardente*⁵⁷ și căruia procesul doamnei de Brinvilliers i-a servit de introducere” ⁵⁸.

Un șir de decese, cărora tulburarea generală, provocată de recentul proces al marchizei de Brinvilliers, le atribuia un caracter suspect, urmate de denunțarea unui plan de otrăvire a regelui și a delfinului ⁵⁹, au dus la descoperirea unor asociații de alchimiști, falsificatori de monede, magicieni și vrăjitoare, în cadrul acestora principalul loc revenea Catherinei Deshayes Monvoisin, numită La Voisin, despre care Funck-Brentano spune că este cea mai mare criminală a istoriei⁶⁰.

Întreaga societate nobilă și bogată din acea vreme – și, așa cum se va afla mai târziu, chiar favorita regelui – o frecventa, recurgând la vrăjitoriile ei (în schimbul unor importante sume de bani), pentru a rezolva probleme de familie, de dragoste sau de moștenire. Soluția era totdeauna moartea celui nedorit.

— *Ibidem*, p. 78.

⁵⁷ A se vedea nota 2.

⁶⁸ *Op. cit.*, p. 83.

M Fiul regelui și moștenitorul tronului.

⁸⁰ A se vedea *op. cit.*, p. 87.

r

Cu ajutorul abatelui Guibourg, La Voisin practica magia neagră, celebând liturghii negre în cursul cărora erau sacrificați copii nou-născuți, furați sau vânduți.

„Este ușor de închipuit, scrie Funck-Brentano, stupoarea lui Ludovic al XIV-lea, a miniștrilor săi, a șefului poliției la descoperirea acestor crime. Groaza răspândită era cu atât mai mare, cu cât chimiștii și medicii experți din

acea vreme erau incapabili să descopere urma otrăvii în cadavre” **61**.

Procesul (sau mai exact procesele) a fost judecat de o comisie specială, prezidată de Louis Boucherat, viitor cancelar al Franței. Louis Bazin, membru al Academiei Franceze, împreună cu La Reynie au fost raportorii. Acest tribunal special, denumit *La Chambre ardente*, și-a început activitatea la 10 aprilie 1679, păstrând secretă toată instrucția, pentru a lipsi publicul de posibilitatea cunoașterii unor amănunte privind practicile demoniace (de a căror eficacitate erau convingși până și magistrații care judecau procesele) și compoziția otrăvurilor **62**. Activitatea tribunalului, care-și ținea ședințele în palatul Arsenalului, nu s-a încheiat decât la 21 iulie 1682. În această serie de procese au avut loc 210 ședințe și au fost judecați 442 de acuzați.

Asasinarea soțului incomod sau prea puțin generos devenise un lucru obișnuit în înalta societate a acelor vremuri. Era îndeajuns o vizită la faimoasa La Voisin, precum și plata onorariului cerut. Doamna de Dreux, soția unui înalt magistrat al Parlamentului, doamna Leferon, fiica unui consilier al aceleiași curți supreme de justiție, bogata doamnă de Poulailhon și multe altele au fost aduse în fața tribunalului special pentru a răspunde de aceeași crimă, asasinarea soțului cu ajutorul vrăjilor sau otrăvurilor; aceste persoane s-au bucurat însă de o surprinzătoare îngăduință, care, în cazul celei din urmă, a mers până la achitarea ei.

Ceea ce la început îngrozise Parisul începuse să devină un joc, socotit de unii, chiar distractiv. Dar aceeași „distracție”, practicată de femei care nu aparțineau nobilimii, ca văduva Brunet sau femeia Rebille, era pedepsită cu cea mai mare asprime.

61 *Ibidem*, p. 117.

62 *Ibidem*, p. 118.

34

La Voisin este condamnată, dar, deși hotărârea prevedea și aplicarea torturii, este scutită de această

pedeapsă ca urmare a intervențiilor. clienților ei sus-puși, intervenții determinate nu de milă, ci de teama ca nu cumva să vorbească prea mult compromițând astfel și alte persoane, la care cercetările tribunalului nu ajunseseră încă.

De altfel, vrăjitoarea va declara singură că „simte de datoria ei să spună, pentru a-și descărca conștiința, că un mare număr de persoane, de toate condițiile și calitățile, i s-au adresat spre a obține mijlocul de a ucide mulți alți oameni și că desfrâul este prima cauză a tuturor acestor crime” **83**.

Întrucât însă cercetările dezvăluiau lucruri din ce în ce mai grave, și mai apropiate de tron, regele, pentru a limita scandalul, a dispus scoaterea din dosar a unor declarații, cărora le-a dat foc, iar la un moment dat (1 octombrie 1680) a hotărât chiar suspendarea ședințelor tribunalului.

Este îndeajuns să amintim că printre persoanele vizate de depozitiile vrăjitoarelor, figurau în afară de doamna de Montespan, favorita regelui despre care am mai vorbit, ducesa de Orléans, Henriette d'Angleterre (învinuită de a fi celebrat chiar în palat o liturghie neagră împotriva soțului ei), doamnele de Polignac și de Gramont (care încercaseră, pentru a-l cuceri pe rege, s-o otrăvească pe Louise de la Vallière), contesa de Soissons care, avertizată chiar de rege, fuge în Olanda pentru a se salva, sau ducesa de Bouillon.

Despre ducesa de Bouillon - care a înfruntat tribunalul, contestându-i dreptul s-o judece - doamna de Sévigné scrie cu un inegalabil umor: „Ducesa de Bouillon a cerut celei căreia i se spunea La Voisin puțină otrăvă pentru a face să moară bărbatul bătrân pe care-l avea și oare o făcea să moară de plictiseală” **64**.

La Chambre ardente și-a reluat ședințele la 19 mai 1681, dar cu condiția impusă de rege, de a înlătura declarațiile în care era vorba de marchiza de Montespan. Această con

88 *Ibidem*, p. 131.

4 A se vedea *Lettres completei de M-me de Sévigné*, vol. 6, p. 230 (scrisoarea nr. 777 din 30 ianuarie 1680).

35

diție a fost îndestulătoare pentru a îngădui ca nenumărați vinovați să fie sustrași de la pedeapsa meritată și pentru a împiedica în fapt tribunalul să-și desfășoare activitatea.

Acțiunea întreprinsă ia sfârșit prin apariția, la 30 august 1682, a unui edict împotriva ghicitorilor și vrăjitorilor, care erau alungați din Franța, precum și prin reglementarea fabricării și vânzării otrăvurilor necesare industriei și medicinei.

Procesul Calas~~x~~

Cu privire la acest proces, nici astăzi nu se poate ști dacă adevărul a fost stabilit prin hotărârea Parlamentului din Toulouse² care a condamnat la moarte pe Calas sau prin hotărârea de reabilitare pronunțată de Parlamentul din Paris în urma campaniei desfășurate de Voltaire. Este încă unul dintre cazurile care ilustrează ce urmări dăunătoare poate avea reducerea rolului instanței la acela de simplu organ care ia în considerare probele administrate, fără să cerceteze adâncit dacă ele reflectă sau nu realitatea, cercetare care se impune îndeosebi în cazul probei cu martori. Sunt aspecte de altfel relevate și de unii autori burghezi, ca, de pildă» G. Guilhermet, care a înfățișat consecințele unor asemenea practici în cunoscuta sa lucrare *Comment se font les erreurs. judiciaires* ³ [Cum se săvârșesc erorile judiciare].

Dificultățile legate de luarea unui interogatoriu imparțial, de autosugestie și sugestia colectivă, de eroarea involuntară pe care o pot săvârși unii martori, de deformarea profesională a unor experți, de influența opiniei publice, de antipatia pe care învinuitul o poate inspira uneori, toate aceste elemente de natură să *altereze* adevărul și să conducă la erori judiciare – și pe care G. Guilhermet le-a analizat – se regăsesc în procesul Calas.

În urma campaniei conduse cu talent și pasiune de Voltaire, opinia publică, care, cu prilejul procesului de la

1 A se vedea nota 1, la *Procesul marchizei de Brinvilliers. Drama otrăvurilor*.

2 Este primul parlament provincial. O ordonanță din 11 octombrie 1443 i-a fixat competența teritorială și compoziția.

3 Paris, Librairie Schleicher Frères.

37

Toulouse văzuse în Calas un odios fanatic protestant, capabil să-și ucidă propriul fiu pentru că acesta se pregătea să se convertească la catolicism, ajunge să-l socotească pe același Calas - a cărui reabilitare se afla în discuția Parlamentului din Paris - un martir, o victimă a aceluiași fanatism, dar de data aceasta este înfierat catolicismul. Astfel când Voltaire pornește campania în favoarea lui Calas, aceeași mulțime care aplaudase hotărârea de condamnare a Parlamentului din Toulouse este cuprinsă de mirare, dar nu pentru că Voltaire izbutește să-i dovedească nevinovăția, ci pentru că s-au găsit judecători care să-l condamne pe Calas.

Din punct de vedere formal, decizia de reabilitare a Parlamentului din Paris - pronunțată în cadrul unei proceduri neobișnuite, determinată în principal de considerații de ordin politic - a fost totdeauna considerată nulă și neavenită de Parlamentul din Toulouse, care a interzis afișarea deciziei pe teritoriul supus jurisdicției sale și a continuat să-l considere pe Calas vinovat, refuzând să radieze hotărârea de condamnare din registrele sale.

Întrucât în sistemul judiciar de atunci, Parlamentul din Toulouse era suveran în cauzele privind provincia sa, nefiind ierarhic subordonat Parlamentului din Paris, din punct de vedere formal poziția adoptată era legală.

Astăzi istoria se află nu numai în fața a doua hotărâri contradictorii, dar, după ce timp de aproape două secole opinia publică s-a obișnuit, repetând tezele lui Voltaire, să considere condamnarea lui Calas ca o evidentă eroare judiciară, cercetări mai recente au ajuns la concluzia că nimic nu este mai puțin dovedit decât nevinovăția lui Calas. Cu alte cuvinte, enigma este în întregime

nedezlegată și astăzi și, după cum se pare, este greu de presupus că se vor descoperi de acum înainte elemente care ar putea aduce lumină în acest caz.

Jean Calas, negustor de pânzeturi, și soția sa, Anne-Rose Cabibel, locuiau de aproximativ 30 de ani în Toulouse, pe strada Filatiers sau Filetters nr. 16, stradă comercială îngustă, cu clădiri vechi și prăvălii întunecoase.

38

Se pare că din secolul al XVIII-lea și până în prezent nici strada și nici casele nu și-au schimbat mult înfățișarea.

Drama⁴ s-a produs în seara zilei de 13 octombrie 1761, spre ora 10, când zgomote și strigăte neobișnuite, care păreau să vină de la casa cu nr. 16, au tulburat liniștea străzii; vecinii s-au grăbit să deschidă ferestrele sau să coboare în stradă. În câteva clipe toți erau îngrămădiți în fața casei Calas.

Fiecăruia i se părea că a auzit altceva. Unii au afirmat că s-a auzit strigătul „săriți, asasinul!”, alții, „of Doamne! Este omorât cineva!”, iar alții susțineau că nu ar fi fost decât niște vaiete repetate. După o clipă de consternare, cineva se hotărăște să bată la ușa casei lui Calas. Răbdarea curioșilor este pusă la încercare până când Pierre, unul dintre cei 6 copii ai lui Calas⁵, deschide în sfârșit ușa și spune: „Veniți să-l vedeți pe bietul meu frate mort” ⁶.

Cineva aleargă în căutarea unui chirurg din apropiere, Gorsse, care sosește îndată și constată moartea. Căutând să stabilească cauza morții, Gorsse observă, desfăcând gulerul cămășii și dând la o parte o eșarfă de tafta neagră (legată cu grijă în jurul gâtului, și prinsă într-o buclă de metal), uirma clară a unei funii. Așa cum au relatat mai târziu martorii, Gorsse ar fi afirmat atunci că Marc-Antoine a fost sugrumat.

După îndelungi convorbiri între membrii familiei și câțiva prieteni veniți în grabă, în timp ce mulțimea adunată în fața casei comenta nefastul eveniment, Pierre Calas aleargă la cafeneaua „Quatre-Billards”, unde Marc-Antoine avea obiceiul să-și petreacă serile, pentru a

întreba dacă nu cumva în acea seară fratele său se certase cu cineva. Totodată se ia hotărârea ca un vecin, Clauzade, prieten al familiei, să înștiințeze în sfârșit autoritățile. Dar în momentul în care Clauzade reușește să-l informeze de cele petrecute pe Monyer, asesorul lui

4 A se vedea Marc Ghassaigne, *L'ajaire Calas* [Procesul Calas], Paris, Librairie Académique, 1929, pp. 1 – 2.

11 4 băieți (Marc-Antoine, victima, de 29 ani, Pierre de 28 ani, Louis de 25 ani și Donat de 21 ani) și două fete (Anne-Rose de 19 ani și Anne sau Nanette de 18 ani).

— Marc-Antoine.

39

David de Beaudriguez, *capoul*⁷ perpetuu al orașului, Beaudriguez își și începuse ancheta.

Înainte de a urmări etapele anchetei lui David de Beaudriguez, este necesar să spunem câteva cuvinte despre eroii dramei și să prezentăm decorul în care s-a desfășurat.

Casa de la nr. 16 din strada Filetters era compusă din parter și două etaje. La primul etaj se afla un salon, sufrageria și bucătăria, iar la etajul al doilea camerele de dormit.

Parterul se compunea din trei încăperi: un coridor din care se intra într-o încăpere ce servea drept depozit de mărfuri care, la rândul ei, comunica direct – printr-o ușă cu două canaturi – cu magazinul care dădea în stradă.

Întreaga familie Calas era protestantă. În acea epocă, după revocarea edictului de Nantes⁸, protestanții erau îngrediți de diferite decăderi și interdicții. Printre altele, li se interzicea exercitarea cultului, astfel încât, așa cum observă Henri Robert, pentru a rămâne protestant, trebuia să fi pătruns de o profundă și puternică convingere, deoarece pe atunci „nu te jucai cu libertatea conștiinței”⁹.

Cu 5 ani în urmă, Louis, cel de-al treilea dintre fiii Calas, trecuse la catolicism și-și părăsise familia, a cărei reacțiune violentă cu acest prilej va fi unul dintre argumentele puternice ale acuuzării.

În seara zilei de 13 octombrie se aflau în casă Jean Calas, tatăl, Anne-Rose, soția sa, Marc Antoine și Pierre, doi dintre fiii Calas, tânărul Lavaysse, fiul unui cunoscut avocat care - aflat în trecere prin Toulouse - fusese invitat să rămână la cină. În casă mai era și bătrâna servitoare a familiei, Jannette Vigier.

Donat Calas, fiul cel mic, se afla la Nîmes, pentru a-și face ucenicia la un fabricant de ciorapi.

7 *Capitolul* este denumirea dată până la revoluție magistraților municipali din Toulouse, care aveau atât atribuții de poliție, cât și de jurisdicție. Ei îndeplineau în același timp funcția de comisar de poliție și pe aceea de judecător de instrucție.

8 Edictul din Nantes (1598) a fost emis de Henric al IV-lea pentru a legaliza situația în stat a bisericii reformate și a membrilor ei. A fost revocat de Ludovic al XIV-lea.

8 A se vedea *Les grands proces de l'histoire*, seria I, Payot, Paris, 1925, p. 155.

40

Cele două fete, Anne-Rose și Nanette, își petreceau ziua la niște prieteni din Pechabon, localitate situată în apropiere de Toulouse.

David de Beaudriguez, comisar de poliție și judecător de instrucție, este descris de contemporani ca un om hotărât și autoritar, înzestrat cu calități deosebite pentru exercitarea atribuțiilor sale polițienești, dar care, obișnuit să acționeze cu deosebită repeziciune, neglija adesea formele procedurale. La 13 octombrie, către ora 11, 30 seara, Beaudriguez este înștiințat de Borel, un fost coleg, că în fața prăvăliei lui Calas se află strânsă o mulțime de lume care discută că ar fi fost cineva asasinat în casă.

Beaudriguez, însoțit de 40 de soldați din poliția municipală, sosește îndată la fața locului și, constatând imediat că Mlarc-Antoine nu a murit de „moarte bună”, convoacă - în calitate de experți - pe medicul Latour și pe chirurgii Peyronnet și Lamarque.

Din acest moment datează prima relatare a evenimentelor, făcută de Pierre unui oarecare Estelle,

chiar în încăperea în care cei trei experți examinau cadavrul. Pierre arată că în acea seară luaseră masa în familie, împreună cu tânărul Lavaysse, și că, imediat după masă, Marc-Antoine a luat cheia magazinului și a ieșit, în timp ce Pierre a ațipit un timp oarecare. A fost trezit de tatăl său pentru a-l conduce pe Lavaysse, care pleca. În timp ce-l conducea pe Lavaysse spre ieșire, la întrebarea acestuia unde se află fratele său îi răspunsese că Marc-Antoine a ieșit, așa cum avea obiceiul în fiecare seară. Ajunși în fața ușii magazinului, Lavaysse observă că aceasta este deschisă, iar cheia se află în broască. Intrând, îl găsește pe Marc-Antoine întins pe jos, mort. Poziția cadavrului excludea posibilitatea unei sinucideri. Așa cum observă M. Chassaigne, sinucigașii nu se sugrumă. Deci, dacă Pierre spunea adevărul cu privire la felul în care a găsit cadavrul, era neîndoielnic că se săvârșise o crimă

10.

Examinând încăperea, Beaudriguez constată o ordine perfectă, nicio urmă de încăierare și niciun alt semn care să îngăduie să se presupună că cineva a pătruns cu forța din afară. Mai mult, cadavrul lui Marc-Antoine părea așezat cu

10 *Op. cit., p. 15.*

41

băgare de seamă, era îmbrăcat cu o cămașă neșifonată și avea părul pieptănat cu grijă. Pe teșgheaua magazinului erau împăturite vesta și haina defunctului.

În primul moment – sub impresia atât a felului în care se prezenta locul dramei, cât și a zvonurilor care de mult circulau în oraș – Beaudriguez ajunge la concluzia că cineva a intervenit pentru a pune lucrurile în ordine și a aranjat cadavrul înainte de a deschide ușa vecinilor alarmați. El își îndreaptă primele bănuieli împotriva celor din casă, care ar fi putut executa cel mai ușor această punere în scenă. Iată care erau zvonurile pe care le cunoștea și Beaudriguez și care circulau ide multă vreme în oraș.

Aflând de convertirea fiului său Louis, Calas îl gonise

de acasă, după ce într-un acces de furie îi adresase cele mai aspre injurii. Timp de 4 ani nu îi dăduse nici cel mai mic ajutor, deși la data aceea Louis era minor. Constrâns de nevoia în care se afla, Louis adresase o cerere (*placet u*) intendentului de Languedoc¹², Saint-Priest, solicitând obligarea tatălui său la plata pensiei de întreținere pe care acesta i-o refuza „din ura pentru conversiunea sa la catolicism”, cum se spunea în cerere.

Delegatul de la Toulouse al intendentului Saint-Priest îl informează asupra demersurilor făcute, scriindu-i „Bătrânul Calas este un om foarte bogat și nu pot să ascund că l-am găsit foarte aspru față de fiul său. Acesta este un tânăr cuminte și pios și, de cinci ani de când a părăsit casa părintească, tatăl nu a dat fiului său decât 50 de franci pentru întreținere. Am încercat zadarnic să împac părțile” ¹³.

Abia la 9 septembrie 1761, constrâns de un nou demers direct al intendentului de Saint-Priest, bătrânul Calas se decide să plătească prima rată a pensiei de întreținere.

Toate aceste lucruri erau cunoscute locuitorilor din Toulouse, după cum le era cunoscută și atitudinea ciudată a fiului mai mare, Marc-Antoine, care de câțva timp părea că

¹¹ Cerere scrisă prin care se face apel la justiția regelui și în care acesta ia o hotărâre personală.

¹² În provincii, intendenții erau delegații care exercitau, în numele regelui, inspectia diferitelor servicii generale. Atribuțiile lor sporesc în secolul al XVIII-lea.

¹³ Citat după Henri Robert, *op. dep.* 156. A se vedea și M. Cha's-s-a i g n e, *op. cit.*, pp. 59 – 60.

42

Intenționează să meargă pe urmele fratelui său Louis. De altfel, numeroși martori vor relata întâmplări din care va reieși că, în preajma dramei, relațiile dintre bătrânul Calas și Marc-Antoine erau foarte încordate.

Marc-Antoine era un tânăr cu o înfățișare plăcută, care disprețuia ocupația de negustor a tatălui, manifestând

o înclinare vădită către profesiunea de avocat. Pentru un protestant însă primirea în barou era o imposibilitate, afară doar dacă un preot catolic nu ar fi acceptat să-i elibereze un certificat de complezență, care să-i ateste credința catolică. Nădăduind că va izbuti să se înscrie în barou, Marc-Antoine face între 1758 și 1759 studii de drept, pe care apoi le întrerupe, deoarece, cu toate încercările făcute, nu poate obține faimosul certificat.

Sub influența mediului pe care îl frecventa, precum și a bătrânei servitoare Jannette, care era catolică, Marc-Antoine se preocupă din ce în ce mai mult de problemele religioase, citind cărți catolice, frecventând tot mai des bisericile catolice, iar uneori participând chiar la procesiuni. Este cu puțință ca el să fi sperat că o asemenea comportare va fi remarcată, fapt care l-ar fi ajutat să obțină certificatul ce i-ar fi deschis calea spre cariera de avocat.

Purtările lui Marc-Antoine fac ca în scurt timp să se răspândească zvonul că și el se pregătește să treacă la catolicism. Toată lumea din cartier se aștepta la această convertire, dar se prevedea că părinții se vor opune cu îndârjire.

În această atmosferă – și date fiind și condițiile în care a fost găsit cadavrul lui Marc-Antoine – nu este de mirare că foarte mulți au fost aceia care au gândit că asasinul nu trebuie căutat prea departe. Așa a gândit, desigur, și Beaudriguez, când – după primele constatări la fața locului – cere tuturor membrilor familiei Calas și prietenilor care se aflau cu ei să-l urmeze la Casa orașului (primărie), deși o arestare imediată nu era legal posibilă decât în caz de flagrant delict.

Între timp au fost examinate hainele purtate de Marc-Antoine. În buzunare nu s-au găsit decât un briceag, o batistă și câteva scrisori și hârtii fără importanță.

Aceste hârtii și scrisori au fost aruncate. Apărătorii lui Calas vor profita de această imprudență, pentru a învinui pe Beaudriguez de neglijență în efectuarea anchetei și de

distrugerea unor probe însemnate. S-a insinuat chiar că printre hârtiile aruncate ar fi putut fi și dovada sinuciderii lui Marc-Antoine, versiune pe care – așa cum s-a văzut – familia Calas nu a susținut-o imediat după descoperirea cadavrului, dar pe care o va susține în cursul procesului.

Un fapt curios trebuie însă reținut. În buzunarul hainei lui Marc-Antoine nu s-a găsit nici cheia intrării din stradă, pe care o purta întotdeauna asupra lui, și nici punga cu bani, pe care o avusese, neîndoielnic, când s-a întors acasă la masă, deoarece fusese mai înainte la cafeneaua unde jucase pe bani câteva partide de biliard.

Faptul putea' primi două explicații, ambele supărătoare pentru familia Calas: sau amândouă obiectele au fost scoase din buzunare de către unul dintre membrii familiei Calas, după moartea lui Marc-Antoine, pentru a face să se creadă că mobilul crimei a fost furtul, sau obiectele despre care am vorbit nu au fost găsite deoarece haina împăturită pe tejghea nu era cea pe care Marc-Antoine o purtase în scara în care a fost asasinat. Rămânea, desigur, posibilă și o a treia ipoteză, și anume, a crimei săvârșite de cineva dinafară, care ar fi furat și obiectele a căror lipsă era inexplicabilă.

Sosit la casa orașului la ora 1 noaptea, Beaudriguez redactează procesul-verbal de descindere, datându-l însă 13 octombrie 1761. Încă o greșeală care i se va reproșa, cu atât mai mult cu cât era menită să ascundă o altă greșeală, și anume încălcarea ordonanței care prevedea că procesul-verbal trebuia redactat imediat, la fața locului.

În sfârșit, chiar luarea imediată a interogatoriilor celor pe care i-a obligat să-l însoțească nu se desfășurase conform procedurii legale, deoarece aceștia nu erau încă, în mod oficial, învinuiți.

Toate aceste greșeli de formă îi vor fi reproșate ulterior și vor fi speculate cu abilitate de apărătorii lui Calas.

Interogat, așadar, de Beaudriguez în noaptea de 13

spre 14 octombrie, Jean Calas susține că Marc-Antoine a mai stat o jumătate de oră după masă cu ceilalți, care au rămas mereu împreună până în momentul în care Lavaysse, vrând să plece, Pierre l-a însoțit. Dar arabii s-au reîntors de îndată, declarând că l-au găsit pe Marc-Antoine mort în magazin și că ușa care dădea spre stradă era închisă.

44

Întrebat de Beaudriguez dacă avea să se plângă de purtarea lui Marc-Antoine, Jean Calas răspunde negativ și dă același răspuns și la întrebarea directă dacă el sau altcineva din familie l-au asasinat. La acest prim interogatoriu, Jean Calas nu a afirmat niciun moment că Marc-Antoine s-ar fi sinucis, versiune la care ulterior se fixează întreaga familie.

Doamna Calas este și mai laconică. Deși la un moment dat este întrebată dacă nu cumva Marc-Antoine s-a sinucis în altă parte și a fost apoi transportat în locul unde a fost găsit, ea nu răspunde decât că nu l-a mai văzut din clipa în care s-a ridicat de la masă și până în momentul în care Gorsse examina cadavrul.

La rândul său, Pierre nu adaugă decât că, intrând în casă înainte de masă, l-a găsit pe fratele său în salon, așezat într-un fotoliu. La întrebarea lui Beaudriguez dacă a observat ceva deosebit în comportarea fratelui său, Pierre răspunde că acesta s-a purtat ca de obicei și că nu părea să aibă vreo preocupare deosebită. Deși a menținut acest răspuns și la interogatoriul următor, precum și în fața judecătorilor, relatarea făcută de Lavaysse (și anume că, stând în fotoliu, Marc-Antoine își sprijinea capul în palmă) s-a amplificat, devenind – în memoriul pe care tatăl lui Lavaysse îl face în apărarea fiului său – o atitudine gânditoare, de om preocupat. Pornind de aici, se ajunge să se afirme în fața Parlamentului din Paris că în seara dinaintea morții Marc-Antoine avea un aer deprimat, era prăbușit în fotoliu, cu fruntea plecată pe una din mâini, cu fața palidă și privirea agitată, pentru a se desprinde apoi concluzia că totul indica pe omul hotărât să se sinucidă **u**.

După cum se observă, departe de a urmări verificarea unei singure ipoteze, Beaudriguez nu omite să o pună și pe aceea a sinuciderii.

Cu toate insistențele lui Beaudriguez, cei interogați au continuat însă să susțină că au găsit cadavrul întins pe jos, cu eșarfa la gât și fără funie. Jean Calas pretindea că nici nu s-a apropiat pentru a privi cadavrul fiului său, Pierre, că s-a mărginit să-i atingă doar mâna, iar Lavaysse susținea că abia l-a zărit, întrucât l-a lăsat pe Pierre să intre singur

14 A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.*, p. 87.

45

În magazin. Doamna Calas și Jeannette pretindeau că n-au coborât decât în momentul în care magazinul era plin de lume. Este evident că această atitudine era curioasă și de natură să arunce suspiciuni asupra celor ce pretindeau să fi avut o comportare atât de nefirească.

În raportul celor trei medici experți se arată că s-a găsit cadavrul încă cald, fără nicio rană, dar că s-a constatat un dublu semn livid în jurul gâtului, având o lățime de aproximativ 2 cm, ceea ce le-a format convingerea că Marc-Antoine a murit spânzurat de el sau de alții, cu o funie pusă în două. Este evident că semnul dublu se mai putea explica și altfel, și anume prin admiterea ipotezei că, după sugrumarea lui Marc-Antoine, cadavrul său a fost apoi spânzurat. În acest caz, deplasarea funiei ar fi putut produce acel dublu semn.

Spre deosebire de afirmația categorică a medicului Gorsse, concluziile raportului de expertiză permiteau să se ia în discuție ambele ipoteze, atât sinuciderea cât și crima. Astăzi medicina legală stabilește cu precizie deosebiri existente între amprenta lăsată de funie în cazul sinuciderii prin spânzurătoare și amprenta în cazul sugrumării. Raportul experților din Toulouse nu aducea însă nicio lămurire.

Nici martorii audiați de Beaudriguez nu au contribuit la lămurirea misterului. Fiecare a relatat, cu unele alterări, evenimentele așa cum au fost trăite dinafară, dar nimeni

nu știa ce s-a petrecut înăuntrul zidurilor casei Calas.

Între timp, apărarea se organizează. Atât familia lui La-vaysse, al cărui tată era un cunoscut avocat, cât și câțiva prieteni ai familiei Calas, dar în special avocatul Camere - protestant și el și fiu al unui negustor de pânzeturi - se străduiesc să construiască un sistem verosimil de apărare.

Este neîndoielnic că în tot cursul zilei de 14 octombrie acuzații au putut comunica cu cei dinafară și că un schimb de scrisori a avut loc între Calas și avocatul Carrière.

Se pare că, pentru a construi o versiune verosimilă, Carrière s-a dus în casa Calas și a examinat, în prezența gărzilor, încăperea în care a fost găsit cadavrul. Cu acest prilej, în dosul tejghelei, s-au descoperit, ascunse, o funie, care nu se găsisese la prima cercetare, precum și o bară netedă de lemn, elemente care din acest moment vor figura în versiunea

46

apărării, precum și în noile declarații, pe deplin concordante, ale acuzaților.

Această concordanță perfectă se datorează atât întrevederii acuzaților cu avocații lor, cât mai ales scrisorilor trimise de Carrière fiecăruia dintre ei și în care le indică cu lux de amănunte, fără să omită nimic, tot ce vor trebui să declare.

Tată scrisoarea foarte semnificativă trimisă lui Lavaysse: „Nu uitați, domnule, ceea ce v-am recomandat ieri, împreună cu prietenul meu, să spuneți adevărul și în ce stare l-ați găsit pe fiul cel mare al domnului Calas și că, dacă nu ați declarat acest lucru la prima audiere, spunând că nu l-ați văzut, ați făcut acest lucru la recomandarea fiului mai mic care, la indicația tatălui său, v-a rugat să ascundeți fapta, de teamă ca familia să nu fie dezonorată... Amintiți-vă dacă ați auzit pe fiul mai mic strigând «of, tată, tată, of, Doamne, Doamne», pentru că există vecini care au declarat că l-au auzit strigând astfel și, pentru a preveni orice echivoc, este bine să se precizeze cine striga. Se

spune, de asemenea, că s-ar fi auzit strigându-se «săriți, asasini»; amintiți-vă dacă ați auzit pe tatăl sau pe fiul mai muie strigând astfel, dar presupun că erați deja ieșit când se striga astfel; dar ați auzit, desigur, primele exclamații ale fiului cel mic căci mi-ați spus-o; nu uitați să o repetați când veți fi interogat și de asemenea, ceea ce ați făcut pentru a împiedica pe mamă să coboare.

Se spune că în cursul efectuării procedurii s-ar fi dovedit că servitoarea, auzind zgomot în stradă, a deschis fereastra pentru a întreba ce se întâmplă; i s-a răspuns că se întâmplase ceva chiar în casa în care se afla și, o clipă mai târziu, ea ar fi coborât în poartă, strigând «Doamne, l-au omorât» 15; se spune că ar fi făcut o asemenea declarație la prima audiere; vă mărturisesc că nu pot să coniciliesc prea bine curiozitatea acestei femei cu ceea ce mi-ați spus, și anume că i-ați fi ordonat să rămână lângă stăpâna ei și să nu o lase să coboare; această femeie era la fereastră când i-ați dat acest ordin, v-a întrebat ce se petrece, i-ați explicat la ureche și i-ați spus să rămână lângă stăpâna ei; dacă veți fi întrebat asupra tuturor acestor fapte, pregătiți-vă dinainte să răsis în dialect: *ai mon Dioul an tuat*.

47

pundeți și spuneți adevărul 16, pentru că, dacă, așa cum presupun, ni l-ați spus și nouă, sunt liniștit” 17.

Recomandările continuă în această formă, iar scrisoarea se încheie astfel: „Este inutil să semnez această scrisoare, deoarece ați ghicit, desigâr, cine sunt”.

Lecția este tot atât de completă și pentru Pierre, căruia i se scrie: „Nu uitați, domnule, ceea ce v-am spus ieri seară, să arătați în ce stare l-ați găsit pe fratele dv. atunci când, însoțind pe domnul Gaubert Lavaysse, ați intrat în magazin și, mai ales, de ce nu ați spus acest lucru la prima audiere; mi-ați declarat că tatăl dv. v-a recomandat să susțineți că ați găsit cadavrul întins pe jos, de teamă să nu se aplice fratelui dv. tratamentul infamant pentru sinucigași; acesta a fost motivul pentru care ați făcut asemenea declarații la prima audiere; trebuie să

explicați acest motiv când veți fi interogat și să adăugați că ați recomandat domnului Gaubert Lavaysse să spună același lucru, potrivit indicației pe care v-a dat-o tatăl dv. Nu uitați să spuneți că ați ieșit imediat din magazin, pentru a chema pe tatăl dv., strigând: «of, tată, tată, of Doamne, Doamne» și că tatăl dv. a coborât imediat și, găsind pe fratele dv. în această stare, l-a coborât, a tăiat funia și a aruncat-o undeva și ca nu vă amintiți unde.

Veți explica cum funia era agățată de bara de lemn și veți arăta locul unde ați pus bara, loc care mi-ați spus că era în spatele ușii magazinului, la stânga...

Vă veți aminti, desigur, să spuneți că atunci când mama dv. a coborât, cadavrul era întins pe jos. Nu vă alarmați din cauza interogatoriilor la care veți fi supus; un nevinovat nu are niciodată nimic de temut și sperăm că această nevinovăție se va constata în cursul procedurii pentru că, întrucât cadavrul era rece când s-a auzit o voce strigând «săriți, asasinul», este evident că această voce nu putea fi a fratelui dv.

Se spune că tatăl dv. ar fi amenințat pe fiul său că-l va sugruma dacă-și schimbă religia, se pare că lucrul este fals

16 M. Chassaigne observă, cu drept cuvânt, că este inutil să te pregătești dinainte să spui adevărul. Dar acest îndemnera, desigur, necesar pentru cazul când scrisoarea ar fi fost interceptată.

17 Citat după M. Chassaigne, *op. cit.*, pp. 106 – 108.

și va fi negat atât de tatăl dv., cât și de dv., dacă credeți că faptul nu poate fi dovedit; este periculos pentru dv. să negați un fapt pe care martorii l-ar confirma, negarea unui fapt dovedit, chiar neînsemnat, fiind totdeauna un indiciu împotriva acuzatului” **18**.

Din acest moment, versiunea apărării este definitivată, iar acuzații, înștiințați din vreme, o vor adopta fără cea mai mică deosebire, în declarații aproape identice. Ulterior se va constata că sistemul apărării devine, pe măsură ce timpul trece, tot mai rigid și mai coerent **19**.

Toți vor declara că l-au găsit pe Marc-Antoine

spânzurat de o funie, al cărei capăt se afla legat de mijlocul unei bare de lemn (ce servea pentru, a transporta pe umăr baloturile de pânză, agățate de ea), așezată de-a curmezișul pe cele două canaturi ale ușii care despărțea depozitul de magazin.

Henri Robert, remarcând - cu o notă de umor, dar și de admirație - că David de Beaudriguez era un Sherlock-Holmes cu anticipație, reproduce precizările pe care acesta le-a cerut, în fața noii versiuni a învinuiților.

Întrebați dacă în apropierea lui Marc-Antoine se afla un scaun sau o scară, toți învinuiții răspund negativ și susțin că picioarele spânzuratului aproape că atingeau podeaua.

Întrebați apoi dacă în încăpere era vreo lumină, ei au răspuns că nu.

Atunci, însoțit de învinuiți, Beaudriguez merge din nou la fața locului și măsoară cu o deosebită grijă lățimea ușii, lungimea barei dejemn, lungimea funiei găsite, lățimea gâtului lui Marc-Antoine, înălțimea ușii și înălțimea lui Marc-Antoine. Pe baza acestor măsurători el stabilește apoi că, ușa având un metru lățime, iar bara numai 86 cm, era necesar, pentru ca extremitățile barei să se sprijine pe canaturi, ca ușa să fie numai întredeschisă. Măsurătorile făcute îngăduie de asemenea să stabilească că, față de înălțimea ușii și lungimea funiei, Marc-Antoine nu putea ajunge la partea de sus a ușii fără o scară. În sfârșit, s-a constatat că pe canaturile ușii se afla depus un strat gros de praf, care nu fusese atins.

— 8 *Ibidem*, pp. 108 - 110. w *Ibidem*, p. 147.

48

49

Din aceste constatări, Beaudriguez trage concluzia imposibilității fizice a sinuciderii.

De altfel, el atrage atenția învinuiților că este greu să se admită că, în plin întuneric (ei afirmaseră că în cameră nu era lumină), un om care își propune să se sinucidă are grijă să-și scoată haina și vesta, le împătorește cu hăgare de seamă, își pune o eșarfă, pe care nu o purta în mod

obișnuit și care era firesc să-l stânjenească în înfăptuirea hotărârii sale, și – în aceste condiții – izbutește totuși să așeze pe canaturile ușii bara de lemn lustruit care, la toate încercările făcute, aluneca imediat jos.

În sfârșit, cu toată grija apărării, se constatare că cel puțin într-o privință era neîndoielnic că Jean Calas mințise. Funia pe care declarase că a tăiat-o coborând cadavrul a fost găsită intactă; s-a constatat totodată că era prea scurtă pentru a putea înconjura de două ori gâtul victimei și pentru a lăsa cele două urme constatate de experți.

Imposibilitățile de fapt de care se lovea versiunea ultimă a învinuiților, contradicțiile oare s-au strecurat totuși în relatările lor, inexactitatea dovedită a unor declarații, zgomotele și strigătele inexplicabile și suspecte auzite de vecini, atitudinea dură și intransigentă a tatălui față de Louis (când acesta se convertise), și mai ales presiunea opiniei publice, determinată și de înmormântarea catolică făcuta lui Marc – Antoine de grupul „penitenților alibi” 20 (ceea ce însemna considerarea lui ca martir catolic și totodată înlăturarea ipotezei sinuciderii), toate – acestea au făcut ca, într-adevăr, în momentul în care începe procesul Calas, condamnarea învinuiților să apară ca inevitabilă.

Cei peste 100 de martori audiați nu au contribuit cu nimic la lămurirea faptelor.

Judecătorii, învinuiți mai târziu cu vehemență de către Voltaire și de apărătorii protestanți ai lui Calas, se aflau în fața unei situații relativ simple. Se dovedise, fără posibilitate de îndoială, că Marc-Antoine nu s-a putut sinucide în modul indicat de inculpați. Era deci evident că, relatând faptele așa cum au făcut-o, aceștia au mințit. Era firesc ca judecătorii să conchidă că minciuna nu putea avea

20 Frăție religioasă, care făcea acte de penitență, purtând un costum special, alb.

50

alt scop decât să ascundă un adevăr, care nu convenea inculpaților.

Calas și ceilalți inculpați au fost apărați de unul dintre cei mai buni avocați din Toulouse, Theodore Sudre²¹. La 18 noiembrie 1761, tribunalul pronunță hotărârea, după ce ascultă raportul asesorilor Carbonnel (ce înlocuise pe Monyer, învinuit de a fi favorizat înțelegerea între cei arestați și de a fi exercitat presiuni asupra martorilor audiați în proces) și care era și el, ¹ favorabili învinuiților, a lui Lalbat, care ^{z.} cerut condamnarea, și a lui Forlux susținător al aplicării prealabile a torturii.

Negăsind în dosar dovada formală irefragabilă a vinovăției învinuiților și pentru că numai o mărturisire ar fi putut transforma gravele prezumții existente în certitudini, Forlux a propus singurul mijloc pe care îl considera eficace, pentru a oferi judecătorilor certitudinea care lipsea, tortura ²². Acest punct de vedere, susținut și de unul dintre judecători, Boyer, triumfă în cele din urmă, spre regretul lui David de Beaudriguez care, judecător și el, considera că o asemenea crimă se cuvine să fie supusă unei judecăți mai aspre, pentru că ea rezulta neîndoielnic din toate probele dosarului, cât și pentru că interesul public cerea un exemplu.

Hotărârea este imediat atacată cu apel și de inculpați și de ministerul public ²³.

În timpul desfășurării instrucției, Sudre publică două ample memorii în apărarea clienților săi, în care, avocat abil, scoate în evidență 20 de neregularități procedurale săvârșite de Beaudriguez.

Avocatul Lavaysse, la rândul său, face uz de toate relațiile sale și trimite ministrului Saint-Florentin ²⁴, prin contele de Rochechouart, un memoriu în care ia apărarea familiei Calas și în care scrie: „Cel mai nefericit dintre părinți imploră astăzi pe cel mai drept dintre regi... Judecătorul (Beaudriguez) a fost atât de nedrept în toate demersurile

²¹ 1718 - 1795. A publicat un tratat ai drepturilor senioriale.

²² A se vedea M. C h a's s-a i g n e, *op. cit.*, p. 220.

23 Procurorul regelui.

24 Om de stat francez, ministru pentru problemele generale ale religiei reformată în 1725, devine în 1761 ministru de stat.

51

lisale, fanatismul a pus stăpânire pe mulțime, magistratul superior poate fi antrenat cu atâta putere de aceasta, încât nu pot renunța să recurg la autoritatea suverană pentru a opri loviturile pe care justiția, în vârtejul de care este cuprinsă, le-ar putea da” 25.

Un alt memoriu, semnat de procurorul Duroux, vine să completeze această apărare pasionată.

În aceste memorii se pune în discuție și o a treia ipoteza, care până atunci fusese neglijată sau chiar înlăturată, îndeosebi ca urmare a afirmațiilor categorice ale învinuiților, care susțineau că moartea lui Marc-Antoine s-ar fi datorat sinuciderii. Este vorba de ipoteza asasinului dinafară, care, în cursul după-amiezii, s-ar fi putut strecura în magazin așteptând acolo momentul prielnic, lucru care ar explica de ce ușa magazinului a fost găsită închisă și de ce nicio urmă nu indica să fi fost forțată.

A fost suficient ca această ipoteză să fie formulată, pentru ca o nouă învinuire de neglijență să-i fie adusă lui Beaudriguez: faptul de a nu fi procedat imediat la o percheziție în întreaga casă.

Așadar, în această nouă versiune, care însă trebuia pusă de acord cu declarațiile inculpaților, presupusul asasin al lui Marc-Antoine, după ce l-a sugrumat, a înscenat sinuciderea cu ajutorul barei fixate între canaturile ușii.

Această nouă ipoteză a făcut pe unii să-și reamintească (lucru semnalat în memoriile scrise în apărarea lui Calas) de unele zvonuri care circulasera, dar cărora nimeni nu le dăduse atenție până atunci, și anume că în seara dramei un om îmbrăcat în niște haine albastre ponosite, cu o privire fioroasă, ar fi fost văzut intrând în casa Calas și că același individ a fost zărit, cu puțin înainte de descoperirea cadavrului lui Marc-Antoine, ieșind în

goană din aceeași casă.

O dată readusă pe prim plan această versiune, grija firească a avocaților lui Calas era să descopere un mobil care să-l fi determinat pe misteriosul vizitator să-l omoare pe Marc-Antoine. Acest „mobil nu putea fi, la prima vedere, decât furtul. Dar, din magazin nu lipsea nimic și totul fusese găsit într-o ordine desăvârșită în momentul descoperirii ca

25 Citat de M. C h a's s-a i g n e, *op. cit.*, p. 225.

52

dayrului. Un fapt curios însă fusese constatat la examinarea hainelor lui Marc-Antoine: lipsa pungii cu bani pe care o purta asupra sa, lipsă care ar fi putut explica și mobilul furtului.

În vreme ce apărătorii lui Calas se străduiau să creeze în opinia publică un curent favorabil inculpatului, un fapt divers, petrecut chiar în timpul în care apelul acestuia era examinat de Parlamentul din Toulouse, este - din cauza analogiei cu moartea lui Marc-Antoine - de natură să agraveze situația.

Într-adevăr, la 4 ianuarie 1762 se găsisse într-o fântână cadavrul unei tinere protestante, Elizabeth Sirvan. Deoarece expertiza medicală a stabilit că moartea victimei nu s-a produs prin asfixiere, s-a tras concluzia că fata fusese omorâtă înainte de a fi aruncată în fântână. Cum Elizabeth Sirvan fugise de acasă pentru a se adăposti într-o mănăstire catolică, bănuielile au căzut asupra tatălui protestant.

Pe de altă parte, deși la terminarea instrucției în procesul Calas majoritatea consilierilor își formaseră convingerea că asasinul era cineva dinafară casei, această concluzie nu a avut repercusiuni favorabile în ce-l privea pe Calas. Încăpățânarea cu care acesta continua să susțină, împotriva faptelor, versiunea sinuciderii, a cărei imposibilitate fusese demonstrată, a dus la convingerea că dacă asasinul nu era un membru al familiei, familia fusese în orice caz complice la crima care s-ar fi săvârșit din ordinul lui Jean Calas. În felul acesta, Parlamentul revenea,

pe altă cale, tot la ideea crimei săvârșite din fanatism religios.

Prin concluziile puse la 23 februarie, Riquet de Bonrepos, procurorul general, cere aplicarea pedepsei cu moartea celor trei Calas și judecarea Jeannettei și a lui Lavaysse (a căror vinovăție nu apărea destul de clar) numai după executarea familiei Calas.

Raportorul, consilierul Cassan-Clairac, conchide în sensul vinovăției învinuiților.

Dezbaterile în sânul Camerei au durat până la 9 martie 1762, când s-a pronunțat hotărârea prin care bătrânul Calas, declarat vinovat de crimă, este condamnat la moarte prin tragere pe roată. Judecata celorlalți era amânată până după execuția lui Jean Calas, în convingerea că, înainte de moarte, acesta va face mărturisiri.

53

Înainte de execuție i s-a aplicat tortura pentru a-l face să-și denunțe complicii.

Dar, cu o calmă resemnare, cu o neașteptată stăpânire și forță, Jean Calas neagă orice vinovăție și declară că „fiind nevinovat, nu are complici”.

Saint-Priest este informat că: „Jean Calas a suportat supliciul cu o tărie de necrezut. Timp de două ore, cât a rămas pe roată, a discutat cu confesorul său lucruri străine religiei, după ce declarase că tot ce i s-ar putea spune în această privință era zadarnic și că vrea să moară protestant” 26.

Această moarte, de la care s-a așteptat zadarnic confirmarea vinovăției tuturor inculpaților, a impresionat, desigur, pe judecători care, cu toate că faptele rămăseseră aceleași, încep să se îndoiască de vinovăția inculpaților ce urmau să fie judecați după moartea lui Calas.

Spre surprinderea tuturor, la 18 martie 1762, Parlamentul din Toulouse îi achită pe toți ceilalți inculpați, în afară de Pierre Calas, pe care îl condamnă la surghiun.

Voltaire va specula mai târziu ilogismul acestei hotărâri, întrebând: de ce Pierre a fost surghiunit dacă era nevinovat și de ce a fost numai surghiunit dacă era

vinovat.

Dar Henri Robert, cu marea sa experiență a barei, explică astfel această hotărâre: „Din punct de vedere strict rațional critica lui Voltaire era, desigur, întemeiată. Dar justiția prezintă uneori asemenea ilogisme, atunci când nu are siguranța absolută a vinovăției și când transformă ușoara ei îndoială într-o mare indulgență, fără însă a voi să meargă până la achitare” 27.

Conduc de călău afară din oraș, Pierre se va afla după 4 luni la Geneva, pentru a-și întâlni fratele (pe Donat) și pentru a-l vizita împreună pe Voltaire.

Bătrâna doamnă Calas se retrage la Montauban, oraș protestant, unde este primită și tratată ca victimă a fanatismului catolicilor din Toulouse.

La 22 martie 1762, deci curând după pronunțarea și executarea celor două hotărâri și înainte de vizita fraților Calas, a Citat de M. C h a's s-a i g n e, op. cit., pp. 261 - 262.27 Op. cit., p. 63.

54

Voltaire (care curând după aceea va declanșa campania în apărarea lui Calas, obținând hotărârea de reabilitare a Parlamentului din Paris) informează printr-o scrisoare pe consilierul Le Bault despre acest proces, pe un ton ironic, în care nu se poate bănuir nimic din indignarea pe care o va manifesta mai târziu împotriva tribunalului, pe care îl va califica ca „Parlamentul cel mai sângeros din Franța”.

În această scrisoare el vorbește despre un „bun hughenot”, pe care Parlamentul din Toulouse l-a tras pe roată pentru că și-a sugrumat fiul – care voia să se facă catolic – spre a preîntâmpina o renunțare publică la confesiunea protestantă. Voltaire comentează cu ironie această întâmplare în care „bunul hughenot” s-a crezut superior lui Abraham, simplu executant al unei porunci, deoarece și-a sugrumat fiul din proprie inițiativa și pentru satisfacția conștiinței sale.

Așa cum observă Henri Robert, Voltaire ar fi fost foarte mirat în ziua aceea, dacă i s-ar fi spus că mai târziu

va consacra trei ani de demersuri și eforturi spre a obține reabilitarea „bunului hughenot”, despre care pe atunci vorbea cu atâta ușurință **28**.

Interesul lui Voltaire pentru acest caz va fi trezit numai la câteva zile după expedierea scrisorii mai sus amintite în urma vizitei unui negustor protestant din Toulouse, Dominique Audibert care, în drum spre Geneva, s-a oprit la Freney, la Voltaire, povastându-i toate amănuntele procesului Calas și insistând îndeosebi asupra morții demne a bătrânului Calas, victimă a fanatismului religios catolic.

Ascultând relatările lui Audibert, Voltaire a văzut imediat un teren favorabil, pe care putea relua vechea lui luptă împotriva religiei (pe care o denumea *l'infame*), împotriva instituțiilor vechiului regim și îndeosebi a parlamentelor, în numele libertății, rațiunii și toleranței.

La data când se petreceau aceste lucruri, Voltaire era nu numai admirat și celebru, dar și foarte temut din cauza spiritului său caustic.

Apărarea unei asemenea victime era pentru el, scrie Henri Robert, prilejul mult așteptat pentru a ataca fanatismul religios și autoritatea parlamentelor, fără a putea fi învinuit că

M *Op. cit.*, p. 168.

55

urmărește un asemenea scop, fără a ataca frontal aceste autorități de temut ale secolului **29**.

Iată de ce, în chiar seara zilei în care a primit vizita lui Audibert, hotărârea lui este luată. El va începe prin a întreba pe cardinalul de Bernis ce trebuie să gândească despre groaznica întâmplare de la Toulouse, unde un oarecare Calas a fost tras pe roată pentru că și-ar fi omorât fiul, deși convingerea generală este că cel condamnat era nevinovat.

Răspunsul cardinalului este prudent. El își va exprima îndoiala că, în lipsa unor dovezi concludente, judecătorii s-ar fi înțeles pentru a săvârși o atât de groaznică nedreptate. La 25 martie 1762, Voltaire scrie lui

Fyot de la Marche: „... La Toulouse s-a petrecut o întâmplare care îți face părul măciucă. Poate că lumea de la Paris nu este încă informată... Intendentul de ilamguedoic este la Paris, vă implor să-i vorbiți...” 30.

Între timp, pentru a se lămuri, Voltaire scrie o serie de scrisori la Toulouse și în regiunea Languedoc. Cu toate că răspunsurile primite, atât de la catolici cât și de la protestanți, dovedeau convingerea unanimă în vinovăția lui Calas, Voltaire se înflăcărează tot mai tare. Fără ca vreun element nou să fi venit în sprijinul entuziasmului său, ajunge să afirme că din noaptea Sfântului Bartolomeu 31 nu s-a mai întâmplat nimic care să dezonoreze într-atât natura umană. De aceea lansează credincioșilor săi apelul: „strigați și puneți pe toți să strige!”

Într-adevăr, după ce i-a scris în acest fel lui Damilaville 32 la 4 aprilie, revine la 8 iulie cu și mai multă insistență, adăugând că numai strigătul public poate face să triumfe dreptatea.

La ecoul public, pregătit de prietenii săi literați, Voltaire va adăuga, cu ajutorul avocaților, pregătirea atmosferei în cadrul corpului avocaților și, pentru a trece la o acțiune mai concretă, va constitui la Geneva – în vederea pregătirii

29 *Ibidem*, p. 173.

30 Voltaire, *Choix de lettres* [Culegere de scrisori] Hachette, Paris, 1897, pp. 291 – 292.

31 Noaptea din 24 august 1572, când în Franța, din ordinul lui Carol al IX-lea, are loc masacrul protestanților.

32 Étienne Noel Damilaville, literat francez, contemporan cu Voltaire, aprig luptător împotriva misticismului religios.

56

dosarului Calas – un comitet consultativ compus din Mouton, ministru protestant, Vegobre, avocat protestant emigrat, Tronchin, medic și Cathale, bancher. Principala sarcină a acestui comitet era istrângerea documentelor. Voltaire redactează personal o serie de memorii, pe care le tipărește în Elveția și pe care prietenii săi,

enciclopediștii³³, le difuzează în toată Franța. În același timp, el continuă să scrie scrisori tuturor cunoscuților săi influenți, ca ducesa d'Enville, ducele de Richelieu, contesa d'Egmont și alții.

La 15 septembrie, dată la care campania întreprinsă începuse să aibă un oarecare ecou, Voltaire mărturisește lui d'Alembert că memoriile în favoarea lui Calas nu au alt scop decât acela de a pregăti spiritele și de a înfățișa cât de execrabili și ridicoli, sunt atât „penitenții albi”, cât și Parlamentul.

Inspirat și susținut de Voltaire, curentul în favoarea lui Calas devine tot mai puternic, cuprinzând întreaga Europă.

Frederic al Prusiei și Caterina cea Mare, împărăteasa Rusiei, trimit sume importante pentru susținerea campaniei. În Anglia și Olanda se deschid subscripții publice.

Cercetătorii de mai târziu, examinând memoriile redactate de Voltaire în apărarea familiei Calas, nu se pot opri să nu constate libertățile pe care acesta și le lua față de unele realități, în pasionata sa dorință de a face campania sa cât mai convingătoare și mai eficace.

Cauza pe care a înțeles să o apere Voltaire era *cauza*, nobilă pe care o apărau toți oamenii înaintați ai acelor timpuri, dar istoria nu mai poate spune astăzi dacă omul a cărui reabilitare o cerea, în numele libertății și toleranței, era, într-adevăr, nevinovat.

Voltaire a confundat într-atât lupta sa împotriva instituțiilor retrograde ale secolului în care trăia, cu lupta pentru apărarea lui Calas, încât preocuparea sa de a respecta adevărul a devenit, în memoriile pe care le-a redactat, cu totul secundară.

El nu ezită, astfel, să înfățișeze pe Jean Calas ca un biet bătrân de 68 de ani, lipsit de putere, deși din acte rezultă că era un ora de 62 de ani, despre care toți martorii au de

33 Colaboratori la enciclopedia lui Diderot, reprezentanți ai concepției materialiste a epocii și ai

clarat că era înalt și foarte viguros 34. Pentru ca efectul să fie și mai puternic, portretul lui Jean Calas este opus lui Marc-Antoine, prezentat ca fiind cel mai puternic bărbat din provincie, de o forță herculeană 35. În felul acesta trebuia să apară imposibilitatea fizică a comiterii crimei pentru care Calas a fost condamnat.

Pentru ca la imposibilitatea fizică să adauge și pe cea morală, Voltaire se oprește îndelung asupra armoniei perfecte care domnea în familia Calas și îndeosebi asupra toleranței tatălui, pe care religia sa protestantă nu l-a împiedicat să aibă, de peste 20 de ani, o bătrână servitoare catolică și nici să plătească pensie de întreținere fiului convertit.

Dar, cum observă Henri Robert, cel dintâi dintre aceste exemple nu putea impresiona decât pe ignoranți, deoarece explicația prezenței în casa Calas a unei servitoare catolice nu putea avea semnificația dată de Voltaire. Jeannette fusese angajată de familia Calas, pentru că legea nu le îngăduia să angajeze o servitoare protestantă.

Într-adevăr, în temeiul unei dispoziții a regelui, din 11 ianuarie 1686, toți cei de religie reformată nu aveau dreptul să aibă decât servitori catolici 36.

Cât despre cel de-al doilea exemplu, el era tot atât de puțin concludent, deoarece se dovedise că pensia alimentară nu i-a fost plătită lui Louis decât sub presiunea autorităților» numai după plângerea făcută de fiul convertit și cu o foarte mare întârziere.

În sfârșit, Voltaire susține că Marc-Antoine, care nu ar fi avut nici cea mai mică intenție de a se converti (ceea ce făcea ca să dispară orice mobil pentru crima tatălui), era o fire depresivă, melancolică, obsedată de ideea sinuciderii. Pentru a demonstra această obsesie s-au invocat lecturile lui Marc-Antoine și, în special, preferința sa pentru monologul lui Hamlet 37!

Pe lângă aceste argumente, pe care le consideră - ou

drept cuvânt – esențiale pentru a determina un curent de opinie favorabil lui Calas, Voltaire recurge și la alte rectificări ale faptelor, mai puțin importante, afirmând, de pildă, că

34 A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.*, p. 18.95
Ibidem, pp. 209 – 210.

36 A se vedea Henri Roberî, *op. cit.*, p. 155.

37 A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.*, pp. 27 – 28.

58

Însuși J. Calas este cel care s-a grăbit să anunțe autoritățile, chiar în momentul descoperirii cadavrului. Or, nimeni n-a contestat niciodată că autoritățile au fost anunțate destul de târziu, de unul dintre prietenii familiei.

Pe de altă parte, Voltaire, cunoscând foarte bine ce însemnătate poate avea simpatia sau antipatia pe care unele persoane o inspiră involuntar celor cu care vin în contact, are o grijă deosebită să țină departe, de cei cărora le adresa demersurile sale, pe doamna Calas, pe care o considera o „hughe-notă imbecilă”.

Adresându-se la 11 iunie 1762 lui Elie de Beaumont, pentru a recomanda pe văduva Calas, Voltaire are însă abilitatea să-i înfățișeze astfel lucrurile:

„Va trimit pe cea mai nenorocită dintre toate femeile, care reclamă lucrul cel mai drept din lume.

Acest proces, atât de ciudat și de important vă poate face o mare «onoare», iar în nobila dv. profesie onoarea aduce, mai devreme sau mai târziu, bogăția. Această afacere, de care mă interesez în mod cu totul deosebit „este atât de extraordinară, încât vor fi necesare mijloace extraordinare. Este în interesul statului să se descopere de partea cui este cel mai înspăimântător fanatism...”

Vă implor să vorbiți despre această afacere magistraților și jurisconsultilor pe care îi cunoașteți și să faceți în așa fel încât să i se vorbească și domnului cancelar**38**. Să încercăm să-i trezim compasiunea și spiritul de dreptate. Veți avea gloria de a fi fost răzbunătorul nevinovăției și de a fi învățat pe judecători că nu trebuie să se «joace» **39** cu viața oamenilor”.

Dacă ne-am oprit asupra libertății de a denatura, pe care Voltaire și-a luat-o față de câteva fapte incontestabile, n-am făcut-o pentru a pretinde că Voltaire ar fi apărut, alterând adevărul, un om a cărui crimă fusese dovedită.

Faptele - așa cum au fost stabilite - nu dovedesc fără posibilitate de îndoială vinovăția lui Calas. Ele dovedesc însă necontestat că acesta, conștient sau inconștient, a încercat să ascundă ijuistiției adevărul, isuistînîlîhid o versiune cu totul neverosimilă.

38 Este vorba de Lamoignon, nepotul primului președinte al Parlamentului din Paris.

38 *V o l t a i r e, op. cit., pp. 296 - 297.*

59

Pledoaria lui Voltaire face; într-adevăr, neverosimilă vinovăția tatălui, dar nu trebuie să uităm că acest efect este obținut foarte adesea prin unele denaturări ale faptelor, care merg chiar mai departe decât simple accente.

Iată de ce Henri Robert, admirând devotamentul de care a dat dovadă Voltaire în această cauză, adaugă că ceea ce îl împiedică să admire fără rezerve incontestabila sa abilitate este tocmai faptul că a folosit-o excesiv **40**.

Era firesc ca activitatea desfășurată de Voltaire, cu talentul, puterea sa de convingere și relațiile pe care le avea, să fi produs efectul așteptat. Ultima etapă va fi memoriul redactat pentru consiliul regelui de avocații Mariette și Elie de Beaumont, în scopul de a obține casarea hotărârii Parlamentului din Toulouse.

Voltaire continuă campania și după desemnarea judecătorilor care aveau să examineze cauza, cerând prietenilor să-i solicite pe magistrați cu îndârjire și perseverență, dimineața și seara, prin „prietenii, rudele, confesorii și iubitele lor”.

La 9 martie 1765, la trei ani după condamnare, Jean Calas este reabilitat de Parlamentul din Paris. Curând după aceasta David de Beaudriguez este revocat din funcție și se sinucide.

Reabilitarea obținută de Voltaire a-ia legat idefinitiv

numele de acela al lui Calas. Contemporanii l-au aclamat cu titlul de „apărător al lui Calas”, iar istoria l-a consacrat nu numai ca scriitor genial, dar și ca apărător al celor oprimați, campion al justiției, pentru triumful acesteia asupra fanatismului și intoleranței.

Este incontestabil că Voltaire a făcut o operă de înalt umanism, folosind cazul Calas pentru a combate obscurantismul și intoleranța, dar, în realitate, n-a adăugat nimic pentru lămurirea misterului Calas.

Atât vinovăția cât și nevinovăția lui Calas au rămas tot atât de nedovedite, iar cercetătorii de astăzi, examinând actele și dosarele existente în acest proces, rămân cu nenumărate semne de întrebare.

Vom aminti câteva dintre contradicțiile și problemele rămase nelămurite, începând cu cele rezultând din probele cele mai concrete și materiale.

40 *Op. cit.*, p. 184.

60

Se știe de pildă că în scrisoarea adresată în timpul detențiunii lui Pierre, avocatul Carrière îi atrage atenția asupra faptului că, în momentul descoperirii sale, cadavrul lui Marc-Antoine era rece (pentru a trage de aici un argument în favoarea apărării). Pierre, care la început declarase contrariul, se grăbește la interogator să susțină ceea ce i se sugerase. Același lucru l-au susținut toți ceilalți, inclusiv Gorsse care a examinat primul cadavrul.

Dar dacă avem în vedere că, multe ore după descoperirea cadavrului, cei trei experți chemați de Beaudriguez consemnează în raportul lor că trupul neînsuflețit era încă cald, constatăm că, într-o problemă care ar fi trebuit să fie lămurită fără posibilitate de îndoială, nu se poate porni de la o certitudine 41.

Cu toată identitatea aproape perfectă - de la un moment dat încolo - a declarațiilor inculpaților, o contradicție s-a menținut totuși între depozitiile soților Calas, cu privire la un element esențial: felul în care a fost găsit cadavrul lui Marc-Antoine (spânzurat de ușă sau întins pe jos) 42.

Spre deosebire de ceilalți inculpați, care au susținut că Marc-Antoine s-a ridicat și a plecat îndată după terminarea mesei, Jean Calas a pretins că acesta ar fi rămas o jumătate de oră cu ceilalți.

Inculpații au susținut că până la plecarea lui Lavaysse au rămas cu toți împreună **43**. Or, la interogatoriu, Pierre Calas declară că atunci când, descoperind cadavrul (cu alte cuvinte, imediat după ce Lavaysse și-a luat rămas bun și a coborât să-l conducă), l-a strigat pe Jean Calas, acesta a coborât în halat și bonetă de noapte. Este greu de presupus că Jean Calas a stat toată seara în această ținută – când avea un musafir a cărui prezență îl onora – și nici că, în cele câteva minute care au trecut de la despărțirea de Lavaysse, a avut timp să-și schimbe hainele **44**.

Atât Jean Calas, cât și ceilalți au început prin a susține că pentru a coborî corpul lui Marc-Antoine, spânzurat, funia

41 A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.*, pp. 109 – 110 și 145.

42 *Ibidem*, p. 115.

4» *Ibidem*, pp. 134 – 135. ****** *Ibidem*, pp. 150 – 152.

61

a fost tăiată de Pierre sau de Lavaysse. Când-însa funia este găsită, se constată ca ea n-a fost niciodată tăiată.

În fața acestui fapt pe care nu-l putea contesta, Pierre cel dintâi și apoi și Jean Calas susțin că, într-adevăr, funia n-a fost tăiată deoarece în clipa în care au pus mâna pe cadavru, bara sprijinită pe canaturile ușii a căzut, așa micit, abia după ce au pus cadavrul jos, i-au scos peste cap funia legată în jurul gâtului. Este evident însă că, în acest caz, apare destul de curios faptul că operația a putut fi făcută fără ca părul, perfect pieptănat al lui Marc-Antoine, să fie deranjat **45**.

Pierre Calas, care la primul interogator afirmă că după descoperirea cadavrului a alergat la cafeneaua frecventată de Marc-Antoine, neagă ulterior acest lucru,

deși patronul confirmă primele lui declarații.

Dacă mai adăugăm că versiunea Calas cu privire la modul în care Marc-Antoine s-ar fi sinucis a fost practic demonstrată ca imposibilă, că un om hotărât să se sinucidă nu alege un sistem atât de complicat și nesigur (la toate experiențele făcute bara aluneca de pe canaturile ușii **46**), că toate relatările ulterioare privitoare la comportarea lui Marc-Antoine în seara fatală par să indice o dispoziție normală **47**, că nimic nu a indicat vreun motiv plauzibil de sinucidere, că în sfârșit cea de a treia ipoteză - a asasinului venit dinafară - a fost în mod nejustificat neglijată **48**, că nu s-au făcut niciun fel de cercetări pentru a descoperi pe misteriosul vizitator din seara de 13 octombrie și nici pentru a lămuri viața privată a lui Marc-Antoine - care ar fi putut furniza unele indicii - trebuie, într-adevăr, să admitem că astăzi adevărul în procesul Calas nu mai poate fi aflat.

45 *Ibidem*, pp. 150 - 152.

46 *Ibidem*, pp. 107 și urm.

„*Ibidem*, pp. 123, 128, 139.

«*Ibidem*, pp. 210 - 211, 215, 246 - 247.

Procesul curierului din Lgori

62

Dacă în procesul Calas nu s-a putut și este greu să se presupună că se va mai putea stabili de acum încolo vinovăția sau nevinovăția inculpatului Jean Calas, astfel încât, în fața a doua hotărâri contradictorii (aceea a Parlamentului din Tou

1 În Franța Curtea cu jurați sau cu juri, ca instanță de judecată panală, a apărut în secolul al XVIII-lea, fiind organizată printr-o lege din septembrie 1791, care punea în aplicare principiul Constituției din 3 septembrie 1791, potrivit căruia niciun cetățean nu putea fi judecat decât în temeiul unei învinuiri acceptate de un juriu. Juriul, alcătuit din simpli cetățeni - investiți temporar cu funcția de a judeca crimele - a apărut în Franța sub influența directă a juriului englez, Anglia fiind prima țară care a cunoscut această justiție (a se vedea, cu privire la organizarea și

funcționarea juriului englez, nota 1 de la „Procesul Elvirei Barney”).

Instituția juraților a avut la bază nu numai principiul participării cetățenilor la administrarea justiției represive, dar și acela al separării problemelor de fapt – a căror rezolvare este încredințată juriului – de problemele de drept, printre care în primul rând figura aplicarea pedepsei, a căror rezolvare este încredințată judecătorilor de profesie.

Inspirându-se din organizarea juriului englez, legiuitorul francez a adus însă, unele inovații acestei instituții împrumutate din legislația insulară. Astfel în Franța, juriul care își întemeiază hotărârea pe convingerea sa intimă, nefiind legat de un sistem de probe legale, este chemat să judece atât pe învinuiții care își recunosc vinovăția (*qui plaident coupables*), cât și pe cei care nu-și recunosc vinovăția (*qui plaident non coupables*) și își pronunță hotărârile cu majoritatea simplă.

Organizarea și funcționarea Curții cu juri au fost amplu reglementate în Franța, prin codul de instrucțiune criminală din 1811. Dispozițiile acestui cod erau aplicabile atât în 1834, când se va judeca procesul La Roncière, cât și în 1921, când se va judeca procesul Landru. Ele au rămas încă în vigoare, cu unele modificări neesențiale, până în 1959, când codul de instrucțiune criminală a fost înlocuit prin noul cod de procedură penală. Curtea cu juri este o jurisdicție de pana

63

louse și aceea a Parlamentului din Paris), nu se poate ști care reprezintă o eroare judiciară și care nu, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea s-a pronunțat în Franța o condamnare care a rămas, în analele justiției, ca un exemplu clasic de eroare judiciară.

Este vorba de condamnarea lui Joseph Lesurques în procesul cunoscut sub denumirea „Afacerea curierului din Lyon”.

mentală nepermanentă (în principiu, sesiunile au loc o dată la 3 luni, cu posibilitatea de a se ține și sesiuni

suplimentare), compusă din două elemente: curtea propriu-zisă, alcătuită din judecători de profesie, și juriul, alcătuit din simpli cetățeni.

Inițial, separația între atribuțiile curții și ale juriului era absolută. Juriul judeca – așa cum s-a arătat – exclusiv în fapt, iar curtea numai în drept. Juriul era chemat să stabilească dacă învinuitul este sau nu vinovat. Ținând seama de răspunsul juriului, Curtea făcea aplicarea legii.

Prin legea din 5 martie 1932, acest sistem ide separare absolută a fost părăsit, dându-se juriului dreptul de a acorda circumstanțe atenuante și deci de a micșora pedeapsa stabilită de Curte. Cu timpul, această separare parțială s-a transformat într-o colaborare parțială, în cadrul căruia juriul statua și asupra aplicării pedepsei, împreună cu judecătorii de profesie care formau Guntea. Gonstatânidiu-ise însă că verdictele juriului asupra problemelor de fapt, în care decidea singur, erau adesea de o indulgență nejustificată, provocând indignarea opiniei publice, o lege din 25 noiembrie 1941 realizează o reformă radicală, inspirându-se din unele legislații străine. Această lege creează un sistem de asesorat, în care judecătorii de profesie, precum și simplii cetățeni colaborează în tot timpul procesului penal, atât la examinarea problemelor de fapt, cât și la stabilirea pedepsei. Curtea păstrează însă unele prerogative exclusive, ca de pildă aceea de a rezolva incidentele ridicate în cursul dezbaterilor și de a decide în acțiunea civilă. Numărul juraților a fost redus de la 12 la 6, realizându-se și prin aceasta creșterea influenței elementului de specialitate. Ulterior numărul lor a fost sporit la 9.

În organizarea actuală, Curtea se compune din trei magistrați, un procuror – și un grefier. Președintele este desemnat pentru fiecare trimestru, deci pentru sesiunile ordinare (și eventualele sesiuni extraordinare) care ar avea loc în acel trimestru.

— Legea stabilește condițiile pe care un cetățean trebuie să le îndeplinească pentru a putea fi ales jurat, precum și incapacitățile și incompatibilitățile.

În fiecare departament se întocmește anual o listă a juraților, în funcție de numărul locuitorilor. Cu 15 zile înainte de sesiune, primul președinte al Curții de apel trage la sorți, din lista anuală, 27 jurați titulari și 6 supleanți. Cu 8 zile înainte de începerea sesiunii, jurații trași la sorți sunt înștiințați asupra rezultatului tragerii la sorți pentru

64

Într-o recentă lucrare consacrată erorilor judiciare², unul dintre marii maestri ai baroului din Paris, René Eloriot „distinge două categorii de erori judiciare.

Din prima categorie - spune el - fac parte acelea care determină ca o persoană să fie condamnată fără ca vreo crimă să se fi săvârșit.

Din cea de a doua categorie fac parte condamnările unor nevinovați, în locul adevăraților vinovați.

Cât despre cauzele acestor erori, René Floriot le separă, de asemenea, în două: fie că instanța trage concluzii greșite din elemente exacte, fie că instanța trage concluzii logice, pornind de la elemente false (declarații mincinoase ale acuzatului, documente apocrife, mărturii mincinoase sau erori involuntare ale martorilor, expertize greșite).

Deși reabilitarea lui Joseph Lesurques n-a fost niciodată pronunțată, nevinovăția sa a fost stabilită fără posibilitate de îndoială, dar numai după ce acesta a murit pe ghilotină, pedepsit pentru o crimă pe care n-o săvârșise, datorită faptului că niște martori - La început de bunăcredință - l-au confundat cu adevăratul vinovat.

Era în timpul Directoratului. Generalul Bonaparte's e afla în Italia, unde își pregătea victoriile.

O sumă de 7 milioane asigurate³ trebuia să-i fie trimisă pentru nevoile armatei. Până la Lyon, urma să se folosească ca, ulterior, o nouă tragere la sorți să aibă loc din această primă listă, spre a se stabili jurații care vor judeca fiecare cauză în parte. Verdictele juriului au format adesea, nu numai în Franța, dar și în alte țări în care funcționează această formă de jurisdicție, obiectul unor

critici vehemente. Chiar dacă unele au fost juste, cele mai multe verdicte au fost pronunțate nu numai cu o inadmisibilă indulgență, dar au apărut chiar ca fiind și de neînțeles.

Examinând cauzele acestei situații, M. Garson, (*La justice contemporaine* [Justiția contemporană], Bernard Grasset, Paris, 1933, pp. 575 - 576) observă, cu drept cuvânt, că una dintre cele mai importante este însăși alegerea juraților, influențată adesea de considerații străine de preocuparea de a găsi oamenii cei mai înzestrați pentru exercitarea acestei funcții, care este o adevărată magistratură.

2 *Les erreurs judiciaires* [Erorile judiciare], Hammarion, Paris, 1968, pp. 12 - 13.

3 Hârtie monedă din timpul revoluției franceze, având un curs forțat; ulterior a suferit o puternică depreciere, ca urmare a sporirii considerabile a emisiunii pentru a se acoperi cheltuielile impuse de războaiele purtate.

65

pentru transport diligenta care făcea în mod obișnuit cursa de la Paris la Lyon.

Plecarea a avut loc din fața hotelului Plat d fitain, în ziua de 27 aprilie 1796 sau 8 noreal, anul IV, potrivit calendarului revoluționar i.

În diligentă se urcă - pe lângă surugiu și însoțitor (pe care lumea îl numea curier) - și un călător fără bagaje, purtând o sabie în brâu. Numele călătorului era Laborde.

De îndată ce lădițele cu asiguate au fost încărcate, diligenta porni urmând să se oprească din loc în loc, pentru a schimba caii și pe surugiu.

Totul s-a desfășurat ca de obicei, atât la prima oprire, la Villencuve-Saint Georigas, cât și la cea de-a doua, Lieusaint. Aceasta va fi însă ultima oprire. Diligenta, așteptată zadarnic la Melun, este găsită a doua zi răsturnată în drum, lângă podul Pouilly. Doi dintre cai erau legați de un pom, iar al treilea era dispărut. Curierul a fost găsit mort, cu corpul străpuns de lovituri de cuțit și de

sabie, iar surugiul zăcea, de asemenea, alături, cu țeasta zdrobită. În diligentă nici urmă de asigurate.

În apropierea cadavrelor s-a găsit o sabie împodobită cu un dragon roșu. Sabia era ruptă și purta urme de sânge pe lama pe care se aflau gravate cuvintele „Onoarea mă urmează”. Un pinten de argint căzuse alături.

Totul părea să indice că furtul și asasinatetele au fost săvârșite de o bandă (ajutată de neobișnuitul călător din diligentă) care dispăruse fără urmă.

Cercetările au stabilit în scurt timp că în ziua care a precedat crima, pe la orele prânzului, la Montgeron, localitate aflată în apropierea ultimei opriri a diligentei, patru călăreți care nu erau de prin partea locului au tras la hanul „La ohaisse”, unde au luat masa, s-au plimbat, au băut

4 Calendar instituit de Convenția națională la 24 noiembrie 1793, conform căruia anul începea la echinocțiul de toamnă (22 septembrie). Data proclamării republicii era în același timp socotită ca începutul anului I. Anul era împărțit în 12 luni de câte 30 de zile; s-au adăugat încă 5 zile care erau consacrate celebrării sărbătorilor republicane. Lunile aveau denumiri care exprimau caracteristici ale naturii în perioada respectivă. Astfel, *noreal* (de la cuvântul *jicur* - floare) corespundea lunii aprilie, *primar* (de la cuvântul *frimas* - chiciură) corespundea lunii noiembrie, iar *brumar* (de la cuvântul *brume* - ceață) corespundea lunii octombrie.

cafele și au jucat biliard. După vreo două ore, călăreții au încălecat și s-au îndreptat spre Lieusaint, locul de oprire al diligentei, au mai băut la un alt han și au plecat brusc, în galopul cailor, în clipa în care dinspre drum s-a auzit zgomotul roților diligentei.

Din primul moment nimeni nu s-a îndoit că cei patru călăreți, ajutați de Laborde, erau autorii asasinatelor și furtului.

Deoarece a doua zi calul diligentei - pe care se presupunea că încălecase Laborde - este descoperit rătăcind pe străzile Parisului, cercetările se fixează în

acest oraș, unde părea evident că se opriseră asasinii.

Se descoperă astfel urma unui anume fitienne Couriol, care trăia, în concubinaj cu o femeie numită Madelaine Breban și care în ajun fusese văzut conducând în grajdul său patru cai, obosiți ca după un lung galop. Din relatările vecinilor, caii semănau cu cei descriși de martorii care văzuseră pe călăreții vizați la hanurile din Monngeron și Lieusaint.

Începe căutarea lui fitienne Couriol care, între timp, dispăruse de la locuința lui din strada Petit-Reposoir. În momentul în care se află că el se adăpostise la un prieten al său, un oarecare Richard, în strada de la Bucherie nr. 27, era prea târziu, deoarece cel urmărit părăsise și acest adăpost. Poliția află însă de la Richard că fitienne Couriol și concubina lui plecaseră spre Chiteau-Thierry.

Această primă etapă a cercetărilor ia sfârșit cu arestarea lui Richard, la care se descoperă o mare cantitate de argintărie, a cărei proveniență acesta nu o poate explica.

Cercetările continuă la Chiteau-Thienry și poliția află că, de curând, doi bărbați și o femeie – care nu erau din localitate – fuseseră găzduiți în casa lui de Gohier, cetățean foarte onorabil, ce se ocupa de transporturile militare.

Într-adevăr, fitienne Couriol și Madeleine Breban sunt descoperiți în casa lui Gohier.

Interogat, fitienne Couriol recunoaște că a dus în grajdul său 4 cai, dar că a făcut-o la cererea unor necunoscuți. La percheziția care se face, î; **n** bagajul lui Couriol se descoperă 1 570 460 livre în asignate, ceea ce reprezenta 1/5 din suma totală, dispărută din diligentă. Situația lui Couriol se agravează când Madeleine Breban declară că acesta avea o sabie

66

67

Împodobită cu un dragon roșu, pe care o pierduse de curând și că a lipsit în noaptea de 8 spre 9 floreal. În sfârșit, Mă-deleine Breban mai precizează că în dimineața zilei de 9 floreal i-a dus lui Couriol – la cererea acestuia –

haine și rufe de schimb, la un anume Dubosq.

Cel de-al doilea dintre bărbații care fuseseră găzduiți la Gohier era un prieten al acestuia, Guenot, care se ocupa și el de organizarea transporturilor militare și se afla la Chiteau-Thierry tocmai în legătură cu asemenea operații.

În timp ce Couriol este arestat, Guenot, în sarcina căruia nu se descoperise nimic, este lăsat în libertate. I se rețin totuși actele de identitate, spunându-i-se că le va putea ridica la Paris, de la judecătorul Daubanton, însărcinat cu cercetarea cazului Couriol.

La 22 floreal, adică la 14 zile după ce avusese loc crima de la podul Pouilly, pe când traversa Sena pe Pont-neuf, Guenot întâlnește un vechi prieten, pe Lesurques. Cum Guenot mergea la judecătorul de instrucție pentru restituirea actelor, îl roagă pe Lesurques să-l întovărășească, cerându-i ca, în caz de nevoie, să-i ateste identitatea.

Întâlnirea de pe Pont-neuf va fi fatală pentru Lesurques.

Ajunși la judecătorul de instrucție, cei doi prieteni găsesc în sala de așteptare două femei ce fuseseră convocate pentru a fi confruntate cu Couriol.

Erau două femei care lucrau la hanul „La Chasse” și care dăduseră semnalmente celor patru călăreți, presupușii asasini ai surugiului și curierului diligentei de Lyon.

Femeile, ale căror nume erau Grossetete și Sauton, așteptau să fie chemate de judecător, dar intrarea lui Guenot și Lesurques le trezi un interes deosebit.

După câteva cuvinte schimbate între ele pe șoptite, una se apropie de aprod și îi vorbește cu insistență.

Aprodul intră imediat la judecătorul de instrucție și îl anunță că în sala de așteptare se află cele două femei oonvocate și care declară că au recunoscut, în bărbații ce se aflau și ei în sala de așteptare, pe doi dintre cei patru călăreți care în ziua de 8 floreal au tras la hanul „La Chasse”.

Grossetete și Sauton sunt ascultate și, deși

judecătorul este sceptic, căci i se pare de necrezut ca asasinii să vină singuri și să se instaleze în anticamera judecătorilor de in

68

strucție⁵, femeile persistă în declarația lor, afirmând că nu există nicio îndoială, îndeosebi în ceea ce-l privește pe bărbatul cel blond (Lesurques), de care-și aduc perfect aminte deoarece plătise consumația în monedă metalică, iar nu în asiguate așa cum se obișnuia în acea vreme.

Pentru a verifica, judecătorul introduce pe Couriol și consideră proba deplină în clipa în care ambele femei recunosc[!] în acesta pe al treilea călăreț.

În această situație judecătorul se hotărăște să ia interogatoriul celor doi suspecți.

Iată declarațiile lui Lesurques^e.

Era născut la Douai, în 1763. Avea, așadar, 33 de ani. Făcuse studii mediocre și la vârsta de 17 ani se angajase în regimentul Auvergne.

După căderea Bastiliei părăsise armata cu gradul de sergent și, reîntors la Douai, se întâlnește cu prietenul său Guenot, care îi propune o asociație de afaceri. Lesurques refuză. Curând după aceasta se căsătorește cu fata unui blănar din oraș și are trei copii. Cu importanta dotă pe care blănarul i-o constituise fiicei sale, Lesurques face o serie de afaceri și reușește să adune o avere care-i producea o rentă de 12.000 de livre anual.

Hotărât să se instaleze la Paris, Lesurques își lasă soția și copiii la Douai și vine singur în capitală, în căutarea unui apartament.

Judecătorul îl întreabă de cât timp se afla la Paris și când Lesurques răspunde „de un an”, dialogul continuă astfel⁷:

— „Cum[!] ești aici de un an în căutarea unui apartament! Și de câte ori ți-ai văzut soția și copiii[?]

— O dată.

— Și apartamentul[?] L-ai găsit[?]

— Da. Acum câteva zile. Actualmente este în renovare.

- Atunci unde locuiești?
- La un văr, André Lesurques.
- Și cu ce te ocupi?
- Cu nimic.

s A se vedea R. F l o r i o t, *op. cit.*, p. 168.

8 Reproduse după R. F l o r i o t, *op. cit.*, p. 171.

Ibidem.

69

— Locuiești în Paris de un an, fără venituri serioase și fără niciun motiv valabil!

— V-am spus că am o rentă de 12.000 livre". Judecătorul îl întreabă apoi pe Guenot ce caută la Paris, când ocupația lui este la Douai.

Explicațiile lui Guenot vor părea judecătorului tot atât de suspecte, pa și cele ale lui Lesurques.

Într-adevăr, acesta va declara că se află la Paris în căutarea unui căruțaș, căruia i-a încredințat spre transport 3 lădițe cu argintărie și care a dispărut cu ele. Guenot mai arată că drumul la Chiteau-Thierry îl făcuse tot în căutarea aceluiași căruțaș, a cărui prezență i se semnalase acolo.

„Afirmi, așadar, conchide judecătorul sceptic – adresându-se lui. Lesurques – că ești la Paris de un an, în căutarea unui apartament, iar dumneata Guenot, în căutarea unui hoț fantoma!" **8**.

Lucrurile se agravează pentru cei doi prieteni, când Le

surques povestește cum prima oară l-a întâlnit întâmplător pe

Guenot în Paris și cum au luat masa împreună la Richard – un concetățean, la care Guenot locuiește ori de câte ori vine la Paris – și unde au întâlnit și pe un oarecare Étienne.

Cum acest Étienne era fitienne Couriol, iar Richard era cel care îl adăpostise, judecătorul nu mai are nicio îndoială. Convingerea sa este formată și nimic n-o va mai putea schimba în cursul instrucției. El nu va mai urmări decât o singură pistă, fără să se îndoiască nicio clipă că este cea dreaptă.

Faptul că, de la Richard, Étienne Couriol a plecat la Chiteau-Thierry împreună cu Guenot, declarând – după spusele acestuia – că pleca și el în aceeași direcție, n-a făcut decât să întărească convingerea judecătorului Daubanton.

„Într-adevăr, comentează René Floriot două secole mai târziu, trebuie să admitem că felul de viață a lui Lesurques părea ciudat, că prezența lui Guenot la Paris era greu de explicat și că «întâlnirile lor întâmplătoare» se situau la date care le transformau în stranii coincidențe. Pentru niște oameni nevinovați este neplăcut să se găsească în mai multe rânduri

8 *Ibidem*, p. 172.

70

la aceeași miaisa cu doi indivizi, dintre care unul se dovedește a fi asasin, iar celălalt, tănuitor” 9.

În sfârșit, Lesurques mai are și nenorocul ca, la percheziția corporală ce i se face, să se găsească asupra sa un permis de circulat noaptea, în alb, pe care îl putea așadar completa, oricând, cu un nume de împrumut.

Nici declarația pe care concubina lui Couriol o face cu prilejul interogatoriului, în care arată că cei trei complici ai acestuia se numeau Laborde, Roussy și Vidal, că pe Lesurques nu l-a întâlnit decât o singură dată (la Richard) și că nici Couriol nu-l cunoștea dinainte, nu este de natură să determine pe judecător să continue ancheta. Pentru el instrucția era terminată. Daubanton a socotit fără folos chiar și cercetarea felului în care cei doi bărbați – pe care îi arestase – și-au petrecut ziua de 8 floreal și de aceea a hotărât să-i trimită în fața Curții cu jurați pe Richard, Lesurques, Guenot și Couriol, pe un oarecare Bruer (a cărui singură vină era că însoțise pe Couriol o parte din drumul spre Chiteau-Thierry), precum și pe cel care procurase celor patru călăreți caii și care se numea Bernard.

Președintele Curții – fost avocat și viitor ministru de justiție – a condus dezbaterile, pe cât se pare, cu o parțialitate „care a surprins și șocat pe istorici” 10.

Au fost audiați aproximativ 12 martori din partea acuzării, cei mai mulți din Montgeron și Licusaint, care au relatat sosirea celor patru călăreți și i-au descris.

Soția hangiului a precizat că unuia dintre călăreți i s-a rupt pintenul și că ea i l-a fixat cu un șnur, care probabil că n-a fost prea rezistent, ceea ce explică faptul că la locul crimei s-a găsit un pinten de argint rupt.

Șapte dintre martorii audiați l-au recunoscut pe Couriol și Lesurques fără ezitare, adăugând că Lesurques era călărețul cu pintenii de argint.

Iată cum rezumă René Floriot situația, după prima ședință:

„Ca și Lesurques, Couriol afirma că este nevinovat, iar martorii îi învinuiesc pe ambii cu aceeași siguranță. Or, vino-*Ibidem*, p. 174.» *Ibidem*, p. 176.

71

văția lui Couriol nu face nicio umbră de îndoială: a lipsit din Paris în ziua crimei; sabia sa a fost găsită la locul crimei; a doua zi după dublul asasinat, concubina lui i-a dus haine și rufe de schimb pentru că, desigur, cele pe care le purta erau pătate de sânge. În sfârșit, și mai ales, în bagajele sale a fost găsită o parte din pradă.

Astfel fiind, convingerea Curții era formată. Cum s-ar fi putut admite că memoria celor 7 martori putea fi atât de fidelă cât privește pe Couriol și atât de greșită față de Lesurques” u.

În ședința următoare sunt audiați martorii lui Lesurques, în număr de 96! Scopul apărării¹² era de a demonstra că Lesurques era bogat, că avea o reputație de om cinstit și, mai ales, că în ziua de 8 fi o real se afla în Paris. Apărarea se sprijinea de asemenea pe argumentul deibun-isiimț că Le-surques, vinovat, nu s-ar fi dus singur și nechemat la judecătorul de instrucție, pentru a însoți un prieten.

Cât privește primul scop al apărării, acela de a dovedi că Lesurques era un om bogat, depozitiile martorilor și afirmația învinuitului că are o rentă de 12.000 de livre anual nu reușesc să-l convingă pe președinte.

Acesta continuă să conducă dezbaterile cu convingerea neșrămutată în vinovăția învinutului, în schimb însă, nici instrucția, nici Curtea nu au făcut și nu vor face nimic pentru a verifica, la Douai, veracitatea afirmațiilor învinutului.

Istoricii au subliniat cu uimire reaua-credință evidentă a președintelui.

În prealabil, la declarația lui Lesurques că are o rentă de 12.000 de livre, președintele afirmă că-i vine greu să creadă acest lucru, ba chiar contestă existența bunei stări materiale pe care învinutul o invocă pentru a demonstra că n-ar fi avut niciun motiv să săvârșească crima care i se impută; atunci când însă cei 96 de martori ai învinutului îi confirmă spusele, președintele remarcă - trecând peste faptul că se

11 *Ibidem*, pp. 177 - 178.

12 Apărătorul lui Lesurques nu era avocat, ci un simplu cetățean, desemnat de tribunal pentru acest rol. Corpul avocaților fusese desființat printr-o lege din 1790, deși printre deputații Constituantei se aflau 183 de avocați. Reînființarea corpului avocaților s-a făcut abia 20 de ani mai târziu.

72

contrazicea singur - că cineva trebuie să aibă foarte mulți bani pentru a aduce atâtea martori care să-i susțină nevinovăția **1S**.

Nici argumentul că dacă Lesurques ar fi fost vinovat nu s-ar fi prezentat singur în fața judecătorului de instrucție nu-l impresionează pe președinte, deoarece întrebarea sa va fi următoarea:

„Nu cumva învinutul a venit în acea zi la cabinetul judecătorului pentru a lua contact cu Couriol?” **14**

„Obiecția nu era serioasă, observă René Floriot, deoarece, îndeosebi într-o afacere de o asemenea gravitate, este practic imposibil să intri în contact cu un deținut.

Este îndeajuns ca cineva să încerce să angajeze o conversație, că jandarmii îl vor și interpela pentru a-l

conduce la cabinetul judecătorului. Nu se poate imagina ca un vinovat să săvârșească o asemenea imprudență!

A pretinde că Lesurques se afla pe culoarele Palatului de justiție pentru a comunica cu Couriol era deci absurd.

Dar, chiar dacă, pentru a urma raționamentul președintelui, am admite că Lesurques și-a asumat voit sau inconștient un asemenea risc, nu se poate admite că el ar fi perseverat în hotărârea sa, în prezența celor două femei întâlnite în anticamera judecătorului. Cum? Iată două femei care - la vederea lui - se agită, par să-l recunoască, își vorbesc la ureche, îl fixează cu privirea, cheamă aprodul, pe scurt fac tot felul de gesturi care trebuiau să fie elocvente pentru el (dacă era într-adevăr vinovat) și acest lucru îl fac timp de trei sferturi de oră, iar Lesurques continuă să aștepte liniștit momentul în care va fi primit de judecător!" 15.

Cât privește onorabilitatea și cinstea lui Lesurques, toți martorii o atestă cu hotărâre. Cea mai înaltă autoritate administrativă din Douai o consideră, în certificatul eliberat, indiscutabilă.

Dar nici acest lucru nu-l impresionează pe președinte care considera că Lesurques a putut fi cinstit la Douai, dar nu la Paris, unde este suspect, pentru simplul fapt că trăia aici de un an fără să lucreze.

13 A se vedea R. Floriot, *op. cit* -, p. 179.

14 *Ibidem*, p. 179.

15 *Ibidem*, p. 180.

73

În desperare de cauză, apărarea încearcă să demonstreze alibiul pentru ziua de 8 floreal.

René Floriot consideră această încercare ca fiind catastrofală.

„Alibiul, scrie el, trebuie folosit cu precauție...

Când un om este învinovățit pe nedrept de a fi participat la o crimă sau la o agresiune îi este adesea greu, dacă există martori care îl învinuiesc, să-și dovedească nevinovăția, într-adevăr, nu poți dovedi că nu erai într-o anumită zi și la o anumită oră într-un anumit loc. Trebuie

să poți dovedi că erai în altă parte, la aceeași zi și la aceeași oră.

Judecătorii și jurații nu au încredere în asemenea alibiuri și au întrucâtva dreptate, deoarece am întâlnit vinovați care aveau alibiuri excelente... și nevinovați care aveau alibiuri detestabile!

Dacă ești de bună-credință și n-ai un alibi, să nu încerci să-ți fabrici unul.

Dacă se dovedește că alibiul este fals, ești pierdut, pentru că nu vei mai fi crezut în nicio privință și vei ajunge sigur la o condamnare” 16.

Această greșală a făcut-o, din desperare, Lesurques.

Pentru că nu-și putea aminti, 14 zile mai târziu, cum petrecuse ziua de 8 floreal, face imprudența să trimită o scrisoare unui prieten. Scrisoarea este descoperită. Iată cuprinsul ei:

„M-ai obliga, dacă m-ai ajuta cu imemorila ta și ai încerca să-ți amintești unde eram și care sunt persoanele pe care le-am văzut la Paris, la data când se susține că aș fi fost în altă parte.

Cred că este vorba de ziua de 7 sau de 8 din luna trecută.

M-ai obliga, dacă l-ai vedea pe Legrand. Caută4 de asemenea pe Ticsier și roagă-l să-și amintească ziua în care am luat masa cu el și cu generalul Cambray. Cetățeană Eugenie 17 va putea atesta că mi-am petrecut toate serile la ea, iar vărul și vara mea 18, că n-am lipsit nicio noapte de acasă.

16 *Ibidem*, p. 181.

17 Eugenie Dargence, lenjereasă și iubita lui Lesurques.

18 La care locuia Lesurques.

74

Lucrătorii care au lucrat la apartamentul meu și portăreasa vor putea declara că m-au văzut în fiecare zi.

Caută să-i vezi pe toți” 19.

Apărarea face o a doua greșală, mai gravă decât aceea a lui Lesurques, când - în loc să se mărginească la

audierea martorilor pentru a dovedi că în perioada în discuție, Lesurques a fost văzut, în fiecare zi, ca de obicei, de portăreasă, de lucrători, de prieteni și de Eugenie – a încercat să aducă o probă hotărâtoare, audiind pe Legrand, prietenul lui Lesurques, bijutier, care va declara:

„Cetățene președinte, sunt sigur că în ziua de 8 floreal am luat masa de prânz cu Lesurques și îmi amintesc foarte bine ora la care ne-am despărțit. Era între 1 jumătate și 2 după-amiază. Afirm că Lesurques este nevinovat, întrucât, ca să poți ajunge la Montgeron la ora unu și jumătate după-amiază, călare și fără a schimba calul, trebuie, să pleci la șapte și jumătate dimineata.

(Eum Lesurques a luat masa de prânz cu mine în acea zi, pe la ora unsprezece și jumătate și cum nu ne-am despărțit decât la unu și jumătate, el nu putea fi la aceeași oră la Montgeron” 20.

Când președintele îl întreabă cum se face că mai ține minte cu atâta precizie, în luna termidor, cum și-a petrecut o zi din floreal, Legrand explică că o poate face, pentru că în acea zi a înregistrat în registrul său o vânzare-cumpărare încheiată cu bijutierul Aldenhoff.

Lesurques, pe care Legrand voia să-l salveze prin depoziția sa, este însă definitiv pierdut în momentul în care registrul în discuție este prezentat Curții. Operația la care se referea Legrand purtase data de 9 floreal, modificată grosolan, cu altă cerneală în 8 floreal.

Rezultatul este că Legrand se vede arestat pentru mărturie mincinoasă.

În zadar, Aldenhoff va veni și va confirma că l-a întâlnit pe Lesurques la Legrand, în ziua de 8 floreal.

În zadar, pictorul Hilaire Ledru, cetățean onest și onorabil, va afirma ca în seara de 8 floreal a cînat cu Lesurques.

19 R. Floriot, *op. cit.*, p. 182.» *Ibâdem*, p. 183.

75

În zadar, vor susține și lucrătorii – angajați de Lesurques să-i renoveze apartamentul – că l-au văzut, ca de obicei, și în ziua de 8 floreal.

Lesurques este definitiv pierdut!

Este inutilă și intervenția spontană a concubinei lui Cou-riol, Madeleine Breban, care, înspăimântată de inevitabila condamnare ce aștepta pe un nevinovat, cere președintelui să fie ascultată și declară că daică Guenot semăna cu Vidal, unul dintre asasini, apoi Lesurques era însuși portretul lui Dubosq care - pentru săvârșirea crimei - îmbrăcase o perucă blondă, ceea ce-i iiârărea asemănarea cu acuzatul.

Președintele este hotărât să nu ia act de această declarație, pe care o consideră intervenită prea târziu, pentru a nu o numi suspectă.

După rechizitor se dă cuvântul apărătorilor care, în ultima clipă, din motive ce au rămas de neînțeles, se hotărăsc să-și inverseze rolurile!

Apărătorul lui Lesurques se decide să-l apere pe Couriol, iar cel al lui Couriol, pe Lesurques.

O nouă surpriză se produce după pronunțarea verdictului, care declară pe Couriol, Lesurques și Bernard vinovați de furt și asasinat, pe Richard vinovat de tăinuire, iar pe Guenot și Bruer, nevinovați.

Auzind verdictul, Couriol înțelege să-și descarce conștiința.

Cere cuviântul, îl și recunoaște pentru prima oară - idin momentul arestării - vinovăția și afirmă că nici LeSurques, nici Bernard n-au participat la furt și crimă. Arată că, dacă Bernard are totuși un amestec pentru că le-a împrumutat caii, Lesurques este complet străin de întreaga întâmplare.

Curtea nu înțelege însă să ia act nici de această declarație și pronunță condamnarea la moarte a lui Couriol, Lesurques și Bernard, precum și confiscarea întregii lor averi.

Richard este condamnat la 20 de ani munca silnică, iar ceilalți doi, achitați.

În recursul pe care îl face, Couriol își completează declarația din fața Curții cu jurați.

El va da adresa lui Dubosq, complicele său (care

semăna cu Lesurques), precum și pe a lui Vidal și Laborde. El va afirma, de asemenea, că pintenul găsit la locul crimei aparținea lui Dubosq.

76

Opinia publică dă semne de tulburare și însuși judecătorul Daubanton începe să se îndoiască de vinovăția lui Lesurques.

Cu toate acestea, recursul lui Lesurques este respins și, întrucât la acea dată nu exista grațiere, el nu mai are nicio salvare.

Couriol, care se știe condamnat la moarte fără scăpare, face o ultimă încercare pentru a-l salva pe Lesurques, adresând Directoratului un apel patetic.

Președintele Larevelliere Lepeaux cere ca problema să fie examinată de Consiliul celor cinci sute 21. O comisie formată din trei membri ai Consiliului este numită pentru a întocmi un raport. Raportorul, Simeon, apare în ochii celor care s-au ocupat mai târziu de istoricul acestui proces mai odios încă decât președintele Curții cu jurați, pentru că – la reaua-credință a acestuia – a adăugat o criminală ipocrizie 22.

Kl nu ezită să denatureze faptele și depozițiile martorilor și înlătură declarațiile lui Couriol pe considerentul că orice condamnat ar fi gata, pentru o sumă de bani care ar fi asigurată familiei sale, să afirme nevinovăția unui complice, a cărui moarte nu-i poate servi la nimic.

În sfârșit, deși Directoratul ceruse să se examineze dacă vinovăția lui Lesurques era sau nu dovedită, raportul se încheie cu aceste cuvinte:

„Fără a ne pronunța dacă Lesurques este nevinovat sau vinovat, problemă care nu este de competența noastră, vă spunem: Lesurques este judecat. Și el este valabil judecat” 23.

Judecătorul Daubanton, ale cărui îndoieli deveniseră din ce în ce mai serioase, încearcă zadarnic o amiănare a execuției. Cererea sa este însă refuzată, în numele sentimentelor umanitare care impun să nu se prelungească

calvarul unui om, inevitabil condamnat la moarte.

Lesurques, Couriol și Bernard sunt executați la 8 brumar, anul următor aceleia în care a avut loc procesul.

21 Una dintre cele două adunări permanente create de Constituția anului III și care, împreună cu Consiliul celor bătrâni (*Conseil des anciens*), forma corpul legislativ.

22 A se vedea R. F1 o r i o t, *op. cit.*, p. 189.

23 *Ibidern*, p. 190.

77

Câteva zile mai târziu se produce o întâmplare zguduitoare.

Judecătorul de instrucție din Besançon arestează un hoț de drumul mare, pe Dubosq (ale cărui semnalmente corespund exact cu cele ale lui Lesurques), la care se descoperă și o perucă blondă, ce o folosea spre a nu fi recunoscut atunci când dădea loviturile.

Judecătorul din Besançon, numit Jarry, este rău inspirat însă când îl informează despre acest lucru pe Simeon, raportorul Consiliului celor cinci sute, căruia îi adresează următoarea scrisoare:

„Sunt consternat, dar din păcate Lesurques nu mai există și ceea ce vă voi comunica nu-i mai poate fi de folos: Lesurques este nevinovat și am certitudinea că numitul Dubosq există, pentru că l-am arestat.

Am găsit în bagajele sale o perucă blondă și Dubosq a recunoscut că o folosea pentru a deruta martorii care l-ar fi putut recunoaște” 24.

Oricât de incredibil s-ar părea, Simeon n-a arătat nimănui această scrisoare, care n-a fost descoperită decât după aproape 40 de ani, în arhivele Ministerului de Interne.

Judecătorul Daubanton, care își făcea procese de conștiință, era însă hotărât să afle adevărul și să repare greșelile făcute cu prilejul instrucției.

Neobosit, el reușește să-l descopere pe Laborde, ce se afla arestat în închisoarea Sainte-Pelagie și al cărui adevărat nume era Durochat.

Confruntat cu persoanele care încărcaseră Lădițele

cu asigurate în diligentă, în zăua de 8 floreal 1796, precum și cu o rudă a însoțitorului diligentei, care asistase la plecarea acestuia, Durochat este recunoscut ca fiind una și aceeași persoană cu singuraticul călător Laborde.

Daubanton reușește să obțină de la Durochat – care pretindea că a acceptat să participe, la furt, dar cu condiția de a se evita orice vărsare de sânge – mărturisirea că cei patru complici erau: Dubosq, Couriol, Vidal și Roussy, că pintenul găsit lângă cadavre aparținea lui Dubosq și că pe Lesurques nici măcar nu-l cunoștea.

24 *Ibidem*, p. 192.

78

Continuându-și ancheta, Judecătorul Daubanton reușește să descopere pe Vidal și Deibosq, oare și ei executau (în aceeași închisoare) alte pedepse.

Dar confruntarea celor trei avea să-i producă o nouă dezamăgire. Totul părea să se fi coalizat pentru a împiedica stabilirea nevinovăției lui Lesurques.

Într-adevăr, Durochat va declara că Dubosq, în fața căruia se afla, nu era Dubosq, autorul crimei și complicele său!

În graba de a închide un dosar care începea să preocupe prea mult opinia publică, Durochat este condamnat la moarte și executat la 22 termidor, anul V.

Înainte de execuție, Durochat va mărturisi însă că la confruntare mințise, deoarece Dubosq îi dăduse bani ca și facă declarația pe care a făcut-o.

Între timp însă Dubosq și Vidal au încercat să evadeze din închisoare. Vidal reușește să fugă, dar Dubosq este prins. După puțină vreme, Dubosq încearcă din nou evadarea și, de data aceasta, reușește.

Totuși, la scurt timp după evadare, Vidal este din nou arestat, confruntat cu martorii de la cele două hanuri din Montgeron și din apropiere de Lieusaint, judecat, condamnat la moarte și executat.

Dubosq este și el arestat, dar abia după 1 an de la execuția lui Vidal, datorită unei scrisori anonime.

Sedința în care va fi judecat are loc la 28 frimar, anul

IX, iar procurorul este Brillat-Savarin.

De la început, procesul păru să înceapă sub auspicii bune pentru banditul Dubosq.

Văduva lui Lesurques și mama acestuia înnebuniseră de durere. De la Legrand (prietenul său), a cărei mărturie era importantă, nu se mai putea obține nimic, deoarece și el fusese în repetate rânduri internat din cauza unor frecvente crize de nebunie.

Cei 7 martori, care greșit declaraseră că au recunoscut în persoana lui Lesurques pe unul dintre asasini, ezită. Își dau acum seama de eroarea lor, dar le este frică de răzbunarea lui Dubosq, care evadase în mai multe rânduri și care ar mai fi putut evada.

79

Le este frică și de urmările pe care le-ar avea o retractare și de răspunderea ce le-ar putea reveni pentru executarea unui nevinovat.

O singură martoră are curajul să afirme că cel pe care l-a văzut la han era, într-adevăr, Dubosq, pe care l-a confundat însă mai târziu cu Lesurques.

Evocând această depoziție, René Floriot observă:

„Am constatat adesea, în cursul proceselor, ca de altfel și în alte împrejurări, că multe femei au mult mai mult curaj decât bărbații!” 25.

Dubosq se înșelase, așadar, bucurându-se prea devreme că a scăpat.

Câțiva paznici ai închisorii (în care Durochat, Vidal și Dubosq fuseseră reținuți) vor declara că l-au văzut pe Dubosq dând bani lui Durochat.

Este audiat apoi ca martor Richard – care își executa pedeapsa pentru tănuire – și care îl va recunoaște pe Dubosq.

În sfârșit, Madeleine Breban îl va recunoaște și ea și va declara că la Dubosq acasă i-a dus haine de schimb lui Couriol, a doua zi după săvârșirea crimei.

În mod inexplicabil însă Dubosq nu este condamnat la moarte pentru furt și asasinat, ci pentru complicitate la furt și asasinat.

În hotărâre nu se menționează nimic despre Lesurques.

Deși înainte de moarte se pare că Dubosq a declarat avocatului său că el este adevăratul vinovat, cu care Lesurques a fost confundat, această declarație nu este comunicată nimănui.

Judecătorul Daubanton își continuă însă eforturile și reușește să descopere și pe ultimul din banda de asasini, pe Roussy, căruia îi cere și-i obține extrădarea din Italia.

Roussy este și el judecat și condamnat la moarte și - ca toți ceilalți - își descarcă conștiința, recunoscând că Lesurques era nevinovat. O va face în scris în felul următor:

25 *Ibidem*, p. 197.

„Declar că numitul Lesurques este nevinovat, dar această declarație, pe care o dau duhovnicului meu, nu va putea fi rămâi să justiției decât ia 6 luni dulpă moartea mea” 26.

Lesurques n-a fost însă niciodată reabilitat, iar procesul său n-a fost niciodată revizuit.

O revizuire nu putea fi cerută pentru că legea nu o permitea decât în trei ipoteze, iar cazul lui Lesurques nu se încadra în niciuna dintre ele.

Aceste trei ipoteze erau: redescoperirea în viață a presupusei victime a unui asasinat, condamnarea unuia dintre martorii acuzării pentru mărturie mincinoasă și existența a două hotărâri contradictorii, pronunțate în aceeași cauză.

Cererea de revizuire, a cărei încadrare în cea de-a treia ipoteză s-a încercat, a fost respinsă.

Un renumit jurist, Faustin Helie, consilierul raportor al Curții de casație, a susținut admiterea cererii de revizuire, considerând că există o contrarietate de hotărâri, din momentul în care s-au pronunțat 6 condamnări la moarte deși se dovedise că asasinatele și furtul nu fuseseră săvârșite decât de 5 persoane.

Exista, așadar, un condamnat în plus 27. Iar dacă Dubosq era vinovat, atunci Lesurques era nevinovat.

Acest raționament a fost însă înlăturat de procuror, pe motivul formal că Dubosq n-a fost condamnat ca autor, ci numai în calitate de complice.

Singurul lucru care s-a realizat a fost să se restituie familiei lui Lesurques, printr-o hotărâre a guvernului, bunurile confiscate.

Procesul lui Lesurques s-a încheiat astfel cu o amară certitudine:

„La 8 brumar, anul IV, un nevinovat a murit pe eșafod, din cauza mărturiei unor oameni de bună-cre dința, înșelați de o asemănare” 28.

26 *Ibidem*, p. 200.

27 *Ibidem*, p. 200.

28 *Ibidem*, p. 201.

80

81

Procesul la Roncière

Un exemplu clasic de eroare judiciară din categoria celor în care o persoană este condamnată pe baza unor mărturii mincinoase, fără ca în realitate să se fi săvârșit vreo infracțiune, a fost considerat și cazul locotenentului La Roncière, petrecut în prima jumătate a secolului al XIX-lea. O recentă descoperire a îngăduit însă să se constate cu surprindere că această *cauza*, socotită vreme de un secol că e indiscutabilă eroare judiciară, nu avea decât parțial acest caracter.

Emile de La Roncière, locotenent de cavalerie, a fost trimis în judecată juraților de Sena pentru săvârșirea faptelor de rănire și tentativă de viol, victima fiind fiica generalului baron de Morell, comandantul Școlii de cavalerie din Saumur. Curtea cu juri l-a condamnat în 1835, la 10 ani reclusiune². Generalul de Morell era un erou al războaielor napoleoniene, posesor al unei importante averi și înrudit cu familii celebre ca aceea de Montesquiou sau cu mareșalul Soult, duce de Dalmația, figură legendară a epopeii imperiale. Acuzatul, la rândul său, era și el fiul unui general erou, rănit de 18 ori în campaniile lui Napoleon și al cărui nume se află înscris pe

Arcul de triumf. Cu toate acestea, reputația acuzatului era execrabilă, lucru care în fața juraților va atârna greu în defavoarea sa. Jocul de cărți, prea multe aven

1 A se vedea nota 1 la *Procesul curierului din Lyon*.

2 Temniță grea.

turi galante, nenumărate datorii sunt cauzele care îi atrag o mutare disciplinară și, apoi, în 1833, detașarea ca stagiar la Școala din Saumur, comandată de generalul de Morell.

În august 1834, soția generalului de Morell, care locuia cea mai mare parte a timpului la Paris, sosește la Saumur însoțită de cei doi copii (Robert, de 12 ani și Marie, de 16 ani), precum și de guvernanta fiicei sale, Miss Allen.

Cu acest prilej, generalul de Morell dă o recepție în cinstea soției sale și, în mod excepțional, La Roncière, cu toată proasta sa reputație, se află pe lista invitaților. Până atunci, generalul, nemulțumit de purtarea ofițerului, îi interzisese accesul în casa sa.

În seara recepției, Marie de Morell acordă o atenție deosebită locotenentului La Roncière, atrasă, desigur, și de reputația sa de răsfățat al femeilor. Cel puțin în prima jumătate a serii, domnișoara de Morell este văzută tot timpul în tovărășia tânărului locotenent.

Un incident, aparent neînsemnat, care se produce la un moment dat, o determină pe Marie de Morell să-l abandoneze pentru restul serii pe locotenentul La Roncière. Vădit ofensată, ea își îndreaptă ostentativ atenția spre Gustave d'Estouilly, unul dintre ofițerii care frecventau des casa Morell și pe care generalul îl destinase ca soț fiicei sale.

Ce se întâmplase?

Pe unul dintre pereții salonului se afla un portret al baroanei de Morell. Marie – care avea nu numai o mare afecțiune, dar și o nețărmurită admirație pentru mama sa, visul său fiind să-i semene – îi arată lui La Roncière tabloul și îl întreabă cum o găsește pe baroană. La răspunsul acestuia: „Aveți o mamă încântătoare”, Marie exclamă cu

vădit regret: „Din păcate însă îi semăn prea puțin *1*”.

Dorind să fie amabil, La Roncière răspunde imprudent: „Ar fi fost regretabil ca la vârsta dv. să-i semănați *1* „tânăra Marie, ofensată, îi întoarce pe loc spatele *3*”.

Schimbarea de atitudine a domnișoarei de Morell nu-l afectează pe La Roncière, care face o greșeală și mai mare, arătând că se consolează cu ușurință. Marie, fire orgo-**A se vedea René Florio** *t, op. cit., p. 25.*

82

83

lioasă și voluntară, socotește indiferența tânărului ofițer ca o adevărată insultă.

Miss Allen - guvernanta - este trimisă să-i comunice lui La Roncière nemulțumirea domnișoarei de Morell. Rezultatul acestui demers este însă cât se poate de neașteptat, iar nemulțumirea de până atunci a domnișoarei de Morell se transformă în furie.

Într-adevăr, la Roncière o găsește încântătoare pe tânăra guvernantă, iar aceasta, la rândul ei, îl socotește pe La Roncière fermecător. La Roncière va adăuga astfel încă o aventură galantă la cele pe care le avusese până atunci. Pentru a se răzbuna, orgolioasa Marie pune la cale un plan a cărui reușită apare cu - greu explicabilă, deoarece nici absurditatea învinuirilor ce le va aduce locotenentului de La Roncière și nici imposibilitatea materială evidentă a săvârșirii faptelor pe care le pune în sarcina acestuia nu vor împiedica juriul să-l condamne.

Începutul îl va constitui o serie de scrisori pe care ciudata adolescentă le va adresa părinților săi, **ei** însăși, guvernantei sale și lui Octave d'Estouilly, și pe care le va semna cu inițialele „E. de La R”.

Autorul scrisorilor apare ca îndrăgostit nebunește de Marie de Morell, gelos pe Octave d'Estouilly și hotărât să săvârșească orice faptă pentru a-și împlini pasiunea.

Cuprinsul scrisorilor este atât de absurd și de ridicol, încât cu greu se poate admite că el ar fi opera unui om normal. Cu toate acestea, jurații le-au atribuit acuzatului.

Iată de pildă, un fragment dintr-o scrisoare adresată lui Octave d'Eistouil ly: „În scurt timp această flănără față nu va mai fi decât o biată creatură degradată. Și atunci vor încerca să ți-o arunce în brațe. Mă voi răzbuna în acest fel pentru dragostea pe care ți-o poartă”.

Asemenea scrisori sosesc zilnic în casa Morell. Sunt găsite pe diferite mobile, în diferite odăi, fără să se poată afla cine le aduce și pe ce căi ajung acolo.

René Floriot se miră – pe drept cuvânt – că nici generalul, nici soția lui nu au fost preocupați să dezlege această enigmă. Tot atât de curios este și faptul că nimeni nu a părut surprins că un tânăr locotenent îndrăznește să atace pe această

84

cale pe comandantul școlii din care face parte, riscându-și astfel propria sa carieră 4.

Întâmplarea care-l aduce pe La Roncière în fața Curții cu juri are loc, așa cum relatează Marie de Morell, în noaptea de 24 septembrie 1834 5.

Tânăra fata pretinde că pe la ceasurile două ale nopții ar fi fost trezită brusc de zgomotul spargerii unor geamuri de la fereastra odăii sale. La lumina lunii, fata amuțită de spaimă, zărește un braț care, introducându-se prin geamul spart, deschide fereastra pe dinăuntru. Prin fereastra deschisă pătrunde în odaie un bărbat, care se îndreaptă grabnic spre ușa ce comunica cu camera guvernantei și o încuie. Domnișoara de Morell descrie pe misteriosul vizitator ca fiind de statură obișnuită, îmbrăcat într-o manta, purtând pe cap o caschetă roșie, iar în jurul gâtului o eșarfă neagră, care-i acoperă jumătate din față.

Bărbatul, care avea o privire fioroasă, declară domnișoarei de Morell că a venit să se răzbune, se aruncă asupra ei, îi leagă o batistă în jurul gâtului, pe care o strânge pentru a o împiedica să strige, o leagă apoi cu o funie în jurul taliei și șoldurilor și începe să o lovească peste piept și brațe, strigând din nou că dorește să se răzbune pentru cele petrecute în seara recepției, în casa Morell. În timp ce o lovea tot mai puternic, agresorul se

simte dator să-și continue explicațiile: „De când te-am cunoscut este ceva în tine care îmi trezește dorința de a-ți face rău”. Rostind aceste cuvinte, bărbatul – în care Marie de Morell pretinde că a recunoscut de îndată pe locotenentul de La Roncière – scoate un cuțit și o rănește. Înainte de a părăsi camera, el lasă pe masă o nouă scrisoare.

Făcând un efort, Marie de Morell își strigă guvernanta, care o găsește dezbrăcată, aproape leșinată, cu o funie legată în jurul taliei, alături de ea pe podea se aflau câteva urme de sânge. După ce își revine pe deplin, Marie de Morell îi povestește amănunțit cele întâmplate. Scrisoarea lăsată pe masă următorul cuprins: „Toată lumea va afla rușinea avea fiicei dv. Plec. Nu mă voi putea bucura de durerea dv”.

— *Ibidem*, p. 26.

5 A se vedea G. Guilhermet, *Comment se font les erreurs judi-ciaires* [Cum se săvârșesc erorile judiciare], pp. 117 - 119.

85

Pentru ca orice umbră de îndoială să fie îndepărtată cu privire la autorul agresiunii, scrisoarea era semnată „Emile de La Ron”.

Este greu de închipuit cum această fantastică povestire, cu totul de necrezut, a putut fi luată în serios de jurații care l-au judecat pe La Roncière.

Și mai de necrezut este faptul că – nici măcar o singură clipă – conștiința acestora n-a fost tulburată de nenumăratele absurdități din relatările tinerei fete, nici de contradicțiile ce se puteau recunoaște în diferitele versiuni prezentate de ea. Stârnește o și mai mare nedumerire cum jurații nu și-au dat seama de anumite imposibilități de fapt, dovedite fără putință de tăgadă de marele avocat Chaix d’Est-Ange 6, apărătorul lui La Roncière.

Într-adevăr, deși Marie de Morell declarase că primul gest al agresorului a fost acela de a încuia ușa care dădea spre camera guvernantei, nimeni nu s-a întrebat cum aceasta a deschis fără nicio greutate ușa încuiată când,

după plecarea lui La Roncière, Marie de Morell, pe jumătate leșinată, a izbutit s-o strige.

Nimeni nu s-a întrebat cum a izbutit La Roncière să ajungă într-o cameră aflată la etajul II, la o înălțime de

13 m, fără ca urma unei scări sau vreun alt semn să fi rămas pe zid sau pe iarbă.

Locul unde se găsiseră răspândite cioburile geamului spart al ferestrei dovedea neîndoielnic că geamul a fost spart dinăuntru, iar nu dinafară.

Versiunea reprodusă mai sus este cea povestită guvernantei, ea fiind însă sensibil modificată în relatarea făcută generalului de Morell și soției acestuia.

Este, de asemenea, de mirare că jurații nu și-au pus nici măcar întrebarea de ce miss Alieri – care se afla în camera alăturată – n-a auzit nimic: nici zgomotul ferestrei sparte, nici zgomotul loviturilor aplicate fetei și nici strigătele agresorului.

6 *Gustave-Louis-Adolphe-Victor-Charles Chaix d'Est-
Angé*, născut la Reims în 1800, mort la Paris în 1876.
Avocat celebru în timpul Restaurației, deputat conservator
de Marna, procuror general al Curții din Paris în 1857,
consilier de stat în 1858 și secretar de stat în 1862.

86

Și mai inexplicabil – observă G. Guilhermet⁷ – este faptul că nici victima, după ce și-a revenit, nici miss Allen – căreia i-a povestit cele întâmplate – nu s-au gândit să anunțe imediat pe părinții fetei și ca, pur și simplu, s-au culcat amândouă, dormind până dimineța.

Trebuie să mai adăugăm că în ședința de judecată, doctorul Recamier, citat de apărare, a declarat că domnișoara de Morell avea accese de isterie și tulburări nevrotice, inerente unor asemenea accese, și că expertiza grafologică a constatat că scrisorile de amenințare atribuite lui La Roncière nu erau scrise de acesta, ci, dimpotrivă, părea că scrisul ar fi cel al domnișoarei de Morell, iar hârtia întrebuițată era, neîndoielnic, cea pe care aceasta își scria obișnuit corespondența.

În sfârșit, nici faptul că scrisorile au continuat să

sosească în casa Morell și după arestarea lui La Roncière, nici declarația prietenei locotenentului, Elize Renoult, că acesta își petrecuse toată noaptea cu pricina la ea, nici pledoaria celui mai mare avocat al acelor timpuri nu l-au salvat pe La Roncière de la condamnare.

René Floriot face, de altfel, o observație justă în legătură cu aceste scrisori⁸: „Fără să se facă apel la grafologie, o lectură atentă a scrisorilor ar fi fost îndeustulătoare pentru a dezvinovăți pe La Roncière. Fraza cuprinsă într-una dintre scrisori. «Fiica dv. va avea o dovadă concretă a iubirii mele. Sunt – sigur de acest lucru», este caracteristică. Unei fete de 16 ani îi este îngăduit să creadă că autorul unui viol poate avea chiar a doua zi certitudinea despre care se face vorbire în scrisoare. Un locotenent de cavalerie nu poate da dovadă de asemenea naivități”.

Determinant pentru jurați a fost, desigur, faptul că acuzatoarea era o tânără fată, de cea mai bună educație, pioasă, fiica unui general-baron, și că a povestit întâmplarea cu amănunte atât de precise, încât juriul nu a pus nicio clipă la îndoială buna ei credință. La Roncière, în schimb, era un lână, **r** ale cărui purtări lăsau de dorit de îndelungă vreme: jucător de cărți, un amator de aventuri galante, un chefliu pe care însuși tatăl său se văzuse nevoit să-l pedepsească.

⁷ *Op. cit.*, pp. 120 – 121.

⁸ *Ibtdim*, p. 33.

87

În urma pretinselor întâmplări din 24 septembrie 1834, Octave d’Estouilly provoacă pe La Roncière la duel. Duelul are loc și d’Estouilly este rănit. La Roncière încearcă o împăcare, declarând încă o dată că este nevinovat. D’Estouilly afirmă că trei experți care au fost consultați susțin că scrisul de pe scrisorile în discuție este al lui La Roncière. Pentru a pune capăt acestei întâmplări neplăcute, el îi propune lui La Roncière să recunoască în scris că este autorul scrisorilor, făgăduindu-i că pe această cale chestiunea va fi închisă. La Roncière acceptă cu

ușurință și semnează mărturisirea. Scrisorile continuă însă să sosească în casa Morell și după această întâmplare. Iată textul uneia dintre aceste misive adresată Mariei de Morell: „O legătură groaznică ne va uni și în câteva luni vei fi silită să-mi ceri în genunchi un nume pentru tine și pentru încă cineva”. Într-o altă scrisoare sunt amenințați părinții fetei.

Generalul de Morell fiu se mai poate stăpâni și depune o plângere împotriva locotenentului de La Roncière.

La Roncière este trimis în judecată Curții cu juri, principalul martor al acuzării fiind Marie de Morell care susține în fața instanței versiunea reprodușă mai sus, cu privire la agresiunea a cărei victimă ar fi fost.

Evocând ședința care a avut loc, și la care puteau fi văzuți în sală personalități, ca George Sand, Balzac și Victor Hugo, René Floriot scrie: „Pentru jurați problema era simplă. De la început le apărea cu neputință ca domnișoara de Morell să nu spună adevărul. Era o fată de 16 ani, cuminte, crescută într-un mediu excelent și animată de cele mai bune principii. Desigur, relatarea ei cu privire la modul în care ar fi fost săvârșit atentatul era ciudată, iar modul în care s-ar fi produs tentativa de viol apărea cu totul neobișnuită. Să-i legi o batistă în jurul gâtului și o funie în jurul taliei și apoi s-o lovești, iată o comportare neobișnuită, surprinzătoare din partea unui ofițer de cavalerie, binecunoscut pentru succesele sale la femei. Dar nimeni nu va îndrăzni să-i pună vreo întrebare, deoarece se socotea că trebuie cruțată sensibilitatea acestui copil...” 9

9 *Ibidem*, p. 29.

88

În fața învinuirilor precise ale Mariei de Morell, protestele unui ofițer, a cărui viață dezordonată era bine cunoscută, nu se mai puteau bucura de vreo crezare.

La Roncière este condamnat la 10 ani reclusiune, din care va executa numai 8, deoarece în anul 1849 este reabilitat. Este interesant de semnalat faptul că cel care a

avut un rol hotărâtor în revizuirea procesului a fost tocmai Odilon Barrot, unul dintre avocații părții civile în acest proces, care prin pledoaria sa contribuisese la condamnarea lui La Roncière. În momentul revizuirii, Odilon Barrot devenise ministrul justiției.

Câțiva ani mai târziu, în 1852, La Roncière este numit inspector al coloniilor în Algeria. Moare în 1874. Era guvernator al insulei Tahiti și cavaler al Legiunii de onoare.

Aceasta a fost pe scurt, afacerea La Roncière, considerată - așa cum am arătat - exemplu clasic de eroare judiciară datorată declarațiilor nesincere ale martorilor.

Anumite fapte descoperite mult mai târziu schimbă însă, în parte, această concluzie.

În interesanta sa lucrare, René Floriot arată - că în acest proces anumite lucruri au rămas pentru el inexplicabile și că s-a lămurit abia după ce i-a căzut în mână lucrarea avocatului Gaston Delaen, *Uinavouable secret du lieutenant La Roncière* [Secretul de nemărturisit al locotenentului La Roncière 110].

Dar, să-l lăsăm pe René Floriot să ne împărtășească nedumeririle: „Anumite puncte rămâneau însă pentru mine misterioase. În primul rând acuzatul a părut foarte încurcat în fața Curții cu juri, atunci când a fost confruntat cu Marie de Morell. Chaix d'Est-Ange, în minunata sa pledoarie, nu a împins raționamentul până la capăt și a refuzat să învinuiască formal pe tânăra fată de a fi născocit totul. De ce, a adăugat el, oare, după o demonstrație convingătoare, cuvintele: «dar bănuielele pe care le aveam, aceste bănuiele le simțeam slăbind. Este imposibil - mi-am spus - ca o tânără fată să fi imaginat toate aceste lucruri. Este cu neputință ca ea să fi inventat acest abominabil roman». Și totuși, câte lucruri rămân inexplicabile. Un alt element sur

10 *Ibidem*, p. 23.

89

prinzător în atitudinea lui La Roncière: de ce a

acceptat» după duelul său cu el' Estouilly, paternitatea scrisorilor anonime, în schimbul promisiunii, că întâmplarea nu va mai avea nicio urmare? Lucrul s-a petrecut a doua zi după pretinsul viol. De ce zise temea el?" n.

Faptele care ulterior au aruncat o lumină întrucâtva diferită asupra acestui proces au fost dezvăluite de unul dintre avocații care, mult mai târziu, l-a întâlnit pe La Roncière chiar acasă la președintele Curții cu jurați care-l condamnase... Amănuntele care interesează i-au fost comunicate direct de cel în cauză.

Se pare că în ajunul serii de 24 septembrie, seară în care Marie de Morell a pretins că s-ar fi întâmplat faptele ce l-au condus pe La Roncière la condamnare, acesta a petrecut cu un grup de prieteni, într-un cunoscut restaurant din Saumur.

Ofițerii au băut mult, au discutat cele mai diferite lucruri pentru ca la un moment dat conversația să se oprească asupra scrisorilor pe care familia Morell le atribuia lui La Roncière și care făcuseră vâlvă în micul orașel.

La Roncière, convins că scrisorile erau scrise chiar de Marie de Morell - lucru care de altfel s-a dovedit exact ulterior, cu prilejul reabilitării - și amețit de băutură, pariază *pe* 1.000 de galbeni că va deveni cu ușurință amantul domnișoarei de Morell.

Petrecerea a continuat, iar La Roncière - și mai amețit decât la început - părăsește restaurantul, îndreptându-se spre Jocuința familiei Morell. Intră la miss Allen (care de multă vreme figura printre victimele tânărului locotenent) și, din camera acesteia, pătrunde la domnișoara Morell, cu unica preocupare de a pleca cu o dovadă care să-i îngăduie să câștige prinsoarea.

În acest scop îi taie cu foarfecile o buclă de păr și pleacă.

Rămasă singură cu guvernanta, Marie de Morell se hotărăște să se răzbune, dar fără a deveni ridicolă și fără a compromite pe mișs Allen. Pentru a-și înfăptui hotărârea,

amândouă imaginează versiunea care a doua zi o vor aduce la cunoștința familiei Morell.

11 *Op. cit.*, pp. 34 – 35.

„Lectura acestei întâlâmplări, scrie René Flloriot, a, fost pentru mine o rază de lumină. Înțelegeam acum de ce La Roncière părea jenat în timpul confruntării, de ce Chaix d’Est Ange a ezitat în concluziile sale și de ce a doua zi după această întâlâmplare locotenentul a acceptat, în schimbul unei promisiuni de a se păstra tăcerea, să semneze recunoașterea că el este autorul scrisorilor...

Eroarea judiciară era, așadar, departe de a fi fost atât de deplină pe cât își închipuiau judecătorii care au pronunțat reabilitarea. Cu toate acestea, deși verdictul juraților a fost în parte ratificat prin aceste elemente noi, nu este mai puțin adevărat că o tânără fata a reușit să-i înșele, nu numai imaginând o punere în scenă care nu corespundea realității, dar în același timp convingându-i că La Roncière era autorul scrisorilor anonime. Și încrederea ce i-au acordat-o a fost atât de mare, încât au pierdut cu totul din vedere concluziile grafologilor și nu s-a oprit asupra nici uneia dintre contradicțiile și elementele neverosimile ale povestirii ei” **12**.

«*Ibidem*, p. 37.

90

*Procesul tandru***1**

În cronică pe care o semnează în numărul din 12 noiembrie 1921 al revistei „Illustration”, Emil Vuillermoz începe prin a constata decepția publicului venit să asiste la Versailles în ziua de 7 noiembrie 1921, la spectacolul în premieră care trebuia să fie procesul „omului din Gambais”, omul cu o sută de identități, ce se numea când Diard, când Petit» and Fremyet, când Dupont, când Guillet, Barzieux sau Tartempion **2**.

Punerea în scenă era, după părerea cronicarului, jalnică-o sală urâtă, prost construită, incomodă, care descuraja pe spectatori. Un decor cu totul nepotrivit pentru o asemenea tragedie!

„Președintele Gilbert, scria E. Vuillermoz, dovedește

înțelepciune, refuzând să dea ședinței un stil pe care nu l-ar fi putut păstra în acest cadru meschin. El menține dezbaterile la nivelul decorului și lasă pe eroul principal să-și rateze intrarea, renunțând să o mai anunțe în mod solemn... în timp ce jurații își caută locurile și își deplasează scaunele, o ușă camuflată se deschide fără zgomot și un om mic de statură» în pardesiu cafeniu și cu pălărie melon, având o servietă sub braț, se strecoară în sală și se așază în spatele maestrului de Moro-Giafferi... Este Landru.

Toată lumea îl privește uimită. Publicul nu regăsește pe cel care era denumit «barbă albastră din Gambais», în

1 A se vedea nota 1 la *Procesul curierului din Lyon*.

2 A se vedea Maximilian Jacta, *Beriikmte Stmforozesse. Frankreich* [Procese celebre. Franța], Wilhelm Goldman Verlag, München, 1963, p. 51.

92

această siluetă corectă de funcționar de bancă... Landru nu pare satirul întunecat cu barbă de cărbunar, pe care l-au popularizat caricaturile. Spilcuit, pare să fi ieșit atunci din mâinile frizerului și are o ținută impecabilă. Barba sa, foarte îngrijită, este mai mult blondă decât neagră... Este slab și are uneori înfățișarea ascetică a unui călugăr spaniol pictat de Zurbarán... Dar, când se ridică, cu un aer glacial și insensibil, ațintindu-și asupra auditorului privirea sa pătrunzătoare și de nepătruns, îți dai seama că acest călugăr poate pe deplin încuviința argumentele incendiare și metodele mistuitoare **3** ale sfintei inchiziții”.

Îl se citește actul de acuzare, pe care Landru îl ascultă cu nepăsare, continuând să privească pe jurați și punându-și din când în când ochelarii pentru a consulta, calm, dosarul din fața lui sau pentru a-și face însemnări. Este tipul omului metodic și ordonat, care nu lasă nimic la voia întâmplării.

La sfârșitul ședinței își va susține nevinovăția, cu o siguranță calmă, lipsită însă de orice căldură.

A doua zi, ședința continuă. Se ia interogatoriu] lui

Landru, iar cronicarul de la „Illustration” notează: „Din prima clipă se vedea clar că Landru era deprins să joace tare. Poate că a greșit, dezvăluindu-și prea grabnic măsura strălucitelor sale calități de polemist. De la începutul interogatoriului inculpatul, în picioare, simțindu-se pe deplin la largul său și disprețuind ajutorul apărătorilor săi, dar urmărind pe furiș efectul replicilor sale asupra lor, ține piept președintelui Gilbert... Vorbește cu o voce liniștită și prudentă, alegându-și cuvintele cu circumspecție, fără să se grăbească, ca un om care-și cunoaște drepturile și înțelege să facă uz de ele până la capăt... Pentru că unele dintre replicile lui au obținut un succes facil la public... se lansează, face spirite, spune cuvinte de duh, devine ironic”.

În cele ce urmează, vom încerca să explicăm de ce se afla Landru în fața juraților, prilejuind cel mai răsunător proces penal de la începutul acestui secol.

3 Landru își arseese într-un cuptor cele 11 victime.

93

Pe la sfârșitul lunii mai 1918, primarul comunei Gambais» localitate situată în apropierea Parisului, primește o scrisoare prin care i se cereau informații despre un oarecare Fremyet, domiciliat în acea comună. Informațiile erau cerute de familia văduvei Collomib care, plecată fiind să-l întâlnească pe Fremyet, dispăruse fără urme. Primarul răspunde că în Gambais nu exista nicio persoană cu numele de Fremyet. După un anumit timp însă primește o a doua scrisoare, prin care i se cer în termeni asemănători informații despre un oarecare Dupont, deoarece o altă femeie cu numele Buisson dispăruse după ce plecase la Gambais să-l întâlnească pe acest Dupont. Aceste dispariții i se par suspecte primarului, care se grăbește să anunțe poliția.

Împrejurările identice în care surveniseră cele două dispariții au trezit de îndată bănuiala că cei doi necunoscuți, Fremyet și Dupont, ar fi în realitate una și aceeași persoană. Cu prilejul cercetărilor, care nu au condus la descoperirea celui sau celor care se ascundeau

sub aceste două nume, poliția constată însă că, în apropiere de cimitir, se afla o vilă! izolată, al cărei ultim locatar nu era cunoscut și care în fapt nu mai era locuită de mai multe luni.

Așa au început cercetările care au dus la descoperirea lui Henri Deșire Landru, în vârstă de 51 de ani, care, la data arestării, avea 8 condamnări pentru diferite escrocherii. Cea dintâi dintre femeile anunțate ca dispărute, Celestine Buisson, era o femeie în vârstă de 46 de ani, brună, subțire și cu un păr frumos. Era o văduvă destul de înstărită, posedând (în afară de 10.000 de franci numerar) numeroase bijuterii și mobilă de valoare. Celestine Buisson avea un fiu de 19 ani, precum și o soră, domnișoara Lacoste. În 1916, Celestine Buisson cunoaște un inginer, Fremyet, în vârstă de 48 de ani, bogat, care îi propune să se căsătorească cu el. Convinsă ușor, Celestine Buisson își părăsește apartamentul din Paris și pleacă, în vederea căsătoriei, la vila pe care Fremyet o închiriasse la Gambais. Din acel moment n-a mai văzut-o nimeni.

4 A se vedea, pentru relatarea arestării lui Landru, **J. Belin**, *L'a ffaire Landru* [Afacerea Landru], în „Revue internationale de criminologie et de police technique”, 1953, nr. 2 și 3. (J. Belin este chiar inspectorul de poliție care l-a arestat pe Landru).

94

Inginerul Fremyet nu era decât Landru care, după săvârșirea diferitelor escrocherii ce-i atrăseseră cele 8 condamnări amintite, se hotărâse să se specializeze în domeniul matrimonial. Cu ajutorul unor anunțuri în diferite ziare la rubrica „căsătorii”, el reușește să intre în legătură cu diferite femei – de obicei văduve doritoare să se recăsătorească – și le câștigă încrederea, determinându-le să-i încredințeze economiile lor. Acest gen de activitate i-a fost sugerat de ușurința cu care obținuse mai de mult – pe această cale – 10.000 de franci de la o doamnă Izore, care a avut norocul să scape numai cu paguba produsă de nerestituirea sumei împrumutate. Ideea de a-și suprima victimele i-a venit mai târziu. Cazul Izore fusese pentru

Landru un simplu test⁵.

Cea de-a doua dispărută era o femeie de 45 de ani - cu o înfățișare plăcută, părând mai tânără decât vârstă pe care o avea - și ia cărei avere consta în mobilier, bijuterii, 9.000 franci aur, precum și câteva titluri de valoare. Avea o fată care trăia într-o mănăstire din Spania. Rudele știau că la un moment dat, în 1916, a cunoscut un inginer Dupont (care uneori purta și numele de Cuchet) cu care a plecat la Gambais spre a petrece împreună Crăciunul. De atunci, nimeni n-a mai primit nicio veste de la Anna Collomb.

La 6 aprilie 1919, inspectorul J. Belin (avansat apoi comisar divizionar) este însărcinat să lămurească misterul dispariției celor două femei. Așa cum mărturisește singur, în acel moment era departe de a bănuși că i se încredinșase un caz atât de senzațional, care timp de doi ani va fi în centrul atenției presei mondiale ⁶.

Puținele informații pe care Belin le poate obține la începutul cercetărilor cu privire la persoana presupusului inginer Fremyet se datoresc domnișoarei Lacoste, sora Celestinei Buisson, pe care inspectorul o. sfătuișe că în cazul în care l-ar întâlni din întâmplare pe Fremyet-Dupont, să se adreseze de îndată primului polițist și să-i ceară arestarea acestuia. Prinîr-o stranie coincidență, chiar în seara zilei în care primise vizita inspectorului de poliție, domnișoara Lacoste îl întâlnește pe cel căutat în rue de Rivoli, pe când, însoțit de o femeie, intra în magazinul „Lion de Faënce”.

¹¹ A se vedea M. Jacta, *op. cit.*, pp. 51 - 52. J. Belin, *loc. cit.*, p. 3.

⁹⁵

Cuprinsă de o puternică tulburare, domnișoara Lacoste uită sfatul inspectorului, mărginindu-se să-l urmărească mai întâi în magazinul în care intrase (pentru a cumpăra un serviciu de masă), apoi pe stradă, până în clipa în care se urcă în autobuzul pentru Montmartre. Abia după aceasta domnișoară Lacoste își revine din puternica emoție încercată și, telefonând inspectorului Belin, îi povestește cele întâmplate. Se întâlnește cu inspectorul și

împreună se duc la proprietarul magazinului „Lion de Faâence”, de la care află că persoana care cumpărase serviciul de masă ceruse ca acesta să-i fie expediat pe numele: inginer Lucian GuiMet, str. Rochechouart nr. 76, Paris. Cum domnișoara Lacoste susținea cu tărie că cel urmărit de ea în magazin este neîndoielnic persoana care însoțise pe sora ei înainte de dispariție, Belin se hotărăște să-i facă o vizită lui Lucien Guillet. Între timp se făcuse însă ora 2 noaptea, oră la care pătrunderea poliției în locuințele cetățenilor era oprită de lege 7. De aceea, inspectorul este nevoit să aștepte în stradă ora 6 dimineața, oră la care se adresează portăresei, dar – spre dezamăgirea sa – află că domnul Guillet, împreună cu soția sa, încărcăți de bagaje plecaseră încă din ajun.

Dând greș în această încercare, inspectorul Belin se hotărăște să plece de îndată la Gambais, în speranța de a obține informații suplimentare.

Aici însă nimeni nu-l cunoștea pe Guillet. Vila izolată de la marginea orașului fusese închiriată prin corespondență de un misterios domn Dupont, care putea fi văzut uneori coborând din autobuzul de Houdan, însoțit de câte o femeie. Unii locuitori din Gambais au semnalat că la fiecare vizită de acest fel, observaseră ieșind pe hornul casei un fum gros, care răspândea un miros insuportabil.

Belin află de asemenea că ultima vizită avusese loc cu câteva săptămâni în urmă și că femeia care întovărășise atunci pe Dupont venise însoțită și de trei câini. Descrierea înfățișării ei nu corespundea însă nici cu semnalmentele

7 Potrivit art. 9 al codului de instrucțiune criminală francez, intrarea poliției în locuințele cetățenilor era interzisă între orele 6 seara, și 6 dimineața în perioada 1 octombrie – 31 martie, și între orele 9 seara și 4 dimineața, în restul anului.

96

Doamnei Collomb, nici cu cele ale doamnei Buisson. Cu toate stăduințele sale, inspectorul nu a mai putut afla mai multe.

Reîntors la Paris, inspectorul își face un obicei din a

da, în drum spre casă, o. raită și prin strada Roehechouart, spre a se informa dacă nu cumva misteriosul locatar de la nr. 76 se înapoiase din călătorie. Noaptea de 11 aprilie 1919 îi oferă o surpriză plăcută, deoarece în locul obișnuitului răspuns negativ, portăreasa îi dă vestea ca domnul Guillet se reîntorsese chiar. În acea scară acasă. Cum era însă ora 23 și cum prin urmare nu mai putea face o arestare până în zori, Belm se vede din nou nevoit să aștepte ivirea lor, înainte de a bate la ușa lui Guilâet.

Până la ora unu noaptea, când în apartamentul ocupat de acesta se stinge lumina, inspectorul Belin se ascunde după copacii de pe trotuarul din fața imobilului. Apoi, cu ajutorul portăresei, el intră cu multă precauție în casă, urcă la etajul 5 și rămâne până dimineața în fața ușii apartamentului celui urmărit.

La 7 dimineața un agent este trimis să anunțe brigada mobilă. La ora 9 și jumătate sosește colegul lui Belin, Brandenburger. După ce-l însărcinează pe agent să rămână în stradă și să supravegheze ferestrele apartamentului lui Guilâet, pornesc amândoi la acțiune. După repetate bătăi în ușă, Belin obține în sfârșit un răspuns. I se spune să revină mai târziu. La insistențele sale, ușa se întredeschide și în prag apare un omuleț în pijama, cu barba în dezordine, chel, cu sprâncene stufoase și cu ochi înfundați în orbite. La vederea celor doi necunoscuți, el încearcă să reînchidă ușa apartamentului, dar nu mai izbutește, deoarece inspectorul Belin îl împinge și reușește să pătrundă în cameră.

Cei doi inspectori se legitimează și cer lui Guillet să se îmbrace și să-i urmeze. În timpul discuției apare o femeie care, afâind ce se petrecea, leșină. Era Fernande Segret, după cât se pare, singura femeie pe care Landru a iubit-o și pe care nu s-a gândit să o ucidă.

Fernande îl cunoscuse în mai 1917. Pentru el rupsesse logodna cu un tânăr, care în aicea perioadă se afla prizonier în Germania și tot pentru el își părăsise părinții.

leșinat, s-a desfășurat o scenă tragicomică. Guillet încerca să o facă să-și revină, iar cei doi polițiști, veniți de fapt să-l aresteze, îl ajutau să o transporte și să o așeze în pat.

După ce Fernande se trezește din leșin, Guillet, calm, se îmbracă, își pregătește cu grijă valiza și – pentru că inspectorul îl încunostințase că va urma o lungă perioadă de detențiune – își îmbrățișează cu căldură prietena și se declară gata să-i însoțească pe cei doi polițiști.

La percheziția ce i se face, s-a găsit asupra lui Landru-Guillet două carnete. Acestea vor juca un rol hotărâtor în condamnarea sa.

În primul dintre cele două carnete sunt notate, pe zile, anumite cheltuieli. De la început inspectorul Belin este intrigat de repetarea aceluiași cheltuieli la anumite date, precum și de particularitățile lor: prețul unui bilet dus-întors și imediat dedesubt, al unui bilet simplu, ambele pentru aceeași destinație.

Pe prima pagină a celui de-al doilea carnet figurau 11 nume, printre care și acelea de Collomb și Buisson. Celelalte 9 erau: Cuchet, J. Line (Brazilia), Crozatier (Havre), Andree Babelay, M.L. Jeume, A. Pascal, Th. Marchadier, Heon și numele Cuchet, care mai revenea o dată.

La poliție, interogatoriul a început la ora 11 dimineața și, potrivit normelor legale, trebuia să sfârșească în 24 de ore.

La interogatoriu însă inspectorul nu reușește să obțină nimic de la cel pe care-l arestase. Acesta se mărginește să declare că este născut la Verdun, că nu are niciun act de identitate – deoarece arhiva din Verdun fusese distrusă într-un bombardament din 1917 – și că n-a cunoscut nicio doamnă Collomb sau Buisson. În fața acestei încăpățănări, inspectorul, neobosit, revine în str. Rochechouart nr. 76 și percheziționează cu cea mai mare atenție întregul apartament.

Singura indicație pe care o găsește este o foaie de hârtie mototolită, pe care era scris cu creionul «uimeie Landru, precum și o chitanță de plată a chiriei pentru o

magazie din piața Clichy.

8 A se vedea J. Belin, *loc. cit.*, nr. 2/1953, pp. 9 - 10.

98

„Coincidența era uimitoare, spune Belin. Cu 7 ani în urmă, în 1912, printre nenumărate alte nume false pe care le-am purtat ca polițist am folosit întâmplător și acest nume într-un registru de hotel, pe când supravegheam un local rău famat la Chartrettes, în departamentul Seine et Marne” 9.

Înainte de a relua interogatoriul așa-numitului Guillet, inspectorul Belân cercetează cazierul siguranței generale și nu găsește aici decât un singur Landru, având prenumele Henri Deșire. Condamnat de 8 ori pentru furturi și escrocherii, numitul Landru, care izbutise să scape de pedeapsă prin fugă, era căutat de poliție pentru a fi deportat. Când i se aduce fotografia acestui Landru, lui Belin nu-i vine să creadă ochilor! Landru nu era decât cel pe care-l arestase sub numele de Guillet.

Iată cum istorisește Belin demascarea lui Landru:

„Cer să mi se aducă fotografia lui Landru. Îl recunosc pe Guillot. Aceiași ochi înfundați în orbite, aceeași barbă. Ce lovitură de teatru! îmi vine să țip de bucurie. L-am demascat pe Guillet. Guillet este Landru. Landru este certat cu justiția și bun de trimis la închisoare. Mă reîntorc la Guillet. Îl identific imediat cu fotografia lui Landru. Da! Este același om. Nu mai poate fi nicio îndoială. O dovedesc barba, ochii cu priviri metalice, pălăria melon și veșnicul său pardesiu cafeniu.

În această clipă uit toate precauțiile pe care le folosim când vorbim cu orice criminal. Neglijând interogatoriul obișnuit, îl privesc în ochi și strig:

— Landru!

— Landru?

Guillet își mângâie barba și ia înfățișarea unui om mirat.

— Da, am pus mâna pe tine Landru și am fișele tale de poliție. S-a terminat comedia, prietene, și acum trebuie să vorbești.

— Perfect. Sunt Landru, murmură el, cu o voce care nu trăda nici cea mai mică emoție. Și adăugă:

— V-ați făcut meseria, dar trebuie să înțelegeți că, tocmai pentru că eram certat cu justiția nu aveam altă soluție decât

8 A se vedea J. Belin, *loc. cit.*, nr. 2/1953, p.13.

99

aceea de a mă ascunde. Acum mă învinuiți de crimă, deși ar trebui să știți că un escroc nu este niciodată un asasin. Am spus tot ce aveam de spus. Dovada trebuie să o faceți dv. domnule Belin” 10.

Chitanța descoperită în apartamentul lui Landru îl conduce pe inspectorul Belin la magazia din piața Clichy, unde face descoperiri neașteptate. El găsește acolo depozitate mobile, lenjerie de pat, rochii, și chiar peruci u și proteze dentare. Tot aici găsește și 6 dosare, care cuprindeau actele de identitate și alte hiartii aparținând femeilor Coti Iamb își Buis-son, precum și altor ifemei, ale căror nume figurau pe lista de pe prima pagină a unuia dintre carnetele pe care Landru le purta asupra sa. i înainte de a se întoarce la poliție, pentru a relua interogatoriul întrerupt, Belin va trece pe la locuințele acestor femei. De fie care dată va afla același lucru: într-o bună zi, femeia a plecat însoțită de un bărbat cu barbă și de atunci nimeni nu a mai văzut-o.

Nici după aceste noi informații, care îi dau inspectorului posibilitatea să-l învinuiască direct pe Landru că a mințit, susținând că nu a cunoscut pe femeile dispărute, Belin nu reușește să-l determine să facă vreo declarație. De data aceasta va refuza să vorbească, pretinzând cu cinism că nimeni nu poate fi silit să divulge secretele vieții sale private.

„Va trebui oare pentru a-l determina să vorbească, se întreabă inspectorul, să orchestrăm ceea ce noi numim «marca muzică a unui interogatoriu»? Ne schimbăm cinci, unul pe altul, fără a abandona pe adversar. Trebuie să răspundă la întrebările care se abat asupra sa din toate părțile. Metoda este eficace și foarte puțini îi rezistă.

Orchestra deci «marea muzică». Landru, care continuă să se gândească înainte de a răspunde, nu se pierde” 12. Cu acest prilej, Belin se convinge că nu va mai reuși să-i smulgă nicio mărturisire.

Între timp, i se aduce inspectorului o scrisoare adresată lui Landru, care fusese interceptată. Era de la o femeie care semna „Nini” și care îi scria că a doua zi, la ora 11, va fi în gara Saint-Lazare pentru a pleca împreună la Gambais.

10 *Ibidem.*

11 Una dintre femeile asasinate purta peruca.

12 J. Belin, *loc. cit.*, nr. 2/1953, p. 15.

100

Ar fi fost cea de-a douăsprezecea victimă. Arestarea lui Landru a scăpat-o de la moarte. Nu s-a aflat niciodată cine era această femeie.

Ajungând la convingerea că nu va putea smulge lui Landru nicio mărturisire și întrucât cele 24 de ore prevăzute de lege ca durată a interogatoriului poliției se apropiau de sfârșit, inspectorul Belin se pregătește să transporte pe arestat la Mantes (întrucât Gambais intra în circumscripția judiciară a acestui oraș), pentru îndeplinirea formalităților necesare încarcerării în închisoarea Santé din Paris.

Belin nu-și poate ascunde decepția: „Nu mai aveam dreptul să-l rețin mai mult de 4 ore și până acum Landru nu mărturisise că a săvârșit vreo crimă. Nimic nu-mi îngăduia să presupun că voi putea să o dovedesc și nici că voi reuși să aflu cum a săvârșit aceste crime și ce a făcut cu cadavrele” 13.

În drum spre Mantes, Belin se hotărăște să se oprească la Gambais, pentru a cerceta misterioasa vilă, grădina, fântâna din grădină, pivnița și zidurile casei.

Pentru inspector, care nu se îndoia nicio clipă că avea de-a face cu un asasin, marele semn de întrebare era cum a reușit Landru să facă să dispară cele 11 cadavre.

De fapt, el se decisese să se oprească la Gambais, în drum spre Mantes, tocmai pentru a încerca să găsească

răspunsul La această problemă.

Iată cum relatează J. Belin rezultatul acestor cercetări:

„Intru în vilă. Îmi fac meseria de polițist. Cercetez zidurile, podelele, grădina. Descopăr în pivniță o placă de ciment pe care se vedeau pete de sânge. Dar putea să fie vorba și de sângele unui animal. Grădina nu părea să fi fost lucrată de foarte multe luni. Fundul fântânii, în care a coborât un țăran, nu indica nimic anormal. Am mișcat toate mobilele, am examinat toate vechiturile, am cercetat scrisorile vechi. Nimic! Ba da! Ceva descoperisem totuși! Într-o magazie, sub o grămadă de paie, un cantonier descoperă cadavrele a trei câini. Funia cu care fuseseră sugrumați rămăsese pe loc, legată de gâtul animalelor. Arăt lui Landru cadavrele și-l văd pălind” u.

13 *Ibidem*, p. 15. 1 „*Ibidem*, ț. 17.

101

Dar numai pentru o clipă! Zadarnic încearcă Belin să facă un pas înainte. Nu obține de la Landru decât declarația că a omorât câinii, la cererea stăpânelor, Marie-Therese Marchadier, și nimic mai mult, nici măcar vreo explicație cu privire la relațiile sale cu această femeie.

În bucătărie se afla o mașină de gătit cu cuptor, un model dintre cele mai obișnuite. Dimensiunile ei erau destul de mici și aceasta l-a făcut pe inspector să înlătorească ideea că cele 11 cadavre ar fi putut fi arse în acea mașină de gătit.

Ulterior însă ancheta a demonstrat, spre surprinderea și groaza tuturor, că totuși aici fuseseră arse cadavrele nefericitelor victime ale lui Landru, după ce în prealabil fuseseră tăiate în bucăți.

În tot timpul cercetărilor desfășurate la Gambaas, Landru a rămas stăpân pe sine, privind cu indiferență și chiar cu ironie strădaniile poliției.

În drum spre Mantes sunt nevoiți să se oprească, deoarece automobilul are o pană. Belin propune să aștepte repararea ei la o cârciumă din apropiere, unde îi oferă și

lui Landru să ia dejunul. Acesta acceptă numai cu condiția ca, în tot acest timp, să nu se mai discute despre „afacerea Landru”!

Deoarece reparația automobilului a durat, mașina sosește la Mantes cu fottârziere, ceea ce a indispus pe procuror, grăbit să se întoarcă la Paris, unde avea invitați la masă.

Iată de ce procurorul se mărginește să ia sumar interogatoriul de identificare și să îndeplinească numai formalitățile strict necesare încarcerării. Zadarnic încearcă Belin să-l convingă să mai rămână la Mantes, pentru a-l determina pe Landru să facă mărturisiri.

Din această zi, până în momentul în care Landru va apărea în fața juraților de la Versailles, vor trece doi ani, timp îndelung în care inspectorul Belin, ajutat de brigadierul Riboulet, vor continua neobosiți cercetările.

În amintirile sale, Belin mărturisește că tot timpul a fost convins că Landru reprezintă un caz de dedublare a personalității. Anumite lapsusuri de memorie păreau la el reale – scrie inspectorul – și de aici nevoia ciudata de a nota toate amănuntele existenței sale, chiar furturile și crimele pe care le săvârșea.

Copilăria și adolescența lui Landru au fost copilăria și adolescența unui om modest, liniștit și chiar timid. După în

102

deplinirea serviciului militar, se căsătorește cu o fată de care se îndrăgostise la vârsta de 16 ani și cu care a avut trei copii. La început serios și muncitor, Landru devine hoț în atoul 1900, la vârsta de 30 de ani, iar asasin, în 1915.

Începe prin a fura o bicicletă și până în 1912 ajunge să aibă 8 condamnări dintre care ultima, pronunțată în lipsă, la deportare. De durere și rușine, tatăl său, muncitor cinstit, se sinucide.

Pentru a se sustrage urmării poliției, Landru își constituie mai multe stări civile, profitând de dezordinea și dezorientarea pricinuite de război. Astfel înarmat, el își va inaugura cariera de mare criminal, în care va folosi cele mai diferite identități.

Metoda folosită este în general aceeași. De fiecare dată publica în ziare un anunț redactat, cu mici deosebiri, cam în felul următor: „47 de ani, inginer, cu serviciul militar satisfăcut, bine situat, salariu 4.000 și economii, urmând a se stabili în colonii, dorește cunoștință în vederea căsătoriei, femeie în vârstă, singură, situație chiar modestă, care ar accepta să-l urmeze”.

Răspunsurile erau clasate în dosare pe categorii, purtând următoarele mențiuni: R. (*repondre* = de răspuns); S.S. (*sans suite* = fără urmare); S.F. (*sans familie* = fără familie); F. (*fortune* = avere); R.A.F. (*rien a faire* = nimic de făcut); sans F. (*sans fortune* – fără avere).

În 1962 René Masson publică un roman **15**, rare nu este decât biografia lui Landru. Romancierul descrie amănunțit o zi de lucru a lui Landru: clasarea corespondenței, trierea scrisorilor, pregătirea răspunsurilor. Nimic nu este lăsat la voia întâmplării. Totul se desfășoară după un ritual. Plicurile sunt desfăcute cu grijă. Scrisorile sunt scrise cu atenție, după modelele clasate și ele pe categorii, la care se adaugă unele mici adaptări la situație și sunt apoi recopiate.

În cadrul acestui ritual, după prima triere, în care erau alese răspunsurile care interesau, Landru trimitea femeilor o scrisoare care avea, în general, următorul cuprins:

1 S *Les Roses de Gambais*, Presses de la cîte, Paris, 1962.

103

„Doamnă”.

Am primit cu satisfacție scrisoarea prin care îmi cereți unele informații. Cred că este preferabil să ne întâlnim. Ceea ce îmi spuneți este pe deplin adevărat. Banul își are însemnăm tatea lui, dar dacă ai o soție care duce o viață dezordonată, existența este tristă pentru ambii. Nu cred că mi s-ar putea reproșa așa ceva, întrucât, în ceea ce mă privește, singura afecțiune a vieții mele a fost cultul pentru mama mea. Dacă mă însor, o fac pentru a-mi iubi soția, așa cum aş vrea să fiu iubit și eu! Voi

aparține trup și suflet femeii care va ști să unească eleganța sentimentelor, cu o fire iubitoare și delicată”.

Întâlnirile sunt fixate cu grijă, pentru a se înlătura dificultățile în transportul de la un punct la altul. Timpul pe care Landru îl consacră primului contact informativ cu fiecare victimă posibilă este cronometrat cu grijă.

Scrisorile erau semnate cu unul dintre nenumăratele nume pe care le folosea Landru și printre care, printr-o inexplicabilă ciudățenie, a figurat și acela de Cuchet, care era de fapt numele primei sale victime **16**.

Este vorba de Jeanne Mathilde Cuchet, pe care criminalul o cunoscuse la începutul anului 1914. Văduvă, în vârstă de 39 de ani, având un fiu de 17 ani (André), Jeanne Cuchet l-a cunoscut pe Landru sub numele de Emile Diard, prin intermediul unui anunț publicat într-un ziar.

Prima întâlnire are loc în grădina Luxembourg.

Landru nu se grăbește. Începe cucerirea femeii cu răbdare și tenacitate, așa cum va proceda de fiecare dată, folosind în acest scop cele mai delicate atenții. Încrederea ce i-o inspiră este atât de mare, încât văduva Cuchet îi încredințează, fără nicio ezitare, toate economiile ei, care se ridicau la suma de 5.000 de franci, precum și câteva titluri. Curând se hotărăște să-l urmeze la țară, la Vernouillet, unde Landru închiriasse o vilă (înainte de a o închiria pe aceea din Gambais) și, în acest scop, îl lasă să se ocupe de vânzarea întregului ei mobilier.

Trebuie să admitem însă că Landru avea un deosebit talent în alegerea unor femei a căror naivitate depășea cu mult limitele obișnuite.

16 A se vedea J. B e l i n, *loc. cit.*, tir. 3/1953, p. 3.

104

Un exemplu grăitor este văduva Cuchet care a avut norocul să facă o descoperire ce i-ar fi putut salva viața (atât ei, cât și fiului ei). Ea găsisse printre lucrurile prietenului ei unele hârtii din care rezulta că adevăratul său nume era Landru. Nedumerită la început, Jeanne Cuchet se grăbește însă să accepte explicațiile lui Landru,

care îi mărturisește că a recurs la această mistificare, deoarece era căsătorit și nu reușea să obțină divorțul. Când a mai asigurat-o că va face tot ce-i va sta în putință pentru a divorța cât de curând și a se căsători cu ea, Jeanne Cuchet este gata să-i ceară iertare pentru lipsa de încredere de care a dat dovadă! Iar când Landru îi mai mărturisește și că face parte din serviciul secret al armatei, partida este definitiv câștigată.

Jeanne Cuchet și fiul ei sunt instalați la Vernouillet. În carnetul său Landru notează cu grijă prețul a trei bilete de tren. Peste câteva zile se reîntoarce singur la Paris pentru a vinde lucrurile doamnei Cuchet și notează din nou în carnet suma realizată: 925 de franci. De această dată, singurul bilet de tren pe care-l cumpără este dus-întors, deoarece nici Jeanne Cuchet, nici fiul ei nu s-au mai întors vreodată de la Vernouillet.

Iată cum plimbările romantice prin parcuri, plimbările cu automobilul în împrejurimile Parisului, florile, tristețea omului singur a cărui unică dorință este să-și găsească o tovarășă de viață, uneori durerea francezului refugiat din regiunile ocupate de germani, toate acestea vor forma arsenalul obișnuit de cuceritor al lui Landru, care își va perfecționa continuu metoda, dar nu o va schimba niciodată. Deși mijloacele erau simple, și totdeauna aceleași, nu s-a întâmplat vreodată ca efectul urmărit să nu fie atins. Uneori recurgea, ca suprem argument, la frumoasa sa voce de bariton, care făcea să dispară ultimele ezitări. Ca hipnotizate, femeile – asupra cărora se oprise alegerea lui – își părăseau casă, familia, îi încredințau întreaga avere și așteptau cu încredere momentul în care actele de stare civilă necesare căsătoriei trebuiau să sosească din îndepărtatul oraș, de unde Landru pretindea că le ceruse.

Landru nu și-a mărturisit niciodată crimele, astfel încât modul în care proceda n-a putut fi stabilit decât prin prezumții bazate pe anumite indicii materiale și îndeosebi pe

faptul că atât la Gambais, cât și la Vernouillet, s-au găsit câte un colac de frânghie și un mare număr de ferăstraie de mână.

Belin a ajuns la concluzia că Landru își sugruma victimele în somn, le tăia apoi în bucăți în pivniță, pentru a le arde în cele din urmă în mica sobă din bucătărie.

Un indiciu care a condus la această concluzie l-au constituit cantitățile mari de cărbuni pe care Landru le comanda ori de câte ori dispărea una dintre cele 11 victime ale sale. De altfel, cu prilejul cercetărilor, în magza de la Gambais s-a găsit un morman de cenușă care cuprindea și urme de oase omenești.

Este însă pe deplin cu putință ca Landru să nu fi ars în sobă decât mâinile și capul, dându-și seama că acestea pot fi identificate mult mai ușor decât restul corpului, pe care, probabil, îl transporta cu ajutorul camionetei ce o avea a vila de la Gambais, până la marginea vreunui lac sau râu în care apoi îl arunca **1T**.

„Pe acest criminal, scrie Belin, l-a pierdut numai mania sa de a însemna totul și de a păstra, pentru a le revinde, toate obiectele pe care le găsea asupra victimelor sale (rochii vechi, proteze, peruci), dacă aveau vreo valoare cât de mică. Nu uita, de asemenea, să rețină și actele de căsătorie, precum și pe cele de naștere ale tuturor logodnicilor sale” **18**.

Curând după dispariția doamnei Cuchet și a fiului său (pe vecinii lor i-a înștiințat că aceștia au plecat în Anglia), Landru publică un nou anunț matrimonial. Puțin timp după aceasta, locul primei victime este luat de văduva Laborde-Line, în vârstă de 47 de ani, omorâtă la numai 6 săptămâni din momentul în care l-a cunoscut pe asasin.

Programul este același. După vânzarea mobilierului urmează drumul la Vernouillet, care a putut fi stabilit cu ajutorul faimosului carnet în care Landru a însemnat prețul unui bilet dus-întors pentru el și al unui bilet numai dus, pentru însoțitoarea sa, ce nu va mai călători vreodată decât spre celălalt tărâm.

După doamna Laborde-Line, următoarea victimă este

Marie-Angelique-Desiree Pelletier, văduvă Guillin, de 52 de ani, posesoare a 4.000 de franci aur, rente și bijuterii.

17 *Ibidem*, p. 5.

18 *Ibidem*, pp. 5 - 7.

Anunțul fatal care o va conduce la Vernouillet a apărut la 1 mai 1915, pentru ca în august, carnetul lui Landru, în care reapare din nou prețul unui bilet dus-întors și al altuia numai dus, să consemneze săvârșirea crimei.

Întrebat de ce pentru femeia care îl însoțea, lua un singur bilet dus, Landru răspunde: „Sunt un bărbat galant. Dacă aș fi cumpărat pentru doamna care mă însoțea și un bilet de întoarcere, aceasta ar fi însemnat că îi cer să rămână cu mine numai un timp limitat” **n**.

După acest al doilea asasinat, Landru își mută sediul la Gambais, unde de asemenea închiriasse o vilă, dându-și numele de Guillet.

La Paris, într-un apartament frumos mobilat locuia noua sa victimă, Berthe Heon, trecută de 50 de ani. Aceasta se va comporta ca toate celelalte femei a căror soartă o va împărtăși, căci, în fața declarațiilor de dragoste și a promisiunilor de căsătorie, îi încredințează lui Landru atât mobilele, cât și bijuteriile sale.

Așa cum observa Belin, referindu-se la însemnarea din carnetul de cheltuieli al lui Landru, doamna Heon nu l-a testat decât 300 kg de cărbuni.

La noul anunț matrimonial, Landru primește, printre altele, răspunsul Annei Collomb, văduvă, în vârstă de 45 de ani, dactilografă de profesie. Asasinul își oprește alegerea asupra ei, mai ales pentru că, imprudentă, îl informează că are 8.000 de franci economii. În 18 luni Landru reușește să o separe de familie și să o determine să se instaleze la el. Și de data aceasta, sărmana și naiva victimă îi dă spre vânzare mobilele și bijuteriile ei.

Doamna Collomb este asasinată în ziua de 6 ianuarie 1917, dată la care Landru notează în carnetul său suma găsită asupra victimei: 5 087 franci. Nu trecuseră decât 3 zile de la sosirea la Gambais!

Victima următoare este Andree Babelay, singura fată

tânără în „galeria Landru”. Are numai 17 ani și niciun fel de avere. Abia trece o lună de la prima întâlnire și, în carnetul criminalului apare data morții fetei, 10 aprilie 1917. Nu s-a putut stabili ce l-a determinat pe Landru să făptuiască această crimă.

10 M. Jac t a, *op. cit.*, p. 89.

106

107

A opta eroină a acestei tragedii este văduva Buisson, pe care o cunoscuse încă din 1915, dar o ținea în rezervă. În aprilie 1917, doamna Buisson se hotărăște să-l urmeze pe Landru la Gambais și îi aduce cei 10.000 de franci, care constituiau averea ei. Este asasinată la 20 august. 1917. Arestarea lui Landru și unele probe grave împotriva lui sunt legate, după cum am arătat, de dispariția acestei iemei. Într-adevăr, sora victimei, cu care aceasta luase masa împreună cu Landru, înainte de a părăsi Parisul, este cea care nu numai că l-a recunoscut pe ucigaș, întâlnindu-l în rue de Rivoli, dar tot ea a putut să indice că înainte de a se despărți *de* „doamna Buisson, aceasta și-a numărat banii pe care îi avea în geantă și că era vorba de 1 035 de franci. Or, exact, această sumă figurează în ciudatul carnet al lui Landru, cu mențiunea „recuperarea Buisson”. Dar, în afară de această sumă, asasinului îi rămâne de la doamna Buisson mobilierul și un număr de acțiuni.

După această crimă Landru se instalează în Rue de Rochechouart cu noua sa prietenă, l’ernande Segret, singura pe care n-a omor-o, considerând-o integrată în propria sa familie, ca al șaselea membru al acesteia. Această legătură nu-I împiedică însă să-și continue îngrozitoarea lui activitate.

La 25 noiembrie, în același an, o nouă crimă se adaugă la cele precedente. Este săvârșită tot la vila din Gambais, după același ritual. Victima este doamna Jeame, croitoreasă. La 5 aprilie 1918 urmează uciderea, în același sinistru loc, a doamnei Pascal. În sfârșit, ultima femeie asasinată este Therese Marchadier, pe care Landru o aduce la Gambais în seara zilei de 13 ianuarie 1919 și o

omoară în aceeași noapte. Pe lângă valoarea mobilierului, Therese va reprezenta în carnetul de venituri al asasinului suma de 10.000 de franci.

În total, se pare că din crimele săvârșite Landru a realizat aproximativ 40.000 de franci.

Sfârșind cercetarea crimelor lui Landru, inspectorul J. Belin constată cu uimire că în vreme ce își desfășura nelegiuita lui activitate, asasinul continua să-și îngrijească soția și copiii pe care îi iubea și să trăiască o viață dublă cu Fernande Segret, pe care de asemenea o iubea.

Procesul lui Landru a început, așa cum am văzut, la 6 noiembrie 1921. Timpul care trecuse de la senzaționala sa arestare, evenimentele politice, păreau să fi micșorat interesul

108

trezit la început. După prima - ședință însă cazul Landru concentrează din nou atenția tuturor asupra sa.

Dările de seama asupra dezbaterilor care apăreau în ziare sunt semnate de nume ilustre ca: André Salmon, Colește, Henri Béraud.

Trenul, care la 11, 40 pleca din gara Invalizilor spre Versailles, devenise trenul „Landru”, pentru că transporta la proces pe magistrați, avocați, martori, cronicari și tot restul curioșilor. Prezența pe banca apărării a marelui maestru al Baroului din Paris, De Moro-Giafferi. dădea dezbaterilor o strălucire deosebită.

Acest interes al unui anumit public pentru procesul Landru este semnalat pe un ton ironic de cronicarul de la „Illustration”, în numărul din 19 noiembrie 1921, astfel:

„Lumea teatrală, ca și publicul monden și demimonden și-au înțeles, în sfârșit, datoria. Sala de ședință a devenit locul de întâlnire al tuturor elegantelor și este vădit prea mica pentru asistența strălucită care o umple. Aici se lansează toaletele. Este arătata o tânără blondă care în șapte ședințe a fost admirată cu șapte rochii, șapte pălării și șapte haine de blană, diferite. Reprezentația Landru, care a început prost, a reușit să câștige publicul. Încă câteva zile și va fi marele succes al

stagiunii”.

Până la sfârșitul procesului - al cărui dosar avea mai multe mii de file și care a durat 26 de ședințe, în cursul cărora au fost audiați 150 de martori - Curtea nu reușește să obțină de la Landru nici cea mai mică lămurire. Atitudinea sa va fi în permanență aceea de a pretinde acuzării să dovedească crimele pentru care se cere pedepsirea lui. De pe această poziție Landru este adesea cinic, agresiv, insolent.

Președintelui care, în fața cazierului său încărcat, îl întreabă dacă «-a specializat în escrocherii, Landru îi va răspunde: „puteam oare să refuz banii care mi-au fost totdeauna oferți?” Iar când acuzarea arată că numai moartea poate explica tăcerea celor 11 persoane dispărute și că imposibilitatea în care se află acuzatul - de a da cea mai mică explicație cu privire la această dispariție - constituie un indiciu al vinovăției sale, Landru răspunde: „Nu sunt

109

39*

tutorele lor. Nu toți oamenii care dispar sunt asasinați. Le-am cumpărat mobilele, este adevărat. Dacă însă aș fi asasinat pe toți cei cu care am făcut vreodată afaceri, aș fi avut mult prea mult de lucru”.

În rechizitoriul său procurorul susține:

„Landru a pretins probe. Iată-le. Agenda sa înregistra automat crimele sale, vânzările, diferitele sale domiciliu, sosirile și plecările de la Vernouillet și Gambais”. Și, întorcându-se către jurați, procurorul va adăuga: „Vă revine dv. acum, să decideți dacă acuzarea a făcut sau nu dovada vinovăției inculpatului. V-am explicat că Landru avea interes să facă să dispară aceste femei. V-am înfățișat eforturile sale de a împiedica efectuarea cercetărilor angajate pe aceasta linie. Am convingerea profundă, de nezdruccinat, că Landru este atât asasinul celor 10 femei, cât și al nefericitului André Cuchet. Aceste crime îngrozitoare, determinate de cele mai josnice motive, fac parte dintre acelea pe care conștiința omenească le

condamnă cu asprime. Landru a omorât de 11 ori fără șovăire. Cu o cruzime fără egal... Numai moartea poate fi pedeapsa justă pentru aceste crime oribile”.

Aceste cuvinte nu-l impresionează însă pe Landru, care, la un moment dat, întrerupându-l pe procuror, îi strigă: „Vorbiți mereu de capul meu care ar fi în joc. Regret că n-am decât un singur cap să vă ofer, domnule procuror” 20.

În strălucita sa pledoarie, maestrul de Moro-Giafferi încearcă zadarnic să demonstreze că acuzarea nu a putut dovedi cu probe directe niciunul dintre cele 11 asasinate imputate lui Landru. Susține că învinuirea 1 a rămas permanent în domeniul infinitului probabil, fără să poată intra în acela < / certitudinii și că, prin urmare, Landru nu poate fi condamnat pe un simplu calcul al probabilităților.

„Ministerul public, spune avocatul apărării, cere aplicarea pedepsei pentru crime pe care mărturisește că nu le-a constatat direct. Un dispărut nu este un mort. Cineva nu poate

20 A se vedea Maurice G ar ț o n, *La justice contemporains* [Justiția contemporană], 1870 - 1932, Editura Bernard Grasset, Paris, 1933, p. 614.

110

fi considerat mort decât dacă i se găsește cadavrul. Lipsa cadavrelor ne obligă la o verificare temeinică a faptelor... Deoarece lipsesc cadavrele, ni s-au înfățișat o serie de prezumții întemeiate pe indicii materiale și expertize, marea primejdie care îi amenință pe judecători, nebunia dogmatică, cum spunea Montaigne, izvorul (din păcate prea îmbelșugat) al celor mai groaznice erori judiciare!”

„Unde sunt cadavrele”, a continuat să întrebe mereu apărarea, în încheierea pledoariei, pentru a conchide: „dacă nu știți, cum puteți declara vinovat pe Landru?” 21.

La 29 noiembrie se dă sentința: Landru este condamnat la tăierea capului, în piața Versailles. A ascultat calm hotărârea și, văzându-l pe avocat abătut, i-a spus: „Reveniți-vă maestre. Nu este rolul acuzatului să-l

consoleze pe avocat” 22.

La 23 februarie 1922, în ajunul execuției, Landru adresează procurorului Godeffroy o scrisoare pe care Belin o consideră, cu drept cuvânt, o supremă dovadă de sadism. O reproducem:

„Observându-mă la Curtea cu jurați, în fața precizunii răspunsurilor mele, ați avut o îndoială, o îndoială îngrozitoare pentru dv., care susțineți acuzarea.

Această îndoială am văzut-o cum se naște și cum crește și dv., care n-ați încetat o clipă să mă priviți, ați simțit că înțelegeam!...

V-am urmărit gândurile. Când ați văzut în instanță acea șubredă soba de bucătărie, abia potrivită pentru a prepara un prânz frugal... ați înțeles că nu s-au petrecut acolo, și că nu se puteau petrece, înspăimântătoarele atrocități de care vă pregăteați să mă acuzați. Nu este așa că v-a speriat mica mea sobă de bucătărie, singură în vastul dv. pretoriu? Nu este vorba de teama la care se gândesc unii, ci de cu totul alta, care vă face cinste...

Ați așteptat. ca experții să facă dovada de care aveți nevoie, mai mult decât oriemd. Ce ați fi gândit dacă aș fi săvârșit indiscreția, eu care nu pot distinge un cubitus de

21 A se vedea *Maurice Garçon*, op. cit., p. 614.

22 J. Belin, loc. cit., nr. 3/1953, p. 15.

111

un radius, să întreb dacă micile fragmente osoase, desperecheate, care zise pare că au fost găsite în magazia mea (de altfel deschisă tuturor), nu aparțineau cumva unor ființe decedate ou mai bine de 5 sau chiar 65 de ani înainte de a mă fi născut eu? Știți foarte bine, pentru că ați fost la Gambais, că de la vilă până la cimitirul care este accesibil tuturor, nu sunt decât 150 de metri... Jurații v-au crezut... De ce mi-ați evitat privirea? Adio domnule! Povestea noastră comuna se va termina fără îndoială mâine. Mor nevinovat și cu conștiința împăcată. Primiți, împreună cu respectele mele, urarea ca și conștiința dv. să fie tot atât de împăcată...” 23.

Recursul a fost respins la 2 februarie 1922. Tot astfel

și cererea de grație. Între timp soția lui Landru a divorțat de el, iar copiii și-au schimbat numele.

Landru însă mai are resurse de ironie chiar și în dimineața execuției.

Avocatului său, de Moro Giafferi, îi spune: „Nu este prima oară că un nevinovat este condamnat! Nu este așa maestre?” Iar substitutului de procuror, venit să asiste la execuție și care îi adresează întrebarea obișnuită dacă nu mai are ceva de declarat, îi răspunde: „Mă mir că la o asemenea oră îmi faceți injuria unei asemenea întrebări. Sunt nevinovat!”

În sfârșit, preotului care se apropie și-l întreabă dacă nu vrea să asculte liturghia înainte de execuție, Landru îi răspunde, arătând spre călău: „Cu plăcere părinte, dar n-aș vrea să-l fac să aștepte pe domnul”.

Landru a fost executat. Jurații de la Versailles nu s-au lăsat impresionați nici de pledoariile apărării, nici de siguranța arogantă a acuzatului și nici de nenumăratele semne de întrebare rămase fără răspuns, subliniate și în presă.

Iată cum rezumă procesul același cronicar de la „Illustration”, la 26 noiembrie 1921:

„Jurații au în fața lor o ființă suspectă, cu privirea neliniștită, cu un trecut-dubios; acuzatul trăia din escrocherii... a jefuit câteva femei de zdrențele și mobila veche pe care o aveau. Le-a omorât oare pentru a le împiedica să-l reclame?”

23 A se vedea J. B e l i n, *loc cât.*, nr. 3/1953, pp. 15 - 17.

112

Cum și unde le-a asasinat? De ce a săvârșit 11 crime pentru **u cu a** realiza o sumă atât de neînsemnată? De ce a clasa atâta grijă, așezându-le într-un dulap, dosarele cu actele de identitate ale victimelor, probe zdrobitoare, care nu-i puteau fi de niciun folos și pe care orice asasin, de teamă, s-ar fi grăbit să le distrugă în primul rând?”

Din fericire însă, majoritatea criminalilor sunt descoperiți tocmai datorită micilor lor manii și gesturilor

absurde și ilogice pe care, în mod inevitabil, le fac.

Procesat Stauiskg

Importanța și frecvența escrocheriilor financiare – a căror victimă era marea masă a micilor depunători ce își pierdeau, în acest fel, economiile de o viață întreagă – caracterizează pe planul justiției represive sfârșitul deceniului al treilea și începutul celui de-al patrulea al acestui secol.

Dezvoltarea întreprinderilor industriale și financiare, legătura strânsă între activitatea lor și viața politică au determinat o creștere a acestei forme de criminalitate.

Codurile penale, elaborate cu mai bine de un veac înainte, într-o perioadă în care amploarea pe care o vor lua scandalurile financiare în secolul al XX-lea nu putea fi întrevăzută, prevedeau pentru escrocherii pedepse mici, devenite cu totul disproportionale față de dezechilibrul social pe care aceste fapte îl provocau 2.

Nemaifiind exemplară, pedeapsa prevăzută de legile penale a încetat, în acea epocă, să mai fie intimidantă pentru aventurierii industriei și ai finanțelor.

La sancțiunile necorespunzătoare s-a mai adăugat și faptul că urmărirea acestui gen de infractori era în general dificilă. Pe de altă parte, în momentul în care autoritatea competentă primea plângerea, tot ceea ce naivele victime încredințaseră financiarului escroc era – de obicei – de mult risipit, astfel încât arestarea celui vinovat nu mai oferea celor păgubiți decât o satisfacție iluzorie. Instrucția și ancheta erau de a se

A se vedea nota 1 la *Procesul curierului din Lyon*.

— Codul francez, de pildă, prevedea pentru escrocherie pedeapsa de

5 ani închisoare (art. 405), iar pentru abuzul de încredere, 2 ani. (art. 408).

114

menea dificile la acest gen de infracțiuni. Pentru a stabili elementele constitutive ale abuzului de încredere și pentru a se evalua cuantumul prejudiciilor, organele penale și experții aveau adesea nevoie de un timp

îndelungat.

Dacă procesul ajungea totuși să fie declanșat, escrocii își angajau avocați cu renume care recurgeau la toate mijloacele procedurale și foloseau toate abilitățile juridice în favoarea inculpaților.

Iar aceștia căutau să stea cât mai liniștiți în celulă, pentru a nu aminti judecătorului de existența lor, mărgininându-se să-și afirme nevinovăția. În speranța că discreția le va fi răsplătită, cei învinuiți aveau o grijă deosebită să nu pronunțe niciun nume care să compromită relațiile utile pe care și le făcuseră în perioada lor de activitate înfloritoare. În schimb, nu vor pregeta nicio clipă să folosească, pe calc indirectă „aceste relații.

În actul II, inculpatul se prefăcea bolnav. Cererile de examen medical - *st* succedau la intervale din ce în ce mai scurte și, după un timp oarecare, inculpatul obținea, inevitabil, transferarea într-un sanatoriu costisitor. Era prima etapă spre libertate. Maurice Garçon*s*, care, descrie această tehnică, observă că din acest moment „închisoarea nu-l va mai revedea”, între timp faptele se învechesc, opinia publică se calmează, alte probleme sunt la ordinea zilei, așa încât, în momentul în care hotărârea ajunge să se pronunțe, escrocheria este de mult uitată. Pedepsa pronunțată este de cele mai multe ori egală cu detenția preventivă, iar clacă este altfel, va interveni apelul, suspensiv de executare sau în sfârșit recursul. Noul termen - pe care îl avea astfel la dispoziție escrocul - îi îngăduia să fugă în străinătate și să aștepte acolo efectele binefăcătoare ale prescripției.

Crahurile și escrocheriile financiare se succedau într-un ritm amețitor.

Aâbert Oustric, speculant la bursă, contează pe o șansă care-l părăsește. Therese Humbert reușește să împrumute de sută de milioane, fluturând perspectiva unei moșteniri fanteziste. Clarence Hatry fabrică titluri de împrumut ale orașelor

8 A se vedea M a lu' r i ce Gaițo n, *Un siècle de scandales* [Ua secol de scandaluri], titlu sub care a apărut

nr. 5/1934 al publicației „Témoignages de notre temps”, p. 8.

115

engleze și le plasează ca și când ar fi autentice. Ivar Kreuger, regele chibriturilor suedeze, *doctor honoris causa* al mai multor universități, începe cu bilanțuri false și recurge în cele din urmă la contracte false și la emiterea de titluri false. În sfârșit, Alexandre Stavisky reușește să plaseze 200 milioane de bonuri false ale Creditului municipal din Bayonne, deși cifra de afaceri a acestei întreprinderi nu putea depăși 10 milioane. Acestea sunt **numai** câteva dintre numele persoanelor ale căror speculații și escrocherii au zguduit acest început de secol.

Procesul Stavisky a fost judecat de Curtea cu jurați a Senei între 4 noiembrie 1.935 și 16 ianuarie 1936.

Născut la 20 noiembrie 1886, Alexandre Stavisky, supranumit „marele Alexandre”, are primul conflict cu justiția în 1.917, la vârsta de 31 de ani, și dă prima sa lovitură importantă în 1926.

Între timp, săvârșește câteva abuzuri de încredere, furturi de titluri de valoare, falsuri, fapte penale care apar mărunte față de cele pe care le va comite ulterior. Deși reclamat în repetate rânduri, obține de fiecare dată o ordonanță de ne-urmărire. Totuși, în 1926, în urma unei escrocherii săvârșite în dauna unor agenți de bursă, este arestat la Marly le Roi. În 1927 este pus însă în libertate provizorie, iar procesul – care se judeca la tribunalul corecțional – se amână de nenumărate ori până în ianuarie 1934 (dată la care moartea inculpatului, amestecat între timp în uriașa escrocherie a bonurilor municipale de la Bayonne, stinge acțiunea publică).

Deci, deși cu un proces penal în curs, în 1927 Stavisky rămăsese liber și își continua nestingherit „activitățile”.

Lovitura din 1926 împotriva agenților de bursă, Laforcade și Labbe, îi adusese 6 milioane de franci, pe care îi va folosi pentru a-și crea și a-și cultiva unele relații, îndeosebi printre parlamentari.

În 1928, Stavisky - Urmărit sub acest nume - devine Serge Alexandre și fundează „Societatea stabilimentelor Alex”, având aparent ca scop comerțul cu bijuterii, dar ocupându-se în realitate de împrumuturi pe gaj. În acest fel, cele 6 milioane furate în 1926 se multiplică văzând cu ochii.

116

O nouă lovitură îi permite escrocului să câștige 25 milioane. Tehnica acestei lovituri o anunță pe aceea care va duce în 1933 la marele proces Stavisky. După ce în prealabil își făcuse unele relații la Creditul municipal din Orléans, Serge Alexandre se prezintă la 27 iunie 1928 cu un lot de smaralde, pe care îl depune în gaj pentru un împrumut de 25 milioane franci (deși smaraldele fuseseră evaluate numai la 30 milioane și deși regulamentul creditului municipal nu permitea ca suma împrumutată să fie mai mare de $\frac{2}{3}$ din valoarea bijuteriilor depuse în gaj). Smaraldele depuse în gaj erau însă false. Nu s-a putut stabili dacă cele prezentate expertului fuseseră veritabile - fiind ulterior înlocuite cu pietre false - sau dacă expertul era și el omul „marelui Alexandre”.

Cele 2.5 milioane de franci sunt valorificate prin exploatarea a diferite invenții, ca „Matryscopul”, aparat pentru stabilit existența unei sarcini, sau „Petit-pot”, suc de carne concentrat și altele.

O anchetă ordonată de ministrul de finanțe la Creditul municipal din Orléans nu are nicio urmărire pentru escroc, deoarece un prieten îl previne și, în același timp, întârae prin toate mijloacele mersul anchetei, până în momentul în care Stavisky își procură banii necesari pentru a retrage smaraldele false.

„Afacerea” de la Orléans, precum și faptul că izbutise să se salveze fără nicio urmărire, îi sugerează ideea inițierii unei noi întreprinderi de felul creditului municipal, care i-ar fi îngăduit obținerea unor câștiguri uriașe prin escrocherie, cu condiția asigurării complicității directorului și a primarului orașului.

Primul dispus să speculeze alături de Stavisky va fi

Garat, primarul din Bayonne, iar directorul complice va fi Tissier. împreună vor pune bazele Creditului municipal din Bayonne, în anul 1931.

Creditul municipal din Bayonne îi va furniza lui Stavisky peste 200 milioane de franci. Pentru a le obține va recurge, **cu** ajutorul oamenilor săi, pe care îi va plasa acolo, la un **fals foarte simplu.**

Ori de câte ori cineva se prezenta la Creditul municipal pentru a contracta un împrumut și întreprinderea nu se afla în posesia disponibilului necesar spre a avansa suma cerută, exista posibilitatea să se emită bonuri negociabile.

117

denumite „bonuri de casă”. Aceste bonuri, detașate dintr-un carnet cu sușă, erau alcătuite din trei părți: sușă, care rămânea în mâinile casierului ca act justificativ, volantul sau titlul de credit remis celui care avansează creditului municipal fondurile cerute și talonul, care rămâne la controlorul Creditului municipal, ca piesă de control.

Sumele înregistrate pe fiecare dintre cele trei părți - care alcătuiau o foaie de carnet - trebuiau să fie identice, iar volantul să fie semnat atât de directorul-casier, cât și de controlor, care semna și talonul.

Atât la Orléans (în proporție mai mică), cât și la Bayonne, Stavisky - cu ajutorul celor doi directori (Desbrosses la Orléans și Tissier la Bayonne) - folosea următorul procedeu: obținea semnătura în alb a controlorului (mai târziu Tissier ajunge să o și imite) și înregistra apoi o sumă oarecare (de pildă 100 de franci). pe sușă și talon și o sumă mult mai mare, mergând chiar până la un milion, pe volant. Stavisky, scontând bonurile Creditului municipal, își reținea întreaga diferență dintre suma mare de pe volant și suma mică înregistrată la contabilitatea Creditului municipal. Astfel, un escroc, având un proces în curs, în care obținuse punerea în libertate provizorie, reușește să-și procure prin mijloace ilicite 258 de milioane, de franci.

Lanțul slăbiciunilor, declanșat în 1932 prin intervenția lui Garat la Julien Durant (ministrul comerțului) și a acestuia din urmă la Galinier (ministrul muncii) care, la rândul său, face apel la Max Hermant (președintele Comitetului central al asigurărilor), permite lui Stavisky să obțină recomandarea ca societățile de asigurare să-și plaseze rezervele disponibile în bonuri ale Creditului municipal din Bayonne.

În toate acțiunile sale, Stavisky a folosit larg presa și îndeosebi ziarele „Midi”, „Bec et ongles”, „La votante” (ziarul lui Dubarry) sau „La Liberté” (ziarul lui Aymart), care i-au închiriat rubricile de publicitate.

Lansat în escrocherii pe scară tot mai mare, Stavisky încearcă – fără succes însă – să combine unele afaceri și la Bruxelles, și la Paris, pentru a se concentra apoi asupra

4 Scontul este o operație de bancă prin care o unitate bancară plătește un efect de comerț înainte de scadență, reținând e anumită diferență.

bonurilor agrare ale optanților unguri. De data aceasta, omul său de încredere va fi avocatul Bonnaure. Stavisky urmărea să determine pe posesorii francezi de economii să sconteze drepturile la despăgubiri pentru proprietățile expropriate, ale optanților unguri, persoane care și-au părăsit proprietățile situate pe teritorii ce au încetat să aparțină. Ungariei optând pentru. cetățenia ungară.

În acest scop, Stavisky creează o casă autonomă, îngrijindu-se ca în consiliul de administrație să figureze personalități cu înalte funcții în stat. Prin intermediul acestora, el nădăjduia să lanseze un împrumut de 500 de milioane de franci. În cadrul planului său, această sumă era destinată să-i servească în parte la acoperirea bonurilor false ale Creditului municipal din Bayonne, care începeau să ajungă la scadență. Dar Ministerul Finanțelor și Ministerul Afacerilor Externe se împotrivesc acestui proiect, interzicând traficul cu bonurile agrare ale optanților unguri, astfel că Stavisky ajunge într-o situație fără ieșire. Teamă ca dintr-un moment în altul se putea

descoperi punerea în circulație a unor bonuri false, ajunse la scadență, este pe deplin îndreptățită, deoarece la 23 decembrie 1933 escrocheria iese la iveală. În aceeași zi Stavisky dispăre, se ascunde în vila „Vieux Logis”, situată în apropiere de Chamonix unde, fiind descoperit, se sinucide.

Procesul Stavisky se va desfășura astfel în lipsa principalului acuzat.

Prima ședință are loc la 4 noiembrie 1935. În boxă sunt prezenți 20 de acuzați, iar numărul avocaților (printre care figura de Moro Giafferi, Jean Appleton și alte nume ilustre) precum și al secretarilor lor era de peste 60. Dosarul cauzei era alcătuit din numeroase volume, totalizând mai multe mii de pagini. Așezate unul peste altul, aceste volume se ridicau la 2 metri înălțime! Numărul martorilor întrecea cifra de 300. În sfârșit, numărul întrebărilor la care aveau să răspundă jurații era de aproximativ 2000.

O parte dintre acuzați sunt judecați în stare de libertate; este vorba de doamna Stavisky, Camille Aymard, Bonnaure, Paul Levy, Darius, Gaulier, Depardon și Guiboud-Ribaud.

Președintele Barnaud are ca asesori pe consilierii Peyre și Giacometti. Scaunul ministerului public este ocupat de procurorul general Roux, asistat de Gaudel și Cassagnau. Întrucât se prevede că dezbaterile vor dura, se comunică iii

118

119

desemnarea a doi consilieri suplimentari și se procedează la tragerea la sorti a 6 jurați supleanți.

În boxă iau loc acuzații arestați: Desbrosses, fostul director al Creditului municipal din Orleans, Farault, expertul care a evaluat bijuteriile prezentate în gaj, Hatot și Hayotte, prietenii lui Stavisky, fostul general Bardi de Fourtou, Tis-sier, directorul Creditului municipal din Bayonne, Henri Cohen, expertul acestei întreprinderi și Digoïn. Seria se încheie cu reprezentanții presei folosite de

Stavisky: Guebin și A. Dulbarry, precum și cu cei mai apropiați colaboratori, Garat, fost deputat, primarul orașului Bayonne și Romagnino, omul de casă al „marelui Alexandre”.

Numărul inculpaților este atât de mare, faptele atât de variate, încât – după un scurt rezumat pe care îl face pentru jurați (în care prezintă portretul lui Stavisky și mecanismul escrocheriilor care i-au îngăduit să-și însușească 258 de milioane de franci) – președintele Barnaud consideră necesar să împartă juraților câte o foaie pe care figurează numele celor 20 de inculpați, cu precizarea faptelor imputate fiecăruia.

Câteva scene amuzante sunt înregistrate încă înainte de a începe interogatoriul acuzaților.

Pentru a reduce durata lecturii actului de acuzare, președintele Barnaud propune: „am putea renunța la citirea celor-2000 de întrebări care vor fi supuse juraților și să ne limităm la părțile utile ale actului de acuzare”.

Pierre Loewel, de pe banca apărării, nu pierde ocazia să întrebe: „Există, așadar, părți inutile într-un act de acuzare?” 5

5 noiembrie. A doua zi de ședință. Ușa anume rezervată pentru introducerea martorilor este încă închisă. Doi aprozi o păzesc pentru a interzice intrarea, până în momentul în care președintele va hotărî introducerea martorilor. Avocații sunt rugați să folosească cealaltă ușă de acces în sală.

Un bărbat foarte elegant, înmănușat, cu o servietă sub braț, se prezintă în fața ușii. Aprodul îl oprește:

— Nu se poate intra pe aici.

2 A se vedea G e o London, *Les grands proces de l'arunc 1935*

[Marile procese ale anului 1935], Les editions de France Paris

1936, p. 152.

120

— Dar vă rog, spune domnul cel elegant, sunt acuzat!

— Vai, scuzați-mă, treceți domnule, spune aprodul,

făcându-i loc și înclinându-se cu respect.

Era unul dintre inculpații liberi care intrau în sală 6.

În ziua următoare, în fața aceleiași uși, unul dintre consilierii care făceau parte din completul Curții se afla lângă unul dintre inculpați. Fiecare insista ca celălalt să intre primul, în cele din urmă, magistratul reușește să-l convingă pe inculpat să intre primul, declarându-i surâzător: „Eu sunt aici la mine acasă” 7.

Unul dintre principalii inculpați este Desbrosses, fostul director al Creditului municipal din Orléans, pe care Curtea îl va condamna la 5 ani temniță grea.

Inculpatul, în vârstă de 65 de ani, are trecutul unui om cinstit până în anul 1928, când îl cunoscuse pe Stavisky și când intrase în raporturi cu întreprinderea „Alex”, creată de Stavisky. Desbrosses primea 0, 5% comision la împrumuturile acordate lui Chevert, administratorul stabilimentelor „Alex”. Cum cuantumul împrumuturilor cerute și consimțite creștea vertiginos (depășind posibilitățile Creditului municipal din Orléans), la un moment dat – la sugestia lui Stavisky – numerarul a fost, înlocuit cu bonuri de casă negociabile. În acest fel, în interval de 1 an, Stavisky primise, de la Creditul municipal din Orléans, 22 milioane de franci împrumut.

În cursul acestor operații, se ivise la un moment dat o mică dificultate (necesitatea de a obține autorizația prefectului pentru toate împrumuturile ce depășeau 3.000 de franci, autorizație care nu fusese cerută). Relațiile lui Stavisky intraseră în acțiune; prefectul prea zelos primise, la 9 septembrie 1.929, o scrisoare din partea ministrului comerțului, prin care i se cerea să suprima plafonarea împrumuturilor ce se acordau fără autorizație, de Creditul municipal.

Tot Desbrosses este cel care primise în gaj de la Stavisky 155 smaralde sintetice, în schimbul unui împrumut de 25 milioane de franci.

Numai 3 dintre cele 155 smaralde au fost trimise la expertiză. Acestea erau într-adevăr veritabile. S-a dovedit însă

— *Ibidem*, p. 155.7 *Ibidem*, p. 164.

121

că fuseseră împrumutate de la bijutieri, în vederea expertizei, și înapoiate imediat după terminarea ei.

Nimeni nu se mirase la Creditul municipal din Orléans că stabilimentele „Alex” au putut depune în gaj un număr atât de mare de smaralde, nimeni nu îl întrebaseră pe Stavisky de unde și le-a procurat. În schimbul celor 255 milioane în bonuri false, date lui Stavisky, Desbrosses înregistrase în registrele Creditului municipal suma derizorie de 11.500 de franci.

În această afacere, câștigul lui Desbrosses fusese de 113.000 franci. Suspendat din funcție în 1932, Desbrosses își mutase sediul la Bayonne. Aici nu a avut nicio atribuție oficială, în schimb l-a inițiat pe Tissier în activitatea pe care acesta o va desfășura.

Când, încercând zadarnic să-și demonstreze nevinovăția, Desbrosses exclamă: „Regret că nu vă pot înfățișa conștiința mea, așa cum este ea”, răspunsul președintelui este prompt: „N-ar fi un spectacol prea frumos”.

Cel de-al doilea inculpat, Emile Farault, este comisarul estimator al Creditului municipal din Orléans. Aparținea unei familii onorabile și - ca și Desbrosses - dusese o viață corectă până la întâlnirea cu Stavisky, pe care îl cunoscuse sub numele de Serge Alexandre.

Nu recunoaște că smaraldele depuse în gaj ar fi fost false și, în răsetele sălii de ședință, declară: „De altfel, toate bijuteriile găsite erau veritabile! Numai cele care nu au mai fost găsite erau false!”. Farault obține un verdict de achitare.

Henri Hatot, actor ratat, care - pe când avea 20 de ani - fusese elevul lui Antoine⁸, este cel de-al treilea inculpat; el a jucat în escrocheriile lui Stavisky rolul unui personaj de teatru, rol pe care l-a plătit cu condamnarea la 2 ani închisoare. A avut, printre altele, rolul secretarului unui personaj fictiv - un bogat Columbian sau brazilian - proprietarul smaraldelor depuse în gaj, în 1929, la Creditul

8 Celebru actor și director de teatru, inovator în punerea în scenă și interpretare. Fondator al „Teatrului liber” și director al teatrului „Odeon” din 1906 până în 1913.

municipal din Orléans, unde l-a însoțit pe Stavisky și Ha-yotte în cinci rânduri.

Arătând că nu poate da nicio lămurire asupra felului în care s-a desfășurat operația depunerii în gaj a smaradelor, deoarece cu prilejul primelor vizite a rămas tot timpul în anticameră, Hatot are imprudența să adauge: „Înțelegeți, nu jucam rolul secretarului decât moralmente”.

Replica președintelui vine fulgerător: „Sau imoralmente?”

Întrebat ce s-a întâmplat la cea de-a treia vizită, Hatot răspunde: „Ei bine! Vă veți mira, nu eram acolo!”

La acest răspuns, președintele, în hohotele de râs ale auditoriului, observă: „Hotărât! Sunteți un actor care rămâne tot timpul în culise” **9**.

Hatot își afirmă cu tărie buna-credință și declară că a avut încredere în Stavisky, întocmai ca și alte personaje importante, care n-au apărut în boxă.

Președintele Barnaud nu se lasă însă impresionat și precizează: „Nu vi se reproșează că ați avut încredere, ci că ați fost complice”.

Înainte de a se retrage, Hatot subliniază un, lucruse care va fi în repetate rânduri menționat și de apărare, și anume că – dacă justiția și-ar fi făcut datoria – Stavisky n-ar fi fost în libertate, nu ar fi obținut 19 amânări ale procesului său din 1926 și, drept urmare, cei care se aflau în boxa acuzaților nu s-ar mai fi aflat acolo.

Este acum rândul unuia dintre principalii inculpați, Ha-yotte, care va fi condamnat la 7 ani temniță grea. A fost prietenul, confidentul, omul de afaceri al lui Stavisky, părtaș la toate escrocheriile acestuia.

Hayotte îl cunoscuse pe Stavisky în anul 1925 și începuse colaborarea cu el în calitate de administrator al Societății de alimentație „Le Petit Pot”, creată de Stavisky. Amestecat în anul 1926 în furtul titlurilor agentului de

bursă Laforcade, Hayotte dispăruse, ca și Stavisky, în momentul efectuării instrucției.

În cursul interogatoriului, Hayotte determină o amuzantă reflecție a președintelui. Pe când se străduia să demonstreze că schimbându-și numele din Stavisky în Alexandre, acesta și-a schimbat și personalitatea, uitând că a fost vreodată

A se vedea Geo London, *op. A*, p. 167.

122

123

escrocul Stavisky și că deci – nici în cadrul procesului în curs – Stavisky și Alexandre, deși aceeași persoană, rm trebuiau confundați, președintele Barnaud observă: „Aceasta îmi amintește o operetă! Celestin este Fioridor și Floridor este Celestin!” 10. Această comparație va reveni adesea în cursul procesului.

Hayotte este cel care a cumpărat pentru Stavisky 42 de cai de curse (cu care n-a mai știut apoi ce să facă) și tot ei a devenit directorul teatrului „Empire”, cumpărat de Stavisky, unde singurele două spectacole prezentate au fost un total fiasco.

Cu privire la afacerea smaradelor amanetate la Creditul municipal din Orléans, Hayotte declară că totul s-a petrecut în deplină legalitate și că nimic nu îndreptățește bănuiala că pietrele ar fi fost false.

În versiunea sa, proprietarul smaradelor (mort la data procesului) ar fi fost un oarecare Mousnik, consul al Belgiei în Etiopia. În cursul dezbaterilor a fost invocat și numele Negusului, care ar fi fost președinte de onoare al unei societăți agricole create de Mousnik.

Povestea lui Hayotte, fantezistă prin ea însăși, devine ridicolă în momentul în care președintele Barnaud observă (referindu-se la facturile aflate la dosar) că amanetarea fiecărui lot din preținsele smaralde veritabile la Creditul municipal, în schimbul unui împrumut ele multe milioane, a coincis de fiecare dată cu cumpărarea de smaralde sintetice (intervenită cu 2 zile înainte) de la un fabricant specializat. La aceasta se mai adaugă faptul – dovedit cu

prilejul interogatoriului lui Desbrosses - că, în ajunul expertizelor, câteva smaralde veritabile erau luate pe garanție (de la diferiți bijutieri) și restituite imediat după expertiză.

În sfârșit, Hayotte participase și la emiterea și scontarea bonurilor false, care permiseseră lui Stavisky să încaseze 20 de milioane de franci.

Interogatoriul inculpaților a continuat cu fostul general Bardi de Fourtou, fiul unui ministru, cu un trecut complicat, în care actele de bravură din timpul războiului fuseseră urmate de patru condamnări penale. Cu procesul Stavisky numărul condamnărilor se ridică la cinci.

10 Este vorba de opereta *Mam'selle Nitouche*.

124

Administrator al diferitelor societăți create de Stavisky, Bardi de Fourtou este acuzat de a fi participat cu bună știință, la 20 septembrie 1930, la scontarea unor bonuri false în valoare de 5 milioane, emise de Creditul municipal din Orléans.

În cursul interogatoriului acestui inculpat survine un incident, care pune în adevărată lumină „imparțialitatea” justiției burgheze.

Constatând că alți traficanți de bonuri nu se află alături de el în boxa inculpaților, Bardi de Fourtou exclamă: „Justiția are oare două cântare și două măsuri?” Atmosfera devine penibilă. Zâmbetele celor de pe banca apărării sunt pline de subînțelesuri. Procurorul și președintele, neputând nega ceea ce reieșise clar din dezbateri, încearcă să explice nein-culparea concomitentă a tuturor vinovaților prin preocuparea de a se asigura accelerarea judecării procesului!

Intră în scenă alt acuzat pl incipal, Tissier, care va fi condamnat la 7 ani muncă silnică.

Tissier fusese directorul Creditului municipal din Bayonne, începând de la 15 aprilie 1931. Escrocheriile săvârșite împreună cu Stavisky au înghițit peste 200 ele milioane franci, reprezentând adeseori economiile de o viață ale unor cetățeni prea încrezători.

Apărarea lui Tissier se întemeiază pe afirmația că n-a făcut decât să aducă la îndeplinire ordinele lui Garat – deputat, primar și președinte al consiliului de administrație al Creditului din Orléans – care îi ceruse să emită bonuri de valoare importantă și să nu contabilizeze decât o sumă mult mai mică față de cea reală, sub pretextul că era vorba de o afacere confidențială, care se trata la Paris. În acest fel Tissier emisese 328 de bonuri false, în valoare de 238 594 130 da franci, cu alte cuvinte, mai mult decât emiteau la un loc toate creditele municipale din Franța.

Deși controlorul Creditului municipal, Piet, nu-i făcuse niciun fel de dificultăți, semnându-i bonurile în alb, Tissier, pentru a-l deranja cât mai puțin, începuse – de la un moment dat – să-i imite semnătura.

Tot Tissier este cel care scosese din casa Creditului municipal singurele smaralde veritabile care serviseră la expertiză, pentru a le încredința apoi lui Stavisky în vederea restituirii lor către bijutierii de la care fuseseră împrumutate.

125

Avocatul lui Tissier intervine insistând asupra relațiilor lui Stavisky și asupra impunității care păruse să-i fie asigurată. Parchetul* crease impresia că se resemnase din moment ce nu dăduse curs urmăririi anterioare, lăsându-l în libertate, dosarul pe care Stavisky îl avea la Siguranța generală rămăsese închis într-un sertar, ministrul muncii intervenise în favoarea sa pentru a-i înlesni escrocheriile, controlorii trimiși să inspecteze operațiile Creditului municipal închiseseră ochii, marginindu-se să participe la banchete. În aceste împrejurări, Tissier susține că nu putuse face altceva decât să-și – dea concursul la o afacere în care erau angajați atâția complici bine plasați.

Henri Cohen, angajat prin intermediul lui Stavisky la Bayonne, este cel care avusese sarcina să evalueze obiectele prezentate în gaj. Acuzarea îi imputa că a evaluat incorect smaraldep depuse de Stavisky.

Declarațiile lui Henri Cohen la proces au fost dintre cele mai senzaționale. El arată că, dându-și seama – la un moment dat – că în gestiunea Creditului municipal din Bayonne se săvârșeau operații incorecte, adresase o scrisoare Siguranței generale, informând-o asupra qelor observate. După câteva zile numai, el constatase cu uimire că scrisoarea denunțătoare ajunsese în mâinile lui Stavisky. Tot Cohen declară că a vândut lui Stavisky mai multe bijuterii ce urmau să fie dăruite unor parlamentari, afirmând cu tărie că era vorba de bijuterii veritabile. Cohen a fost achitat.

Următorul inculpat, Digoin, este un fost inspector de poliție judiciară, revocat, apoi reintegrat și, în cele din urmă, scos la pensie. El cunoștea perfect trecutul lui Alexandre, alias Stavisky, și tocmai de aceea fusese angajat la întreprinderile „Alex”, în anul 1929, iar apoi la Creditul municipal din Bayonne.

Între Digoin și președintele Barnaud are loc următorul dialog **n**:

Președintele: – Nu vi s-a părut cu totul neobișnuit să intrați în serviciul unui patron cu o asemenea moralitate?

Digoin: – Dar era „afară”!

Președintele: – într-adevăr, însă a început prin a fi înăuntru!

Digoin este și el achitat.

11 A se vedea G. London, *op. cit.*, p. 188.

126

Este rândul lui Garat, primarul din Bayonne, al cărui nume a fost des amintit în proces și care va plăti cu doi ani închisoare faptul de a se fi lăsat atras de planurile lui Stavisky.

În ziua în care și-a propus să-și pună în aplicare un vechi proiect de înființare a unui munte de pietate la Bayonne, localitate aflată aproape de Biarritz, unde numeroși jucători la cazino erau adesea nevoiți să-și amane teze obiectele de preț, Garat se hotărăște – în urma sfatului unui prieten deputat – să-l consulte în acest scop pe Alexandre, a cărui pricepere dăduse rezultate atât de

bune la Orléans!

Pentru a dovedi buna sa credință, Garat invocă o scrisoare a lui Tissier – pe care o depune la dosar – și în care acesta, întrebat care este valoarea totală a bonurilor Creditului municipal din Biayonne aflate în circulație, răspunsese că este vorba de aproximativ 24 milioane de franci deși în realitate, la acea dată, se aflau în circulație bonuri false în valoare de peste 238 milioane de franci.

Rând pe rând sunt examinate diferitele capete de acuzare împotriva lui Garat.

I se reproșează în primul rând că a angajat la Creditul municipal din Bayonne oamenii recomandați de Stavisky, ca Desbrosses și Tissier, fără a lua informații asupra lor; de asemenea că, fără a aștepta aprobarea președintelui, a decis (în consiliul de administrație al Creditului municipal din Bayonne) emiterea unor bonuri în valoare de 20 de milioane de franci; în fine, că a scris lui Guebin, care îi cerea informații, asigurându-i că semnătura controlorului Piet de pe un anumit bon era autentică (deși, în realitate, era un fals).

Garat, declară că n-a scris niciodată această scrisoare și că a fost semnat pe ea în fals.

În ședința din 19 noiembrie este audiat însă expertul grafologic Rigault, care confirmă autenticitatea semnăturii lui Garat.

Lui Garat i se reproșează și lipsa oricărui control asupra activității Creditului municipal din Bayonne, control pe care era obligat să-l exercite, în calitatea sa de președinte al consiliului de administrație și de primar al orașului.

Garat este de asemenea acuzat de a fi înfățișat bugetul creditului în mod fals (mărind cifrele de la 20 de milioane

127

la 40 de milioane și apoi la 80 de milioane) în anul 1932, pentru a crea subscriitorilor de bonuri o idee greșită despre importanța întreprinderii.

În anul 1933, bugetul Creditului municipal al micului

ora? Bayonne atinsese cifra de 100 de milioane de franci, buget votat sub președinția lui Garat.

Garat nu recunoaște că ar fi cunoscut faptul că 90°pe din bijuteriile amanetate de întreprinderile „Alex”, creația lui Stavisky, erau false și nici că oamenii numiți de el, și îndeosebi Tissier, au emis uriașa cantitate de bonuri false aflate în circulație.

El este silit însă să admită că a recomandat (prin scrisori) bonurile false ale Creditului din Bayonne diferitelor societăți și chiar Băncii Franței! De asemenea, că, în iulie 1933, Garat împreună cu Stavisky ceruseră lui Tissot, directorul Casei de garanție a asigurărilor sociale din Ministerul Muncii, să subscrie bonuri ale Creditului municipal din Bayonne. Și făcuse aceasta, deși în presă apăruseră atacuri care denunțau emiterea de bonuri false, ca, de pildă, articolul publicat în anul 1932 în ziarul „Bec et ongles”, condus de Darius (împotriva căruia Garat a fost silit să facă o plângere, pe care s-a grăbit însă să o retragă).

Când bonurile începuseră să ajungă la scadență, iar situația devenise desperată, Garat încearcă personal să liniștească pe creditorii, asigurându-i că vor fi plătiți.

Întrebat de președinte cu privire la temeiul asigurărilor pe care le dădea, Garat invocă bijuteriile amanetate, adică falsele smaralde.

Toate activitățile ilicite ale lui Garat fuseseră însoțite de o creștere considerabilă, după 1930, a averii lui.

Garat este confruntat cu Tissier și asaltat de întrebările diferiților avocați ai apărării.

Din nou avocații evocă inacțiunea - timp de doi ani - a parchetului de Sena, care, deși se afla în posesia a doua rapoarte (cel al comisarului divizionar Fressard și cel al inspectorului Cousin), n-a întreprins nimic și nici măcar n-a prevenit pe Garat, președintele consiliului de administrație, asupra celor ce se petreceau la Creditul municipal pe care îl patrona.

Urmează Guebin, un alt coinculpat, care va fi condamnat la 5 ani temniță grea. pentru că, în calitate de

director ai

128

Societății de asigurare „Confiancerie” și „Confiance – capitalisation”, scontase bonuri ale Creditului municipal din Or-leans și cumpărase bonuri false ale „creditului municipal din Bayonne, în valoare de aproximativ 200 milioane de franci, fără să se informeze asupra condițiilor în care au fost emise și fără să se asigure că sumele corespunzătoare au fost efectiv vărsate Creditului municipal.

Guebin nu se mărginise să cumpere bonurile, ci le și recomandase colegilor săi de la alte societăți de asigurare.

Guebin explică faptul că a primit din partea lui Stavisky mai multe cecuri – printre care unul în valoare de 100 mii franci – prin aceea că valoarea indicată în ele ar fi reprezentat câștiguri la curse realizate prin intermediul lui Staviski (pe care îl rugase să joace pentru el).

Ribet, avocatul lui Guebin, repune și el în discuție pasivitatea justiției.

„I se reproșează lui Guebin, spune el, că nu a făcut ancheta pe care parchetul a neglijat să o facă în 1932. Director de asigurări, el lucra în biroul său din str. Drouot și își făcea meseria. El avea dreptul să creadă că jandarmii și magistrații o făceau și ei pe a lor.

De la începutul acestui proces asistăm însă la spectacolul justiției pasive!”

Iar când procurorul general îl întrerupe spunând: „Este oare aceasta o întrebare?” Ribet răspunde: „nu este o întrebare, dar toată problema este aici” 12.

Urmează o serie de alți inculpați, urmăriți pentru tăinuire, dintre care numai doi sunt arestați: Dubarry și Romagnino. Toți vor fi achitați. Totuși, până la data procesului, cei doi arestați, spre deosebire de ceilalți, executaseră doi ani de detențiune.

Dubarry, gazetar, nu pierde prilejul să-și manifeste indignarea, spunând: „Sunt fericit pentru cei ce au prilejul să se judece în libertate. Eu însă sunt în celulă de aproape doi ani. Iată o manifestare evidentă, zdrobitoare, a justiției

senine, imparțiale și egale pentru toți” 13.

12 A se vedea G. London, *op. cit.*, p. 228. În franceză, joc de cuvinte: „*Est-ce la une question? Ce n'est pas une question, mais toute la question est la*”.

13 *Ibidem*, p. 229.

129

Dubarry continuă rechizitoriul autorităților care, în această afacere, s-au comportat, după expresia lui, asemenea grenadirilor lui Offenbach u. Dacă Stavisky ar fi fost arestat după primele sale escrocherii, dacă ar fi existat într-adevăr o justiție, dacă el n-ar fi fost pus în libertate provizorie și dacă timp de 5 ani procesul lui nu s-ar fi amânat, este neîndoielnic că această uriașă escrocherie a celor două credite municipale nu s-ar fi putut săvârși.

„Unde sunt funcționarii răspunzători din serviciile justiției? a întrebat Dubarry. Nu văd niciunul pe această bancă și nici n-am auzit că ar urma să fie ulterior trași la răspundere. Unde sunt funcționarii controlului comerțului și al muncii? Nu văd niciunul pe această bancă și nici despre ei n-am auzit că ar urma să fie făcuți răspunzători ulterior”.

În sfârșit, evocând rolul oamenilor politici, ale căror nume au fost pronunțate în timpul procesului, Dubarry adaugă: „Dacă ceea ce s-a spus este exact, dacă există, într-adevăr, complici ai lui Stavisky printre înaltele personalități, printre personajele consulare, de ce nu sunt urmăriți? De ce n-au fost eliminate aceste fiare periculoase din jungla parlamentară”? 15

Singurul inculpat judecat în libertate, care se va vedea condamnat la un an închisoare, dar cu suspendarea executării, este Bonnaure, avocatul lui Stavisky. Consultat în anul 1933, în legătură cu proiectul de constituire a Casei autonome care urma să negocieze bonurile optanților unguri, primise un onorariu de 12 mii de franci. La 23 decembrie 1933, în momentul producerii crahului la Bayonne și al convocării lui Tissier în fața judecătorului de instrucție, Stavisky cere sfatul lui Bonnaure, devenit între

timp parlamentar.

Bonnaure este acuzat că a primit de la Stavisky însemnate sume de bani pentru susținerea campaniei sale electorale, izbutind astfel să fie ales deputat. I se reproșează, de asemenea, că ar fi primit de la clientul său onorarii exagerate, ceea ce a avut drept consecință radierea sa din Baroul din Paris, prin decizia consiliului de disciplină a acestui barou.

14 Aluzie la opereta *Marea ducesă de Gerohtein*, și care are înțelesul de intervenție totdeauna întârziată.

15 A se vedea G. London, *op. cit.*, p. 231.

130

Apelul său însă a fost admis, astfel încât - în momentul judecării - Bonnaure mai avea încă calitatea de avocat.

Cu destul umor, Bonnaure observă, la un moment dat, că dacă toți cei care au primit bani de la Stavisky, cu vreun titlu oarecare, s-ar afla pe banca acuzaților, sala de sedință ar fi neîncăpătoare.

Stavisky a folosit și serviciile altui avocat, Georges Gau-lier, care, de asemenea, a ajuns pe banca acuzaților, ca tăinu-itor și complice. Gaulier este cel care-l asistase pe Stavisky în procesul intentat de cei doi agenți de bursă în 1926, proces în care reușise să obțină 19 amănări.

Acuzația - de complicitate și tentativă de escrocherie - împotriva lui Gaulier se baza pe consultația scrisă dată lui Stavisky, în care plasamentul obligațiilor fondului agrar ungar la casele de asigurări ale foștilor combatanți era declarat legal. Această consultație a fost folosită de Stavisky.

Apărătorul lui Gaulier subliniază că o consultație asemănătoare a fost dată de un înalt funcționar de la Consiliul de Stat, fără ca acest lucru să-i fi atras vreo neplăcere.

„Înaltul funcționar este acoperit, iar avocatul este închis”, exclamă Vallier, avocatul lui Gaulier.

Procurorul general atrage atenția că instrucția este încă deschisă, dar sala, neîncrezătoare, zâmbește.

Această observație atrage replica următoare din partea lui Jean-Charles Legrand, avocatul lui Tissier: „Înaltul funcționar nu face parte din primul transport, iar domnul Gaulier nu se bucură de «tratamentul inculpatului celui mai favorizat» 16”.

Un al treilea avocat radiat din barou, Guiboud Ribaud, apare ca inculpat pentru activitatea ce a desfășurat-o în calitate de consilier al întreprinderilor „AlexK și al societății funciare care aparținea lui Stavisky. În anul 1932 el devenise, la propunerea lui Stavisky, secretar general *in partibus* al ziarului „La volonte”, cumpărat de acesta.

Romagnino, om de încredere al lui Stavisky, este cel căruia acesta i-a încredințat spre păstrare taloanele cecurilor sale, în care interveniseră numeroase modificări. Tot el este cel care a amanetat la Londra, din dispoziția lui Stavisky.

18 *Ibidm*, p. 250.

131

un lot de bijuterii despre care se pretindea că ar aparține unui spaniol.

Pierre Darius, directorul ziarului „Bec et Ongles”, care denunțase la un moment dat neregulile de la Bayonne, este acuzat de a fi încercat, pentru Stavisky, scontarea unor bonuri false.

Avocatul inculpatului atrage însă atenția că ancheta întreprinsă în anul 1932, în legătură cu bonurile de la Bayonne, de către judecătorul de instrucție Audibert, n-a avut nicio urmare și că era firesc ca această împrejurare să constituie pentru clientul său cea mai bună dovadă că bonurile erau valabile.

Paul Levy, alt inculpat, reprezintă, de asemenea, presa în serviciul lui Stavisky. Deși în anul 1926 denunțase și el, în ziarul său „Aux Écoutes”, escrocheriile lui Stavisky, în 1933 acceptă de la domnul Alexandre o subscripție în vederea creării unei societăți care să exploateze ziarul „Le Rempart”, cedându-i în același timp publicitatea în acest ziar.

Camille Aymard și Arlette Stavisky sunt ultimii inculpați interogați.

Cel dintâi face parte tot din rândurile presei. În anul 1932 fusese prezentat lui Alexandre de către prietenul său, romancierul J. Kessel. El primise de la Alexandre suma de 50.000 de franci, cu titlu de contribuție la opera politică a ziarului său.

Interogatoriul doamnei Stavisky nu aduce niciun element nou în legătura cu procesul propriu-zis. El oferă însă prilejul să se dezvăluie viața de lux a familiei chiar în 1927, când Stavisky ieșise din închisoare fără niciun ban. Apartamentul în care locuiau, la hotelul Claridge, costa 5.000 de franci pe săptămână; familia era posesoarea unei vile la Saint-Cloud și petrecea regulat un sezon la Sain-Jean de Luz, plătind 55.000 de franci hotelul și 38.000 de franci notele la restaurant, în doi ani doamna Stavisky cheltuisese numai pentru toalete peste 200.000 de franci.

Numărul avocaților care au pledat în acest proces a fost mai mare decât cel al inculpaților. Pledoariile, în număr de 25, au început în ședința din 26 decembrie și s-au terminat în ședința din 15 ianuarie. Jurații au intrat în sala de deliberare la 16 ianuarie, ora 10 dimineața și au dormit acolo.

132

La 17 ianuarie, potrivit legii, se dă citire verdictului de către șeful juriului, farmacistul Guillon, după ce acuzații sunt rugați să părăsească sala. Juriul prezintă răspunsul la cele 1 956 de întrebări ce i-au fost supuse. Întrebările și răspunsurile sunt grupate pe categorii.

Tissier este declarat vinovat de fals în acte publice și complicitate la sustragerea bijuteriilor depuse în gaj, precum și de complicitate la escrocherie.

Garat este considerat vinovat de fals în acte publice.

Cohen și Desbrosses sunt declarați vinovați de fals în acte publice și complicitate la escrocherie.

Guebin se vede condamnat pentru uz de acte false și complicitate la escrocherie.

Hayotte este condamnat pentru escrocherie și

tăinuire, Hatot pentru complicitate la fals și la escrocherie, Bardi de Fourtou pentru uz de fals, iar Bonnaure pentru complicitate.

Ceilalți inculpați sunt achitați. Tuturor celor considerați vinovați li se acordă circumstanțe atenuante, cu excepția lui Tissier.

După lectura verdictului, Curtea se retrage timp de o oră pentru a verifica răspunsul la fiecare întrebare. D'y! i reluarea ședinței se discută constituirile de parte civilă și apoi aplicarea pedepsei celor pe care juriul i-a declarat vinovați.

Avocații apărării au ultimul cuvânt.

La ora 16 își 15 minute, Curtea își jurații se retrag pentru a delibera timp de 2 ore asupra pedepselor ce se vor aplica.

La 22 ianuarie 1936 sunt pronunțate alte 11 hotărâri, prin care se acordă părților civile suma de 36 274.000 de franci despăgubiri civile.

În cursul procesului Stavisky, unul dintre avocații apărării a depus – la un moment dat – o senzațională scrisoare adresată lui Stavisky de un președinte onorar al Consiliului de Stat, fost președinte al Societății funciare a lui Stavisky 17.

Iată textul acestei scrisori:

„Nu veți fi surprins dacă vă voi spune cât de mare este mirarea și mâhnirea pe care mi-au pricinuit-o scrisoarea dv.

17 Textul este publicat de G. London, *op. cit.*, pp. 291 – 293.

133

V-am înfățișat cu toată sinceritatea situația mea, primejdia în care mă aflu: din motive de economie, trebuia să părăsesc apartamentul pe care-l locuiesc de 34 de ani și de care eram legat pentru motivele pe care le cunoașteți, să renunț, poate, la automobilul meu, să renunț, poate, la Montfermeil, pe care îl locuiesc de 50 de ani, la vilegiatura în sud (atât de necesară sănătății mele) și v-am înfățișat, cu aceeași sinceritate, serviciile de

netăgăduit pe care vii le aduc în toate afacerile, prezidând consiliile dv... Aceste consilii sunt o fațadă și inspiră încredere tuturor aceloră cu care negociați...

Or, în momentul în care vă expun aceste considerațiuni și în care vă cer să fixați remunerația mea de președinte (ciudate societăți în care directorul este cel care fixează singur remunerația administratorilor și pe a președintelui, lucru care demonstrează încă o dată că toate consiliile dv. nu sunt decât un paravan), dv. reduceți la jumătate remunerația pe care mi-ați fixat-o anterior. Mi-ați remis zilele trecute un plic cu 10.000 de franci. Cu naivitate, mi-am închipuit că era vorba de un acout asupra remunerației pe care ați fixat-o... îmi spuneți că în viitor administratorii nu vor avea de ce să se plângă, date fiind afacerile în curs. Nu sunt totuși chiar atât de naiv încât să nu-mi amintesc trecutul, care mi-a arătat că cele 50 milioane de beneficii în afacerea Phebor s-au tradus în 4 milioane jumătate pierderi... Noile afaceri despre care mi-ați vorbit - concesiunea telefonului și tutunului în Ungaria - nu sunt decât speranțe. Când ne vom găsi în fața unor realități?

Îmi veți îngădui, așadar, să fiu neîncrezător și să nu mă întemeiez, în lipsa unor lucruri concrete, pe speranțe care au fost atât de des neîndreptățite.

Toate aceste vi le spun fără animozitate și fără intenția de a vă fi dezagreabil, ci numai pentru a justifica dezamăgirea pe care mi-a produs-o scrisoarea dv. Sunteți un minunat om de afaceri, dar numărul lor prea mare vă împiedică să le duceți la bun sfârșit".

Scrisoarea amintită a constituit încă o dovadă a înaltelor complicități de care s-a bucurat autorul acestor mari escrocherii.

În același timp, întreaga desfășurare a procesului a vădit opiniei publice preocuparea justiției burgheze franceze de a

134

organiza o „conspirație a tăcerii”, destinată să ocrotească înalte personalități, ale căror legături cu

Stayisky erau *de*-natură să le compromită și să atragă în același timp și răspunderea lor penală. Faptul că acești vinovați nu au fost judecați și pedepsiți arată cât de îndreptățită era observația pe care Bardi de Fourtou a făcut-o în instanță: „Justiția are două cântare și două măsuri”, observație care ilustrează într-o mare măsură racilele justiției burgheze.

*Procesul Eloirei Barney*¹

Procesul care s-a judecat în zilele de 4, 5 și 6 iulie 1932, în fața Curții cu juri Old-Bailey din Londra, nu ridică problema dacă nu cumva un nevinovat a fost condamnat.

¹ Juriul englez a apărut în secolul al XIII-lea, cu un dublu caracter: „procedeu de probațiune și juriu de acuzare. Evul mediu nu cunoștea, după cum se știe, decât două mijloace de probă. Cel dintâi îl constituiau ordaliile sau proba apei, a focului și duelul judiciar, rezervat nobililor. Cel de al doilea mijloc de probă era „ancheta locală”, o probă cu martori având un caracter special. Erau căutate persoanele care aveau cunoștință de fapta săvârșită și care trebuiau să fie într-un anumit număr. Acești martori își făceau depozitiile sub prestare de jurământ, unul câte unul, în fața jurisdicției feudale și de aceea se numeau jurători sau jurați. După audierea individuală, toți jurați erau chemați împreună pentru a-și confirma declarațiile, care erau apoi citite acuzatului. Hotărârea se pronunța pe baza acestor declarații. Juriul de acuzare – cunoscut în Anglia încă din secolul al XII-lea – a însemnat la început stabilirea, cu ajutorul vecinilor acuzatului, a existenței unor prezumții suficiente împotriva acestuia, pentru a putea fi supus apoi ordaliilor (care reprezentau o procedură mistică de descoperire a adevărului, prin supunerea celui bănuț la o grea încercare). Cu timpul, funcția de jurat și martor – care la început se confundau – se separă ca urmare a procesului de dezvoltare a „anchetei locale”. Astfel, la începutul secolului al XVI-lea nu se mai recurgea la formarea juriului din persoane care erau la curent cu circumstanțele cauzei.

Dezvoltându-se în primul rând ca o instituție politică,

menită să constituie o garanție a libertății individuale, ceea ce caracterizează juriul englez este separația absolută între problemele de fapt și cele de drept.

Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, procesul penal se declanșa în felul următor: acuzatorul depunea judecătorului de pace (*Justice of peace*), devenit principalul ofițer de poliție judiciară, o cerere de eliberare a unui ordin de arestare sau a unui mandat împotriva aceluia pe care îl acuză. Magistratul, examinând faptele, emitea - dacă considera că este cazul - ordinul de arestare. În acest caz, procesul era supus

136

ci, dimpotrivă, dacă femeia pe care juriul a achitat-o și pe care a apărut-o cel mai mare avocat englez din prima jumătate a acestui secol, Sir Patrick Hastings, era, într-adevăr, nevinovată. La 4 iulie - prima zi de proces - un cordon de polițiști ținea la distanță mulțimea curioasă ce se îngrămădea în jurul clădirii cu ziduri cenușii, în care jurații din Old-Bailey aveau să hotărască dacă tânăra doamnă Elvina Dolores Barney, din înalta societate londoneză, fiica lui Sir John Ashley Mullens, fost consilier financiar al guvernului britanic, era sau nu vinovată de a fi asasinat pe Michael Scott Stephen, găsit mort în casa ei, în zorii zilei de 31 mai 1932.

Marelui juriu, care era juriul de acuzare (alcătuit din 25 de persoane alese de șerif). Juriul se întrunea sub președinția șefului său, denumit *forman* și audia pe acuzator (*persecutor*) și martorii acuzării, fără a asculta martorii apărării și nici pe acuzat. Pentru a se pronunța punerea sub acuzare era necesar avizul conform a 12 jurați. Decizia - scrisă de *forman* - putea fi un *true-bill*, dacă se hotăra punerea sub acuzare, sau un *nobill*, dacă se hotăra trimiterea acuzatului în fața juriului de judecată. În fața juriului de judecată grefierul citea plângerea acuzatorului (*indictment*), anunța că aceasta a fost găsită fundată de Marele juriu și întreba pe acuzat dacă înțelege să pledeze *guilty* (vinovat) sau *not guilty* (nevinovat). Dacă acuzatul se recunoștea vinovat rera judecat, fără „prezența

juriului de judecată, de către judecător. Dacă se declara nevinovat, se trăgeau la sorți numele a 12 jurați (de pe o listă cuprinzând 48 - 72 persoane). Atât acuzatul, cât și acuzatorul aveau dreptul la un număr de recuzări, chiar nemotivate, pupă ce jurații depuneau jurământul, acuzatorul expunea cauza și interoga martorii acuzării. Avocatul acuzatului îi interoga la rândul său, audia martorii în apărare și susținea apărarea. După terminarea dezbaterilor, președintele făcea, un rezumat al faptelor și juriul se retrăgea pentru deliberare. Verdictul trebuia pronunțat în unanimitate. Este necesar să se sublinieze faptul că în fața juriului englez nu se proceda la interogatoriul inculpatului. Ulterior, acuzatului i s-a recunoscut dreptul de a fi audiat ca martor în propriul său proces. Astăzi regula fundamentală impune ca acuzatul să fie judecat exclusiv în funcție de probele administrate împotriva lui, el nefiind dator să se disculpe. Întrucât ceea ce caracterizează procedura în fața juriului englez este așa-numita *cross-examination* (adică interogarea și contrainterogarea martorilor de către cele două părți, într-o asemenea măsură, încât principalul rol al avocatului constă în această interogare, iar nu în pronunțarea pledoariei), acceptarea de către acuzat a rolului de martor, în propriul său proces, nu este lipsită de riscuri. El va fi obligat să răspundă la întrebările celeilalte părțicare de obicei sunt formulate cu o surprinzătoare abilitate. Jurații dădeau singuri verdictul, care puita numai asupra faptelor sau asupra problemei vinovăției, juriul fiind legat de calificarea dată faptei în *indictment*. Sistemul expus mai sus s-a menținut, cu unele amendamente, până în prezent.

137

Intrarea în sală nu era îngăduită decât acelorora care obținuseră autorizații speciale, cu prețul unor deosebite insistențe sau datorită poziției lor sociale.

Ziarele de dimineată informaseră publicul londonez că o tânără actriță, Peggy May, așteptase 18 ore pentru a obține autorizația² și a putea astfel să stea în sală alături de cunoscuții actori, Mary Tempest și Seymour Hicks.

Atmosfera era foarte deosebită de aceea a unei curți cu juri franceze. Nimic nu amintea, de pildă, Curtea cu juri din Versailles, în timpul judecării lui Landru.

Procesul începe cu un fast rece și desuet. La ora 11 dimineața, ora la care se deschide ședința, aprodul anunță solemn începerea procesului, numele acuzatei și fapta pentru care apare în fața juriului din Old-Bailey. El încheie cu cuvintele rituale *God save the King* [Dumnezeu să apere pe rege], care se vor repeta, cu aceeași solemnitate, în diferite momente ale procesului.

Publicul din sală dă dovadă de o disciplină perfectă. Atmosfera este glacială. În mijlocul sălii un spațiu larg, dreptunghiular, este înconjurat cu pereți de sticlă.

Înăuntru se află, însoțită de guvernanta sa, doamna Barney, frumoasă, calmă, elegantă, purtând o foarte modernă pălărie neagră.

„*Lord Justice*” s este judecătorul Humphreys; în robă roșie și perucă albă, el înaintea precedentat de un maestru de ceremonii, care duce două imense buchete de flori ce vor fi așezate pe masa judecătorilor.

Printre cei 12 jurați sunt două femei: Mrs. Watson și Mrs. Miller.

Dezbaterile încep prin întrebarea pe care judecătorul Humphreys o va pune acuzatei și de al cărei răspuns va depinde desfășurarea ulterioară a judecării cauzei.

Întrebată dacă se declară vinovată sau nevinovată, doamna Barney răspunde fără ezitare: „nevinovată”!

Dacă s-ar fi declarat vinovată, procesul ar fi fost judecat fără juriu. Răspunsul „nevinovată” la întrebarea pusă de

— A se vedea Geo London, *Les grands proces de l'année 1932* [Marile procese ale anului 1932], Les Editions de France, Paris, 1933, p. 67.

8 Președintele Curții.

judecător însemna pentru acuzată asumarea riscului de a se vedea condamnată la moarte, în ipoteza în care juriul ar fi ajuns la concluzia vinovăției ei; acest risc l-ar fi putut însă evita prin răspunsul „vinovată”.

Din momentul începerii procesului și până la darea verdictului, jurații - conform legii - nu au mai putut comunica cu nimeni. La sfârșitul fiecărei ședințe, ei erau conduși la Manchester Hotel, unde li se rezervaseră camerele. Și, pentru că - după prima ședință - seara era caldă și frumoasă, judecătorul Humphreys le-a pus la dispoziție un autocar pentru o plimbare în Surrey, plimbare care s-a efectuat însă sub o discretă supraveghere.

În dimineața de 5 iulie, a doua zi de ședință, judecătorul are grija ca, intrând în sală, să se intereseze mai întâi de felul în care jurații și-au petrecut seara.

— Doamnelor și domnilor membri ai juriului, li se adresează el, sper că ați avut tot confortul și distracțiile dorite.

Solemn, președintele juriului se ridică în picioare și răspunde:

— Milord, am petrecut o seară minunată. Vă mulțumim.

Se dă cuvântul, în prim rând, avocatului Coroanei, Sir Percival Clarke, care va expune faptele din punctul de vedere al acușării.

Sunt audiați apoi martorii, evident, conform procedurii engleze, ceea ce înseamnă că niciunul dintre ei nu este invitat să facă o depoziție spontană, povestind ceea ce știe despre faptele asupra cărora trebuie să se pronunțe juriul. Martorii se mărginesc să răspundă la întrebările care le sunt puse de Sir Percival Clarke sau de avocatul apărării, Sir Patrick Hastings. Întrebările sunt atât de precise, încât adesea răspunsul martorului nu poate fi decât „da” sau „nu”.

Președintele Humphreys se mărginește să urmărească duelul judiciar. Nu intervine aproape niciodată. Singurele întrebări ce le va pune sunt adresate expertului armurier, R. Chur-chill, în legătură cu manipularea revolverului cu care a fost omorâtă victima.

Printre martorii audiați va fi și acuzata, Elvira Barney, care, potrivit procedurii engleze, nu este supusă

interogato

4 A se vedea G. London, *op. cit.*, pp. 73 – 74.

138

139

?”

sariului președintelui, dar care, la cererea avocatului său, poate fi ascultată ca martoră în propriul ei proces.

După audierea martorilor, ce se desfășoară prin *cross-examination*5, se dă cuvântul lui Sir Patrick Hastings, avocatul acuzatei.

Elocvența judiciară engleză este fundamental diferită de aceea continentală. Ea este sobră, expunerea se face pe un ton liniștit și este foarte scurtă, deoarece rolul principal al avocatului constă în arta de a audia martorii.

În sfârșit, după pledoaria avocatului apărării și ultimul cuvânt al acuzării, judecătorul Humphreys prezintă juraților un rezumat al faptelor. Dezbaterile se declară închise, iar jurații se retrag pentru deliberare, după ce – în prealabil – cel care are obligația de a-i conduce într-o sală, anume rezervată acestui scop, va jura că izolarea completă a juraților va fi respectată.

Verdictul cu care se vor întoarce jurații va fi anunțat de președintele juriului, conform procedurii.

— Doamna Barney este sau nu vinovată de crimă? întreabă grefierul.

— Este nevinovată, răspunde președintele. Dar care sunt faptele pentru care, la 4 iulie 1932, Elvira Barney fusese chemată să răspundă în fața juriului din Old-Bailey?

În virată de 26 de ani, Elvira Barney era căsătorită de 4 ani cu un tenor american. La fo' ante scurt timp după căsătorie, fiecare dintre cei doi soți, adepți ai unei concepții ciudate privitoare la raporturile conjugale, își organizează viața complet separat.

Se pare că la data procesului, soțul Blvirei Barney, aflat în Statele Unite, se mărginește să trimită soției sale o telegramă prin care îi exprima simpatia sa și îi făcea cele mai bune urări6.

În micul apartament din cartierul Knightsbridge,

foarte bine instalat și având ca piesă principală barull, Elvira Barney ducea o viață de petreceri, înconjurată de un grup de prieteni, obișnuiți să colinde barurile și localurile de noapte. Vecinii

5 Interogarea și contrainterogarea martorilor de către părți.

6 A se vedea G. London, *op. cit.*, p. 65.

140

Elvirei Barney erau foarte des deranjați de această societate, excesiv de veselă. A u A

Pe Michael Scott Stephen, cu un an mai imar decât ea, ou o înfățișare de actor de cinematograf și de o extravagantă ostentativă, Elvira Barney îl cunoscuse la una dintre nenumăratele petreceri la care lua parte.

Tatăl tânărului Michael Stepihen, nemulțumit de purtarea fiului său, rupsese cu acesta orice relații.

Creator de modă un timp oarecare, la data când o cunoaște pe Elvira Barney, Michael este fără ocupație și fără venituri regulate. La scurt timp după prima lorîntâlnire, M. Stephen și Elvira Barney ajung nedespărțiți, tânărul petrecându-și cea mai mare parte din timp în apartamentul acesteia. În modesta cameră pe care o locuia la Londra, nu mai este văzut decât foarte rar.

În seara de 30 mai 1932, un grup de prieteni - printre care era și M. Stephen - au fost invitați la o petrecere la Elvira Barney, petrecere ce a continuat, ca de obicei, într-un local de noapte. Stephen s-a reîntors cu Elvira Barney la locuința acesteia, unde și-a petrecut noaptea. Mai exact, numai o parte din noapte, deoarece pe la orele 4 dimineața doctorul Durrant este trezit din somn de soneria telefonului și rugait să vină de urgență în str. William Mews nr. 21, unde s-a întâmplat o nenorocire. Sosind la adresa indicată, îi iese în întâmpinare o femeie cu privirea răătăcită, care se afla sub imperiul unei puternice emoții.

Femeia - care era Elvira Barney - îl conducea etajul apartamentului și îi arată pe jos corpul unui tânăr. Doctorul vede îndată că tânărul era mort, îl examinează și

întrucât prima sa impresie se confirmă, comunică acest lucru Elvirei Barney care izbucnește în hohote de plâns strigând: „Este imposibil. Nu poate fi mort. Îl iubesc prea mult. Nu-l puteți ajuta? Nu puteți face nimic? Voia să vă vadă și să vă spună că totul a fost un accident” 7.

După aceste cuvinte, femeia începe să sărute cadavrul tânărului și, după câteva clipe, declarând că nu-i poate supraviețui apucă revolverul care se afla în apropiere. Doc

7 A se vedea M. J a k t a, *Berihmte Straforozesse. England* [Procese celebre. Anglia], Wilhelm Goldman Verlag, München, 1964, p. 182.

141

torul reușește să i-l smulgă din mână și, cu mare greutate, să o liniștească.

La întrebările doctorului, Elvira Barney îi explică *ca* între ea și Michael Stephen avusese loc o ceartă; că la un moment dat, amenințând că se va sinucide, Elvira Barney a scos revolverul pe care-l avea sub. perna unui fotoliu și că, Stephen vrând să i-l ia din nună, arma s-a descărcat brusc, lovindu-l mortali.

Cu toate protestele Blvirci Barney, doctorul Durrant anunță telefonic poliția.

La locul faptei sosesc doi inspectori de poliție, Winter și Campion, care fac de îndată o serie de constatări.

Revolverul găsit în cameră este de o marcă americană, având o magazie cu 5 gloanțe, dintre care două fuseseră intrase.

Pe peretele camerei se vedea urma lăsată de un glonte.

În momentul în care cei doi polițiști cer Elvirei Barney să le povestească cum s-au petrecut faptele, ea este cuprinsă de un acces de furie și le adresează un potop de injurii și amenințări.

Invectivele s-au abătut asupra polițiștilor cu și mai multă tărie, în momentul în care aceștia i-au cerut să-i urmeze la comisariat pentru încheierea unui proces-verbal.

Ca buni englezi, polițiștii au rămas impasibili și au

relatat apoi această întâmplare, cu aceeași impasibilitate, când au fost ascultați ca martori în fața juriului.

Reacția sau, mai exact, lipsa oricărei reacții din partea publicului din sală a fost la înălțimea sângelui rece al martorilor.

„Vă imaginați, scrie Geo London în cronica acestui proces, reacția pe care ar fi avut-o publicul ce asistă la ședința unei Curți cu jurați franceze, ascultând o asemenea declarație, răsetele și reflecțiile pe care ea le-ar fi provocat. Aici nimeni nu se clintește. Nu se percepe nici cea mai mică mișcare, nici cea mai mică emoție. Toată lumea rămâne impasibilă, nu atât de teama expulzării din sală, care ar sancționa implacabil cea mai anodină manifestare, ci pentru că ibuna-cuviință cere să nu-ți exteriorizezi sentimentele” 3.

8 A se vedea G. London, *op. cit.*, pp. 7 A – 75.

142

Și, ceea ce este extraordinar, atitudinea neobișnuită a doamnei Barney în această împrejurare va fi folosită ca argument de apărătorul ei, pentru a demonstra că o femeie, care dovedise o asemenea lipsă de stăpânire, într-un asemenea moment, trebuie crezută pe cuvânt; Sir Patrick Hastings va susține că acuzata nu ar fi fost capabilă, dată fiind emoția ce o stăpânea, să imagineze versiunea povestită doctorului și pe care, de altfel, a repetat-o invariabil, ori de câte ori a trebuit să răspundă cu privire la împrejurările în care s-au petrecut faptele.

Elvira Barney este de acord să părăsească casa pentru a merge la poliție, numai când părinții ei, lordul și lady Mullems, înștiințați de cele întâmplate, au venit să o însoțească”.

După ce dă și semnează declarația, Elvira Barney se întoarce acasă.

Dar lucrurile nu erau atât de simple, deoarece – cu prilejul anchetei – poliția a înregistrat declarațiile nefavorabile ale unor martori din vecini. Astfel, în noaptea de 30 spre 31 mai, Elvira Barney a fost auzită strigând: „am să te împușc”. Mai înainte, în după-amiaza zilei de 19

mai, fusese zărită la fereastra locuinței sale, strigând către Mi-ohael Stephen, care pleca: „râzi Baby, râzi pentru ultima oară”, iar Imediat după aceea a fost văzută trăgând în el un glonte de revolver, care nu l-a nimerit. A doua zi însă, toți vecinii i-au zărit din nou împreună, foarte veseli.

Informațiile culese de poliție erau în oarecare contradicție cu versiunea Elvirei Barney, fapt care a dus la arestarea acesteia sub acuzația de a fi împușcat pe Michael Stephen și la trimiterea ei în fața juriului de judecată.

Procesul a început, așa cum am arătat, dându-se cuvântul lui Sir Percival Clarke, avocat al Coroanei și reprezentant al acuzării.

Expunând faptele, el insistă asupra convingerii sale – sprijinită prin toate dementele stabilite în fața Curții – că întâmplarea din noaptea de 30 spre 31 mai, care a dus la moartea lui Michael Stephen, nu a fost un accident, ci o crimă al cărei motiv a fost gelozia.

El amintește certurile dintre victimă și Elvira Barney, cuvintele auzite de martori în noaptea de 30 spre 31 mai, întâmplarea din 19 mai, poziția cadavrului și a revolverului.

143

În continuarea expunerii sale, Sir Pereival Clarke susține:

„S-a stabilit că M. Stephen nu și-a putut cauza singur rana care i-a provocat moartea. S-a stabilit, pe de altă parte, că în momentul morții el se afla singur la doamna Barney. Dacă nu l-a omorât ea, atunci cine a făcut-o?”

Adăugând că, în cazul în care se va considera că s-a comis o crimă, jurații vor trebui – să examineze cu atenție în ce împrejurări s-a săvârșit, Sir Percival Clarke încheie cu cuvintele:

„Actul de a omorî pe cineva se numește crimă, afară dacă nu se dovedește că a fost altceva”.

În întreaga expunere a acuzării s-au evitat orice precizări cu privire la viața iscanda-loasă dusă de acuzată, iar relațiile dintre ea și victimă n-au fost evocate decât

printr-o foarte discretă aluzie.

Primul martor audiat este fratele victimei. El este cel dintâi care relatează o serie de amănunte cu privire la viața pe care o ducea Elvira Barney, împreună cu grupul ei de prieteni. Și tot el face o precizare care va fi folosită din plin de avocatul apărării, pentru a demonstra veracitatea versiunii înfățișate de acuzată.

Întrebat dacă victima era un bărbat puternic, cu o forță athletică, martorul răspunde că ea lăsa numai această impresie, dar că impresia nu corespundea realității.

Au fost audiați apoi câțiva martori, dintre prietenii victimei și ai acuzatei, cu care aceștia petrecuseră seara de 30 mai și ale căror depoziții nu au adus niciun element nou pentru stabilirea faptelor.

Cel mai important dintre martorii citați ide acuzare s-a dovedit a fi vecina Elvirei Barney, Dorothy Hall, soția unui șofer.

Doroithy Hall relatează că, în noaptea în care s-a produs evenimentul cu privire la care era chemată să dea lămuriri, a fost trezită de zgomotul vocilor ridicate, care se auzeau din apartamentul vecin, ocupat de Elvira Barney". În ajun, avusese prilejul să observe sosirea invitaților și respirase ușurată când zgomotosul și petrecărețul grup plecase „spre a-și încheia seara într-un local de noapte.

9 *Ibidem*, pp. 69 – 70.

144

Trezită din somn de cearta de alături, Dorothy Hall susținea că, la un moment dat, a auzit clar vocea Elvirei Barney (voce pe care o cunoaște bine) strigând: „pleacă, am să te împușc!". Imediat s-ar fi auzit zgomotul împușcăturii, precum și geamătul lui M. Stephen, care spunea: „doamne, ce-ai făcut!"

Martora declară apoi, că, imediat după aceasta, a auzit din nou vocea disperată a Elvirei Barney, pl în gând: „puiule, puiule 10, vino înapoi, voi face tot ce pot". După un timp oarecare a sosit și doctorul.

Întrebată dacă în noaptea de 30 spre 31 mai auzise pentru prima oară zgomotul unei împușcături în

apartamentul vecin, doamna Hall declară că, două săptămâni înainte, într-o dimineață, a văzut-o pe Elvira Barney la fereastra apartamentului ei trăgînd în Stephen și strigîndu-i să dispară cât mai repede, pentru că altfel va anunța poliția.

Martora mai precizează că această scenă urmasse alteia, petrecută cu puțin înainte, și pe care, de asemenea, o putuse observa: M. Stephen se afla în ușa apartamentului Elvirei Barney și îi cerea o sumă de bani, pe care aceasta refuza să i-o dea; Stephen a plecat cu un taxi, dar peste 10 minute s-a reîntors pe jos și a urmat scena împușcăturii de la fereastră.

Tânărul, care nu fusese atins de glonte, a reintrat în casă și a plecat din nou după un timp oaracare.

Martora a afirmat că, în locuința extravagantei sale vecine de apartament, scenele de ceartă urmată de cele de împăcare erau destul de frecvente.

Cum Dorothy Hall era o martoră ale cărei depoziții prezentau o deosebită însemnătate, i se ia un contrainterogatoriu amănunțit de către apărare. Întrebările precise și abile ale lui Sir Patrick Hastings se succed cu rapiditate.

Revenind la întâmplarea din 19 mai, când martora văzuse scena împușcăturii de la fereastră și reîntoarcerea în casă a lui Stephen, avocatul o întreabă:

— O jumătate de oră mai târziu, când au părăsit împreună oaisa, ați avut impresia că erau împăcați?

Martora răspunde:

— Da, păreau în cele mai bune relații.

10 în limba engleză: *chicken, chicken*, cuvânt de alintare.

145

Un răspuns însă cu totul neașteptat este cel pe care martora îl dă, la cea de a doua întrebare a avocatului apărării.

Întrebată dacă, părăsind casă, Stephen și Elvira Barney au trecut pe lângă ea și dacă nu cumva - în acea clipă - martora le-a adresat cuvîntul, Dorothy Hall recunoaște că i-a spus lui Stephen să plece pentru

totdeauna, deoarece ci a fost pricina a destule scandaluri. Acesta i-a răspuns însă că n-o poate părăsi pe Elvira Barney, de teamă ca ea să nu se sinucidă.

Răspunsul avea o însemnătate deosebită, fiind de natură să facă demnă de crezare versiunea acuratei.

Când Sir Hastings o întreabă pe martoră dacă, după ce a văzut pe Elvira Barney trăgând focul de revolver, a zărit și fum, iar aceasta răspunde afirmativ, întrebarea următoare a avocatului cade rece ca o ghilotină:

— Probabil că n-ați știut că gloanțele cu care este încărcat revolverul aparținând doamnei Barney nu lasă nicio dâră de fum?

Martora nici nu are timpul să-și revină, că avocatul îi și adresează o a doua întrebare:

— Dv. care, locuind de atâta timp în apartamentul de alături, ați auzit de nenumărate ori frânturi de conversații și ați asistat chiar la discuțiile dintre El vira Barney și Michael Stephen, nu știați oare că numele cu care aceasta i se adresa era „Mickey”, iar nu „Puiule?” Cu aceasta ia sfârșit audierea acestei martore, iar Sir Patrick Hastings își reia mulțumit locul pe banca apărării.

Recunoașterea martorei că în două rânduri s-a putut înșela, i-a îngăduit lui Sir Patrick să demonstreze implicit că există un dubiu cu privire la exactitatea afirmației că ar fi auzit clar cuvintele „am să te împușc”. Era pe deplin ou puțință ca aceste cuvinte să fi fost „am să mă împușc”.

A urmat depoziția unei alte vecine, care, la întrebările lui Sir Patrick Hastings, a intrat și mai repede în derută, întrebată câte împușcături au fost trase, martora afirmă că ar fi auzit cinci împușcături!

Un asemenea răspuns r a fost de ajuns pentru a-i face pe jurați să constate ou îngrijorare cât de ușor se pot înșela martorii, chiar când relatează fapte despre care pretind că au avut cunoștință direct.

Doctorul Durrant este și el chemat să depună ca martor.

la telefon să vină imediat la locul nenorocirii - Elvira Barney i-a spus că un bărbat s-ar fi împușcat în apartamentul ei.

De această dată avocatul apărării se va strădui ca, prin întrebările pe care le va pune și prin răspunsurile pe care le va obține, să-i convingă pe jurați că Elvira Barney nutrea o dragoste nețarmurită pentru Michael Stephen.

Întrebările vor insista asupra comportării Elvirei Barney după sosirea doctorului, asupra manifestărilor ei de despe-raire în clipa în care și-a dat «ama că iremediabilul s-a produs și, mai ales, asupra convingerii doctorului că emoția acuzatei era pe deplin sinceră.

Mulțumit de răspunsurile primite, Sir Patrick își continuă seria întrebărilor:

— Când ați intrat în casă, era oare Elvira Barney într-o stare sufletească care să-i îngăduie să născocească povestirea care v-a făcut-o?

Răspunsul vine prompt:

— Sigur că nu.

— Ați avut convingerea că v-a spus adevărul? a continuat avocatul.

— Nu aveam nicio îndoială, a răspuns doctorul, că ceea ce-imi povestea era pentru ea adevărul.

— Între timp a intervenit ceva care să vă fi schimbat părerea?

Răspunsul este: „Nu” u.

A doua zi sunt audiați cei doi inspectori de poliție, Win-ter și Campion. Cu acest prilej sunt depuse și două scrisori i una pe care Stephen o adresase acuzatei, iar cealaltă, care constituia răspunsul ei. Ambele scrisori au fost ridicate de poliție cu prilejul percheziției făcute în apartamentul acuzatei.

Din aceste scrisori, care erau misive de dragoste, reieșea că, în clipele de supărare, Elvira Barney își amenințase prie „tenul cu sinuciderea.

Avocatul acuzatei nu va pierde prilejul să sublinieze acest lucru, cke confirma versiunea clienței sale.

A se vedea M. J a k t a, *op. cit.*, p. 196.

Totodată, cu prilejul audierii inspectorilor, Sir Patrick Hastings va dovedi și o serie de greșeli de neiertat ale poliției.

Astfel inspectorii vor recunoaște grava greșeală ce au săvârșit-o, neluând amprente de pe revolver, înainte ca acesta să fie manipulat de alte persoane.

Situația acuzatei care, cu fiecare nouă audiere de martori, devenea mai favorabilă, se schimbă brusc în defavoarea ei. Această schimbare este determinată de audierea ca martor a lui Sir Bernard Spilsbury, celebrui medic legist din Londra.

Înfățișarea sa, dar mai ales răspunsurile sale date pe un ton funebru, precizările și gesturile oare le însoțesc sunt de natură să înfioare pe cei ce-l ascultă 12.

„Am examinat corpul lui M. Stephen, la morga din West-minster, declară martorul. Mâinile sale erau foarte curate. Nu s-a putut găsi nicio urmă de pulbere, nici pe miâini, nici pe manșetele cămășii.

La autopsie s-a stabilit, arata în continuare Sir Spilsbury, că rana a fost orizontală, iar gkmtele a străbătut plămânul. În asemenea cazuri persoana rănită își pierde repede cunoștința și, de obicei, moare după 20 de minute de la producerea. ranii”.

La întrebarea avocatului Coroanei, dacă felul rănii și traiectoria glontelui îngăduie să se accepte ideea că victima s-ar fi împușcat singură, medicul legist răspunde nu, dar după o oarecare ezitare.

Sunt audiați în continuare doi experți în materie de arme de foc.

Ambii confirmă că revolverul era de tip american, o armă foarte sigură, având gloanțe care nu lăsau dâre de fum după ce erau trase.

Li s-au cerut numeroase precizări cu privire la ușurința cu care această armă declanșa focul.

Pentru a risipi orice îndoială, Sir Patrick Hastings pune mina pe revolverul – desigur, neîncărcat – și apasă de mai multe ori pe trăgaci.

Cu cei doi experți se încheie audierea martorilor acuzării.

Spre locul rezervat audierii martorilor, înaintează acum Elvira Barney.

Prima serie de întrebări pe care i le pune avocatul ei urmăresc să o înfățișeze ca pe o biată victimă „atât în raporturile cu soțul care-și trăiește peste ocean propria lui viață, cât și în raporturile cu bărbatul de a cărui moarte este chemată să răspundă.

Încet, încet, prin întrebările abile și foarte precise, la care Elvira Barney se mărginește adesea să răspundă printr-un singur cuvânt, jurații ajung să aibă în fața ochilor portretul unei femei care fusese victima unui bărbat fără ouipatie, respins de propria lui familie, trăind aproape numai din banii [pe care îi punea la dispoziție acuzata și pe care el îi reclama la intervale din ce în ce mai scurte, pentru a (și satisface pasiunea pentru jocul de cărți.

Seria de întrebări se încheie astfel:

— V-ați gândit vreodată să-l omorâți pe Michael Stephen? La această întrebare Elvira Barney va răspunde, desigur printr-un „nu” foarte ferm.

— A existat în viața dv. vreun om, pe care să-l fi iubit mai mult decât pe M. Stephen?

— Niciodată, răspunde martora.

— Lnați omorât pe M. Stephen?

— Nu.

— Ați avut vreun motiv să-l omorâți?

Și de această dată răspunsul este negativ 13.

Audierea martorilor fiind încheiată, se dă cuvântul lui Sir Percival Clarke care, și năetizând probele administrate de acuzare, conchide că acuzata a săvârșit o crimă din gelozie.

În ședința finală se dă cuvântul avocatului apărării, Sir Patrick Hastktigs. În cronica acestui proces, G. London observă că elocvența acestui celebru maestru al baroului londonez este cu totul neobișnuită, uimitoare pentru cei obișnuiți cu elocvența judiciară latină 14.

Pledoaria în apărare începe astfel:

„Doamnelor și domnilor jurați, nu ne aflăm aici pentru a ne amuza. Să lăsăm plăcerile acestui proces auditoriului elegant care se îngrămădește în această sală, romancierilor celebri, care au venit să urmărească dezbaterile pentru a în

12 A se vedea G. London.

148

op. cit., p. 75.

Îs A se vădea M. Jakta, *op. cit.*, pp. 202 - 203”. *Op. cit.*, p. 80.

149

gădui publicului - care n-a putut intra - să savureze amî-nuntole lui senzaționale.

Nu ani venit aici să vă spun povești, am venit să examinez cu dv. faptele, toate faptele, și să vă arăt că nu există nici măcar o singură probă împotriva doamnei Barney” 15.

Întreaga pledoarie, de altfel foarte scurtă, a fost o sobră analiză a faptelor, în cadrul căreia avocatul - ca de altfel și reprezentantul acuzării - nu se va opri mici o clipă asupra vieții acuzatei și nici asupra psihologiei acesteia sau a victimei.

Preocuparea principală a lui Sir Patrick va fi aceea de a arunca îndoiala asupra veracității depozițiilor martorilor defavorabili apărării și, îndeosebi, asupra afirmațiilor aceleia pe care, în tot cursul pledoariei, o va numi „entuziasta doamnă Hall”.

Pledoaria se încheie astfel:

„A fost pentru dv. un lucru îngrozitor, doamnelor și domnilor jurați, ca și pentru noi toți care ne-am ocupat de această cauza. Este îngrozitor să chinuiești astfel o femeie, este îngrozitor să-i vezi părinții suferind în acest fel. Este cu neputință să ne închipuim ce au însemnat ultimele două zile pentru ea și ce înseamnă cele câteva ore ce o mai despart de verdict. Dar nu vreau să insist asupra acestor lucruri. Trebuie să ne facem datoria. Doamna Barney pare să fi avut o viață tragică, căsătorită cu un american de care nu poate divorța. Ea a iubit cu pasiune pe bărbatul care a

murit, oricare ar fi fost greșelile acestuia. Este tânără și are întreaga viață în fața ei. Gândiți-vă la toate acestea. Nu vă cer milă pentru ea; vă cer dreptate. Vă cer să o judecați potrivit legii și dreptului și atunci veți răspunde; nu, Elvira Barney nu este vinovată!” 17

Este rândul judecătorului Humphreys să facă rezumatul dezbaterilor pentru jurați.

Mai înainte de aceasta însă, al se simte dator – potrivit tradiției engleze – să felicite pe ambii avocați, al acuzării

15 *Ibidem*, pp. 80 – 81.

16 *Ibidem*, p. 81.

17 A se vedea M. J a k t a, *op. cit.*, pp. 206 – 207; a se vedea, de asemenea, și G. L o n c i o n, *op. cit.*, p. 82.

150

și al apărării, pentru pledoariile lor. În preocuparea de a rămâne imparțial, numărul de adjective laudative pe care-l va distribui fiecăruia va fi (observă cu umor G. London) riguros egal 18.

Preocuparea de a fi „imparțial” nu-l împiedică însă pe judecător ca, în rezumatul dezbaterilor, să pună în gardă pe jurați împotriva depoziției doamnei Hall, arătând că, trezită brusc din somn în mijlocul nopții, ea s-ar fi putut înșela asupra cuvintelor auzite. Pe de altă parte, el nu va pierde din vedere să sublinieze și faptul că versiunea relatată de Elvira Barney a fost, de fiecare dată, riguros aceeași.

În concluzie, judecătorul Humphreys arată juraților că au datoria să decidă dacă Elvira Barney este vinovată de crimă – coca ce ar conduce la aplicarea pedepsei cu moartea – Sau dacă ea este vinovată de *manslaughter*, adică de un act ilegal oare a pricinuit moartea, fără intenția de a o provoca. Am arătat că, după două ore de deliberare, șeful juriului aduce la ambele întrebări un răspuns negativ. Verdictul este pronunțat, potrivit legii engleze, în unanimitate. El înseamnă achitarea și punerea imediată în libertate a acuzatei. Un asemenea verdict a fost rezultatul îndoielilor pe care le-a lăsat să subziste

imperfecțiunea anchetei și pe care le-a amplificat apoi avocatul apărării, în fața unei instanțe ce a asistat aproape imposibilă la întreaga desfășurare a procesului, conform procedurii engleze.

După terminarea procesului, Elvira Biarney socotește nimerit să părăsească Anglia, stabilindu-se la Paris. Deși tânără, moare câțiva ani mai târziu. Libertatea, obținută cu atâtea emoții, nu i-a mai fost de niciun folos.

18 A se vedea G. London, *op. cit.*, p. 82.

Procesul doctorului Adams îndeletnicirea de cronicar judiciar este, poate, una dintre cele mai delicate în societatea burgheză, atunci când cronicarul își propune să nu se mărginească numai la aspectele senzaționale ale unei cauze, ci să descopere și să înfățișeze realitatea. Într-adevăr, dincolo de aparențele create de dezbateri și de verdict (care îmbracă adeseori forme rituale, pentru a conferi o „autoritate” unor soluții ce pentru mulți apar decepționante sau chiar neexplicabile), el trebuie să încerce să descifreze sensurile adânci ale unor existențe umane și ale unor forme neobișnuite de manifestare, să urmărească și să descopere semnificațiile năprăzinate ale înclăștării dintre acuzare și apărare, să nu se piardă în labirintul dezbaterilor, să nu se lase influențat de aparențele pe care le pot crea răspunsurile naive la întrebări bine ticluite, să înțeleagă că adeseori o anchetă imperfectă, o procedură rigidă, un ai pă-răitor iscusit, o instanță - „imparțială” cu distribuirea complimentelor, dă aptă să sugereze unui juriu slab soluția - nu înseamnă în fond triumful justiției, ci neputința ei.

Cu asemenea dificultăți s-au confruntat și cronicarii procesului doctorului Adams, judecat - ca și procesul doamnei Barney - în fața solemnei Curți cu juri Gld-Bailey din Londra.

Cunoscutul cronicar francez Frederic Pottecher, care și-a îndreptat atenția și asupra acestui proces, remarcă (cu îndreptățire) că judecarea lui nu a fost o „operație executată **k** cald” - ca în Franța - ci o operație la rece, executată

1 A se vedea nota 1 de la „Procesul Elvirei Barney”.

152

cu răbdare, cu umor sec, cu perucii, cu adagii străvechi și cu jurăminte medievale².

Procesul doctorului Adams – personaj calificat inițial de presa de senzație ca un „Landru britanic” – începe în ziua de 18 martie 1957. Potrivit tradiției de la Old-Bailey, jurații depun mai întâi jurământul, obligându-se să examineze cu atenție „diferitele controverse” (ce s-ar putea ivi între regină și acuzatul din boxă) și să pronunțe un verdict drept, în concordanță cu probele care se vor administra.

Într-adevăr, în fața juriului englez, acuzarea – reprezentată, de această dată, prin Sir Reginald Manningham Bliller – vorbește în numele coroanei. *My Lord Justice* este judecătorul Devlin. În anul 1922, John Bodkin Adams – în vârstă de 23 de ani – se stabilește ca medic în Eastbourne, stațiune balneară din sudul Angliei (locuită de familii foarte bogate), situată la o oră distanță cu trenul de Londra.

Numele doctorului Adams – care între timp intrase în înalta societate a micii localități – este pentru prima oară pus în discuție în anul 1956, cu ocazia morții uneia dintre pacientele sale, doamna Hullet, care, cu câteva ore înainte, remisese doctorului Adams un cec de 1.000 de lire sterline. Cu patru luni înainte, soțul doamnei Hullet murise și el, după ce, în prealabil, lăsase prin testament doctorului Adams un legat de 500 de lire.

Aceste două morți apropiate au dat naștere unor zvonuri din ce în ce mai insistente, care au reînviat și amintirea altor morți suspecte în rândul pacienților doctorului Adams.

La Eastbourne cineva adresează o reclamație, dar juriul de acuzare conchide că doamna Hullet s-a sinucis.

Ulterior, inspectorul Hannam (de la Scotland Yard) este însărcinat să efectueze o anchetă, în urma căreia ajunge la concluzia că alte trei paciente bătrâne au murit în împrejurări ciudate.

De această dată, pentru a nu fi arestat, doctorul Adams este nevoit să depună o cautiune de 3.000 de lire.

2 A se vedea Frederic Pottecher, *Grands proces* [Mari procese], Arthaud, 1964, p. 12.

153

În noiembrie 1956, juriul de acuzare învinuiește pe doctorul Adams pentru mărturie mincinoasă, eliberare abuzivă de permise de incinerare și deturnare de produse farmaceutice, în sfârșit, în luna decembrie, doctorul Adams este arestat sub acuzarea de a fi asasinat în anul 1950 pe doamna Morrell.

La 24 ianuarie 1957, juriul din Eastbourne, considerând că probele adunate sunt îndestulătoare pentru a dispune urmărirea, îl trimite pe doctorul Adams în judecata Curții cu juri Old-Bailey.

În fața acestei Curți cu juri, rechizitoriul introductiv al procurorului general 4, Sir Reginaild Manningham Biiller, începe fără nicio introducere 5:

„Doctorul Adams a administrat doze masive de morfină și heroină pacientei sale, Mrs. Edith Morrell, care în ziua morții, la 13 noiembrie 1950, era în vârstă de 82 de ani” 6. După ce evocă foarte pe scurt evenimentele care au precedat moartea doamnei Morrell și amintește dispoziția testamentară prin care, în martie 1950, aceasta lăsase doctorului Adams un legat, constând într-o casetă de argintărie și automobilul său marca Rolls-Royce, rechizitoriul continuă astfel: „Doamna Morrell moare la 13 noiembrie 1950. În zilele de 9, 10 și 11 noiembrie, Adams îi prescrisese câte 6 g de heroină, iar în ziua de 12 noiembrie, ajunul morții, el dublase doza: 12 g de heroină, administrate într-o singură zi, când doza normală este de un sfert de gram în 24 de ore! Nu este aceasta oare dovada unei intenții criminale? Desigur, Adams susține că teza, acuzării este complet falsă. În momentul în care i s-a spus la Eastbourne ca pacienta sa a fost asasinată, el s-a mulțumit să declare: «Un asasinat? Dovediți-l!»! Iar atunci când a fost pus sub acuzare, a îndrăznit să spună polițiștilor: «Nu cred că veți izbuti să dovediți

— *Attorney-General*.

5 Textul rechizitoriului este reprodus după F. Pottecher, *op. cit.*, pp. 68, 71 – 72.

s Deși printre pacienții lui Adams, a căror moarte era considerată suspectă, figurau Mrs. Clavering Ware, Mr. Priestley Downs, Mr. Hullet și alții, procesul s-a limitat la acuzarea de asasinare a doamnei Morrell, deoarece legea engleză nu îngăduie ca o persoană să fie judecată, în același timp, pentru mai mult decât o singură infracțiune. Cauza celorlalte decese nu a mai constituit ulterior obiectul vreunei anchete.

154

asasinarea». În momentul arestării, polițiștii l-au auzit murmurând asistentei sale's «Ne vom revedea în cer».

În ziua decesului doamnei Morrell, la 13 noiembrie, acuzatul se duce la primăria din Eastbourne pentru formalitățile necesare incinerării pacientei sale. Potrivit legii, el trebuia să răspundă la întrebarea: «Aveți, la cunoștința dv., vreun interes pecuniar legat de doamna Morrell»? Și ce credeți că a răspuns el?

Doamnelor și domnilor, acuzatul a răspuns în șrriș: «Nu». Or, răspunsul său trebuia să fie: «Da, doamna Morrell mi-a lăsat un legat».

De ce oare, doamnelor și domnilor, acuzatul a scris că doamna Morrell nu i-a lăsat vreun legat?

Adams a fost – în repetate rânduri – întrebat, cu privire la răspunsul dat, și a sfârșit prin a da o explicație prea simplă: «Dacă aș fi declarat că știam că doamna Morrell mi-a lăsat un legat, aș fi fost suspectat de a fi atentat la zilele ei. Eu sunt însă un om pașnic. Detest agitația. Îmi place ca incinerările și înmormântările să se desfășoare în calm și cu demnitate. Vă repet, doamna Morrell, demoralizată de boală 7, dorea să moară. Dată fiind starea sănătății și vârsta ei înaintată, nimeni nu poate pune la îndoială că trebuia să moară. Nu mai era nimic de făcut. Salvarea ei era imposibilă»".

În continuare, procurorul general explică juraților că

vor trebui să uite toate comentariile publicate în ziare asupra acestui proces:

„Ladies and Gentlemen, spune el, va trebui să țineți seama numai de mărturiile pe care le veți auzi în acest pretoriu. Înainte de a pronunța verdictul de vinovăție, verdict pe care vi-l voi cere, va trebui să fiți convinși de probele care se vor administra, dincolo de orice îndoială rațională”.

Rechizitoriul se încheie cu cuvintele: „A da ajutor unei ființe pe moarte, care suferă, este un lucru, dar a-i provoca moartea, este cu totul altceva”.

La întrebarea sacramentală, dacă se socotește vinovat sau nevinovat, pe care i-o pune judecătorul Devlin, Adams răspunde: „Sunt nevinovat, My Lord!”

7 Doamna Morrell suferea, de mai multă vreme, de o hemiplegie.

155

Primii martorii audiați sunt doi farmaciști din Eastbourne, care executau rețetele prescrise de doctorul Adams. Depozițiile lor nu aduc niciun element interesant în sprijinul actului de acuzare.

Un al treilea martor, expert toxicolog, exprimă părerea că doamnei Morrell i s-au prescris cantități periculoase de substanțe toxice.

Această precizare l-a făcut, se pare, pe procurorul general să exclame triumfător: „well!”. La această exclamație, maestrul Geoffrey Lawrence, avocatul lui Adams și unul dintre cei mai renumiți avocați, răspunde cu un „well”, plin de modestie.

Atmosfera se înviorează cu prilejul audierii următorului martor, Mrs. Stronah, infirmiera care administra doamnei Morrell, în fiecare seară, injecțiile cu morfină prescrise de doctorul Adams.

Iată câteva fragmente din interogatoriul și contraintero-gatoriul (*cross-examination*), la care a fost supusă Mrs. Stronah, martoră a cărei depoziție a fost, după cum se va vedea, hotărâtoare 8.

Mrs. Stronah - Doctorii! Adams venea în fiecare

seară. Dar atunci când era lângă doamna Morrell nu admitea prezența infirmierelor.

Procurorul general - Precizați-vă ideea, Mrs. Stronah. Doctorul Adams vă concedia sau găsea un pretext pentru a vă obliga să părăsiți camera bolnavei?

Mrs. Stronah - Doctorul Adams ne spunea: „Mrs. Morrell vrea să rămână singură cu mine”.

Procurorul general - Credeți, Mrs. Stronah, că în timpul cât era singur cu Mrs. Morrell, doctorul Adams se ocupa de tratamentul bolnavei?

Mrs. Stronah - O! desigur... el prepara alte injecții.

Procurorul general - Ce fel de injecții?

Mrs. Stronah (care a meditat profund) - Nu știu...

Martora relatează, în continuare, că într-o perioadă în care doctorul Adams era plecat în vacanță, în Scoția, la pescuit de somon, doamna Morrell a chemat pe doctorul Har

9 Fragmentele sunt reproduse după F. Pottecher, *op. cit.* -, pp. 76 - 85.

156

râs, care i-ar fi spus apoi infirmierei că pacienta era intoxicată cu stupefiante.

Judecătorul Devlin intervine în interogatoriul martorei.

Judecătorul Devlin - Mrs. Stronah, vă rog să răspundeți la această întrebare: cine aducea la domiciliul doamnei Morrell medicamentele prescrise de doctorul Adams?

Mrs. Stronah - Șoferul sau un comisionar al farmaciei... iar câteodată, chiar doctorul Adams.

Rugată să aducă precizări în legătură cu ultima parte a afirmației sale, martora declară că doctorul Adams aducea uneori, în trusa sa, medicamentele pe care le administra pacientei.

Judecătorul cere martorei să indice unde erau păstrate medicamentele.

Mrs. Stronah - într-un sertar.

Judecătorul Devlin - într-un sertar încuiat?

Mrs. Stronah - Da... existau două chei.

Judecătorul Devlin - Două chei?

Mrs. Stronah - Da și broasca funcționa foarte bine.

Este rândul apărătorului acuzatului să pună întrebări martorei.

O va face cu o deosebită abilitate, pregătind cu grijă o lovitură de teatru, care va decide soarta procesului.

Maestrul Lawrence - La ce dată ați încetat să o îngrijiți pe doamna Morrell?

Mrs. Stronah - La 2 noiembrie 1950.

Maestrul Lawrence - Da... la 2 noiembrie. Cu alte cuvinte, cu 11 zile înaintea morții ei. *Mrs. Stronah*, n-ați declarat dv. că încă la această dată, *Mrs. Morrell* era extrem de slăbită?

Mrs. Stronah (care se gândește îndelung înaintea fiecărui răspuns) - Da, am declarat acest lucru.

Maestrul Lawrence - *Mrs. Stronah*, admit, într-adevăr, că anumite lucruri, petrecute atunci, le-ați putut uita până astăzi. Cu toate acestea, n-ați vrea să faceți un efort de memorie și să spuneți Curții ce ați făcut, în seara de 2 noiembrie 1950, în cadrul obligațiilor dv. de infirmieră a doamnei

Morrell?

Mrs. Stronah - Am făcut o injecție... dar o injecție cu un produs pe care doctorul Adams îl adusese în trusa lui.

157

El a încărcat seringă în timp ce mă aflam în camera alăturată, pentru a aduce un pahar cu apă.

Maestrul Lawrence - Continuați *Mrs. Stronah*. În ce stare era *Mrs. Morrell*?

Mrs. Stronah - Era complet abătută. O stare ca de comă... 1 cred.

Maestrul Lawrence - *Mrs. Stronah*, când ați fost interogată prima oară în această cauză? Puteți răspunde la această întrebare?

Mrs. Stronah - Da, în septembrie 1956! *Maestrul Lawrence* - După 6 ani! Oricine se poate înșela după 6 ani! Se pun martorilor întrebări cu privire la ceea ce s-a

întâmplat cu 6 ani în urmă! Este evident Mrs. Stronah că nu puteați prevedea ca, într-o zi, după mai bine de 6 ani, veți fi rugată să faceți – în fața Curții criminale Old-Bailey – o relatare amănunțita a faptelor petrecute într-o anumită zi. Nu este așa?

Mrs. Stronah – Oh! Desigur!

Maestrul Lawrence – Dacă ați fi prevăzut ceea ce se va întâmpla, ați fi fost mult mai atentă. Așa este? *Mrs. Stronah* – Oh! Da!

Maestrul Lawrence – Așadar, Mrs. Stronah, nu cunoașteți natura injecțiilor pe care doctorul Adamis le făcea doamnei Morrell.

Mrs. Stronah – Nu!

Maestrul Lawrence – Iertat Hmă, Mrs. Stronah, că revin asupra acestui subiect. Ce feil de injecții făceați dv?

Mrs. Stronah – Injecții obișnuite... morfină, de exemplu. *Maestrul Lawrence* – Bine, deci nu făceați alte injecții, în afară de acelea pe care le denumiți obișnuite. Martora își menține afirmația.

Rezultă că celelalte injecții, oare nu erau obișnuite, le făcea doctorul Adams!

Înțelegând importanța întrebării, judecătorul Devlin intervine:

— Mrs. Stronah, sunteți sigură că doctorul Adams făcea injecții pe care dv. nu le făceați? *Mrs. Stronah* – Cred că da.

Maestrul Lawrence – Existau deci injecții speciale? De morfină?

158

Mrs. Stronah – De morfină și alte substanțe.

Maestrul Lawrence – Mrs. Stronah, sunt dezolat că trebuie să insist și să vă pun întrebări atât de simple, nedemne de infirmiera devotată și conștiincioasă care sunteți (tonul avocatului anunța primejdia, dar martora n-o bănuia). Presupun că notați în fiecare zi, în caietul dv., îngrijirile pe care i le clădeați doamnei Morrell?

Mrs. Stronah (care n-a înțeles încă ce va urma) – Da.

Maestrul Lawrence – Notați în caiet și reacțiile

bolnavei?

Mrs. Stronah - Da. Totdeauna.

Maestrul Lawrence - După fiecare injecție?

Mrs. Stronah - Da, ori de câte ori facem o injecție, trebuie să o notăm în caiet, indicând ora și natura produsului...

Maestrul Lawrence - Și natura produsului?

Mrs. Stronah - Da.

Maestrul Lawrence (adoptând o atitudine de calm nefiresc, care anunța că se apropie momentul hotărâtor) - Așa-datri, se poate afirma, Mrs. Stronah, că indicațiile - înscrise de dv. și colegele dv. în aceste caiete - sunt exacte?

Mrs. Stronah (imprudentă, fără să-și dea seama) - Desigur! Ceea ce este scris în caiete constituie adevărul!

Maestrul Lawrence - Așadar, aceste caiete, în care infirmierele notează ceas cu ceas observațiile lor, sunt o înregistrare a adevărului. Ele constituie un tablou veridic al evoluției bolii și al medicației prescrise de doctorul Adams.

După aceste cuvinte, Geoffrey Lawrence lasă să se scurgă câteva clipe de tăcere și „puternic ca o loTOMotivă, suav ca un copil nevinovat, precis ca un calculator electronic” *, flutură în aer un caiet cu scoarțe roșii, pe care nimeni nu l-a văzut ajungând în mâinile lui.

După ce lasă să se scurgă câteva clipe - care să permită celor de față să-și revină din uimire - avocatul apărării se adresează martorei, pe tonul cel mai curtenitor:

— Mrs. Stronah, vreți să aveți amabilitatea să vă aruncați privirea asupra acestui caiet?

Doctorul Adaimis în boxa sa tușește discret. Are aerul unui om încântat.

I

○ A se vedea F. Pottecher, *op. cit.*, p. 81.

159

+ - jL

Geoffrey Lawrence anunță că mai are încă șapte asemenea caiete, după ce martora recunoaște că ceea ce i

s-a prezentat este propriul ei caiet de infirmieră, în care a notat mersul bolii doamnei Morrell.

În acest moment al procesului, proverbialul calm englez își găsește o dezmințire.

Într-adevăr, praaauroriul generali nu-și poate ascunde nemulțumirea și intervine imediat, pentru a reproșa apărării că folosește acte despre oare acuzarea n-a avut cunoștință...

Avocatul apărării ascultă calm și politicoș și așteaptă ca acuzarea să-și termine obiecția, pentru a comunica apoi juraților fotocopiile faimoaselor caiete.

Interogatoriul martorei este reluat.

— Well, spune maestrul Lawrence, în acest caiet, Mrs. Stronah, ați notat că ultima zi petrecută la căpătâiul bolnavei Edith Morrell a fost mai bună.

În fața gestului martorei, care ridică din umeri, avocatul continuă:

— Înțeleg foarte bine sentimentele dv., Mrs. Stronah. (Și, după o pauză.) Așadar, citesc că ultima zi a fost mai bună: „Bolnava este calmă. Ea se interesează de o serie de lucruri...”

Mrs. Stronah, continuă să tacă. Atunci avocatul o întreabă:

— Experimentată și conștiincioasă cum sâoteți, nu mi se pare ou puțință să vă fi închipuit ca bolnava se afla în comă» atunci când scriați că se interesează de o serie de lucruri și că „ziua a fost mai bună”.

Mrs. Stronah - Evident.

Maestrul Lawrence - Trebuie să conchid că la Eastbourne, ca și aici, în depozițiile dv. memoria v-a trădat.

Mrs. Stronah (din ce în ce mai pierdută) - Nu știu...

Maestrul Lawrence (necruțător) - Nu știți! Dar știm noi, grație caietelor dv! Iată, Mrs. Stronah, aici găsesc notat că într-o zi ați făcut o injecție... o injecție de *omnophon...* da... *omnophon*. Și am impresia că ați declarat aici la Old-Bailey» ca și la Bastfaourne, că n-ați administrat bolnavei decât morfină.

Mrs. Stronah - într-adevăr. Am făcut o injecție de

omnopen... este exact... uitaisem!

— *Maestrul Lawrence* - Ah! Ați uitat! Se poate întâmpla oricui.

160

Și, cum martora părea că vrea să adauge ceva, avocatul o încurajează.

Mrs. Stronah - Aș vrea să revin asupra ultimei zile pe care am petrecut-o la căpătâiul doamnei Morrell. Mrs. Morrell avea o vârstă la care starea bolnavilor se schimbă dintr-o clipă în alta. Ceea ce am scris este, desigur, exact pentru momentul în care scriam. E foarte posibil ca, după câteva minute, această însemnare să nu mai fi fost exactă.

Maestrul Lawrence (primejdios de conciliant) - Este posibil, Mrs. Stronah, este posibil. Dar iertați-mă, vreau să trec la alt subiect. Guim se face, Mrs. Stronah, că - în caietul dv. - nu sunt menționate decât injecțiile despre care vorbeți, cele pe care le făceați singură, cele „obișnuite”, pe când... cele „speciale” - pe care le făcea doctorul Adams - nu sânt de loc? Nu găsesc niciun cuvânt, în aceste caiete, despre vizitele pe care doctorul Adams le-ar fi făcut seara, la ora 11, pacientei sale, după cum nu găsesc nicio mențiune privitoare la injecțiile pe care el le-ar fi administrat, în timp ce dv. erați de gardă... și despre care ne-ați vorbit acum câteva minute.

Martora, intimidată și încurcată de întrebările abile ale avocatului, pare să fi devenit incapafoiillă să mai articuleze vreun cuvânt. Avocatul, după ce așteaptă zadarnic un răspuns, reia atacul:

— Știu că nu asistați la aceste injecții, pentru că ne-ați spus că doctorul Adams cerea să rămână singur cu pacienta sa. Așa este? (Mrs. Stronah reușește să aplece capul în semn de încuviințare). Bine! Dar vedeți, Mrs. Stronah, este de mirare că o infirmieră - de calitate dv. - n-a avut nici măcar o singură dată grijă să noteze în caiet constatările pe care le-a făcut, cu privire la starea sănătății bolnavei, după vizitele doctorului Adams. Precizez, după vizitele doctorului Adams.

Nici de această dată martora nu este în stare să dea

vreun răspuns.

Geoffrey Lawrence, înainte de a continua, face o pauză știind că neputința martorei de a da un răspuns va pro

161

duce, în conștiința membrilor juriului, 10 efectul pe care-l urmărește.

Maestrul Lawrence - Sunt dezolat, Mrs. Stronah, că trebuie să insist. Cu atât mai mult, cu cât sunt convins că dacă ați fi observat vreo schimbare bruscă în starea doamnei Morrell, după aceste injecții, ați fi notat-o în caiet.

Mrs. Stronah (făcând un efort) Da... desigur!

Maestrul Lawrence - *Well I* De asemenea, curios este și faptul că nu menționați în însemnările dv. starea de coma a bolnavei, despre care ne-ați vorbit... Permiteți-mi, Mrs. Stronah, să vă pun o întrebare. Credeți că o bolnavă, pe jumătate inconștientă, ar fi putut absorbi, la 2 noiembrie 1950, ultima dv. zi de gardă, meniul menționat în acest caiet? Eitiți-ne vă rog ce a servit bolnavei, în această zi, la prânz, infirmiera Mason.

Mrs. Stronah (care citește) - Porridge 11, friptură de prepeliță, salată de țelină, pudding 12 și brandy.

Maestrul Lawrence - Ce credeți, Mrs. Stronah?

Mrs. Stronah - E greu să-mi amintesc după 6 ani. Toate acestea au fost, desigur, servite bolnavei în cantități foarte mici.

Maestrul Lawrence - Vreți să spuneți, Mrs. Stronah, că acestei femei bătrâne, aflate aproape în comă, i s-a servit în acea zi o mică cantitate de porridge, o mică cantitate de țelină, o mică cantitate de friptură de prepeliță și o mică cantitate de pudding?

Mrs. Stronah (reușind cu greu să articuleze cuvântul) - Da!

Maestrul Lawrence (al cărui ton, până atunci primejdios de blând, devine brusc tăios) - Da? Atunci este rândul meu, Mrs. Stronah, să vă declar că n-aveți decât „o mică cantitate de memorie”. Altfel n-ați îndrăznit să afirmați, în fața juriului, că doamna Morrell nu mai știa ce

face, că era aproape în comă, în ziua în care infirmiera Mason Ellis i-a servit un asemenea meniu! Ați spus ceva?

Sărmana Mrs. Stronah¹ nu mai era în stare să spună nimic.

¹⁰ *Ibidern*, p. 84.

¹¹ Făină de ovăz fiartă în apă sau lapte.

¹² Prăjitură.

162

Avocatul continuă, implacabil:

— Nu aveți nimic de spus? Bine, atunci să întoarcem pagina la ziua precedentă, 1 noiembrie. Este vorba de micul de-jiuti servit bolnavei de Mrs. Ramdall. Vă rog să citiți.

Mrs. Stronah - Un ou fiert, pâine prăjită, unt, marmeladă, porridge, 2 cești de ceai.

Maestrul Lawrence - Vă rog să citiți și observația precedentă: „Mrs. Morrell a dormit de la 11, 20 seara la 6, 45 dimineața”.

În fine, maeistrul Lawrence nu mai are de pus martorei nicio întrebare.

Procesul continuă cu audierea altor irafirmiere.

Cea dintâi este Mrs. RanidaM, care a îngrijit pe doamna Morrell în noaptea de 12 spre 13 noiembrie 1950.

În caietul său figurează: „ora 10, 30 seara, injecție cu paraldehidă 500”.

Procurorul general cere o serie de lămuriri în legătură cu această injecție.

Martora declară că doctorul Adams a umplut seringă, iar ea a administrat injecția, dar că nu a putut avea nicio îndoială asupra medicamentului injectat, deoarece produsul, un hipnotic puternic, are un miros caracteristic, ușor de recunoscut.

Mrs. Randalil are o tresărire în momentul în care caiacul roșu trece în mâinile avocatului apărării care, recitind însemnările din noaptea de 12 - 13 noiembrie și părăsind tehnica folosită la interogarea martorei precedente, trece direct la atac. Iată dialogul ce se desfășoară¹⁵:

— Așadar, potrivit caietului dv., la ora O, 30 muribunda era calmă.

— Da, un somn coimatos.

— Bine! Dar la ora 1 dimineața ați hotărât să-i faceți o injecție!

— ...Da!

— Injecția este însă un act medical! Și dacă am înțeles eu bine, ați hotărât singură să o faceți?

— Oarecum.

— Oarecum?... A da! aveți dreptate! Ați spus, mi se pare, că ați telefonat doctorului Adams?... Ku este așa?

A se vedea F. Pottecher, *op. cit.*, pp. 88 - 94.

163

— Da... Am spus în fața juriului din Eastbourne.

— Bine! Dar în caietul drv. niați notat această noua injecție... De ce ați telefonat doctorului Adams?

— Pentru că eraim neliniștită. Mi-era - teama...

— Vă cred... și n-ați spus judecătorilor din Eastbourne că, la telefon, doctorul Adams v-a dat dispoziție să faceți această injecție?

— Nu-uni amintesc prea bine...

— Mrts. Randall, încercați vă rog să vă amintiți.

Și cum martora întârzia să răspundă, avocatul o ajută.

— Nu credeți că - în aicea noapte - ați uitat să consultați pe doctorul Adams, înainte de a face injecția?

Infirmiera își reamintește brusc.

— Am chemat pe doctor la telefon... dar n-a răspuns... trebuia să acționez repede... doamna Morrell era agitată, avea convulsii groaznice, horcăia... iar doctorul nu răspundea la telefon... n-aș vrea să retrăiesc acele momente.

— Vă înțeleg foarte bine, Mrs. Randall. Dar, în caiet, n-ați menționat nimic. Cu tot regretul, trebuie să constat că - în două rânduri - nu v-ați făcut datoria! n-ați consultat pe doctorul Adams înainte de a face injecția și... n-ați consemnat în caiet intervenția dv.

Dar Geofifrey Lawrence n-a epuizat încă loviturile.

El schimbă brusc obiectul întrebărilor adresate martorei.

În urma lor, martora este silită să recunoască că figura în testamentul doamnei Morrell cu un legat de 300 lire sterline!

În momentul în care avocatul îi atrage atenția, că între declarațiile ei la Eaisubotirne - în care afirma că în noaptea de 12 la 13 noiembrie doamna Morrell se afla într-o stare comatoasă - și cele scrise în caiet - în care consemnează că bolnava este calmă, că are o respirație normală și că este lucidă - există o vădită contradicție, martora nu găsește decât acest răspuns:

— Doamna Morrall era cufundată într-un somn comatos... cu intervale de luciditate.

Ca și cum aștepta de mult acest răspuns, avocatul apărării o interpelează pe martoră, pe un ton devenit, de astă dată, foarte solemn:

— Mus. Randall, fiți atentă! Ne vorbiți tot mai mult de momentele de luciditate ale doamnei Morrell și tot mai

164

puțin de starea ei comatoasă. Ați hotărât singură, la ora 1 noaptea, să-i faceți o injecție și bolnava moare o oră mai târziu. Iar acest act medical nu l-ați notat în carnetul dv., ca de altfel nici starea comatoasă! Toate acestea simit foarte grave! M-rs. Randall, înțelegeți importanța cuvintelor dv.? Vă dați seama că, în acas-l moment, depuneți mărturie în procesul doctorului Adams, acuzat de asasinat? Și... iarăși o lovitură de teatru!

Fără a da răgaz martorei admonestată să-și revină, maestrul Lawrence o întreabă:

— Mrs. Randall, de ce ieri, în compartimentul trenului Eastbourne-Londra, unde vă aflați împreună cu Mrs. Stronah și Mrs. Maiso-n-Elliis, i-ați spus acesteia din urmă: „să nu spui asta, pentru că mi-ai cauza neplăceri”?

Un detectiv urmărise pe martoră în tren și înregistrase discuția.

Martora își pierde capul. Nu-și mai poate aminti nimic! Nu știe despre ce era vorba în acea discuție. Nu-și

poate amintii dacă a rostit cuvintele ce i se atribuie, nu mai știe nimic!

Apoi, la insistența avocatului, pare să-și amintească că era vorba de cheia sertarului ou medicamente.

În cursul interogatoriului se lămurește însă că sertarul nu avea nicio cheie.

Din nou, Mrs. Randall nu-și mai poate aminti nimic. Întrebările ce se abat asupra ei vădesc preocuparea avocatului de a încurca martora și de a o determina, încet, încet, să facă declarații favorabile apărării.

Avocatul - Nu credeți, Mrs. RandaM, că este posibil să fi spus doamnei Mason Ellis, în legătură cu cheile, cuvintele: „să nu vorbești despre asta, pentru că mi-ai cauza neplăceri”?

Mrs. Randall - Nu-mi amintesc în amănunt convorbirea noastră. Dar sunt sigură că n-am pronunțat fraza consemnată de detectiv. De ce aș fi pronunțat-o? Nu văd de ce. *Avocatul* - Deci, după dv., Mrs. RandaM, această frază - presupunând că ați spus-o doamnei Maison Ellis - nu avea nicio însemnătate... Nu este așa? *Mrs. Randall* - Niciuna.

165

Avocatul - Dacă nu are nicio însemnătate, ați putut foarte bine uita că ați pronunțat-o... dar poate că totuși ați pronunțat-o...

Mrs. Randall - Nu-mi pot aimfeni dacă am pronunțat-o sau nu...

Avocatul - Trebuie să conchidem, dacă n-ați pronunțat-o, că Mrs. Mason Ellis s-a înșelat!... și că, în mod greșit, v-a atribuit aceste cuvinte.

Mrs. Randall - Nu știu...

Avocatul (după o scurtă pauză, care a făcut pe Mrs. RandaM să creadă, fără temei, că, cel puțin asupra acestei probleme, nu va mai fi interogată) - Mrs. Randalll, îmi pun abtrebarea și îmi îngădui să v-o adresez și dv. de ce colega dv. ar fi inventat că i-ați spus aceste cuvinte, care vă puteau «atrage neplăceri”?

Mrs. Randall - Nu știu... nu cred că Mus. Mason

Ellis; a inventat aceste lucruri.

Avocatul - Mrs. Randall, vă rog să mă priviți! Sunteți oare sinceră?

Martora are acest răspuns stângaci:

— Da, în măsura în care pot!

Avocatul o va mai interoga apoi cu privire la niște pastile, descoperite pe masa de lângă patul doamnei Morrell, după moartea acesteia. Din nou infirmiera nu poate da nicio explicație. Nu știe despre ce fel de pastile era vorba, deși ele erau la îndemâna bolnavei pe care o îngrijea!

Spre surprinderea tuturor, G. Lawâenoe revine la problema injectiei pe care, în noaptea morții doamnei Morrell, infirmiera a hotărât singură să o facă. Toate ezitățile martorei sunt subliniate aproape cu cruzime.

Avocatul îi întinde din nou caietul rașu și o întreabă ce înseamnă, pe pagina din acea zi, cuvântul „plus” scris de mina martorei, după cuvintele „injectie subcutanată de morfină”.

Dar martora nu mai știe nimic. Toți ochii sunt ațintiți asupra ei.

Avocatul apărării mai are un atu în jocul său.

El deschide caietul infirmierei la paginile în care aceasta a notat prescripțiile doctorului Harris, chemat în lipsa doctorului Adams.

166

Avocatul - Din ceea ce ați notat, rezultă că doctorul Harris, departe de a micșora dozele de morfină și heroină prescrise de doctorul Adams, le-a mărit.

Mrs. Randall - Da.

Avocatul - Desigur, pentru că bolnava era foarte agitată. Văd aici: heroină, paraldehydă...

Mrs. Randall - Este adevărat.

Avocatul - Este adevărat!... la Eastboiurne ați declarat exact contrariul!

Și, maestrul Lawrence termină, tot atât de brusc cum a început:

— Vă mulțumesc, Mrs. Randall!

Interogatoriul celei de a treia infirmiere, Mrs. Doreen Hughes, se desfășoară caikin, banal, fără elemente senzaționale. Ea afirma însă ou tărie că n-a văzut-o niciodată pe doamna Morrell în starea comatoasă despre care au vorbit celelalte infirmiere.

Între timp s-au scurs cinci zile de dezbateri, iar acuzatul este mai optimist decât la început; a aflat că o nouă lege a limitat cazurile de aplicare a pedepsei cu moartea la asasinarea unor persoane din familia regală și a unor polițiști. Doctorul Adams nu mai risca, așadar, în niciun caz, spânzurătoarea.

Pe de altă parte, întorsătura neașteptată luată de proces, cu prilejul audierii celor trei infirmiere, îl determină pe judecătorul Devlin să-i întrebe pe procurorul general dacă își mai menține acuzarea, în forma inițială?

Răspunsul procurorului general este afirmativ, dar neconvingător.

În ziua de 25 martie 1957 sunt audiați notarul și șoferul doamnei Morrell, precum și detectivii care au condus ancheta împotriva doctorului Adams: Mr. Pugh și Mr. Hannam.

Notarul relatează că doctorul Adams i-a cerut să pregătească un codicil la testamentul doamnei Morrell, prin care aceasta îi lăsa, cu titlu de legat, automobilul și o casetă cu argintărie. Notarului i s-a părut curios acest demers, ou atât mai mult cu cât un asemenea codicil nu putea fi valabil decât lu' consimțământul fiului doamnei Morrell. A comunicat doctorului Adams părerea sa, dar acesta a continuat să insiste, spunând că, în cazul în care fiul doamnei Morrell se va opune, va fi foarte simplu să se distrugă codicilul.

167

Declarațiile detectivilor urmăresc să sublinieze faptul că, atât în discuțiile pe care le-a purtat cu al, cât și cu prilejul percheziției ce i s-a făcut la domiciliu, doctorul Adams s-a comportat ca un vinovat. Nu s-a apărut împotriva acuzațiilor ce i se aduceau și nici nu a protestat cu indignare, așa cum trebuia să facă orice nevinovat!

Dar Geoffrey Lawrence nu este un adversar comod. Inspectorul Hannam, ca și sergentul Hewitt, o vor constata imediat.

Hannam este silit să recunoască că s-a amestecat într-o anchetă fără autorizație și că a intervenit la o percheziție care era exclusiv de competența organelor locale.

Avocatul apărării nu ezită să califice acest fapt, drept a>buz de putere. În mai multe rânduri, în cursul contrainte-rogatoriului acestui martor, el va pune în lumină lipsa de temeinicie a unor afirmații. Ca o urmare, în momentul în care sergentul Hewitt își va citi raportul asupra percheziției efectuate la doctorul Adams, al va fi silit să mărturispre stupoarea întregii săli – că ceea ce citea seasca nu era un raport redactat de el, ci de inspectorul Hannam.

Mrs. Randall, care și-a amintit că, după moartea doamnei Morrell i-a telefonat doctorului Adams pentru a-i comunica atât moartea, cât și faptul că – în timpul, nopții – a făcut bolnavei o injecție din proprie inițiativă, revine pentru câteva clipe pe banca martorilor.

Un martor important îi ia apoi locul. Este doctorul Hârris. Acesta recunoaște că în timpul lipsei doctorului Adams, precum și cu trei luni înainte de moartea doamnei Morrell, consultat de aceasta, i-a prescris doze mărite de heroină și monfină. Întrebat de ce a făcut-o, doctorul Harxis răspunde 3 „Pentru că starea doamnei Morrell se agravase”.

Aczurarea este silită să accepte loviturile care se succed din ce în ce mai rapid.

După ce stabilește că starea bolnavei impunea tratamentul prescris de doctorul Adams, Geofifrey Lawrence precizează, printr-o nouă t întrebare, că tratamentul doctorului Harris a constatat în recomandarea continuării celor prescrise anterior de doctorul Adantrs.

Câteva întrebări ale judecătorului stabilesc că acest din urmă tratament a părut doctorului Harrils rațional, deoarece altfel nu ar fi recomandat continuarea lui.

Balanța înclină însă din nou, foarte ușor, în favoarea acuzării, în momentul în care se constată că - în faimoasele caiete roșii ale infirmierelor - nu exista nicio mențiune privitoare la vizitele și tratamentul doctorului Harris.

După audierea doctorului Harris, desfășurarea procesului cunoaște din nou un moment dramatic.

Este introdus doctorul Douthwaite, glorie medicală a An-guei, propus ca expert de acuzare.

Procurorul general îl informează asupra bolii care o lovise pe doamna Morrell în 1948 - un atac cerebro-vascular - și îl întreabă dacă tratamentul cu morfină și heroină, administrat de doctorul Adams, era sau nu justificat.

Martorul declară, fără ezitare, că acest tratament era o eroare! Morfina și heroina care se administrau doamnei Morrell, în loc să o calmeze, îi provocau o stare de iritabilitate. Dr. Douthwaite este de părere că trebuia să i se administreze - numai din când în când - un calmant ușor. Dozele de morfină ce i-au fost injectate erau de natură să provoace o intoxicație caracteristică, iar paraldehida putea cauza moartea unei asemenea bolnave.

Ultimul răspuns al martorului face sala să se cutremure. Întrebat ce crede despre dozele de stupefiante administrate doamnei Morrell în ultimele cinci zile de viață, martorul răspunde: „cantitățile enorme de morfină și heroină, ce i s-au injectat, mă obligă să conchid că a existat intenția de a i se provoca moartea!” 14

Procurorul general și-a terminat întrebările. O luptă mult mai periculoasă va începe. Geofrey Lawrence trece la atac. O nouă lovitură de teatru. Curtea află, din copiile registrului spitalului Neston Cottage, din comitatul Gheshire, că doamna Morrell, la vârsta de 79 de ani, înainte de a deveni pacienta doctorului Adams, a fost tratată în acest spital, în care fusese transportată în ultima unui atac. Primele injecții cu morfină i s-au administrat în acest spital, iar doctorul Adamis nu a făcut decât să continue tratamentul început acolo și pe care nu l-ar fi

putut întrerupe, fără a primejdui viața bolnavei.

Avocatul apărării se întoarce acum spre martor¹⁵:

¹⁴ *Ibidem*, p. 1, 14.

¹⁵ Dialogul este redat după F. Port echer, *op. cit.*, pp. 117 - 121.

169

aK

— Doctor Dou-thwaite, veți da Curții criminale cel mai grav aviz, pe care un medic poate fi chemat să-l dea. Aș vrea să vă întreb dacă sunteți conștient de această gravitate?

— Desigur!

— Dr. Douthwaite, credeți că, într-un caz ca acel al doamnei Morrell, medicul curant este acela care poate judeca cel mai bine situația, sub toate aspectele ei?

— Bineînțeles!

Avocatul apărării citește acum însemnările din registrele spitalului, în care se consemnase tratamentul aplicat doamnei Morrell. Timp de o săptămână, i se făcuse în fiecare noapte o injecție de morfină, pentru că bolnava avea dureri insuportabile. Cei doi medici, sub a căror îngrijire fusese în spital, exprimaseră părerea că pacienta nu va supraviețui mai mult de un an.

Avocatul se adresează din nou martorului:

— Față de starea în care se afla bolnava, credeți că medicii din spital au avut dreptate să o trateze, așa cum au făcut-o, cu morfină?

Dr. Douthwaite, încercând să evite... inevitabilul: - Într-o oarecare măsură... dar voi adăuga că, în acest caz, medicii spitalului nu erau ținuti să se preocupe de consecințele eventuale pe care morfina le putea antrena.

— Gbservând expresia care se întipărise pe fața judecătorului Devlin, martorul și-a dat seama prea târziu că fusese nefericit inspirat, pronunțând aceste cuvinte.

Într-adevăr, judecătorul Devlin intervine în interogatoriul martorului:

— Dr. Douthwaite, admiteți că un medic poate fi în dezacord cu dv. asupra alegerii unui tratament?

— Desigur.

— Dr. Douthwaite, moartea doamnei Morrell putea fi oare provocată de un prost tratament, de ignoranța sau de incompetența medicului?

— Desigur, acest lucru este posibil! Judecătorul replică cu severitate:

A — Dv. însă n-ați vorbit decât despre o intenție criminală. Sunt dator să vă spun, dr. Douthwaite, că trebuia să declarați Curții: „Moartea doamnei Morrell a putut fi cauzată atât de incompetența sau eroarea medicului, cât și de intern

170

ți-a sa criminală”. Și ca să fiți perfect cinstit, di Douthwaite, trebuia să adăugați: „Nu sunt eu cel ce trebuie să judec”.

După acest episod, balanța justiției s-a înclinat puternic în favoarea acuzatului.

Audierea doctorului Ashby, expert toxicolog, propus de acuzare, se desfășoară calm. Martonull este prudent. Exemplul predecesorului său i-a inspirat această comportare. El se mărginește să declare că doamna Morrell a putut muri asasinată, dar că moartea sa se putea datora și unor cauze naturale.

În ședința din 3 aprilie 1957, Geoffrey Lawrence ia din nou cuvântul, urmărind (prin cele declarate) să dea o ultimă lovitură de teatru!

Demons trând că, din audierea mărtoriilor citați de acuzare în fața Curții, nu s-a putut stabili că doctonuil Adams *ar fi* avut intenția de a asasina pe doamna Morrdil, avocatul apărării conchide:

„Așadar, nu s-a făcut dovada crimei. Drept urmare, nici eu nu am de făcut nicio contradovadă. Vă rog să nu mai audiați martorii apărării, să repuneți în libertate pe doctorul Adams și să puneți capăt procesului *1 „10*”.

Judecătorul Devlin consideră însă indicat ca juriul să asculte și depozițiile martorilor apărării, spre a decide în deplină cunoștință de cauză.

Primul care apare în boxa martorilor este un renumit

toxicolog, dr. Harman.

Acesta afirmă că însemnările infirmierei din ziua de 13 noiembrie, printre care: „respirația 50”, nu lasă să se întrevadă fenomenele de asfixie pe care le produce morfina absorbită în cantități. masive.

De altfel, martorul (care este socotit drept cel mai bun specialist în morfinologie din Aniglia) demonstrează că doze de 10 ori superioare acelor administrate doamnei Morrell n-au provocat, în alte cazuri, niciun fel de tulburări.

O depozitie prețioasă în favoarea acuzatului se adaugă celor precedente. Este aceea a doamnei Vickary, infirmieră, șefă la spitalul Neston Cottage, unde fusese internată doamna Morrell.

16 *Ibidem*, p. 126.

171

Apărarea renunță la audierea celorlalți martori și Geoffrey Lawrence își începe pledoaria, insistând asupra lipsei de probe în sprijinul acuzării 17.

„Vi s-a demonstrat oare – întreabă el, adresându-i-se juriului – vinovăția lui Aidaims, «dincolo de orice îndoială rațională»? Iată ce trebuie să știți și numai dv., membri ai Suriului, o puteți ști. Dacă nu aveți nicio îndoială asupra vinovăției lui Adams, atunci datoria dv. este să-l condamnați, în schimb dacă aveți numai prezumția de vinovăție, dacă aveți îndoielii, aveți obligația să-l achitați”.

Pledoaria continuă astfel:

„Membri ai juriului, cine oare dintre dv. ar putea spune exact, în cele mai mici amănunte, ce s-a petrecut într-o anumită zi, la o anumită oră, cu 6 anii în urmă? Am văzut polițiști care, pentru a relata evenimente petrecute cu mai puțin de un an înainte, au făcut mereu apelul la carnetul pe care îl aveau în mână. Și încă nu erau prea siguri de cele ce afirmau! Cât despre infirmiere, ele au uitat ou totul ceea ce scriseseră în caietele lor. Trebuie oare să le reproșăm acest lucru?. Desigur că nu. Este vorba de oameni cinstiți, care nu-și puteau imagina că, după 6 ani, li se va cere să facă declarații în fața unei curți

criimrinale, cu privire la faptele și gesturile pe care le-au săvârșit în calitate de colaboratoare ale unui medic, acuzat astăzi de asasinat”.

După ce reamintește de tratamentul aplicat doamnei Mor-rell la spitalul din Cheshire, avocatul analizează declarațiile experților.

„Am ascultat niște toxicologi eminenți. Ce au spus ei? N-au fost de acord cu tratamentul prescris de Adauns. Era dreptul lor și este vorba de medici iluștri... dar există și medici mai puțin buni, cine se îndoiește de acest lucru? Nimeni! Și toți, cei mai buni și cei mai puțin buni, fac ceea ce cred ei că este mai bine. Vi se poate cere oare dv., care nu sunteți medici, să vă declarați partizanii unui anumit tratament, împotriva altuia? N-ar fi național și nu vi se cere acest lucru. Vi se pune o singură întrebare: este Adams, da sau nu, un medic criminal?

17 *Ibidem*, pp. 130 - 133.

172

Această biată femeie, care mergea pe 83 de ani, nu trebuia să mioară! Trebuia împiedicată să doarmă, trebuia constrânsă la cele mai crude și inutile suferințe, pentru a i se prelungi cu orice preț viața cu o zi, ou o oră, cu o clipă... Mă întreb cine poate hotărî, dacă un medic trebuie sau nu trebuie să facă ceva într-o anumită împrejurare... Mă întreb, de asemenea, cum poate cineva reuși să detecteze, în ordonanțele redactate de Adams, intenția sa, oribila sa intenție de crimă. Căci se susține că această intenție a existat. Că ea poate fi citită în dozele de morfină prescrise... Or, eu susțin că morfina era indicată pentru alinarea durerilor. Se discută» spre a se stabili dacă o anumită cantitate de morfină sau din alte produse alină suferințele și dacă, începând cu o anumită altă cantitate, omoară! Dar acest punct n-a fost lămurit. Care este doza de morfină necesară pentru alinarea durerilor și când devine această doză un instrument criminal? S-a încercat zadarnic să se stabilească acest lucru! Și de aceea vă întreb: Adams, cum poate ști el, un neînsemnat medic curant, atunci când nimeni printre cei mai de seamă

savanți nu știu nimic?

Și mobilul crimei, Ladies and Gentlemen, îl cunoașteți, nu este așa? Un vechi Rolls Royce - model 1937 - și o casetă cu argintărie, în valoare de 275 de lire. Iată, așadar, un om care, în fiecare ai, venind la căpătâiul bolnavei sale, încearcă să-i scurteze diabolic viața, pentru un vechi Rolls-Royce și o casetă de argintărie de 275 de lire. Oh! Știu, este un mobil excelent! Și au fost cazuri în care un om a fost omork pentru a i se fura un penny 18! În cazul de față însă lucrurile stau altfel și dr. Adams nu avea nimic de câșt & gât din moartea clientei sale... Amintiți-vă de declarația notarului... Nu Adams este acela care a vrut să acapareze ca o caracatiță bunurile doamnei Morrall. Dimpotrivă, fiul ei a hotărât să respecte un testament anulat și neînlocuit! Aceasta schimbă totul, nu este așa? Să presupunem totuși că acuzatul ar fi fost interesat ca pacienta sa să moară. Credeți că un asemenea om, de o viclenie criminală, n-ar fi așteptat câteva zile un sfârșit fatal, pe care îl știa foarte apropiat?... Importanța extremă a verdictului

18 A douăsprezecea parte dintr-un shilling.

173

ce veți pronunța nu poate scăpa atenției dv... Aveți datoria de a vă aminti încă o dată că nu s-a adus nicio probă a crimei, nicio dovadă a unei erori medicale. Nu aveți niciun motiv pentru a conchide că, sub paravanul unei erori, acuzatul a săvârșit o crimă. Mai aste oare necesar să vă amintesc că experții au admis că moartea doamnei Morre îl putea fi naturală? Sunt absolut sigur că nu veți vrea să declarați un om vinovat pentru o crimă care n-a avut loc”.

Întrucât acuzatul s-a declarat nevinovat, ultimul cuivânt este dat acuzării, conform procedurii engleze:

„Nici eu nici dv. nu dorim să condamnăm un nevinovat, a spus procurorul general, dar, dacă se vorbește de probe, este rândul meu să pun unele întrebări. Nu avem dovezi că bătrâna doamnă Morrell suferea, așa cum ni s-a spus. Era oare necesar ca, ținând seama de starea

sănătății e, i, să i se administreze aceste barbiturice și stupefiante atât de primejdioase? N-avem nicio dovadă că acest tratament era necesar"! 1»

Dar procurorul general știa că acuzarea este aceea care trebuie; să facă dovada vinovăției și această introducere era, desigur, menită să-i îngăduie doar intrarea în materie.

Oprindu-se la caietele infirmierelor, probă atât de abil exploatată de apărare, procurorul general continuă:

„Infirmierele nu făceau tot și Adams nu le spunea tot! El era adesea singur cu bolnava! Ce injecții îi făcea el atunci? Infirmierele nu îndrăzneau să-l întrebe, ceea ce era normal!... Vă amintiți, desigur, că adesea Adaimis aducea singur, în trusa sa, produse care nu sunt menționate pe niciuna dintre rețetele executate de farmaciști. În seara morții doamnei Morreil el a făcut o injecție cu paraldehydă. De unde provenea această paraldehydă? Vă rog să reflectați la toate acestea”.

Rechizitoriul se încheie ou cuvintele:

„Susțin că asasinatul a fost dovedit dincolo de orice îndoială rațională. Cer juriului să fie conștient că un unic verdict poate pune capăt acestui proces, un verdict de sancționare a crimei” 20.

19 A se vedea F. P o 11 e e h e r, op. cit., p. 134.20
Ibidem, pp. 134 - 135.

174

Rechizitoriul final a fost susținut în ziua de 8 aprilie 1957, dimineața.

În după amiaza aceleiași zile, judecătorul Devimânfățișează juriului un rezumat al dezbaterilor. Deși se străduiește să creeze o aparență de obiectivitate, pentru toată lumea apare evident că judecătorul înclină în favoarea apărării, atunci când declară: „Aici, în acest pretoriu, cel puțin două infirmiere n-au. spus adevărul!” v

De altfel, orice dubiu cu privire la convingerea judecătorului Devlin dispare în momentul în care își încheie expunerea cu precizarea că era datoră acuzării să dovedească vinovăția și că, după părerea sa, „argumentele

apărării sunt mai puternice decât ale acuzării” 21.

Analizând contradicțiile dintre experți, *Lord Justice* dezvăluie limpede părerea sa:

„Dacă dr. Harman nu este de acord cu dr. Douthwaite, atunci este admisibil ca și dr. Adamis să nu fie de acord cu dr. Douthwaite!” 22

În ziua de 9 aprilie 1957, la ora 11, 45, cei doisprezece jurați își reiau locurile în sală.

La întrebarea grefierului, dacă juriul consideră pe John Bodkin Adams vinovat sau nevinovat, președintele juriului răspunde: „nevinovat”.

Adams este liber! Procurorul general dispune încetarea urmăririi și pentru presupusa asasinare a doamnei Gertrude Hullet.

Despre celelalte morți suspse în rândul pacienților doctorului Adams nu se va mai ocupa, nimeni. În schimb, anonimul medic va trezi interesul redacției unei reviste de mare circulație, care-i va publica memoriile, plătindu-i un onorariu, cu mult superior valorii legatelor lăsate de bătrânele doamne, despre care se spunea că ar fi fost asasinate. Nedumerirea, în această privință, nu s-a risipit până astăzi. Pe drept cuvânt, s-a putut spune că dr. Adams a avut o activitate medicală, care s-a dovedit ilustră înideosebi pe plan editorial.

21 *Ibidem*, pp. 136

22 *Ibidem*, p. 137.

— L37.

175

Procesul arhitectului Socolescu

La 24 septembrie 1903 are loc prima ședință a Curții cu jurați de pe lângă Tribunalul Ilfov, care avea să decidă dacă arhitectul I.N. Socolescu era sau nu vinovat de crima

1 Potrivit dispozițiilor codului de procedură penală din 1864 și ale legii de organizare judecătorească din 1909, curțile cu jurați reprezentau o jurisdicție nepermanentă, cu o competență generală în materie criminală care funcționa în districtul curților de apel, pe lângă fiecare tribunal, având ca circumscripție pe aceea a

tribunalului. Ele erau compuse din 3 membri, magistrați de profesie, președintele fiind un consilier de curte de apel, și 12 jurați. În cursul unui an aveau loc, în mod obișnuit, trei sesiuni ordinare ale curților cu jurați (la Tribunalul Ilfov, sesiunile ordinare erau în număr de cinci). Fiecare sesiune dura 10 zile și putea fi prelungită. Ori de câte ori era necesar, se puteau convoca sesiuni extraordinare. Aceste dispoziții au fost menținute în continuare prin legea de organizare judecătorească din 1924 și regulamentul de funcționare a curților cu jurați din 20 mai 1925. Potrivit acestui regulament, ministrul justiției putea decide permanentizarea unei curți cu jurați până la rezolvarea tuturor proceselor în curs sau a celor restante din anii trecuți. Acuzarea era susținută, în fața juraților, de către procurorul general al curții de apel, în circumscripția căruia funcționa curtea cu jurați. Legea stabilea condițiile cerute pentru a putea fi jurat, printre care figura și aceea de a avea un venit minim anual. La interval de 3 ani, în fiecare județ, se alcătuia o listă (denumită trienală), în care figurau toate persoanele ce îndeplineau condițiile cerute de lege pentru a fi jurat.

Pe lângă lista ordinară se alcătuia anual o listă suplimentară, cuprinzând numai persoanele care își aveau domiciliul în orașul în care se țineau sesiunile curții cu jurați.

Cu 15 zile înainte de deschiderea sesiunii, președintele tribunalului proceda la tragerea la sorți a 36 jurați, din lista trienală, și 4, din cea suplimentară. Această nouă listă se numea lista de sesiune.

Jurații, astfel desemnați, erau înștiințați cu 7 zile înainte de începerea sesiunii. Curtea cu jurați, judecând cu o componență de 12 jurați.

176

de incendiu², de care era acuzat, atât prin rechizitoriul definitiv al Parchetului Tribunalului Ilfov, semnat de C. Ha-mangiu (atunci prim procuror), cât și prin ordonanța definitivă din 19 iulie 1903 a Cabinetului III instrucție, confirmată de Camera de punere sub acuzare a

Curții de apel din București.

Acest proces - în care s-au încrucișat talentele unora dintre cei mai de seamă profesori de drept și avocați români de la începutul secolului nostru (Constantin Dissescu, Nicolae Basilescu, Constantin Arion, Take Ionescu, Alexandru Dju-vara și Nicolae Xenopol) - a însemnat unul dintre cele mai răsunătoare succese în cariera de avocat a lui Barbu Ștefănescu Delavrancea.

se proceda la o nouă tragere la sorti, în ședința de judecată a procesului (pentru fiecare proces în parte), dintre jurații prezenți ai sesiunii (numărul minim al celor prezenți trebuia să fie de 25). Procedura în fața curții cu ju] ați începea prin citirea deciziei (emisă de camera de punere sub acuzare) de trimitere în judecată și a actului de acuzare.

Să dădea apoi cuvântul ministerului public (procurorului), care expunea pe scurt acuzarea (un fel de rechizitoriu introductiv) și citea lista martorilor ce trebuiau audiați. Înainte de a se trece la ascultarea martorilor, se lua interogatorul acuzatului. Acuzatul, procurorul, partea civilă, asesorii (cei doi magistrați - care împreună cu președintele formau completul de judecători de carieră) și jurații puteau pune întrebări martorilor.

După audierea martorilor și după ce se dădea cuvântul părții civile, ministerul pubic își susținea rechizitoriul.

Ultimul cuvânt era al acuzatului și al apărătorului său.

Dacă, la întrebarea adresată de președinte, jurații declarau că sunt pe deplin luminați, președintele declara dezbaterile închise și făcea, pentru jurați, un scurt rezumat al cauzei, în cadrul căruia sublinia principalele probe (în favoarea sau împotriva acuzatului), reamintind Totodată funcțiile pe care jurații erau chemați să le îndeplinească. După deliberare, primul jurat citea întrebările supuse juriului și răspunsurile la ele.

Dacă verdictul îl declara pe acuzat neculpabil, președintele pronunța achitarea și ordona punerea în

libertate, judecând apoi, dacă era cazul, cererea de despăgubiri civile. Dacă verdictul declara pe acuzat culpabil, președintele dădea cuvântul ministerului public, părții civile și apoi apărătorului acuzatului, pentru a discuta calificarea faptului și aplicarea pedepsei. Jurații puteau da și un verdict prin care să declare pe acuzat culpabil, acordându-i în același timp circumstanțe atenuante. În urma unei serii de achitări, considerate de opinia publică drept scandaloase, și a criticii la care a fost supusă instituția în lucrările teoretice, curtea cu jurați a fost desființată în 1938.

2 Crimă pedepsită de art. 357 din codul penaj atunci în vigoare.

177

În sala plină de lume, la sfârșitul pledoariei, aplauzele și ovațiile au izbucnit cu același furtunos entuziasm cu care, în sălile de spectacol, sunt aplaudate piesele marelui dramaturg).

Dar procesul Socolescu**3** nu este interesant numai prin faptul că a prilejuit o magistrală pledoarie a lui Delavrancea. El este important pentru că dovedește, ca și alte procese pe care le vom semna**4**, că bara a fost o tribună de unde spiritele înaintate au denunțat și criticat cu curaj stările de lucruri, instituțiile retrograde și abuzurile autorităților din cadrul regimului burghezo-moșieresc.

Procesul arhitectului Socolescu a constituit - pentru unele dintre figurile reprezentative ale epocii - încă un prilej de a dezvălui practicile ilicite ale unor societăți de asigurare, care, spre a-și spori profiturile, nu pregetau uneori să recurgă și la acțiuni criminale. Printre acestea, amintim în primul rând „metoda” incendierii unor imobile asigurate, metodă ce prezenta pentru autorii acestor acte două avantaje: pe de o parte, urmele lăsate de făptuitori la locul incendiului erau de o asemenea natură, încât să ofere organelor de anchetă ipoteza incendierii imobilului de către proprietarul lui, caz în care, evident, societatea de asigurare nu mai putea fi obligată la plata de despăgubiri;

pe de altă parte, producerea unor incendii înspăimânta pe proprietarii de imobile, care, de teama lor, se asigurau în masă, sporind astfel veniturile societăților de asigurări.

Procesul arhitectului Socolescu a îngăduit, de asemenea, să se dezvăluie încălcarea flagrantă a legilor de către organele represive ale regimului burghezo-moșieresc, orientarea tendențioasă a unor cercetări sau mărginirea lor la aspecte superficiale, omițându-se în schimb aspecte esențiale pentru lămurirea cauzei.

În mai 1903, arhitectul Socolescu își însoțește soția bolnavă la Berlin, unde urma să fie supusă unui tratament medical. Înainte de a pleca în străinătate, istriânge covoarele precum și alte câteva obiecte în centrul camerelor, acoperă ferestrele cu pânză dublă, spre a împiedica pătrunderea luminii, într-un

3 Socolescu este unul dintre arhitecții care a clădit Casa de depuneri.

4 A se vedea *Procesul inginerului Cristescu și Procesul N. Petropol.*

178

cuvânt ia măsurile gospodărești obișnuite în cazul unei absențe mai îndelungate.

Reîntorcându-se în țară singur, arhitectul Socolescu rămâne în București numai scurt timp, plecând în după amiaza zilei de 14 iunie la Sinaia, unde urma să-și petreacă vacanța, înainte de a-și părăsi locuința și de a o încuia, arhitectul Socolescu își ia cu el mai multe obiecte de îmbrăcăminte, precum și un număr însemnat de acte personale, lăsând casa în paza unui om de serviciu, Zaharia Georgescu.

În chiar noaptea care a urmat plecării sale la Sinaia, doi trecători întârziați zăresc un fum gros ieșind pe hornul casei, sună la poartă, trezesc îngrijitorul și urcându-se împreună în pod, reușesc să stingă un puternic focar de incendiu.

Între timp, lumea care se adunase în stradă semnalează izbucnirea unor vâlvătai de flăcări la etaj. De această dată focul izbucnise în salon și, pentru a intra în

cameră, a fost necesar să se spargă ușa, care era încuiată. Până la sosirea pompierilor, focul izbucnește și sub scară. Incendiul este stins cu multă greutate, deoarece gurile de apă din curtea imobilului erau acoperite cu niște stive de lemne, astfel că >apa a trebuit să fie adusă de la distanță, cu ajutorul unor sacale.

S-au întreprins imediat cercetări, care au dus la descoperirea în imobil a numeroase focare, dispuse, în așa fel, încât focul să cuprindă mobila grămadită în apropierea lor și să se întindă cât mai repede. S-a ajuns la concluzia că focul a fost pregătit și pus, chiar de proprietarul imobilului, arhitectul Socolescu, concluzie care rezulta din procesul-verbal al parchetului, încheiat la 15 iunie, pe care-l reproducem parțial (fără a opera în text acele modificări de construcție a frazei sau de punctuație ce s-ar impune):

„De asemenea, acest aranjament complet, atât al mobilei cât și a focarelor, care cerea un timp îndelungat din partea incendiatorului, ne-a dat convingerea că faptul nu poate să fie opera unor persoane străine de casă și că numai acei care o locuiesc au putut face faptul, mai ales că toate ușile s-au găsit închise cu chei.

Am dirijat deci cercetările noastre în privința proprietarului casei și a servitorului său și cum printre cei de la fața locului am găsit și reprezentanți ai diferitelor societăți de asigurare, de la care am luat informații, că imobilul era asigurat pentru o sumă *de* 200.000 de lei, iar mobila din casă

179

pentru o altă sumă de 170.000 de lei, de la alte persoane luând informații că situația financiară a arhitectului Socolescu este foarte încurcată” 5.

Un important indiciu al vinovăției lui Socolescu a fost considerat faptul că, din străinătate, soția acestuia a scris unei prietene o scrisoare, în care - între altele - îi comunica că a visat că-i arde casa!

De asemenea, s-au reținut împotriva lui Socolescu: faptul că cele două guri de apă din curte erau acoperite,

faptul că ușile camerelor erau încuiate și că înaintea călătoriei cumpărase o mare cantitate de gaz și lumânări, precum și faptul că avusese grijă de a lua cu el în călătorie toate actele de valoare.

S-a mai adăugat și faptul că, puțin timp înainte incendiului, arhitectul Socolescu primise o scrisoare anonimă prin care fusese prevenit că agenții societății de asigurare plănuiau să provoace acest incendiu. Or, expertiza grafică, efectuată de prof. dr. Ștefan Minovici și prof. Nicolae Bran, a indicat că această scrisoare ar fi fost scrisă chiar de arhitectul Socolescu.

S-a scos în evidență și un conflict anterior, dintre arhitectul Socolescu și societatea de asigurare „Daicia Română”, izbucnit în legătură cu distrugerea prin incendiu (în împrejurări ciudate) a unui depozit de material lemnos din șoseaua Mihai Bravu, aparținând lui Socolescu și asigurat la această societate. Socolescu avusese și o polemică cu respectiva societate de asigurare, ale cărei practici le-a combătut în ziarul pe care chiar el l-a scos un scurt interval de timp și care era intitulat „Ancheta”.

Arhitectul Socolescu nu recunoaște că a săvârșit fapta de care este acuzat, iar apărarea (înainte de citirea actului de acuzare) cere să se facă o descindere la locul unde s-a produs incendiul.

Descinderea este admisă și curtea face, cu acest prilej, o serie de constatări importante.

Astfel, s-a constatat” că fumul de la focarul din pod nu putea fi văzut din stradă.

5 A se vedea *Biblioteca marilor procese*, nr. 4 - 5/1924, Editura „Curierul judiciar”, București, pp. 130 - 131.

180

Lângă unul dintre focare s-au găsit două chibrituri rotunde, pe când chibriturile din biroul lui Socolescu erau pătrate.

S-a constatat că lemnele așezate în curte, peste gurile de apă, nu puteau fi așezate în altă parte, din lipsă de spațiu; de asemenea, s-a observat că sertarul biroului -

unde se aflau diferitele chei din casă - era deschis și că în curte se mai aflau încă două guri de apă care funcționau.

În sfârșit, cele două bidoane cu gaz cumpărate de curând de Socolescu au fost găsite pline pe trei sferturi.

Cu prilejul interogatoriului, Socolescu s-a plâns de felul în care a fost condusă instrucția. El a arătat că judecătorul de instrucție a refuzat să facă constatările și verificările pe care i le ceruse, că i s-au pus în sarcină fapte inexacte și, îndeosebi, pretinse datorii bănești care n-au putut fi dovedite, că nu s-a ținut seama de faptul că în trei sferturi de oră cât a stat acasă (în ziua plecării la Sinaia) era materialmente imposibil unui om să pregătească incendiul așa cum a fost pregătit, că nu s-a inventariat casa de bani în care rămăseseră acte, bijuterii și obiecte de valoare, pe care nu le luase la Sinaia (această inventariere n-ar mai fi permis instrucției să tragă concluzia pe care a tras-o, din faptul că Socolescu a luat cu el la Sinaia unele acte personale) și, în sfârșit, că i s-a aplicat un tratament inadmisibil, din chiar momentul arestării sale.

În cursul audierii martorilor, apărarea a folosit toate prilejurile pentru a pune în evidență lacunele instrucției, subliniind și faptul că majoritatea martorilor au fost puși să semneze declarațiile consemnate de judecătorul de instrucție, fără să li se dea posibilitatea ca, în prealabil, să le citească. S-a insistat și asupra faptului că nu s-au întreprins niciun fel de cercetări în vederea identificării celor două persoane care au semnalat incendiul și care l-au însoțit în pod pe Zaharia Georgescu, îngrijitorul casei, pentru a stinge primul focar.

Unul dintre martorii audiați a declarat că, în afacerea incendiului de la depozitul de cherestea din șoseaua Mihai Bravu, un inspector al societății „Dacia Română” i-a oferit bani, pentru a-l determina să depună împotriva lui Socolescu.

O serie de martori, printre care câțiva bancheri, au declarat că au avut totdeauna deosebită încredere în Socolescu.

unul dintre cei mai talentați arhitecți ai țării, care obținea venituri importante din profesia sa și care, ca atare, avea un credit nelimitat la oricare dintre ei.

Alți martori au insistat asupra conflictului dintre Socolescu și societatea „Dacia Română”, precum și asupra campaniei pe care această societate a dus-o în presă împotriva lui Socolescu.

Un martor, cunoscut al lui Socolescu și locuind în apropierea acestuia, a semnalat o întâmplare de natură să indice o nouă pistă. El a declarat că în seara incendiului, pe la ora 9, a văzut ieșind din casa lui Socolescu doi oameni, dintre care unul avea un pachet în mână.

Depoziția martorului Zaharia Georgescu, omul de serviciu al lui Socolescu, a produs o impresie deosebit de puternică. Jurații au avut astfel prilejul să ia cunoștință de faptul că, în cursul primelor cercetări, martorul a fost supus unui tratament de intimidare, cerându-i-se în același timp, cu o deosebită insistență, să declare că arhitectul Socolescu și-a dat singur foc casei. Martorul a declarat, de asemenea, că la plecarea lui Socolescu n-au fost așezate în mijlocul camerelor decât covoarele strânse, peste care se presărase naftalină, nu și mobilele, iar că pânza se pune la fereastră în fiecare vară, când familia pleca în vacanță. Același martor a arătat că, în ziua plecării la Sinaia, Socolescu a rămas în casă foarte puțin timp și, în orice caz, un timp cu totul neîndestulător pentru a putea face pregătirile necesare punerii incendiului de care era acuzat și care, printre altele, presupunea deplasarea unor mobile foarte grele, cu neputință de mutat din loc de un singur om.

Din partea societății de asigurare „Dacia Română”, care s-a constituit parte civilă pentru eventualitatea condamnării arhitectului Socolescu, au pus concluzii Nicolae Xenopol, Take Ionescu și Alexandru Djuvara, iar din partea apărării, printre alții, Constantin Arian, Nicolae Basilescu, Jean Th. Florescu și Delavranceav

Atât partea civilă, cât și ministerul public au susținut

vinovăția lui Socolescu, înlăturând orice. altă ipoteză. Drept mobil al crimei au fost înfățișate dificultățile bănești în care s-ar fi aflat Socolescu, dificultăți determinate de cheltuielile exorbitante pe care acesta le făcea.

182

Principala pledoarie din partea părții civile a fost pronunțată de Take Ionescu, iar la aceasta a răspuns Delavrancea.

Textul pledoariei lui Barbu Delavrancea s-a păstrat aproape integral, pe când pledoaria lui Take Ionescu o avem numai într-o formă reconstituită.

El a început prin a cere revenirea la obiectul procesului și abandonarea elementelor străine acestuia, menite numai să creeze o anumită atmosferă.

„Nu voi începe, nici nu voi sfârși, ca apărarea sau ca acuzarea, prorocind verdictul, a spus el. Singura mea datorie este să aduc dovezi despre culpabilitatea lui Socolescu. S-au discutat în acest proces lucruri care nu au nicio legătură cu procesul. S-a vorbit astfel de atitudinea presei, deși acest proces este un proces ca oricare altul. Azi vedem presa transformându-se în jurați și pronunțând achitarea. Răul tratament sau prelungirea termenului de prevenție nu pot să întunece dovezile de culpabilitate” 6.

— În continuare, pledoaria cuprinde o analiză a faptelor. Pornind de la constatarea de fapt că focul a fost pus, că lemnele găsite în cele câteva focare proveneau din pivnița acuzatului, că lumânările găsite tot acolo erau din cele recent cumpărate de el, că petrolul era probabil tot din cel cumpărat de Socolescu (pentru că bidoanele, în loc să fie în magazie, au fost găsite pe scara de la pod) avocatul înlătură ipoteza că altcineva decât Socolescu ar fi pus foc casei și ajunge la concluzia că incendiatorul nu putea fi decât unul singur: Socolescu.

Delavrancea va lua cuvântul în ședința din noaptea de 27 septembrie 1903, pe la orele 9 seara.

Vom reproduce unele fragmente din această frumoasă pledoarie, una dintre marile pledoarii din istoria elocvenței noastre judiciare.

„Acuzatorii și-au schimbat rolurile, a început Delavrancea. Partea civilă, trecând peste reprezentantul ministerului public, a devenit acuzațiunea principală. Scopul e evident. A voit să-și sporească drepturile și să se încarce cu o autoritate la care i s-a părut că renunțase domnul procuror general. A izbutit. Noi am răbdut, văzând că ministerul public îndură observa

6 *Ibidem*, p. 1, 19.

183

țiuni dureroase, de la aliata domniei-sale. Marea acuzațiune a reprezentat-o partea civilă, îndeosebi elocvența domnului Take Ionescu. Domnia sa, cu o abilitate pe care o voi caracteriza mai târziu, se întreba: ce este acest proces? Pentru ce atâtea sacrificii, de ce atâtea emoții? E un proces, ca orice proces, un proces ordinar, o cauză și mai ordinară, pentru care o zi ar fi fost prea de ajuns. Da? Atunci cum își explică, domnia sa răbdarea juraților și a curții, emoția crescândă a opiniei publice, lunga și pasionata acuzare și mulțimea aceasta, reprezentând toate clasele sociale ale Capitalei, abia încapând în sala, suferind fără cârtire și așteptând neclintită de patru zile și două nopți? Dar starea sufletească încordată a tuturor a? Dar speranțele care scapără de ori de unde îți întorci privirea? Dar solemnitatea impunătoare? Asemenea fenomene, necunoscute până acum în fața juraților, nu s-ar explica dacă am admite că aici se judecă un acuzat ca orice acuzat, un proces ca orice proces. Abilitatea și elocvența ți-au izbutit să schimbe realitatea. Toți simțim că nu apărăm un vinovat, ci un prigonit de soartă și de ușurința acelor care au confundat adevărul cu deplorabilul lor amor propriu. Noi, cei de aici, simțim că ne apărăm o parte din tinerețea noastră și o parte din iluziile care ne-au mai rămas; luptând pentru el, luptăm pentru generația acelor care au împlinit 45 de ani... Conștiința generației noastre se scutură cu oroare de ipoteza acuzării. Și, nu e o vorbă de efect. Generațiile se ridică, trăiesc și se urmează, cu unele caractere de diferențiere între ele. Aceleași timpuri

și aproape aceleași împrejurări, aceleași evenimente și aproape aceleași aspirații determină conștiința unei generații, care, în sfera ei largă, cuprinde conștiința fiecăruia din acea generație. Fără să vrem, ba chiar fără să știm, sufletul nostru se sprijină pe sufletul ei și sufletul ei se sporește sau suferă cu mărirea sau căderea fiecăruia dintre noi... înainte de orice discuție, invoc mărturie a inocenței lui Socolescu, conștiința generației noastre. Procesul lui este procesul nostru. Acuzându-l pe el, acuzați o generație întreagă, o acuzați că a fost capabilă, după o cultură universitară, dintr-odată și din senin, să producă un oribil incendiar. Și când mă gândesc la viața de acum 20 de ani și mă văd alături de Socolescu, gonind cu pasiune și cu

184

dezinteresare în direcțiuni deosebite, după același ideal al frumosului, simt că îmi apăr idealul tinereții mele, apărându-l pe el de pâra înfricoșată ce i se aduce.

Dă-i nu numai cauza, dar și armele întrebuintate dau procesului proporții extraordinare. Ce se cere contra lui Socolescu? Pedepsa cu moartea... să nu vă mirați... domnule procuror general, clasificarea pedepselor din cărți este o înlesnire pentru slăbiciunea minții omenești. Valoarea reală a pedepselor se schimbă de la om la om. Gama acestor valori e indefinită. O zi de osândă pentru un inocent este suprema pedeapsă. Pentru Socolescu ar fi mai mult decât moartea. Și cereți această pedeapsă cu gluma pe buze, cu ușurința în inimă... surâsul unora a sporit cruzimea acuzației" 7.

Delavrancea se referă apoi, concret, la această cruzime de care au dat dovadă reprezentanții părții civile și ministerul public:

„Onoratul reprezentant al ministerului public a fost pur și simplu crud, fără spirit și fără perfidie. A fost clar și categoric. Stăpânit de tipicul tradițional, a siluit trecutul domnului Socolescu, cu o înverșunare funestă pentru domnia sa și pentru înalta sa misiune, în scop de a născoci antecedente care să explice crima, ca un rezultat fatal al

unei presupuse perversități.

Vă trebuiau antecedente, domnule procuror? Și le-ați găsit? Nu, ci ați ofensat bunul-simț general și ați călcat cu o impietate dureroasă peste ce are omenirea mai nobil și mai generos. Ați făcut indirect apologia egoismului și a instinctelor dușmane oricărui ideal. Antecedentele domnului Socolescu le-ați redus la temperamentul lui energic, combativ, gata de a intra în luptă, capabil de a se jertfi, de a cădea sau de a triumfa. În acest temperament ați văzut semnele viitorului criminal. Și nu v-ați sfiit, domnule procuror general, nici de controlul propriei d-voastră conștiințe, nici de uimirea tuturor. Ați izbit în ce are un suflet mai înalt, în ce are o societate mai serioasă, ca trăinicie și putință de mărire. Cunosc societăți care au trăit în virtutea unui ideal de frumusețe, în virtutea puterii lor de civilizație, în numele dreptului și al credinței. Cunosc societăți care s-au dezvoltat și au cucerit

7 *Ibidem*, pp. 167 - 168.

185

lumea prin eroismul lor secular. Dar nu cunosc societăți viabile, cu tineret fără avânt, cu bărbați fără temperament, cu cetățeni incapabili de a se jertfi pentru o idee, cu o populație de filosofi domoli, resemnați în speculațiunile lor abstracte ca într-o sferă de fericire moleșită. A! domnilor, când veți șterge rasa combativilor să puneți cruce societății noastre!...

Să mă opresc la cruzimea primejdioasă, insinuantă, capabilă de a răscoli fundul conștiinței dv., tulburând ceea ce se limpezise, clătinând prin perfidie ceea ce noi câștigaserăm pe o cale netedă și dreaptă. Arma domnului Take Ionescu a fost cea mai tăioasă, dar nu cea mai leală. Ea a fost învărtită cu abilitate neîntrecută, dar nu cu o convingere profundă, îi denunț meșteșugul, deși îi admir talentul, ca nu cumva meșteșugul să deformeze adevărul. L-ați văzut cu ce intenție manevra înaintea dv. șipetul cu cheile. Ca demonstrație controlabilă, domnia-sa n-a scos nimic din jocul cheilor și nici n-a pus vreo concluzie. Dar... ce putere de sugestie, ce izvor de erori, chiar când

mimează fără a vorbi!... Să vă reamintesc mișcările, spațiate ușor, prin cuvinte fără legătură aparentă... multe chei... de la odăi, de la magazine... de la depozit... de la pivniță... de la casa de fier... multe... foarte multe... un morman de chei... Oratorul le indică rând pe rând, cu un surâs potrivit, cu o gravă bănuială nemărturisită. Le clatină în fața domniilor voastre! le izbește, de scapă zgomotos, sfârșind prin a constata că sunt și chei vechi, fără destinațiune cunoscută... Concluzia? Niciuna! Efectul? Enorm, pentru oamenii care nu și-ar da seama de scopul urmărit. A voit să lase o impresie, dar nu să producă o dovadă. N-a spus-o, nu era în drept s-o spună... dar cine n-a înțeles acest joc neper-mis? Din prestidigitația oratorului, Socolescu putea să apară în fața copiilor, ca un om care se servește de chei false. Neputând afirma, a insinuat. Și, neputând insinua prin cuvânt, a insinuat prin mișcări, prin surâs, prin reticențe, prin expresivitatea generală a omului extraordinar...

În această ordine de apăsări asupra conștiinței dv., domnilor jurați, trebuie să punem și apelul părții civile – și prin domnul Xenopol, și prin domnul Take Ionescu – ca să vă despicați în două, să vă dezbinați inima de minte, să fiți ceea ce e imposibil să fiți, jumătăți de oameni, ființe care n-au trecut până astăzi prin nicio concepție umană. Domnul Xenopol vă spunea categoric: scuturați-vă de milă și să

186

n-aveți în vedere decât strălucirea adevărului și triumful intereselor sociale. Vă voi explica spaima domniei sale de mila pe care nu v-o cerem. Domnul Take Ionescu, cu voință mai învăluit, vă zicea: eu știu că jurații, pe lângă judecată, au și sentiment, dar sentimentul întuneacă dreapta judecată. Vă voi explica și spaima domnului Take Ionescu de sentiment. Amândoi, în deosebite variațiuni, vă puneau sub amenințarea tuturor judecătorilor care s-au pronunțat în această afacere. Iar domnul Take Ionescu, cu abilitatea sa profesională, exclamă: Aș dori din toată inima – din toată, ca domnul Socolescu să fie nevinovat, dar am

convingerea absolută că este vinovat și nu mă tem decât, de sentimentul dv...”.⁸

Delavrancea trece acum la atac pentru a explica care era, în realitate, temerea părții civile:

„Ea studiasse dosarul (va spune el), cel puțin în părțile lui principale, și se convinsese că parchetul și instrucția nu-și făcuseră datoria. Da, domnule procuror general, nu v-ați făcut datoria... să vă dovedesc... în acest proces se impuneau – și vi s-au cerut de inculpat și apărătorii săi – o serie de experiențe ușoare și decisive.

Câteva exemple. Domnii jurați vor înțelege din ele întregul sens al procesului. Domnul procuror general și judecătorul de instrucție au ajuns la sistemul: Socolescu singur a preparat focul. Ați văzut, domnilor jurați, la fața locului, o bibliotecă coborâtă din primul etaj sub scara principală a intrării, unde era preparat unul dintre focare. Era posibil domnului Socolescu să facă acest transport pe o scară înaltă și învârtită? Domnul procuror general... ne răspundea da, căci a luat mai întâi cărțile și apoi a transportat biblioteca. Da? Ați făcut experiența aceasta, domnule procuror general? Vă sta în putință. Socolescu nu e un atlet. N-aveți decât să încercați cu un om și mai puternic. De ce n-ați făcut? Să vă spun de ce. Pentru că biblioteca este de stejar masiv, și cu uși de fier. Unui singur om i-ar fi fost peste putință să o coboare, în numele justiției, vă acuzăm că nu v-ați făcut datoria, că ați refuzat să v-o faceți!” ⁹

Delavrancea semnalează apoi și alte împrejurări, pe care acuzarea era datoare să le lămurească și nu a făcut-o. Tre’

⁸ *Ibidem*, pp. 168 – 173. ⁸ *Ibidem*, p. 175.

187

buia, susține el, să se stabilească durata de ardere a lumânărilor cumpărate de Socolescu, precum și faptul că, la focarul din pod, focul nu putea fi văzut din stradă, totodată era necesar să se stabilească dacă, prin pânza pusă la ferestrele din salon, incendiul se putea vedea de afară și dacă, așa cum pretinde acuzatul și cum dovedește

apărarea cu dovada eliberată de compania de gaze, gazul aerian era închis la casa lui Socolescu încă de la 14 mai.

„O asemenea instrucție incompletă și pasionată (arată în continuare Delavrancea) explică dezbinarea, la care ați asistat, între partea civilă și reprezentantul ministerului public. Ați auzit pe domnul Take Ionescu regretând torturile morale și fizice suferite de domnul Socolescu. L-ați auzit blamând stăruințele extraordinare de a nu fi pus în libertate, l-ați auzit constatând că, în unele direcțiuni, nu s-a făcut nicio cercetare și, în altele, s-a stăruit fără niciun folos, ba nu s-a sfiit de a crede că dosarul n-a fost destul de studiat, firește, de către reprezentantul ministerului public” 10.

Delavrancea trece apoi la critica expertizei grafice, punând sub semnul îndoielii însăși valoarea unor asemenea expertize:

„În privința grafologiei cu morfologia ei... specială, domnul Take Ionescu n-a împărtășit credința domnului procuror general și, mai puțin, pe a morfologului chimist! Era în acest proces un punct decisiv de rezolvat de grafologie, de grafolog: cine a scris cartea poștală, adresată domnului Socolescu, prin care îl vestea să se ferească de societățile de asigurare...?

Să admitem - cer iertare oamenilor de știință - că ar fi existând o știință misterioasă a grafologiei. Cum a fost aplicată la cazul nostru? Cu ce dovezi a venit în fața dv. expertul, după introducerea sa solemn glumeată, pentru a susține că această carte poștală - pe care a primit-o domnul Socolescu - ar fi fost scrisă de el însuși. Prima dovadă, decisiva dovadă, în virtutea căreia domnul chimist Minovici v-a afirmat categoric că domnul Socolescu ar fi autorul cărții poștale, este următoarea: a luat o părticică - vă reproduc aidoma cuvintele d-sale - a luat o părticică a unui accent (dintr-un

10 *Ibidem*, p. 179.

188

rând scris de domnul Socolescu) și a supus la microscop această părticică de accent. A luat apoi o

părticică dintr-un accent (din cartea poștală anonimă) și a supus această părticică de accent la microscop. Și ce a descoperit? Vă reproduc iarăși cuvintele domnului grafolog. A descoperit o identică vibrațiune marginală în amândouă părțile deaccent (*în acest moment publicul din sală a izbucnit în râsete*). Iată sinistra glumă a domnului morfolog. Iată de ce vi se cere condamnarea lui Socolescu! Iată vibrațiunile aberante din părțile de accent supuse la tortura microscopului! Se va probez că e vorba mai mult de aberații, decât de vibrațiuni. Când și ciurt se pretinde că și-ar fi scris domnul Socolescu cartea poștală? Cu mai multe zile înainte de incendiu, în liniște, cu calcul, cu voință, singur în biroul său, nevăzut de nimeni. Când și cum a scris domnul Socolescu rândul din care s-a luat o părticică de accent? în cabinetul domnului judecător de instrucție, sub teribila acuzație de incendiar, sub ochii judecătorului și ai expertului, scos din carceră, maltratată, simțind că în contra sa se urzește, cu o ură neîndurată, dezonoarea sa, știind că viața și onoarea lui depind de pasiunea unor forțe extraordinare...

Mai vreți dovezi? Să vă dau. Cu ce este scris accentul de comparație? Cu cerneală. Cu ce este scris accentul de pe cartea poștală? Cu creionul. Și se vorbește... de vibrațiunile marginale a doua părțile din cele două accente... Apoi, e cu puțință o comparație serioasă din punctul de vedere al vibrațiunilor microscopice marginale?" **n.**

Și atacul apărării devine din ce în ce mai puternic: „Acei care dețin de la lege forța publică, acei cărora li s-a încredințat misiunea ca să apere siguranța și onoarea societății dovedesc că nu știu să-și facă datoria, când ne întreabă pe noi cine e vinovatul. Și nu și-au făcut datoria. De la început am fost surprinși de un fapt extraordinar. La ora 9 și 10 minute, în noaptea sinistrului, doi inși ies din gangul caiselor incendiate. Cei dintâi care au văzut focul, nevăzut de niciun alt trecător, sunt tot doi inși, tineri, bine îmbrăcați. i bat în poarta caselor, deșteaptă pe servitor și îi spun că în pod este foc. Acești doi inși își expun viața pe o

scară

„*Ibidem*, pp. 179; 182 - 183.

189

amețitor de înaltă și de repede, cu o lampă în mână, neștiind unde se dăc și peste ce vor da în pod. Acolo, împreună cu servitorul Zaharia, sting focul de la primul focar, apoi... nimic... dispar... și, probabil, ei sunt acele două voci din mulțime care spun domnului procuror Ionescu-Dolj că Socolescu ar fi autorul incendiului. Legătura se impune între cei doi inși care ies la 9 și 10 minute din imobilul incendiat (cei doi care văd focul din pod, invizibil pentru oricine) vi acele voci care îl acuză pe Socolescu. Aceste fapte se pun în vedere judecătorului de instrucție, se cere în scris cercetarea lor și domnul judecător trece nepăsător peste aceste indicii grave, care i-ar fi deschis o cale nouă și sigură în descoperirea adevărului. Care dintre dv. n-ar fi priceput importanța decisivă a acestor fapte? Cine sunt acei doi care ies pe poarta caselor, când poarta fusese închisă de servitor? Ce căutaseră în curte sau în casă? Și cum se întâmplă că tot doi inși văd focul din pod, fapt imposibil, după cum v-ați convins cu toții? Cum se explică curajul acestor doi tineri, bine îmbrăcați, ca să-și expuie viața într-o casă pe care n-ar fi cunoscut-o, pe o scară pe care n-ar fi suit-o niciodată, la un foc pe care nu l-ar fi bănuț în toate proporțiile lui, la un foc zărit tocmai în podul caselor de unde, într-un caz de primejdie, ar fi trebuit sau să se dea pradă flăcărilor sau să fie precipitați pe o scară pe care abia am scoborât-o noi, ziua, cu mare atenție, neînspăimântați de flăcările focului? Cum se explică misterul în care s-au cufundat acești doi inși? Procesul a luat proporții extraordinare. Opinia publică a fost profund emoționată. Toată lumea s-a întrebat și se întreabă: «cine sunt acești doi tineri, acești doi bravi, acești doi eroi, a căror modestie întrece cu mult incomparabilul lor eroism?» De ce nu s-au prezentat domnului proqaror chiar în noaptea focului? E imposibil să admitem că, după ce au stins focarul din pod, au plecat indiferenți, lăsând în urma lor incendiul izbucnit cu o furie

extraordinară. De ce nu s-au prezentat domnului judecător de instrucție? De ce nu apar astăzi în fața dv?... iată de ce am acuzat pe domnul judecător de instrucție că nu și-a făcut datoria și de ce cred că ministerul public nu are dreptul să ne întrebe pe noi: «cine a comis crima, dacă nu Socolescu?»” 12.

12 *Ibidem*, pp. 192 - 193.

Trecând la examinarea singurei contradicții existente în declarațiile lui Socolescu, aceea privitoare la numărul de lumânări cumpărate, Delavrancea demonstrează că n-a existat din partea acuzatului nicio intenție de a induce în eroare justiția și că oricărui om îi este permis să uite un lucru căruia nu i-a dat atenție.

Delavrancea continuă, aproape violent:

„Cu domnul procuror general am de discutat o altă chestiune, cu mult mai gravă și mai bogată în învățăminte. Așa, domnule procuror general, așa, un nevinovat nu poate, în cele mai cumplite împrejurări, să uite nimic și nu-i este iertat să rectifice nimic? Așa? Mă adresez conștiinței dv., minții și inimii dv...

Sunteți dator, în numele societății pe care o reprezentați, sau sunteți dator, ca om onest și înțelept, să recunoașteți aici, în fața juraților, că răpit de un avânt întunecat ați depășit convingerea dv!... Pasiunea este ruina judecătorului! Și credeți-mă, societatea va refuză serviciul de a spori numărul criminalilor cu numărul inocenților!

Din acest proces, o concluzie se impune tuturor: nu mai merge, în interesul justiției, al magistraturii și al societății, nu mai merge cu sistemul de astăzi al judecătorilor de instrucție...” 13.

Subliniind apoi cu câtă grijă trebuie să se facă selecția judecătorilor de instrucție, Delavrancea continuă:

„Da, la noi, îndeosebi la noi, cu frământările pătimașe, cu lipsa de scrupule a celor puternici, se impune această reformă, căci de judecătorul de instrucție depinde adesea reputația, onoarea și viața cetățenilor. Cu așa Judecători de instrucție ar dispărea tristele amintiri ale timpurilor sălbatice și onoarea unui om n-ar depinde de

aberațiile grafologice și de vibrațiunile marginale ale unei părțicele dintr-un accent. Altfel, ajungem la ce am ajuns: un om curat, pe jumătate distrus de morfologia unui fantezist și de capriciul crud al unui judecător de instrucție” 14.

În ultima parte a pledoariei, Delavrancea demonstrează inexistența oricărui mobil pentru o asemenea crimă:

13 *Ibidem*, pp. 197 - 199.

14 *Ibidem*, p. 199.

190

191

„Voi termina domnilor, cu mobilul crimei. Și de la început vă declar că în pretinsul mobil ce i se timpută domnului So-colescu, eu văd - dedesubt - mobilul «Daciei». Ce caută «Dacia» aici? Adevărul? Justiția? Nimeni n-o crede. Voiește să obțină despăgubirea de 5.000 de lei? Nimeni n-o crede că a pus patru avocați de frunte, printre care cel mai însemnat al baroului nostru, în scopul de a câștiga o reparațiune bănească de cel mult 5.000 de lei. Cu această sumă ea nu ar acoperi nici pe jumătate onorariul celor patru personalități ilustre ale baroului. Atunci a venit aici ca să piardă bănește în acest proces! Nimeni nu o crede. Sau voiește să se apere - și aș înțelege-o - de presupusele învinuiri ce i-am aduce noi. De la început însă am declarat, în numele colegilor mei și al domnului Socolescu, că nu acuzăm «Dacia» că ne-ar fi pus foc...

Ce mobil ar fi avut domnul Socolescu ca să-și dea foc caselor lui, mobilierului lui, cărților și tablourilor lui? Și-a asigurat imobilul, mobilele și biblioteca la o valoare exagerată și - prin incendiu - a voit să încaseze prima de la «Dacia». Iată mobilul după dv. Și cu ce ați sprijinit această afirmație? În primul rând ați pornit de la o teză generală, care este o ofensă generală adusă tuturor asiguraților. Ați afirmat că mai toți asigurații, pe acest timp de criză, ar fi fericiți să-și transforme în bani tot avutul lor asigurat...

Singura argumentare serioasă, ca formă cel puțin, ar

fi fost marea deosebire între valoarea reală a lucrurilor și valoarea la care au fost asigurate. Și ce s-a dovedit? Parchetul a făcut o expertiză și știți dacă a pus sau nu pasiune în acest proces. Iată rezultatul acestei expertize, la care domnul Socolescu n-a asistat: suma expertizei judecătorești corespunde cu suma propusă și admisă de societate. Tăcerea se impunea și n-ați vrut să tăceți...

Socolescu avea nevoie de bani. De unde știți? Nu ne-ați spus? Să admitem că ar fi avut nevoie de bani. Afară de crimă, nu mai exista niciun mijloc să și-i procure?...

Cântăriți un mobil imposibil cu distrugerea unei vieți și întrebați-vă, în fundul conștiinței, dacă o asemenea crimă ar comite-o un om care ar fi în mințile lui" 15.

15 *Ibidem*, pp. 199 - 204.

192

Și iară sfârșitul pledoariei care a trezit ropote de aplauze în sală:

„Nicio dovadă că domnul Socolescu a comis crima. Interes nu avea, mobilul nu există. Și cum v-ați explica un fenomen, imposibil de explicat. Ca un om curat, absolut cinstit până la vârsta de 45 de ani, dintr-odată și din senin, să treacă peste cinstea lui? Și ce vă închipuiți că este cinstea? Credeți că e ușor să vă lepădați de ea, când v-a guvernat întreaga viață? Așa de ușor să ajungă un om la perversitatea necesară întregii game de infracțiuni contra legilor scrise și legilor morale? Vă înșelați! Pentru crimă, ca și peaitru onoare, sunt căi lungi de străbătut, cu momeli, cu tentațiuni, cu fericiri nefaste și cu stăpâniri de sine adeseori dureroase...

La început voit, în cele din urmă fatal, perversitatea la unii și cinstea la alții le determină conduita. Aș putea susține că legea inerției din lumea fizică corespunde cu inerția sufletească, în virtutea căreia unul ajunge la Văcărești, iar altul, chiar în culmea nenorocirilor, nu se abate din calea adevărului. Cinstea e bogăția săracului și noblețea bogatului; săracului îi dă credit, bogatului simpatie. E viteza acumulată din toate efortările vieții, cu care se duce ca un corp rotund pe un plan înclinat. Ar

trebui un obstacol imposibil de învins ca să oprească un suflet curat dincolo de jumătatea vieții, din calea lui presărată poate cu deziluzii, dar pururea luminată de un ideal. În lumea morală, ca și în lumea fizică, oprirea bruscă este o explozie de energie. În lumea morală explozia e nebunia. După 45" de ani de cinste nepătată, ar fi trebuit o zguduire fundamentală în capul lui Socolescu, ca dintr-odată să devină criminal; ar fi trebuit ca nebunia să izbucnească, singura' cauză care i-ar fi amorțit conștiința, i-ar fi distrus într-o clipă modul lui de a fi, legea propriei lui existențe. Oricât de jos s-au scoborât vremurile care ne apasă, și oricât de vast ar fi curentul decepției, acel care s-a deprins - până peste declinul vieții - să considere onoarea ca o poruncă a conștiinței și ca o mângâiere în cele mai mari dezastre, trece senin, ca și cum n-ar vedea și n-ar auzi, prin mijlocul tentațiilor și păcatelor fermecătoare. Și n-ați descoperit o singură pată în toată viața lui Socolescu. I-ați acuzac

193

temperamentul, ca și cum pusilanimitatea 18 ar fi o virtute. I-ați imputat hotărârea, ca și cum lașitatea v-ar merita elogiile... I-ați ponegrit lupta pentru arta națională... Și cu o ură care n-a servit nici justiția, nici societatea, v-ați năpustit asupra lui cu un desfrâu în expresiune, cu ferocitate în accent, pe când desăvârșita lipsă de probe vă impunea rezerva, moderațiunea și cuviința. Ca pe o pradă, nu ca pe un inculpat, l-ați maltratată înainte de a-l sfâșia... Și furiei dv. nu i-a lipsit nici ridicola expertiză a unei științe de dibuieli și de pedantism! La tortura lui nemeritată, s-a adăugat râsul mulțimii imposibil de stăpânit... Ați provocat și dezgust, și ilaritate... Dar destul... Puterile mă părăsesc și răbdarea juraților e pe sfârșit... toți suntem cuprinși de același sentiment de dreptate, în conștiința tuturor s-a coborât aceeași lumină, același adevăr... ca și cum toți am forma o singură ființă enormă, cu aceeași convingere, cu aceeași dorință ca să se redea amicilor și societății, curat ca mai înainte, martirul unei funeste erori judecătorești...

Sfârșesc domnilor jurați încredințat că în unanimitate veți spune: inocent!" 17...

După o scurtă deliberare, primul jurat aduce verdictul care este achitarea. Mulțimea din sală îl primește cu entuziasm.

Io Derivare din cuvântul francez *pusillanime*, adjectiv aplicat unei persoane timide, cu un caracter atât de slab încât sugerează lașitatea.

17 A se vedea *Biblioteca marilor procese*, nr. 4 - 5/1924, pp. 204 - 205.

*Procesul inginerului Cri st eseu*¹

O cât de sumară investigare a documentelor care oglindesc viața juridică din țara noastră, după cel dintâi război mondial, îngăduie să se descopere puternicul simț de dreptate al maselor, faptul că ele nu se lăsau înșelate de aparențele pe care exponenții clasei dominante, precum și aparatul represiv se străduiau din răspuțeri să le acrediteze ca realități.

Nici dificultatea de a descoperi adevărul într-un păienjenis de date și fapte, nici strădania unor cercuri de a scoate în evidență laturile spectaculare și pur personale ale unor cauze deduse în fața justiției, n-a împiedicat opinia publică să descopere semnificațiile adânci ale unor fenomene, racilele unei societăți în care mirajul unor câștiguri facile provoacă convulsii puternice în rândul unor pături ale populației și dezlănțuie acțiuni necontrolate, cu urmări dintre cele mai grave.

Procesul inginerului Gristescu este unul dintre evenimentele juridice a cărui evocare îngăduie să se evidențieze tocmai aspectele mai sus amintite. Într-adevăr, este grăitor faptul că încă din clipa în care cotidienele vremii au adus la cunoștința publicului „senzațională” întâmplare, opinia publică s-a situat de partea acuzatului, socotindu-l ca una dintre victimele combinațiilor urzite în lumea marelui capital. De altfel, aproape fără excepție, nu se vorbea despre „crima” sau „tentativa de crimă” de la „Termica minieră”, ci de „drama” de la această societate.

În zilele de 3 la 28 februarie 1922, sala Curții cu

jurați din București devenise ou totul neîncăpătoare pentru mulțimea

1 A se vedea nota 1 la *Procesul arhitectului Socolescu*.

195

dornică să asiste. Se aflau aici și oameni veniți din toate orașele unde locuise sau lucrase cândva acuzatul. Informațiile și depozițiile erau atât de favorabile pentru cel judecat, încât, la pronunțarea verdictului de achitare, aplauzele entuziaste n-au mai conținut.

Cine era acuzatul și din ce cauză se afla în fața juraților?

De profesiune inginer minier, Ioan Cristescu se angajează în anul 1910, imediat după terminarea studiilor, la C.F.R. unde, datorită meritelor sale deosebite, este numit, în relativ scurt timp, inspector general.

După primul război mondial, deosebita competență profesională a inginerului Cristescu ajunge să fie pretutindeni recunoscută, astfel că numirea lui, ca profesor suplinitor la catedra de termodinamică a Școlii politehnice din Timișoara, este considerată drept firească.

Pasiunea pentru știință, neprecupețirea eforturilor pentru a da țării cadre cât mai bine pregătite îl fac să dobândească prețuirea tuturor colegilor. Cu prilejul procesului, aceștia nu vor ezita să semneze o mărturie colectivă din cuprinsul căreia rezultă că inginerul Cristescu, în calitate de profesor, nu numai că și-a făcut cursurile care îi căldeau în sarcină, cu multă competență și căldură, dar și-a mai asumat și un curs suplimentar, necesar școlii, în mod gratuit și benevol, pe care l-a făcut tot atât de îngrijit.

În tot acest timp, inginerul Cristescu a căutat să strângă raporturile dintre profesor și elevi, prin lucrări practice, excursii și printr-un contact continuu, aproape zilnic, de care elevii au profitat neconținut.

Diferitele funcții îndeplinite la C.F.R., precum și calitatea de cadru didactic nu i-au răpit inginerului Cristescu dorința de a-și valorifica cunoștințele sale în

domeniul mineritului. El se adresează în acest scop Ministerului Industriei și Comerțului și obține o concesiune pentru exploatarea unei mine de cărbuni din Corcioveni.

Neavând însă capitalul necesar pentru asigurarea exploatării, este nevoit să se asocieze cu alte trei persoane. Conducerea cu pricepere a minei și, apoi, vânzarea unor acțiuni

2 A se vedea *Biblioteca marilor procese*, nr. 2/1923, Editura „Curierul judiciar”, București, pp. 56 - 57.

196

ale societății create în scopul acestei exploatări îi permit inginerului Cristescu să realizeze o sumă de aproximativ 300.000 de lei, pe care intenționează s-o investească într-o mină de lignit, ce o descoperise în județul Argeș. Astfel, împreună cu N. Mihăiescu și alții, el pune bazele unei societăți pe acțiuni, „Tehnica minieră” 3. S-a format un consiliu de administrație având ca președinte pe prof. Em. Antonescu. Capitalul social era de două milioane de lei, aportul coproprietarilor minei din Argeș, printre care figura și Cristescu, fiind evaluat la 500.000 de lei. În calitate de coproprietar al minei, Cristescu a primit acțiuni ale noii societăți în valoare de 200.000 de lei și a mai subscris alte acțiuni în valoare de 500.000 de lei. Administrator delegat al noii societăți era N. Mihăiescu.

Societatea, astfel constituită, nu a dat rezultatele scontate și foarte curând s-au ivit o serie întreagă de dificultăți materiale, urmate de neînțelegeri între membrii consiliului de administrație. N. Mihăiescu și fratele acestuia, intrat și el în administrația societății, sunt reclamați parchetului pentru săvârșirea unor nereguli. Reclamațiile sunt clasate, dar societatea se afla în pragul falimentului.

O încercare de a o salva, prin cumpărarea unei mine de mare randament la Rovinari-Dolj de la C. Stamatiu, nu are alt rezultat decât apariția unui nou creditor, în persoana lui Stamatiu. Era o situație gravă pentru o

societate și așa asaltată de cererile de plată ale creditorilor anteriori.

În aceste împrejurări, la 14 septembrie 1922, se convoacă consiliul de administrație al societății „Tehnica minieră”, cu scopul de a se discuta măsurile ce se impuneau a fi luate. La această ședință participă și ing. Ioan Cristescu, aflat în București pentru a preda rectorului școlii politehnice din Timișoara o lucrare științifică, în baza căreia urma să obțină definitivarea sa la catedra de termodinamică a acelei școli.

Președintele consiliului de administrație expune grava situație în care se găsește societatea și propune (după ce arată că, prin garanția sa personală, a obținut unele amânări de la principalii creditor) o serie de măsuri menite să îndrepte lucrurile: schimbarea consiliului de administrație și îndeplinirea

3 Actul constitutiv al societății „Tehnica minieră” s-a autenticat la Tribunalul Ilfov, secția de notariat, sub nr. 5776 din 12 martie 1920.

197

formalităților necesare achiziționării și punerii în exploatare a minei Rovinari. Inginerul Cristescu a cerut imediat cuvântul și, într-o stare de agitație neobișnuită, a acuzat administrația societății de activitate frauduloasă, arătând că aceasta a avut un efect dezastruos asupra lui, deoarece a dus la pierderea tuturor rezervelor sale bănești, investite în această societate. La încercarea președintelui de a-l întrerupe, pentru a se putea reveni la discutarea propunerilor făcute, ing. Cristescu îl acuză pe președinte că a îngăduit fraudele fraților Mihăiescu. În fața acestei acuzații, Em. Antonescu ripostează violent, adresând lui Cristescu cuvintele „escroc și canalie”. La auzul acestor cuvinte, ing. Cristescu scoate din servietă un revolver și trage asupra lui Em. Antonescu, care se prăbușește. Cu revolverul în mână, Cristescu se îndreaptă spre N. Mihăiescu, care fuge pe scară, urmat de Al. Georgescu, un alt membru al consiliului de administrație. Ing. Cristescu îi urmărește și trage, țintindu-l pe

Mihăiescu. Glontele îl lovește însă pe Al. Georgescu. Cristescu continuă urmărirea lui N. Mihăiescu în stradă și trage din nou, pe când acesta se afla în fața magazinului de blănărie din apropiere. Mihăiescu cade, Cristescu mai trage un foc, apoi se reîntoarce la sediul societății, unde între timp sosiseră autoritățile. Transportate la spital, unde li s-au dat îngrijirile necesare, toate cele trei victime fiind rănite ușor, scapă cu viață.

La 21 decembrie 1922 se emite împotriva ing. Cristescu o ordonanță definitivă de punere sub urmărire pentru crima de asasinat săvârșită, dar neizbutită, împotriva lui Emil Antonescu, N. Mihăiescu și Al. Georgescu, dispunându-se și arestarea acuzatului.

Prin acest act al organului de urmărire penală se rețin în sarcina ing. Cristescu o serie de împrejurări considerate de natură a demonstra intenția sa premeditată de săvârșire a crimei.

Faptul că ing. Cristescu s-a servit de o armă de foc, cu care a tras asupra victimelor, de la o distanță foarte mică, în interiorul unei camere mici, repetarea actelor și urmărirea victimelor, toate acestea sunt considerate o dovadă a voinței sale criminale de a ucide.

Împrejurarea că a adus cu el, la întrunirea unui consiliu de administrație, o armă de foc, pe care a purtat-o în servieta cu acte spre a o avea la îndemână, a fost considerată ca o dovadă a premeditării.

Afirmația lui Cristescu că, ori de câte ori călătorea cu trenul, purta asupra sa revolverul este înlăturată de ordonanța definitivă, pe motiv că nu este dovedită. Se mai arata că, admitând chiar că în mod obișnuit Cristescu purta asupra sa o armă de foc, totuși nu era firesc să se creadă că o purta în servieta cu acte, deoarece, de obicei, revolverul se poartă în buzunar.

O dovadă a premeditării o mai constituia pentru judecătorul de instrucție și faptul că, venind la ședința consiliului de administrație, Cristescu era – potrivit declarației martorilor – foarte agitat, că a intrat trântind ușa și fără să dea bună ziua, „ceea ce înseamnă că venea

în acest loc cu un scop bine determinat și reflectat mai dinainte și acesta era hotărârea de a extermina pe cei pe care, în mod injust, îi credea vinovați de pagubele sale, căci numai astfel se poate explica preocuparea sa de a intra fără a da obișnuitul salut și cu repeziciunea unui om furios” 4.

Nu considerăm util să insistăm asupra contradicțiilor din cuprinsul acestei argumentări, în cadrul căreia se evidențiază mai întâi că nu a salutat și apoi că salutul său a fost acela al unui om furios.

Cât privește mobilul crimei, acesta este răzbunarea „pe acei pe care îi credea că au fost cauza care l-a împiedicat să realizeze câștiguri mari prin formarea societății «Tehnica minieră», societate pe care a înjghebat-o nu pentru a întreprinde o afacere de nădejde și prosperitate, dar pentru a-și procura ocazia unor beneficii grabnice, independent de urmările viitoare ale societății” 5.

Ordonanța reține, de asemenea, în sarcina lui I. Cristescu faptul de a fi înfățișat posibilitățile de exploatare a minei Argeș, într-un mod care nu corespundea realității, pentru a determina interesul în crearea societății „Tehnica minieră”, în același act al organului de urmărire se arată că învinuirea pe care acuzatul a adus-o lui N. Mihăiescu este

4 A se vedea textul ordonanței definitive în *Biblioteca marilor procese*, nr. 2/1923, p. 19.6 *Ibidem*.

198

199

neîntemeiată, atât pentru că reclamația împotriva acestuia (pentru pretinse nereguli în administrația societății) a fost clasată, cât și pentru că noua expertiză, ordonată de instrucție, conchide că registrele societății au fost ținute reglementar și că emiterea unui număr de acțiuni mai mare decât cel prevăzut de actul constitutiv al societății a fost o eroare, iar nu o fraudă.

La 29 decembrie 1922, Camera de punere sub acuzare a Curții de apel din București reformează

ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție și reține în sarcina lui Cristescu numai acuzarea de crimă de asasinat săvârșită, dar neizbutită, împotriva lui Era. Antonescu și N. Mihăiescu, considerând că intenția de omucidere sau rănire împotriva lui Al. Georgescu nu este dovedită.

Drept urmare, ing. Cristescu este trimis în judecată Curții cu jurați a județului Ilfov.

Actul de acuzare al parchetului general al Curții de apel din București adaugă unele elemente grave în defavoarea acuzatului.

Reținând, ca și ordonanța definitivă, constatarea că „s-a văzut chiar de la începutul exploatării că mina de la Curtea de Argeș nu avea valoarea pe care a prezentat-o acuzatul, deoarece între straturile de lignit erau și două straturi de humă, pentru selecționarea cărora trebuiau cheltuieli deosebite” 6, actul de acuzare îi impută lui I. Cristescu faptul că, numit la început director al societății „Tehnica minieră”, în momentul în care constată situația grea în care se află societatea – în loc să depună eforturi pentru a o salva – își dă demisia din funcția de director al societății.

Astfel fiind, ing. Cristescu nu avea dreptul să considere pe ceilalți membri ai consiliului de administrație drept singurii vinovați de situația creată. Dimpotrivă, o vină importantă îi revenea chiar lui.

„Dar oricum, se arată în actul de acuzare, chiar dacă și alți membri din consiliul de administrație ar fi avut partea lor de contribuție la mersul rău al societății, aceasta nu-l putea îndreptăți să se ducă la consiliu, pregătit cu un revolver încărcat, de care să facă uz, împins de un sentiment

Ibidem, p. 28.

200

de răzbunare rău înțeles, în contra acelor pe care îi socotea el, în mod greșit, că suit vinovați de dezastrul societății” 7.

Fiind arestat, ing. Cristescu întocmește un memoriu

(pe care-l pune la dispoziția apărătorilor săi pentru a construi apărarea) care se axează pe două idei principale: cea dintâi, că ing. Cristescu este o victimă a moravurilor reprobabile din lumea întreprinzătorilor acelor timpuri și a mirajului pe care-l constituiau, pentru naivi, societățile pe acțiuni și cea de a doua, că, în dimineața zilei de 14 septembrie 1922, ing. Cristescu a fost stăpânit de o emoție atât de puternică, încât, practic, el se afla într-o stare de inconștiență, de natură a înlătura orice răspundere în ce privește faptele pentru care este trimis în fața curții cu jurați.

În memoriul său, ing. Cristescu invoca unele împrejurări în favoarea sa și semnalează unele inexactități cuprinse în actul de acuzare.

El precizează că, la data ținerii consiliului de administrație, nu se afla în București pentru a participa la ședința acestui consiliu – la care, de altfel, nici nu fusese convocat și despre care aflase cu totul întâmplător – ci pentru a preda o lucrare ce trebuia să-i aducă definitivarea la catedra de termodinamică a Școlii politehnice din Timișoara.

În dimineața în care s-a dus la societate, după unele discuții prealabile avute cu avocatul Frunzescu (membru și el al consiliului de administrație al societății), cu care prilej examinaseră diferitele soluții propuse, ing. Cristescu declară că s-a simțit brusc cuprins de slăbiciune.

Ing. Cristescu relatează astfel starea sub imperiul căreia a acționat în momentul în care a izbucnit conflictul: „Insulta a venit ca un trăsnet și mi-am pierdut echilibrul. Am pierdut, desigur, mintea, fiindcă nu mă recunosc în toată acțiunea de care, totuși, m-am făcut vinovat. Nu-mi explic nimic, fiindcă nu pot și îmi e oroare de tot ce s-a întâmplat; înaintea ochilor vedeam, ca printr-o ceață deasă, un fel de fum albastru și niciuna din reflecțiile – ce-mi vor fi trecut atunci prin minte – nu mi le amintesc.

Mă simt foarte nenorocit și străin de mine, cel de atunci. Mi-a fost rău; nu rău fizic, ci moral, indefinisabil” 8.

7 *Ibidem*, p. 29.

se în memoriul său, ing. Cristescu aduce, așa cum am arătat, unele rectificări expunerii faptelor din actul de acuzare.

Se arată astfel că mina de la Rovinari fusese cumpărată încă de la constituirea societății „Tehnica minieră”, proprietarul acestei mine fiind, de la început, acționar și membru al consiliului de administrație.

Se precizează apoi că ing. Cristescu a subscris și vărsat aproape un sfert din tot capitalul social al societății „Tehnica minieră” și, totodată, că în perioada în care acuzatul a condus exploatarea minei din Argeș, aceasta a fost în producție, cu foarte mici cheltuieli de exploatare.

Cât despre frații Mihăiescu, acuzatul semnalează antecedentele penale ale unuia dintre ei și neregulile săvârșite de celălalt, în administrarea unei alte societăți, pe care, de asemenea, a dus-o la faliment.

Acuzatul explica – în continuare – cum a început să lucreze, folosind mica sumă ce i-a rămas moștenire de la tatăl său – vorbește despre rezultatele frumoase pe care le-a obținut prin muncă și arată cum a investit toți banii agonisiți în „Tehnica minieră”, astfel încât s-a văzut complet ruinat prin falimentul acestei societăți.

La acuzația ce i se aduce, că ar fi urmărit să se îmbogățească ușor și că în acest scop a părăsit serviciul de la C.F.R., apucându-se să exploateze mine, ing. Cristescu răspunde astfel:

„Așadar, a trece de la viața de funcționar la întreprinderi pare de la început curios; eu, inginer de mine, nu aș fi indicat să fac întreprinderi industriale, fără a trage ponosul că vreau să mă îmbogățesc repede. Dar e acest fapt o notă rea? în sensul cum e redactat rechizitoriul, așa pare, deși în cadrul organizației sociale burghezo-capitaliste e nota cea bună. În ce mă privește, condemn tendința adunării de capital, sunt. Împotriva formei actuale de civilizație burghezo-capitalistă și consider ca științifică și de înaltă concepție umanitară,

organizația care nu ar avea la bază capitalul.

Dacă aş lucra pentru înfăptuirea acestei idei marxiste, aş fi, fără îndoială, supus la torturi ca toți câți au încercat, iar dacă adopt concepția capitalistă, și lucrez conform vieții în

202

care trăiesc, trebuie să sufăr procesul de intenție precis, categoric: doresc să mă îmbogățesc făcând întreprinderi” 9.

În apărarea lui I. Cristescu a luat cuvântul – în primul rând – domnișoara Margareta Paximade, tânără avocată, intrată în profesie de numai trei ani.

„Desigur” – își începe ea, cu stăpânită emoție, pledoaria – dacă m-aș gândi la slabele mele puteri față de marele interes pe care am să-l apăr astăzi, libertatea (ceea ce înseamnă viața) unui om de valoare ing. Cristescu, nu m-aș putea ridica decât tremurând în fața domniilor voastre. Dar nu, nu mă preocupă gândul că voi fi departe de înălțimea la care s-a ridicat oratoria domnului procuror general, căci voi ști în schimb să rămân mai aproape de adevăr. Ceea ce m-a adus aici, pe banca apărării, este siguranța pe care o am că astăzi, în fața dv., nu stă un vinovat pe care aveți să-l pedepsiți și care, fiind o primejdie pentru societate, aveți să-l înlăturați din mijlocul nostru, ci un om nenorocit, mai nenorocit decât vreunul dintre noi ar putea să-și închipuie. Pe care aveți să-l plângeți, să-l iertați și să-l redați societății, care reclamă încă de la el aportul său de muncă rodnică și cinstită...

Domnilor jurați, domnul procuror general a pătruns cu cercetările sale în adâncul trecutului lui Cristescu și a adus în fața dv. întreg arborele acestei vieți. Dar l-a pus sub o lumină falsă, l-a privit pieziș și cu rea-voință. Să-mi îngăduiți acum să reiau filmul acestei vieți, cu un tablou mai îndepărtat încă și să-l aduc dv. în lumina în care a fost trăit” *».

După ce va evoca viața corectă și de muncă intensă a acuzatului, Margareta Paximade va preciza semnificația acestei evocări, arătând:

„Domnilor jurați, atrag atenția dv. că toată această răscolire a trecutului ing. Cristescu nu are altă valoare, pentru actul pe care azi aveți să-l judecați, decât aceea a peisajului pe care se proiectează evenimentul din 14 septembrie. Și dv. veți avea să cercetați dacă acest eveniment se încadrează în mod natural peisajului, dacă se îmbină cu el, formând un singur tot, ori nu cumva este numai un gest răzleț, venit ca

9 *Ibidem*, p. 41.

10 *Ibidem*, p. 51.

203

dinafară vieții lăuntrice a lui Cristescu, o nenorocire căzută asupra acestei vieți, iar nu un act vinovat ieșit din această viață”.

Va urma analiza învinuirii ce se aduce ing. Cristescu prin actul de acuzare, în legătură cu dificultățile în care se afla societatea „Tehnica minieră”.

„Domnilor jurați, va continua avocata, se aduce o îndoită învinuire inginerului Cristescu de către domnul procuror general, aceea de a fi prezentat, cu rea-credință, ca o întreprindere rentabilă exploatarea minei de la Curtea de Argeș, deși știa bine că această mină nu are nicio valoare, astfel că domnia sa este principalul vinovat al falimentului de la „Tehnica minieră”. În al doilea rând, este răspunzător de reaua și vinovata conducere a societății, deoarece a fost și domnia sa un timp director al ei.

Ei bine, vom întreba faptele și vom afla adevărul. Primei învinuiri îi răspundem mai întâi cu bunul-simț. În societatea care se pretinde că a mers la faliment din pricina informațiilor frauduloase date de acuzat, acesta avea investit tot avutul său, 400.000 de lei. Și, afară de cazul când credeți că Cristescu nu era sănătos la minte (și în acest caz nu l-ați putea face răspunzător), el trebuia să se gândească că mina societății înseamnă și mâna lui, cel mai mare dintre acționari. Dar acestei prime învinuiri îi opunem și expertiza domnului ing. Lupașcu, făcută cu prilejul obținerii concesiunii de exploatare...

În ceea ce privește cea de a doua învinuire, iată ce

am răspunde domnului procuror general. În scurtul timp cât Cristescu a fost director, conducerea societății a fost bună și rodnică, cu toată continua ciocnire pe care o avea cu aptitudinile necinstite ale administratorului delegat N. Mihăilescu

12

Respingând învinuirile actului de acuzare, Margareta Paxi-made îi aduce însă aceuia pe care-l apăra o altă învinuire, aceea de a nu fi înțeles că în societatea de atunci existau două categorii de oameni: unii care munceau și alții care se îmbogățeau și că „el, ing. Cristescu, făcea parte din «rasa celor

„*Ibidem*, p. 52.

«*Ibidem*, pp. 54, 55.

204

muncitori», cărora nu le era «hărăzit bogăția»” t3. Aceasta este, în realitate, singura greșeală pe care o ispășește, spune apărătoarea.

Dezastrul bănesc, care îl reprezenta pentru ing. Cristescu prăbușirea societății „Tehnica minieră”, a survenit într-un moment în care acesta, obosit de munca istovitoare depusă în cursul anului școlar, își consacrase vacanța nu odihnei, ci elaborării unei lucrări de o deosebită importanță științifică. Acest efort prelungit îi zdruncinâiase nervii.

În această stare – subliniază apărarea – el s-a dus, în ziua de 14 septembrie 1922, la sediul consiliului de administrație al societății care îl ruinase. Prezența revolverului în servietă nu poate fi atribuită premeditării.

„Domnul procuror vă arăta prezența acestei arme – spune avocata Margareta Paximade – ca pe o dovadă irefutabilă a premeditării. Domnia sa nu poate să nu recunoască că, din toată instrucția făcută, reiese că acuzatul purta totdeauna armă asupra lui, dar spune că prezența revolverului în servietă arată că a vrut să-l aibă la îndemână pentru executarea planului de asasinat. Or, mi-aș îngădui să pun următoarea întrebare domnului procuror: dacă domnia sa crede că revolverul e mai la

îndemână în servietă decât în buzunar (ceea ce însă nu e părerea mea), nu găsește domnia sa că cel mai natural lucru din lume e ca, atunci când pleci la drum și primejdia se prezintă numai ca o vagă eventualitate, fără să poți prevedea momentul în care ai fi nevoit să uzezi de revolver, să porți arma cât mai la îndemână, pentru ca neprevăzutul să nu te surprindă?" **u.** Și iată cum înfățișează apărătoarea, în pledoaria sa, momentul tragic în care Eni. Antonesiou va pronunța cuvântul „canalie”, iar ing. Cristescu va scoate revolverul și va trage, moment care nu poate aparține vieții lui Cristescu:

„Cuvântul «canalie», pornit de la un om în care avea încredere și pe care îl stima, a căzut ca un trăsnet asupra acuzatului, ai cărui nervi, v-am spus, erau zdruncinați. Judecata s-a întunecat, voința l-a părăsit și, mașinal, a scos **13 Ibidem, p. 57". Ibidem, p. 58.**

205

revolverul din servietă și a tras. În timp ce domnul Em, Antonescu cădea jos, într-un lac de sânge, apare în fața acuzatului N. Mihăiescu. Atunci acesta, exasperat (mai mult) de detunătura armei, vede în fața ochilor lui înnebuniți întreaga sa nenorocire, care-l atrage ca o prăpastie. Se repede, cu revolverul întins, după el, îl fugărește pe scări, îl urmărește în stradă și intră după el în magazinul lui Pinchas, unde își căuta adăpost.

Descarcă două focuri asupra lui. Apoi nervii se destind și Cristescu, cu brațele largi deschise, strigă: «omorâți-mă!» Domnilor jurați, vă rog să prindeți dintr-o singură privire întreaga viață a acestui om, așa cum ea răsare luminos de curată din toată instrucția făcută în fața dv. Veți vedea că va fi imposibil să legați de ea actul nesăbuit din 14 septembrie" **15".**

Această ultimă idee este rdluiată și dezvoltată de alt apărător al acuzatului, avocatul I. Chihaia, care va pune problema dacă, cu privire la faptele supuse judecării juraților, acuzatul are sau nu vreo răspundere penală:

„Convingerea noastră nestrămutată - vă spuneai. Chihaia - este că inginerul Cristescu nu are absolut nicio

vină. Că fapta, deși comisă, totuși nu-i revine de loc sub raportul responsabilității, deoarece în acel moment se găsea într-o completă uitare de sine...

Din ordonanța definitivă reiese un prim capăt de acuzare, și anume că în această afacere inginerul Cristescu a lucrat cu premeditare; cu alte cuvinte, gândul de a omorî îl avea mai dinainte hotărât, aștepta numai momentul să-l transforme în fapt.

Noi susținem că acest gând de a omorî nu l-a avut nici înainte, nici în momentul comiterii faptului și, dacă îmi-veți permite să fac o analiză a faptelor, am această credință că nimeni nu va mai rămâne în această idee, nici chiar domnul procuror general" 16.

Pentru a demonstra acest lucru, avocatul analizează faptele în trei momente succesive: anterior, concomitent și posterior crimei, pentru a conchide că nimic nu îndreptățește acuzația de premeditare.

«*Ibidem*, p. 59.» *Ibidem*, p. 69.

206

Ing. Cristescu nu poate fi socotit răspunzător, arată avocatul, pentru o faptă unică în viața lui, săvârșită într-un moment de rătăcire, de pierdere a rațiunii, într-un moment în care și-a pierdut cumpătul, în care nu și-a mai controlat faptele, căci legea declară nevinovat pe cel care săvârșește o faptă penală în asemenea condiții.

În ședința din 28 februarie 1923, Pompiliu Ioanițescu (din partea apărării) va înfățișa pe inginerul Cristescu, drept victimă a unui fenomen economic de după război: proliferarea societăților pe acțiuni. Pledoaria sa constituie un aspru rechizitor al moravurilor vremii.

„Acest proces - va spune el - a adus în discuție o adevărată maladie apărută după război și contra căreia trebuie să se ia măsuri, pentru ca țara să nu fie dusă la o catastrofă economică și financiară. Contra ei trebuie să se întreprindă viguros dezinfectia, trebuie aplicată o profilaxie cu totul serioasă. În fiecare zi se creează numeroase societăți anonime - pentru diferite scopuri și întreprinderi - care fac apel la public, spre a-i da

subscripții și capitaluri. De regulă, în fața publicului nu apare acela care va profita și va întrebuința mai mult pentru el societatea și fondurile ei. Acela se ține în umbră, așa e sistemul; așa profită și își execută toate scopurile lui rentabile, îmbogățitoare pentru dânsul. În fața publicului este pus un consiliu de administrație, compus în majoritate, dacă nu chiar în unanimitate, din oameni politici, iar ca președinte se pune un om politic cu o suprafață mare, de regulă, care să facă parte din partidul de la putere. După ce se adună capitalul de la publicul subscriitor, care își dă societății, plin de speranțe, economiile lui, rozătorul societății se pune pe lucru și roade, și se îngrașă, și se îmbogățește, iar societatea tânjește și este atât de anemiata încât chiar moare, ajungându-se în nenumărate cazuri ca acționarii să-și piardă întregul capital depus. Am văzut oameni care și-au încredințat economiile lor unor societăți al căror sediu nu-l mai găsesc și-l caută mereu zadarnic!

Asemenea boală este primejdioasă și pentru particulari, dar mai cu seamă pentru țară. Contra ei trebuie să se ia măsuri serioase. La noi societățile anonime nu pot rămâne fără un control serios. Morala publică cere imperativ măsuri, spre a nu se mai înfăptui asemenea vaste escrocherii!

207

Printre alte manifestări de asemenea natură se numără și societatea «Tehnica minieră», care a fost înființată cu oameni cinstiți, dar care pe urmă a ajuns pe mâna unor rozătoare nesățioase, ca frații Mihăiescu care, la adăpostul unor oameni cinstiți, s-au îngrijit numai de ei, s-au îmbogățit, iar societatea a ajuns la dezastru, acționarii pierzându-și capitalul acolo depus””.

Acest rechizitoriu va fi continuat într-o altă pledoarie a apărării, pledoaria lui Grigore Trancu-Iași:

„Toți cunosc brigandajul care se comite sub paravanul fundării societăților pe acțiuni.

Nu e nimic mai nerușinat și mai criminal. E unul dintre simptomele cele mai triste ale demoralizării publice.

Ceea ce erau odată, în timpurile cele mai îndepărtate ale evului mediu „marile companii de aventurieri și briganzi, care jefuiau negustorii și prădau satele, astăzi sunt societățile pe acțiuni. Nu toate – fără îndoială – dar multe dintre ele, cu mai multă siguranță, cu mai multă impunitate, cu mai mult răgaz și mai mult folos pentru fondatorii și directorii lor. E o metodică organizare de jaf. Statul lasă ca prelinșii financiari, cu ajutorul unei prese venale, să fure în mod îndrăzneț, la lumina zilei, economiile publice; nu face nicio sfortare pentru a opri spoliațiunile al căror martor este. Statul, care pedepsește în mod sever pe escrocul de rând și pe tâlharul vulgar, respectă, onorează, încarcă cu decorații și cordoane pe marii hoți ai publicului. Corupția societăților anonime este astăzi cauza principală, aproape singura, a bogățiilor enorme. Dreptul n-a reușit să pupă în frâu pe administratorii societăților anonime. Obligația ca direcția să dea socoteală adunărilor generale n-a împiedicat nicio fraudă, nicio minciună. Ar trebui alte mijloace...” 18

În pledoaria sa, din ședința din 28 februarie 1922, avocatul Radu Rosetti, cel care a fost numit „un trubadur al Palatului de justiție”, va urmări să-i convingă pe jurați ca faptele lui Cristescu n-au fost săvârșite cu voință și deci jurații, cărora legea nu le cere să se pronunțe decât în temeiul intimei lor convingeri, nu ar putea pronunța, pe o asemenea

17 *Ibidem*, pp. 82 – 83.

18 *Ibidem*, pp. 135 – 136.

208

bază, decât un verdict care să ducă la achitarea acuzatului.

„E târziu, onorata Curte și domnilor jurați – își va începe Radu Rosetti pledoaria – Sunteți obosiți și mai am și situația ingrată de a pleda după atâția distinși colegi, care au epuizat materia, spunând tot ce era de spus în drama al cărei deznodământ fatal aveți să-l judecați. Nu vreau să mai prelungesc nici chinul acestui om care, oricum va ieși de aici, pentru restul vieții va fi tot un nenorocit.

Voi fi scurt dar, și dacă mai pledez, n-o fac ca să vă conving – fiindcă sunt sigur că hotărârea dv. în minutul acesta e deja luată – ci dintr-un scrupul de conștiință, ca să nu-mi reproșez că nu mi-am făcut datoria. Cine știe? Poate a mai rămas dubiu asupra vinovăției lui în sufletul unuia numai dintre dv., și pe acest unu vreau să-l conving, fiindcă avem ambiția ca inginerul Cristescu să fie achitat în unanimitate.

Din fericire, nu aveți de luptat cu unul din acele cazuri grele, când crima s-a comis, dar acuzatul nu mărturisește și dovezile sunt slabe. Nu. Aici criminalul mărturisește, victime au fost și singura întrebare care trebuie să v-o puneți este dacă făptuitorul trebuie pedepsit sau iertat” 19.

„Întrebarea care vi se va pune – a spus în continuare Radu Rosetti – va fi dacă inginerul Cristescu a săvârșit fapta cu voință. Prin urmare, nu că n-a săvârșit fapta, veți conchide dv. când veți răspunde nu, ci că în momentul acela i-a lipsit voința, că a avut un moment de rătăcire, când, oricare în locul lui, pus în acele împrejurări, ar fi făcut la fel” 20.

Și pentru a demonstra și mai convingător iresponsabilitatea acuzatului în momentul săvârșirii faptei ce i se impută, avocatul aduce în fața instanței o probă nouă: boala gravă de care suferea inginerul Cristescu și pentru al cărei tratament i se făcuse, în ziua de 13 septembrie (așa cum o dovedește certificatul medical depus), o injecție ce i-a provocat o febră de aproape 40°C și care explică starea sa din ziua următoare. Cu ajutorul afirmațiilor categorice din

19 *Ibidem*, p. 99.

20 *Ibidem*, pp. 99 – 100.

209

tratatele medicale, înfățișate în instanța, apărătorul demonstrează că asemenea reacții, care pot merge până la delir, erau frecvente în cazurile de tratament cu produsul respectiv putând surveni a doua și chiar a treia zi după injecție.

Radu Rosetti încheie astfel:

„Nu domnilor jurați, a fost un ceas rău, cum îi zice așa de sugestiv poporul, un moment de inconștiență de pe urma căruia s-a petrecut actul nesocotit care, din fericire, nu mai are urmări și care, pentru motivele invocate, trebuie iertat.

De aceea, fără perorația de rigoare, fac un ultim apel la conștiința dv. pentru ca, rămânând credincioși jurământului făcut, să judecați fără ură și fără părtinire, să aduceți un verdict de achitare” 21.

Această nouă orientare a apărării a determinat o replică din partea procurorului general G. Ionescu. Acesta a susținut că, oricât de seducătoare ar fi în aparență teoria iresponabilității, nu i se poate aplica acuzatului, fiind contrazisă atât de depozițiile martorilor, ce l-au prezentat pe acuzat ca un om liniștit, care n-a dat niciodată niciun semn de nebunie, cât și de cererea însăși a apărării, care a pretins ca inginerul Cristescu, un profesor de valoare, să fie redat, prin achitare, catedrei sale.

„Sunt obligat aici, a spus reprezentantul parchetului general, la o considerațiune care privește această chestiune sub un alt aspect. Cred că vi s-ar putea cere achitarea pentru un motiv sau altul, cred că pentru orice motiv l-ați avea în vedere, domniile voastre sunteți suverani să primiți apelul pe care vi-l face apărarea, dar un lucru nu se poate susține: că o dată achitat acuzatul, verdictul dv. l-ar indica să-și reia locul din înrățământul superior, de unde fapta sa criminală l-a exclus pentru totdeauna. Oricare ar putea să fie imoralitatea vremii de azi, oricât de redusă ar fi opinia domnilor apărători despre simțul de demnitate al societății noastre, nu merită această societate suprema ofensă ce i se face, atunci când se crede că ea ar putea să tolereze ca pe o catedră a învățământului superior să stea un om pe care mila juraților îl va fi scos din fundul pușcării” 22.

21 *Ibidem*, p. 107.

22 *Ibidem*, p. 119.

El va încheia, amintind juraților că verdictul lor „poate să înarmeze brațul altor criminali” sau să constituie „un avertisment serios, să oprească gestul altor mâini criminale”. Astfel, el le va spune:

„Nu uitați că achitățile scandaloase, pronunțate de unele curți cu jurați, au fost motivul care a înarmat brațul criminal al altor ucigași.

Puteți să aduceți hotărârii dv. toate mitigațiunile²³ pe care legea vi le pune la dispoziție, dar nu refuzați verdictul afirmativ pe care am onoarea să vi-l cer. Vă cer acest verdict, pentru că el singur poate să fie pentru societate un act de reparațiune, pentru odioasa manifestare criminală a acuzatului, o justă înfierare, iar pentru acuzat... ei bine, domnilor, pentru acest om, o expiațiune meritată...

Ei bine da, sunteți liberi ca, trecând peste realitatea zdro - bitoare a faptelor, călcând în picioare conștiința de dreptate a unei lumi întregi, sunteți liberi - spre deosebire de judecătorii magistrați, care au îndatorirea de a-și motiva deciziile - să răspundeți. oricum la întrebările care vă așteaptă.

Puteți - în asemenea condițiuni - să încercați «a reda societății» pe făptașul întreitului asasinat, care, de altfel, s-a eliminat din această societate singur, și iremediabil.

Dar, domnilor jurați, dacă, înlăturând hotărârea de dreptate și de reparație pe care v-am cerut-o, veți socoti că puteți obliga societatea să reprimească nepedepsit pe acest om în sânul ei, dacă apărarea vă va fi convins că puteți lua, în mâinile dv. de oameni onești, mâna pe care v-o întinde acuzatul, pătată de sânge, aveți în acest caz o îndatorire, aveți îndatorirea de a merge până la ultimele consecințe ale gestului dv... și atunci nu v-ar mai rămânea de făcut, ieșind din pretoriul acestui, tribunal, decât să aruncați în noroi legea care pedepsește pe asasini” ²⁴.

În ultimul cuvânt al apărării se va răspunde astfel acestui avertisment:

2 S Formă derivată din cuvântul francez *mitiger*, care înseamnă a îmblânzi, a atenua, a tempera.

24 A se vedea textul ordonanței definitive în *Biblioteca marilor procese*, nr. 2/19123, pp. 120 - 121.

211

„Înainte de a termina, mă gândesc că domnul procuror spunea că statuia justiției se va îndolia când Cristescu va fi achitat. Această justiție, desigur, reprezentată printr-o femeie cu ochii legați, ținând în mână o cumpănă cu două talere, pe care încape foarte puțin din patimile și suferințele omenesci. Dar, îmi aduc aminte de o emblemă despre care ne vorbea odată Matei Cantacuzino. Un tablou dintr-un muzeu din Roma reprezentând o femeie care, cu mâinile ei, cuprindea pământul întreg. Credeți poate că sub acest tablou s-a scris caritatea, filantropia sau așa ceva? Nicidecum. Sub acest tablou era scris: «justiția». Justiția care cuprinde umanitatea întreagă, cu toate lacrimile, cu toate jertfele, cu toate durerile, și cu toate necazurile ei. Justiția aceasta, în cazul achitării lui Cristescu, va fi în veșmânt de sărbătoare, căci înseamnă că este adânc înțelegătoare a sufletului omenesc și a complexului de împrejurări în care el se zbate...

Sentința dv. nu va spune că omorul este permis, dar va atrage atenția tuturor că jaful în averea publică nu este îngăduit...

Sentința dv. nu va însemna că fiecare trebuie să-și facă singur dreptate, dar va însemna că atunci când ești chemat să administrezi banul strâns cu atâta greutate, trebuie să ai mai multă băgare de seamă, mai mult spirit de prevedere, căci numai aceasta ne poate duce la o viață socială mai serioasă...” 25.

A urmat apoi sentința de achitare, despre care am arătat, la început, că a fost primită ou o deosebită satisfacție de întreaga opinie publică.

25 *Ibidem*, pp. 140 - 141.

Procesul lui Nicotăie Elzer-Petropov

Procesul Petropol s-a judecat în fața Curții cu jurați de pe lângă Tribunalul Ilfov, la sfârșitul anului 1923 și începutul anului 1924. Cu acest prilej a fost evocată, în repetate rânduri, condiția juridică inadmisibilă (din acea

vreme) a copilului din afară căsătoriei, a copilului „natural”, pentru că acuzatul făcea parte dintr-o asemenea categorie.

Principala dispoziție a codului civil din 1864, defavorabilă copiilor din afară căsătoriei, adevărați „paria” ai societății de atunci, era conținută de art. 307, potrivit căruia cercetarea paternității era în principiu oprită².

Se poate afirma că procesul Petropol a constituit o critică vie a unei legislații învechite, retrograde, a cărei schimbare se impunea de îndelungată vreme, dar care nu a venit decât cu mult mai târziu.

Inculpatul Nicolae Elzer-Petropol a fost trimis în fața Curții cu jurați pentru faptul de a fi tras (asupra maiorului Teodor Orezeanu) un foc de revolver – în ziua de 22 noiembrie 1922 – în Palatul de justiție, în fața sălii de ședință a secției a II-a civilă-icorecțională a Tribunalului Ilfov. Crimă săvârșită, dar neizbutită, așa cum o califică actul de acuzare.

În luna iulie 1920 (decedase, fără a lăsa vreun testament, Cristache Petropol, mare proprietar din județul Ialomița. Moștenitoarea întregii averi era unica sa fiică, Elena, căsătorită în ianuarie 1920, cu Teodor Orezeanu. Soția defunc

¹ A se vedea nota 1 la *Procesul arhitectului Socolescu*.

² Art. 307 c. civ. a fost abrogat prin decretul nr. 130 din 2 aprilie 1949 pentru reglementarea condiției juridice a copilului natural.

213

tului, Eliză Petropol, rămăsese beneficiara părții pe care legea o rezerva văduvei sărace, în uzufruct. Cei doi băieți născuți în primii ani ai căsătoriei lui Petropol, Dumitru și Nicolae, nu trăiseră decât câteva luni.

La scurtă vreme după moartea lui Cristache Petropol, sora acestuia, Atena Stătescu, intenționează împotriva Elenei Orezeanu o acțiune în supozițiune de stat; se susținea, în cadrul acestei acțiuni, că Elena Petropol, căsătorită Orezeanu, nu era în realitate fiica Elizei și a lui Cristache

Petropol, ci fusese născută de femeia Florica (zisa Lina Lică Vlad) și dată Elizei Petropol, care nu mai putea avea copii, de către o moașă care se ocupa cu asemenea treburi și al cărei nume era Eugenia Peiu.

Acțiunea a fost respinsă. Un proces cu un obiect similar este pornit mai târziu, tot împotriva Elenei Orezeanu, de către fratele Elizei Petropol, Grigore Ionescu. Este procesul care se judeca la secția a II-a civilă-corecțională a Tribunalului Ilfov în ziua de 22 noiembrie 1922, zi în care acuzatul Nicolae Elzer-Petropol a tras cu revolverul asupra lui Teodor Orezeanu.

Acțiunile pornite n-au avut însă nicio șansă de reușită, dat fiind pe de o parte intangibilitatea prezumției de legitimitate a copilului născut în timpul căsătoriei mamei, precum și imposibilitatea de a contesta, potrivit legii, o stare civilă care se baza pe o posesiune de stat conforma actului de naștere.

Nicolae Petropol pornise îndată după moartea lui Cristache Petropol (al cărui copil natural se pare că era) o campanie în presă, în scopul de a dezvălui crima de substituție de copil ce pretindea că se săvârșise în familia Petropol.

Nicolae Petropol a început prin a publica în ziarul „Universul”, în zilele de 15 și 19 septembrie 1920³, următorul anunț:

„Caut pe copiii și rudele femeii Lina, mică de statură, brunetă, fostă servitoare în Capitală, căreia, în anul 1900, cunoscuta moașă Eugenia Peiu (care a avut conflicte cu justi-^A se vedea, pentru toate datele acestui proces, precum și pentru **actele**, rechizitoriile și. pladoariile reproduse fragmentar, *Biblioteca marilor procese*, nr. 6 - 7 din ianuarie-aprilie 1925, Editura „Curierul **judiciar**”, București, 1925.

214

ți-a pentru crime similare) i-a luat prin înșelăciune un copii de sex feminin, nou născut, spre a-l da soției unui mare bogătaș din capitală, care apoi a comis crima de substituție de copil.

Doresc, de asemenea, să știu unde se află acum bărbatul servitoarei Lina și rudele acesteia. El este fost sergent de stradă în capitală și a fost condamnat de către curtea cu jurați, la finele anului 1899 (în timpul sarcinii femeii sale), la 20 de ani muncă silnică, pentru asasinat, în complicitate cu altul... Informațiuni serioase vor fi recompensate” 4.

La 22 septembrie 1920, numai după 3 zile de la apariția unui al doilea anunț cu același conținut, Elena Orezeanu primește următoarea scrisoare:

„Doamnă, în urma publicației din ziarul „Universul”, din ziua de 14 - 15 septembrie și 18 - 19 septembrie 1920, prin care se întreba despre copiii și rudele Linei și moașa Eugenia Peiu, m-am prezentat eu în persoană, mama dumitale Lina, la dl. Nicolae Petropol, str. Edgart Quinet nr. 9, loco.

Doresc să vorbesc cu dumneata în persoană, pentru a-ți comunica ce mi-a spus acest domn despre escroaca mama dumneata, care te-a crescut, iar nu te-a născut, escroacă împreună cu moașa Eugenia Peiu” 5.

Expeditoarea indică și adresa la care cere Elenei Orezeanu să se prezinte de urgență.

La 26 octombrie 1920 apare în ziarul „Acțiunea română” un articol intitulat „Marile afaceri senzaționale. Un milionar în mizerie”. Scris în stilul ziarelor de senzație, articolul cuprindea povestirea pe care Nicolae Petropol o relatase redacției ziarului, cu privire la modul în care fusese îndepărtat de la moștenirea de milioane a tatălui său 6.

Peste aproape 2 ani, ziarul „Aurora” publică, în numărul său din 7 mai 1923, sub titlul *Afacerea Petropol*, o scrisoare primită de la Nicolae Petropol.

În această scrisoare, bare începe cu cuvintele „mă plâng opiniei publice din Țară”, și în care Eliza Petropol este acu

4 A se vedea *Biblioteca marilor procese*, nr. 6 - 7/1925, p. 21 - 22.

6 *Ibidem*, pp. 24 - 25.

zată de a fi determinat pe soțul său, Gristaiche Petropoll, să izgonească din casă pe Nicolae Petropol, se spune:

„Eliza Petropol, după izgonirea mea și a tuturor rudelor de sânge *ale* tatălui meu, spre a pune mâna pe averea sa enormă și cum nu putea face copii – faipt care se poate cu ușurință constata de orice medic – a comis în mijlocul Capitalei, sub ochii autorităților (de fiecare dată simulând că este gravidă, lăsând pe tata la țară și venind singură la București, la mama sa) trei crime de substituție de copii” 7.

Eliza Petropol este în continuare acuzată de a fi făcut declarații false în fața serviciului de stare civilă, prezentând drept născuți de ea niște copii străini. Și întrucât primii doi n-au trăit, crima de substituție de copil (susține Nicolae Elzer-Petropol) s-a repetat a treia oară cu Elena Orezeanu.

Articolul continuă astfel:

„Eliza Petropol... este singura femeie cunoscută în istoria judiciară a tuturor țărilor din lume, din antichitate și până azi, care a comis trei crime de substituție de copil și încă, în scurtul interval de doi ani și 8 luni... acuz pe Eliza Petropol că, în complicitate cu fratele său... a ascuns testamentul tatălui meu spre a mă despuia pe mine, fiul său unic și legatar principal” 8.

La 5 decembrie 1922, deci după atentatul săvârșit de Petropol în Palatul de justiție, Elena Orezeanu primește o scrisoare din partea fostului concubin al femeii pe care Petropol i-o atribuia ca mamă. I se comunică – pe această cale – că dacă, în câteva zile, nu se va primi un răspuns „satisfăcător”, semnatarul misivei va trece „de partea adversă”, pornind o acțiune, în cadrul căreia va demonstra cu scrisori, ce se află în posesia sa, că Elena Orezeanu nu este copilul Elizei Petropol.

În intervalul de timp în care în presă au apărut anunțurile și articolele sus-amintite, la Tribunalul Ilfov se

judeca, așa cum am arătat, acțiunea intentată de Atena Stătescu (sora lui Cristache Petropol) împotriva Elenei Orezeanu. Prin sentința pronunțată la 4 martie 1921, de secția a II-a civilă-corecțională a acestui tribunal, acțiunea a fost respinsă pe motiv

7 *Ibidem*, p. 29.

8 *Ibidem*, p. 31.

216

că pârâta a avut o posesiune de stat conformă actului său de naștere, precum și în temeiul prezumției de legitimitate a copilului născut din căsătorie. Redăm motivarea instanței i

„Considerând că această prezumție de legitimitate, legiuitorul a voit să o facă atât de intangibilă, încât a interzis (în cazul care ne preocupă) până și ministerului public, nu numai orice urmărire, dar chiar orice informație, interdicție ce rezultă clar din combinația art. 295, 299 și 300 c. civ., deși aceste fraude au întotdeauna la baza lor un delict grav și câteodată o crimă). că aceste dispozițiuni care ar putea părea excesive la prima vedere sunt, din contra, întemeiate pe simpla preferință pe care cu drept cuvânt legiuitorul a acordat-o probei reieșind dintr-un act autentic, întărit de înlănțuirea de fapte și împrejurări care constituie posesiunea de stat, asupra șubredei și periculoasei dovezi cu martori”.

Sentința este confirmată prin decizia din 6 aprilie 1922 a Curții de apel din București, secția a III-a și, mai târziu, de Curtea de Casație.

Soluția din procesul Atenei Stătescu îl determină pe Gri-gore Ionescu, fratele Elizei Petropol, să retragă acțiunea asemănătoare pe care o intentase. Iată petiția sa:

„Subscrisul Grigore Ionescu declar că-mi retrag acțiunea în contestație de stat ce am intentat contra doamnei Elena maior Orezeanu, născută Cristu N. Petropol... deoarece, când am introdus această acțiune, am fost ademenit de dl. avocat Gh. Anghelescu, care a insistat pe lângă mine să introduc această acțiune sub pretext că l-aș ajuta la rezolvarea proi cesului ce îndemnase pe soacra

sa, Atena Stătescu, să facă doamnei Elena Orezeanu și prin care îi contesta starea civilă; influențându-mă și pe mine, prin mai multe giruri ce mi le-a pus, ca să încep această acțiune” 9.

Acestea sunt împrejurările de fapt care au fost luate în considerare, în procesul penal pornit împotriva lui Nicolae Elzer-Petropol, acuzat de tentativă de crimă împotriva maiorului Teodor Orezeanu.

Numeroși mantori au fost audiați, dar mai impresionante – decât numărul celor 39 de persoane ce au depus mărturie – au fost rechizitoriul și pledoariile susținute în acest

Ibidem, p. 45.

217

proces, care pot fi calificate ca o desfășurare de elocvență judiciară, caracteristică gustului acelor timpuri și stilului obișnuit în fața curții cu jurați.

Cititorul de astăzi ar putea îi surprins de tonul melodramatic al multora dintre aceste pledoarii. Nu trebuie însă să se uite că, în general, asemenea pledoarii erau rostite la bară, într-o atmosferă de puternică tensiune, că erau însoțite de anumite intonații, de pauze semnificative, precum și de o gestică abil regizată – pentru a impresiona jurații – și ca flacăra, care le da acolo viață, se stinge atunci când sunt reduse la o înșiruire de cuvinte așternute pe hârtie. Cititorul va trebui, de asemenea, să țină seama de faptul că modul nostru de a gândi de astăzi nu se mai împacă cu patosul și ostentația care au caracterizat, într-o anumită epocă, stilul judiciar.

Iată pledoaria avocatului V.V. Stanciu, reprezentantul părții civile (victima atentatului):

„De la început țin să vă previn – va spune el – că acest proces iese din cadrul celor obișnuite.

Se deosebește de celelalte pricini, nu numai prin încordata atenție cu care ochiul publicului îl privește, nu numai prin extraordinara perversitate a acuzatului, dar mai ales prin altceva, care rănește însăși ființa adevărului, scopul final al tuturor eforturilor noastre. Mă cred dator

deci să vă denunț toată abila pregătire a procesului pe care-l judecați, acea dibace punere în scenă, acel artificial pe care-l simțim că plutește în sală ca un duh necurat.

S-a creat o anumită atmosferă, în care cuvintele noastre sunt aprioric condamnate să nu aibă ecoul necesar.

Sunt aici în sală oameni care au venit cu impresiuni culese din ziare, cu convingeri formate acasă, ba mai mult t anticipând asupra rolului domniei voastre, au venit cu verdictul de achitare pe buze.

În aceste condițiuni, înțelegeți domnilor, că lupta de baia ce am angajat-o este 6 luptă nu numai grea, dar și nedreaptă.

De aceea, în interesul dreptății ai cărei sacerdoți sunteți, vă rog ca domniile voastre, judecătorii de astăzi, să uitați tot ceea ce ieri - cetățeni - ați citit sau ați auzit cu privire la acest proces. Ecoul opiniei publice trebuie să încremenească în pragul acestui pretoriu! Balanța zeiței Thernis

218

nu trebuie să se resimtă de nicio presiune. Adevărul nu poate înflori într-o atmosferă artificială.

Domnilor jurați, justiția vă cere ca prima cărămidă, pe care veți clădi edificiul convingerii, să fie arsă în focul acestor dezbateri.

Mai țin să vă fac o declarație: toată expunerea mea va fi în mod intim bazată pe acte, ziare și scrisori, piese depuse în dosarele ce sunt pe masa onoratei curți. Vă spun aceasta pentru că fondul procesului de azi este împletit cu atha senzațional, îndat pare de domeniul fanteziei.

Viața ne oferă uneori adevărate drame, atât de puternice, că te îndoiești dacă s-au desfășurat pe scena cea mare a teatrului lumii sau au trăit doar pe scena de lemn a unui teatru obișnuit, din capriciul imaginației unui dramaturg. Mă veți ierta dacă vă voi obosi cu precizări de fapte și date. Știu că sunt mai agreabile - atât pentru auldkor, de mai ales pentru vorbitor - discuții de generalități, în care domina nota literară și elementul

teatral: acele cascade de fraze care au transformat de multe ori această incintă într-o sală de spectacole gratuite”
10.

Analiza amănunțita a elementelor probatorii ale dosarului, scrisorile trimise Elenei Orezeanu, anunțurile din presă, articolele, depozițiile martorilor (vecini ai ifameii Lina Vlais) oare au relatat că Nicolae Petropol o cunoștea pe Lina Vlad încă înainte de publicarea primului anunț și că avusese mai multe convorbiri cu ea, retragerea acțiunii în contestare de stat intentată de Grigore Ionescu, cu motivarea dată acestei retrageri, nimic nu va fi omis de avocatul părții civile pentru a demonstra intenția criminală premeditată, cu care acuzatul a săvârșit omorul neizbutit.

Ultima parte a pledoariei este consacrată înlăturării eventualelor apărări ale acuzatului:

„Și totuși, domnilor jurați, pentru acest asasin se va cee un verdict de achitare. Vi se va spune că acuzatul e copilul natural al milionarului Cristache Petropol, se va încerca să se creeze în preajmă-i o atmosferă de poezie, i se va face un nimb în jurul capului său de copil natural, fiind zugrăvit ca eroul social premergător al unei legislațiuni mai drepte.

11 *Ibidem*, pp. 55 – 56.

219

Domnilor jurați, tema este veche ca și instituția domniilor voastre și periculoasă, pe cât de banală. Când apărarea nu izbuteste să facă din criminal un nebun, atunci caută să-l prezinte ca o victimă a societății, ca pe un erou vrednic, nu de pedeapsa juraților, ci de admirația tuturor.

Domnilor apărători, voi admite iteza domniilor voastre, voi crede un moment că acuzatul este copilul natural al lui (Cristache Petropol. Dar, oare o astfel de filiațiune îi dă dreptul să ucidă?

Cum, domnule Elzer, faptul că ești fiul natural, fie chiar al lui Petropol, constituie un privilegiu ce dă dreptul să-ți vânezi dușmanii și, atunci când ordinea publică îți cere socoteală (pentru crima făcută, este de ajuns să-ți

declini calitatea de copil natural, pentru ca nimeni să nu aibă dreptul să te atingă”? **u.**

În finalul pledoariei, jurații sunt preveniți împotriva consecințelor nefaste ale unui sentiment de imitație pentru acuzat:

„Aveți înaintea domniilor voastre un monstru plămădii din minciună și împietrit de ură, un pervers rafinat, fără precedent în analele justiției românești. Știți că nu a arătat nicio căință pentru fapta pe care a comis-o. Din tot ce v-a spus ieri, nu se profilează nici măcar umbra unei păreri de rău...

Și e bine să mai știți că, cu aceeași mână cu care veți arunca un vot de achitare, veți înarma brațul altui criminal, veți pregăti alte victime inocente.

Dar domnilor, voi admite ipotetic că, după pledoariile talentate ale reprezentanților apărării, asasinatul lui Elzer va pluti într-o atmosferă de milă... Ei bine, chiar și în cazul în care acuzatul ar părea că merită mila, va trebui totuși să-l pedepsiți.

Domniilor jurați, sentimentul de milă nu exclude pedeapsa. Nu uitați că astăzi aveți un rol mare. Sunteți judecătorii delegați ai societății. Îndepliniți funcțiunea de clinicieni sociali. După cum medicul care, deși milos, atunci când își dă seama că plaga nu mai poate fi vindecată, recurge la bisturiu, tot astfel domniile voastre aveți astăzi datoria de

11 *Ibidem*, p. 72.

220

a face operă de chirurgie socială, tăind fără milă ce este rău, pentru a salva restul organismului social” **12.**

Cel de-al doilea reprezentant al părții civile își va începe pledoaria, feluând ceea ce încercase în încheiere predecesorul său (de a pune în gardă pe jurați împotriva tezei apărării).

„Este o veche tradiție - va spune el - ca în fața Curții cu juri să se ocolească obiectul dezbatelor, să se ocolească crima și, între judecata domniilor voastre și obiectul judecății, să se pună o mare de sentimentalism...

Prin această ocolire a obiectului dezbaterilor, s-au adus în dezbateri lucruri cu totul străine de procesul de astăzi, s-a urmărit să se readucă la Curtea cu juri un proces pierdut în civil și, pentru aceasta, au fost înfățișați 35 de martori care au transformat judecata de astăzi într-o piesă palpitantă, într-un roman de senzație. Unul dintre martori, interesat în proces, a mărturisit că această afacere Petropol nu se va încheia, că va - reîncepe procesul și că, pe alte căi, el va fi readus la ordinea zilei...

Domnilor, ieri, timp de 10 ore, toată atenția întregii Curți și a domnilor jurați nu era spre banca acuzării - acuzatul dispăruse - ci toată atenția era îndreptată înspre cealaltă parte, înspre scaunul pe care ședea partea civilă și ați văzut cum i s-au adus toate insultele posibile" **13**.

Restul pledoariei se va concentra asupra personalității acuzatului, subliniindu-se cum și-a creat un decor teatral pentru crima săvârșită și cum a continuat această punere în scenă și lân fața juraților. Declarațiile acuzatului sunt analizate în cele mai mici amănunte, pentru a se combate teza apărării care urma să susțină că, în realitate, ceea ce ar fi urmărit Nicolae Elzer era un pseudoatentat, destinat să permită repunerea în discuție a procedurii de familie.

În ședința din 22 ianuarie 1924, ia cuvântul cel de-al treilea avocat al părții civile, I. Gr. Periețeanu, care de la început anunță că-și va rezuma pledoaria, „reducând dovada culpabilității acuzatului, pe cale de eliminare, la strictul necesar”.

12 *Ibidem*, pp. 73 - 74.

13 *Ibidem*, pp. 79 - 80.

221

Deși atmosfera era pregătită de predecesorii săi, I. Gr. Periețeanu va începe totuși printr-o abilă încercare de câștigare a bunăvoinței juriului.

„Sunt domnilor jurați - va spune el - aproape 20 de ani de când mi-am făcut debutul înaintea acestei Curți. Am pledat totdeauna pe banca apărării; ou succes și cu încredere în juriu, cu încrederea pe care o are totdeauna

avocatul când apără pe un inculpat. Am pledat cu convingere, dar am pledat și cu inima strânsă pentru că, să credeți, nu ne înfățișăm întotdeauna la bară cu certitudinea că apărăm o cauză dreaptă. Experiența are darul de a tempera elanurile și de a strecura în sufletele avocaților amărăciunea îndoielii.

Sunt numeroase cazurile în care conștiința avocatului e pusă la încercare, fie în timpul pledoariei, fie după ce **și-a** îndeplinit oficiul, și nu o dată avocatul care a izbutit să smulgă juriului un verdict de achitare, convins că a apărut o cauză dreaptă, a avut apoi decepția de a constata vinovăția clientului său datorită unor circumstanțe ulterior survenite. Când susții însă înaintea Curții cu jurați interesele părții civile, ale victimei, prilej pe care eu l-am avut rar, te simți de la început cuprins de o explicabilă îndoială, de o mare neîncredere în izbânda cauzei pe care o aperi. Această neîncredere e rezultatul indulgenței pe care o arată juriul, mai totdeauna, la noi ca și aiurea, față de diferiții infractori, imunizați în așa-zisa atmosferă de simpatie bolnăvicioasă care învăluie crimele pasionale sau afacerile în care se vântură ideea răspunderii sociale.

Astăzi însă, domnilor jurați, eu voi pleda în fața dv. cu încredere. Chipul în care e alcătuit juriul mă îndreptățește să sper că voi putea obține de la dv. verdictul prin care-și va primi cuvenita sapețiune un gest criminal, cu atât mai culpabil, cu cât n-a ținut seama nici de sanctitatea templului dreptății.

Procese ca cel de azi, din fericire, nu s-au înfățișat des înaintea curților noastre cu jurați și pot afirma că nici aiurea, chiar acolo unde criminalitatea e cu mult mai cinică și îndrăzneată, forul justiției a impus totdeauna respect, **chiar** celor mai temerari criminali. Incinta ei n-a fost pângărită" 14.

Ibidem, pp. 89 – 90.

222

Trecând apoi la evocarea a ceea ce numește „romanul foileton al lui Petropol”, distinsul jurist care a fost I. Gr. Pe-riețeanu aduce un argument important pentru

înlăturarea acuzației de substituire de copil, lansată în cadrul acestui roman! El se va întreba în ce scop să fi săvârșit Eliza Petropol crima de care este acuzată și va demonstra lipsa totală de interes în săvârșirea ei.

„Lăsând la o parte marea dificultate de a înfăptui o asemenea reiterată crimă - va spune I. Gr. Periețeanu - se pune în prim rând întrebarea: în ce scop? Căci orice act omenesc trebuie să aibă un scop. Lipsa de mobil introduce actul în domeniul smintelii. Cel care pune la cale o crimă, ca aceea a substituirii de copil, care se expune, săvârșind-o, la pedeapsă, mai ales atunci când ocupă în societate o situație bună, desigur că trebuie să fie împins de un mobil puternic. Oricum, actul criminal - săvârșit în asemenea condițiuni - trebuie să fie înconjurat de toată prudența necesară. S-ar putea crede că doamna Petropol a cedat dorinței de a-și asigura succesiunea lui Petropol, printr-o supresiune de stat. Eroare! Doamna Petropol, dând soțului ei un descendent legitim, prin supresiune de stat și asigurând unui suflet străin” aproape întreaga avere a bătrânului Petropol, își crea ei personal o situație mai rea decât aceea pe care ar fi avut-o nesăvârșind abominabila crimă. Într-adevăr, Petropol, în lipsa oricărui descendent legitim, putea să-i lase ei întreaga avere pe cale testamentară, iar dacă ar fi murit *ab intestat*, conform legii, i s-ar fi cuvenit o pătrime din averea lui în plină proprietate. Dimpotrivă, în cazul în care Petropol ar fi lăsat pe urma lui un copil, văduva lui n-ar fi avut dreptul decât la o porțiune virilă în uzufruct. De ce s-ar fi expus dar > să introducă în sânul familiei lui un copil străin, luat după străzi, și încă din ce lume! Din lumea patibulară a făcătorilor de rău, atât de bine descrisă în anumite melodrame. Căci între femeia Vlad și faimoasa Frochard din *Două orfeline*, nu există nicio deosebire. Amândouă schioa-pătă, ambele sunt lipsite de inimă și conștiință, iar bărbatul, ocnașul, seamănă foarte mult cu „Chiorul”, hidosul personaj al lui Eugene Sue din *Misterele Parisului*.

Ciudat. Să descind într-o lume interlopă, de bandiți și de ocnași, să fac din ei complicii mei la o crimă

monstruoasă.

223

ca să introduc la mine în familie un copil, a cărui ereditate era de natură să mă înspăimânte. Și aceasta, pentru a-mi crea o situație mai rea deoî aceea pe care aş fi avut-o dacă nu săvârşeam odioasa crimă!" 15.

Jurații sunt apoi invitați să fie cu luare aminte.

„Aveți să pronunțați astăzi – le va spune avocatul părții civile – un verdict grav de care depinde un întreg viitor, care nu interesează numai cazul Petropol, ci însăși siguranța în distribuirea justiției. Nicio încredere în justiție nu mai poate exista dacă cei răzvrățiți împotriva codurilor ar veni cu un Browning să tragă asupra noastră, pentru ca să atragă atenția lumii că codul civil trebuie modificat, că dispozițiile lui nu mai corespund cu faptele" 16.

După ce, analizând faptele, demonstrează premeditarea și arată că mobilul crimei a fost răzbunarea, avocatul încheie astfel:

„Sagacitatea dumneavoastră va trebui dar să dea la o parte tot acel material melodramatic, cu care apărarea va încerca să construiască lui Petropol un pedestal de impunitate și un decor menit să vă înfățișeze pe acuzat sub un aspect favorabil.

În mijlocul aceluia decor, ori ce s-ar face, figura acuzatului se va desprinde ca un chip de regizor, maestru în ale crimei» care, după ce a profanat templul justiției cu gestul lui criminal, înfigând gloanțe în ușa unei săli de audiență, a transformat incinta Curții cu jurați într-o scenă de teatru, de unde și-a reeditat sinistrele bârfeli cu care împănase presa, a jignit autoritatea lucrului judecat și a mers până acolo, încât și-a vărsat, la picioarele dv. chiar, înverșunata ură pe care a avut-o și o are împotriva victimei!

Verdictul dv. în procesul de față e așteptat de toată lumea, nu numai ca o justă sancțiune a unei crime de asasinat săvârșită dar neizbutită, dar încă, și mai presus de orice, ca o stigmatizare a cutezanței fără seamă, de a se sfida și jigni grav justiția, în chiar sanctuarul ei" 17.

15 Ibidem, pp. 92 – 93”. Ibidem, p. 99.17 Ibidem, p. 110.

224

Cuvântul aste dat în continuare ministerului public, reprezentat prin procurorul Georice Ionascu. El va începe prin a fixa obiectul procesului, atrăgând atenția asupra faptului că ceea ce au de judecat jurații este fapta săvârșită de Nioolae Elzer, în ziua de 22 noiembrie 1922, în incinta Palatului de justiție.

Iată cum se face – în rechizitoriul ministerului public – această delimitare a obiectului procesului:

„Spectatori luminați și imparțiali ai cauzei care se dezbate înaintea domniilor voastre ați putut vedea până acum că procesul acuzatului pentru crimă de asasinat, Nioolae Elzer zis Petropol, este de fapt constituit din două procese. Este procesul între două familii, un proces civil între o familie care își apără onoarea și existența ei și o altă familie care atacă pe cea dintâi, pentru cauze mai mult sau mai puțin avuabile. Este în al doilea rând un proces penal propriu-zis, și acesta este singurul care vă interesează pe dv., procesul în dauna căruia s-a dezbătut cel dintâi. Nu vă interesează pe dv. dată acuzatul (care își zice Nilcolae Petropol) este sau nu copilul natural al lui Cristaitihe Petropol, nu vă interesează dacă sunt adevărate sau nu toate acele calomnii care s-au aruncat prin gura martorilor care au venit aici, fiecare cu temperamentul și pasiunea lui, dar mai ales fiecare cu interesul său, împotriva unei femei și a unei familii; dar ce vă interesează ipe dumneavoastră, judecători ai unei cauze criminale, este dacă, Ida sau nu, acest acuzat e vinovat că T în ziua de 22 noiembrie 1922, a comis un asasinat cât voință și premeditare împotriva maiorului Teodor Orezeanu” 1S.

Reprezentantul ministerului public va anunța apoi că își va mărgini rolul „așa cum îl fixează legea de procedură penală, legea organică a acestui tribunal de excepție, care spune că rolul acuzatorului public este acela de a expune juraților și curții. subiectul acuzațiunii și de a sprijini cu dovezi această acuzațiune” 19.

Procurorul va intra direct în analiza faptelor...

„Domnilor, e vorba de o crimă - va. spune el - și anume e vorba de un omor cu premeditare. Voi veni îndată la

18 *Ibidem*, p. 113.

19 *Ibidem*, p. 114

1

225

această circumstanță agravantă (după lege, după însăși rațiunea omenească de totdeauna) care este premeditarea în săvârșirea unei crime, încep cu fixarea acestui moment din ziua de 22 noiembrie 1922, când acuzatul Nicolae Petropol se afla în pretoriul Tribunalului Ilfov, secția II-a civilă - o ore cțională și asista la dezbaterile unui proces în care nu era interesată persoana sa nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere material, fiindcă, oricare ar fi fost hotărârea justiției, Nicolae Petropol nu ar fi avut în niciun fel nimic de câștigat, după cum nu ar fi avut în niciun fel nimic de pierdut. La un moment dat, în timpul când se dezbătea un proces străin, ședința se suspenda și în timpul acestei suspendări publicul a ieșit pentru recreație în sala pașilor pierduți. Acuzatul se afla cu un revolver în buzunar. Vom vedea, and vom veni la expunerea împrejurărilor din care se trage. dovada premeditării, care era rostul acestui revolver în buzunarul acuzatului. Odată cu publicul, în cursul acestei suspendări de audiență, iese din sală și maiorul Orezeanu, care până atunci așteptase liniștit rundul pentru judecarea procesului său. Și atunci, domnii mei, se întâmplă acest eveniment, din fericire - cum vă spunea eminentul reprezentant al părții civile - eveniment aproape unic în analele justiției române, ea un foc de revolver să răisume la ușa sălii tribunalului, împotriva unei persoane care nu se făcuse, față de nimeni, vinovată cu niciun fel de provocare” 20.

Procurorul examinează apoi cu sobrietate atâtea împrejurările care sunt de natură a agira răspunderea acuzatului, cât și pe cele care sunt ki favoarea sa:

„Îmi este greu să cred - va declara procurorul - că dv. ați putea primi această explicație a acuzatului: că a tras de la doi pași numai pentru o glumă sau în tot caizul numai pentru a atrage asupra lui atențiunea lumii înconjurătoare. Nu știu cine ar fi în stare să accepte ca o asemenea glumă să fie încercată asupra* persoanei sale, ca de la doi pași sau chiar mai mulți, să se tragă asupra, sa cu această teribilă armă de ucidere care este revolverul Browning” 21.

«*Ibidem* pp. 114 - 415”. *Ibidem*, p. 115.

226

Și procurorul va continua:

„Până aici, domnilor jurați, mă măgulesc că am făcut ca acuzatul să apară înaintea dumneavoastră ca vinovat de crima de omor pe care a săvârșit-o împotriva maiorului Orezeanu. Crima aceasta este, cum spune legea, săvârșită, dar neizbutită. Domnilor, prima împrejurare care îngreuiază situația acuzatului este o împrejurare pe care și legea, și universală conștiință de dreptate a omenirii o consideră ca atare. Acuzatul a premeditat. Acuzatul și-a dat seama că atunci când vii la un proces, vei fi întrebat ce ai căutat acolo unde nici interesul nu te chema și unde nici nu erai citat personal. Dacă ai venit ca simplu spectator, de ce ai venit cu un revolver? Cu abilitatea care nu-l părăsește niciodată, acuzatul încearcă și aici o diversiune. El știe că ar putea spune: am intrat în sala unui tribunal din curiozitate sau din orice alt motiv pe care nu sunt dator să-l spun. Dar când se întâmplă să fi venit ou un revolver, când știe, de asemenea, că este greu să explici această împrejurare a purtării unei arme, altfel decât prin intențiune, prin planul pe care dinainte și l-a format, de a suprima persoana împotriva căreia a tras? Diversiunea începe însă când el spune că îi era frică să nu fie atacat de maiorul Orezeanu...” 22.

După ce dă explicațiile de fapt și psihologice ale premeditării, procurorul evocă o împrejurare favorabilă acuzatului:

„Domnilor, e crimă săvârșită, pentru ca acuzatul a

făcut, tot ce trebuia din partea sa ca să omoare: s-a înarmat, a pândit, a tras. Victima lui putea să moară. Dacă n-a murit, dacă asasinatul n-a izbutit, aceasta nu este din voința acuzatului, ci din împrejurări cu totul independente de ea. Legea ține seama de acest lucru, de această situație și de aceea am spus de la început, această împrejurare constituie pentru acuzat o împrejurare ușurătoare” 2S.

Reprezentantul ministerului public trece apoi la *analiza* mobilului crimei (dorința de răzbunare a acuzatului, care nu l-a părăsit niciodată).

22 *Ibidem*, pp. 117 - 118. 28 *Ibidem*, p. 120.

227

I

Această analiză îi permite procurorului să facă și rechizitoriul legislației în vigoare, cu privire la condiția juridică a copilului natural.

„Domnilor - va spune el - situația aceasta a copilului natural poate să servească drept temă pentru orice, dar nu poate să fie decât compromisa, atunci când vrei să faci din ea mobilul unei crime împotriva unor persoane cu totul nevinovate. Recunoaștem această lipsă în legislația noastră civilă, lipsă care a dispărut în legislațiile țărilor democratice... Dar aceasta poate să fie o chestiune care să atragă atenția legiuitorului viitor, atunci când el ar vrea să ridice legislația noastră la înălțimea (progresului realizat... dar mici într-un caz, nici acei care au luat apărarea copilului, nici acei care au luat apărarea femeii, nici acei care din egoism, din nepricepere sau din alte motive s-au ridicat pentru păstrarea situației create prin legea napoleoniană din 180.4, nimeni nu s-a gândit să creeze din situația injustă și illogică a copilului natural o primă de impunitate pentru un așa sinat” 24.

După terminarea rechizitoriului se succed una după alta pledoariile apărării. Va începe Victor Mălineanu și vor continua I. Perianu, Margareta Paximade Ghelmegeanu și Pompiliu Ionițescu.

Vom spicui câteva fragmente din aceste pledoarii.

Cel dintâi dintre apărători, Victor Mălineanu, va

indica prin scurta sa pledoarie linia apărării: procesul acuzatului este procesul copilului natural, al unei legislații retrograde care consacră lipsa sa totală de drepturi.

„Ați auzit domnilor jurați, va spune Victor Mălineanu, stăruința părții civile de a circumscrie acest proces la materialitatea brutală a faptului: un foc de revolver tras cu premeditare în maiorul Orezeanu, în sala Tribunalului Ilfov, secția a II-a.

Ei bine, peste noi și în contra voinței acuzatorului, procesul de azi ia proporțiile lui reale, devenind procesul copilului natural.

Procesul copilului natural în care - prin glasul și suferința nemăsurată a acuzatului de azi - își strigă lumii, își strigă opiniei publice durerea și deznădejdea, cohorta în

24 *Ibidem*, p. 121.

228

treagă a dezmoșteniților de soartă, în care Petropol joacă prin durerea sa rolul cel mai tragic și reprezentativ.

Și glasul lui Nioolae Petropol a sunat în această incintă, greu ca o mustrare, pentru societatea românească care a tolerat vreme de 50 de ani, în legea civilă, regimul odios al copilului natural” 25.

Avocatul va insista apoi asupra faptului, semnificativ în concepția apărării, că deși primul articol sub semnătură. a lui N. Petropol a apărut încă în 1920, niciunul dintre cei vizați nu ce au reacționat, așa cum era firesc, aducându-l pe N. Petropol pe banca tribunalului corecțional pentru calomnie și șantaj.

Pledoaria se încheie cu cuvintele:

„Terminând, nu vă cer verdictul de achitare. Verdictul de achitare va veni ca un imperativ categoric al conștiinței dv. curate. Vă cer mai mult, vă cer ca mâine, când veți ieși din această incintă, reluând ocupațiunile profesionale, să fiți fiecare un purtător de cuvânt al adevărului, determinând cu o oră mai devreme pe legiuitorul român să curme această imoralitate legiferată, care se numește regimul copilului natural în codul nostru civil” 26.

„Domnilor, aveți să judecați o faptă, și un om”, a spus, luând cuvântul, cel de-al doilea avocat al apărării.

„Partea civilă, într-un limbaj violent și hiperbolic, vedea o ediție penală a unui proces pierdut, o faptă de o perversitate sadică, o crimă premeditată, de un cinism fără precedent, o formidabilă înscenare de șantaj, o afacere tenebroasă în formă de roman foileton, iar pe de altă parte, un leneș, un vagabond, un moștenitor de profesie, o minte surescitată de pofta câștigului, un personaj sinistru, un monstru moral!... După distribuția acestei colecții de epitete, unul dintre confrății adversari ne atribuia, printr-un efort de previziune, intenția de a face din criminal, erou, din abjecțiunea lui, aureolă. S-a înșelat însă în așteptările sale...

Domnilor, între erou și monstru moral, suntem îndreptățiți să spunem: *«ni cel exces d'honneur, ni cette indignite»!* Adevărul e la mijloc. Fapta este încheierea unei drame care

25 *Ibidem*, p. 131.

28 *Ibidem*, pp. 133 - 134.

1

229

nu putea culmina decât în felul acesta, epilogul unei vieți pe care, fără teamă de exagerare, o putem numi calvar. Omul, nici erou, nici monstru moral, ci victima unei nenorociri. Nenorocirea nu se condamnă, se compătimește.

Ar fi de ajuns a expune obiectiv faptele, pentru că ele impun - singure și fără comentarii - această concluziune. Dar pentru că vi s-au recomandat oarecare rețete de judecată, care - dacă ar fi adoptate - ar duce la un act, nu de dreptate, ci de cruzime, socotim necesar mai întâi să le combatem. Partea civilă vă spunea cam aceste lucruri: «nu ne îndoim că se va relua, pentru apărarea acuzatului, răsuflata temă a fiului natural. Se va face literatură sentimentală și lipsită de originalitate, căci acest subiect a fost epuizat de Dumas-fiul. Se va face apel la sentimentele dv., spre a se evita verdictul pe care dreptatea-l reclamă.

Vi se recomandă, în sfârșit, în/podobierfuză ou pomposul titlu de sacerdoți al justiției, să fiți impasibili la implorările noastre, să ne ascultați cu inimile împietrite și reci și, ca buni apărători ai societății, să extirpați în sufletele dv. orice simțământ omenesc pentru a nu face loc decât logicii reci, rațiunii exclusive».

O rătăcire mai incompatibilă cu demnitatea justiției e greu de imaginat. Căci aceasta revine a vi se cere să ne judecați nu cu sufletul întreg, ci cu sufletul mutilat.

Sunteți instanță de judecată cu un caracter special.

Legea nu vă încătușează, ca pe judecătorii ordinari, în carcera unor anumite texte care o dată puse ca premise, cu fatalitatea cu care o locomotivă pornită dintr-un anume punct trebuie să ajungă la un anume altul, duc adesea la condamnări în contra cărora echitatea strigă, dar pe care nici judecătorul nu le poate evita. Sunteți judecători excepționali și însăși legea dv. constitutivă vă recomandă, ca criteriu, intima convingere”.

„Iată pentru ce ne socotim îndreptățiți să nu vedem în dv. O simplă fabrică de silogisme, de ce vă cerem să ne deschideți și mințile, și inimile dv.

230

Acestea zise, și reamintind afirmațiunea ce s-a făcut chiar de unul din confrații ce au pledat pentru partea civilă, anume că nu există infracțiuni, ci infractori, suntem de acord, în a nu se desprinde actul ce aveți să judecați de antecedentele autorului său și, convinși că numai examinarea actului ca o rezultată necesară a acestor antecedente poate aduce lumină în cauză, cerem îngăduința de a o face:

Care trecutul lui Petropol?” 27.

Avocatul demonstrează apoi, că bătrânul Petropol l-a tratat totdeauna pe acuzat ca pe propriul său fiu, înscriindu-l la școală sub numele Petropol (nume sub care acuzatul și-a făcut și armata) și crescându-l în casa sa până în momentul în care a fost silit să-l îndepărteze, din cauza insistențelor soției sale. Dar, și după aceasta, continuase să-i trimită, lunar, 300 de lei pentru întreținerea sa.

Avocatul va evoca apoi substituția de copil care s-ar fi petrecut în casa Petropol, subliniind elementele care o fac verosimilă în pofida interdicției legale de a o dovedi:

„În timp însă ce copilul adevărat, a spus el, era silit să plece de lângă afecțiunea tatălui, cu disperarea în suflet, în casa bătrânului Petropol – sosea în urma unui voiaj romantic, făcut într-o cutie de pălării, un copil străin, adus printr-un simulacru de maternitate și care avea să intre mai târziu în familie cu încuviințarea justiției, pe poarta prezumțiilor codului civil.

Nu vom insista asupra acestei chestiuni, pentru că nu vrem să ni se repete acuzațiunea că am încerca să reedităm, înaintea juraților, un proces pierdut la instanțele civile.

Dar nevoia de a determina cauzalitatea actului ce aveți să judecați ne constrânge să semnalăm faptele ce îndreptățesc nu numai un serios dubiu, dar aș putea zice certitudinea că în locul copilului adevărat, căruia legea civilă îi interzice căutarea paternității, s-a substituit un copil, a cărui stare civilă este interzis a fi discutată, iarăși din pricina unei interdicții legale” 28.

Nu este uitată nici problema testamentului, a cărui existență a fost afirmată de unii martori.

27 *Ibidem*, pp. 139 - 141.

28 *Ibidem*, p. 143.

231

Această parte a pledoariei se încheie cu cuvintele:
„Acesta e omul pe care aveți să-l judecați, domnilor jurați și înțelegându-i nenorocirea, îi veți ierta rătăcirea de o clipă.

Acum când îl cunoașteți, vă dați seama că fapta lui este ieșită din revolta în fața nedreptății. Nu un criminal aveți înaintea dv., ci un profund nedreptățit de oameni și prigonit de lege. Nedreptatea legii? Nu e un paradox” 29.
Avocatul apărării încheie astfel:

„Dar, pentru că s-au făcut, aici și aiurea, efortări neizbutite de a se dovedi că cel substituit în locul fiului adevărat este sânge din sângele lui Petropol, ca și când

acest lucru ar schimba în crimă nenorocirea acuzatului, concedem ipotetic că defunctul n-a avut un singur copil, ci doi: unul a cărui stare civilă este în regulă cu legea, altul în dezacord și nu din voința lui, cu slova codului civil.

Domnilor jurați, misiunea dv. se reduce la a răspunde printr – Un da sau printr-un nu, dacă dintre doi fii ai aceluiași părinte, cu egale drepturi... ieșiți din același destin cu destine deosebite, unul poate să profite de milioanele agonisite de tatăl său, iar celălalt să tânjească la umbra ocnei după un crâmpei de cer albastru pe care nu l-ar mai putea vedea decât prin zăbrele de fier. De aceea, vă rog să veniți înaintea noastră cu cuvântul nu! Veți face și un act de dreptate și o faptă bună” 30.

Într-o inspirată pledoarie, de o impecabilă structură logică, Margareta Paximade Ghelmegeanu, avocata apărării, analizează astfel fapta care l-a adus pe acuzat în fața juraților:

„Domnilor jurați, mă întreb cu nedumerire, cum a putut doamna Petropol, cinstită și neprihănită, să rabde să fie atacată în cinstea ei de femeie și în sentimentul ei de mamă, fără a aduce proba irefutabilă, de care vorbea colegul meu, probă așa de ușor de obținut printr-un certificat medical. S-au scris articole în ziare, toată societatea șoptea în jurul său, s-a adus chestiunea în fața instanțelor judecătorești, era în joc starea civilă a ficei sale, cum a putut această mamă să tacă atâta timp?

2» *Ibidem*, p. 147.30 *Ibidem*, p. 149.

232

Judecata a hotărât că ordinea publică e interesată ca nimeni să nu poată desființa, prin niciun fel de dovezi, starea civilă ce rezultă pentru cineva din actul de naștere. Dar oricâte hotărâri ar da un tribunal într-o chestiune în care e angajată onoarea doamnei Petropol și situațiunea socială a ficei sale, hotărâri bazate nu pe adevărul scos din fapte, ci la adăpostul unui text de lege care împiedică arătarea lui, opinia publică nu se va lăsa convinsă. Justiția poate fi oprită în fața unei dispozițiuni legale, opinia publică, nu. Ea reclamă să i se arate adevărul.

Toate elementele, domnilor jurați, pe care le arăt și care încă o dată spun, sunt întărite de tăcerea persistentă a doamnei Petropol, nu credeți că ar fi suficient de puternice, să producă bănuiala, nu în Nicolae Petropol, ci în mine și dumneavoastră, că doamna Orezeanu n-are starea civilă pe care o prezintă?”

„Acuzatul a venit cu revolverul în mână în chiar templul justiției, să o provoace să-i dea ascultare. Acesta este sensul unic ce se poate da glontelui tras de JNT - icolae Petropol.

Nicolae Petropol, fără să fi avut un moment gândul să-l omoare pe maiorul Orezeanu, a tras cu revolverul pentru a sili justiția, sub forma ei de azi, să răscolească fapte pe care legea oprește instanțele obișnuite să le cerceteze. E prima ipoteză. De partea ei stă realitatea lucrurilor.

A doua ipoteză, aceea pe care o susține domnul procuror general și, evident, partea civilă, este că ar fi vrut prin gestul său să ridice viața maiorului Orezeanu. Dar se ivește de îndată înaintea noastră întrebarea: ce interes avea s-o facă? Căci numai în măsura interesului pe care-l veți putea măcar bănuși, acuzatul ar putea fi făcut răspunzător de gestul său, ca de acel al unui asasin.

Dacă n-avea un mobil, e un dement și trebuie dus aiurea decât în ocnă și îngrijit, iar nu batjocorit.

S-a răspuns de acuzare: maiorul Orezeanu era cel care susținea apărarea în procesele care puneau în discuție starea civilă a soției sale. Fără el, rămâneau două femei slabe, fără ajutor. Așa să fie? Socot că dacă domnul procuror general

233

ar fi cunoscut pe doamna Eliza Petropol, ar fi văzut că domnia sa poate să facă, în apărarea cinstei familiei sale, mai mult decât un regiment întreg”.

„În fața absurdului acestei ipoteze, rămâne prima soluțiune pe care o reclamă și faptele, și bunul-simț. Acest om voia să vorbească, nimeni nu-l asculta. Atunci a recurs la acest glonte, ca el să-l aducă aici și, în fața dv., să aibă

în sfârșit dreptul să-și spună durerea”.

„Domnilor jurați, termin cu încrederea că dv., care ați ascultat pe acest nefericit, care a trecut prin luni de prevenție pentru a vă putea vorbi, îi veți da și ocrotire. Nu cred că se va găsi niciunul din dv. care, după ce a aflat cât a suferit, să încununeze lanțul de nedreptăți de până acum, printr-o ultimă nedreptate, aceea de a-l trimite în ocna

31

Nicolae Petropol a fost achitat.» * *Ibidem*, pp. 169 – 171.

Procesul

Arăbelei Armășescu Straoolca în dimineața zilei de 22 martie 1929, într-o cameră din str. Precupeții Noi nr. 25, avocatul Nicolae U. a fost găsit omorât de un glonte de revolver și alături de el, rănită, Arabela Armășescu, fosta soție a avocatului C. Stravolca.

Nicolae U., la început judecător la Tu mu Măgurele, a fost silit să demisioneze din funcția sa și să se înscrie în baroul de avocați pentru a evita mutarea care trebuia să intervină, ca urmare a neprezentării sale la examenul de definitivare în magistratură. Curând după aceasta divorțează și se stabilește cu mama sa M.D. în București, angajându-se ca secretar la avocatul C. Stravolca.

Soția avocatului Stravolca se îndrăgostește de secretarul soțului ei, cu 13 ani mai tânăr decât ea, își părăsește căminul și se mută într-o cameră mobilată, în str. Precupeții Noi nr. 25, unde, așa cum am arătat, este găsită în dimineața de 22 martie 1929 rănită, alături de cadavrul lui N. U.

Prima explicație pe care autoritățile au dat-o acestor fapte a fost aceea că U. a tras asupra Arăbelei Armășescu cu intenția de a o omorî și apoi s-a sinucis.

După câteva zile însă se ajunge la convingeri complete opuse și Arabela Armășescu este arestată sub inculparea de a fi asasinat pe U. și de a fi simulat apoi o sinucidere.

Este prea bine cunoscut că, în majoritatea proceselor, versiunea apărării și versiunea acuzării se deosebesc

fundamental. Deosebirile sunt însă, în general, rezultatul unei în

1 A se vedea nota 1 de la *Procesul arhitectului Socolescu*.

235

terpretări diferite a acelorași fapte sau al proiectării lor pe fundalul vieții și personalității eroilor.

În procesul Arabelei Armășescu putem observa însă o situație cu totul diferită, explicabilă prin neglijența, întâmplătoare sau voită, a celor care au sosit cei dintâi la fața locului și care au schimbat înfățișarea indiciilor materiale.

Astfel, nu numai personalitatea victimei și a acuzatei apar fundamental deosebite în diferitele portrete schițate de acuzare și de apărare, dar însăși reconstituirea faptelor (bazată pe indicii puse sub semnul întrebării de la început) este și ea atât de diferită, încât a fost imposibil pentru jurații și opinia publică de atunci, cum este imposibil și pentru cititorul de astăzi al dosarului, să decidă cine este victima și cine este asasinul.

Iată de ce am crezut că metoda cea mai indicată – pentru a avea o imagine completă a acestui proces – este aceea de a pune față în față cele două versiuni, pentru fiecare dintre aspectele, elementele și probele invocate de cele două părți.

Pentru acuzare, victima este Nicolae U. Ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție, din 8 iulie 1929², îl înfățișează ca pe un fiu model, legat printr-un sentiment profund de mama sa, căreia înțelege să-i asigure o viață cât mai liniștită și la adăpost de orice griji.

Despărțirea sa de soție, pe care o lăsase la Turnu Măgurele, este prezentată ca rezultatul unor simple neînțelegeri familiale, în urma cărora U. se hotărâse să lase soției sale libertatea de a divorța.

Cât despre activitatea sa în biroul avocatului C. Stravolca, ordonanța definitivă o caracterizează astfel: „... prin devotamentul pus în îndeplinirea îndatoririlor de secretar, cum și cu experiența ce poseda ca fost magistrat,

reuşeşte în curând să capete încrederea maestrului său şi, mai mult chiar, să fie cât mai în apropierea lui. Inteligenţă vie şi fizic plăcut, este invitat şi reţinut aproape zilnic la mesele maestrului său şi chiar la diferite recepţii..." 3.

2 A se vedea *Biblioteca marilor procese*, vol. X, 1930

j Editura „Curierul judiciar”, p. 10.

3 *Ibidem*.

236

Rezultatul este că această intimitate „a excitat pornirile pătimase de femeie cochetă” ale soţiei lui Stravolca, „care, în dorinţa de a-şi satisface oarecare sentimente, uşor de priceput la vârsta sa, a forţat nota prieteniei” 4.

Ordonanţa definitivă merge chiar până în a-l înfăţişa pe U. ca o biată victimă a unei femei „încercate şi perfect înarmate pentru cuceriri” care, cu o artă desăvârşită, a speculat „nevoia şi slăbiciunea bărbatului” 5.

Cum apare Nicolae U. în portretul pe care îl face apărarea? B.

Fiu natural incestuos, subliniază apărătorii acuzatei, U. avea toate complexele acestei categorii de prizonieri. Plecase din magistratură în urma unui scandal. Îşi părăsise soţia, bolnavă de tuberculoză, internată într-un sanatoriu, refuzându-i orice ajutor. Rece şi egoist, dusese o viaţă plină de echivoc şi duplicitate.

Nereuşind în profesie, vrând să scape de amintirea unui trecut şi a unei origini care îi dădeau un sentiment de inferioritate, Nicolae U. doreşte să plece pentru totdeauna din ţară. El vede în Arabela Stravolca posibilitatea de a-şi asigura existenţa în cadrul realizării acestui proiect al său.

„Prin măiestrite atenţii şi treptat, cu ocolirea oricărui scrupul moral 7 - o va spune unul dintre apărătorii acuzatei - el reuşeşte să câştige încrederea acesteia, care nu putea găsi în sufletul ei nici simţul ditic cu care să distingă adevărul de minciună, nici puterea de a-şi înăbuşi un sentiment de compasiune pentru colaboratorul soţului său, veşnic îngândurat” 8.

Planul lui era să determine despărţirea doamnei

Stravolca de soțul său în condiții materiale foarte avatatajoase, dată fiind generozitatea cunoscută a avocatului C. Stravolca, și de aceea în scrisorile pasionate – depuse de apărare la dosar – pe care U. le scria acuzatei, cuvintele înflăcărate de dragoste erau imediat urmate de isfaturi foarte

4 *Ibidem.*

5 *Ibidem*, p. 11.

11 *Ibidem*, pp. 64, 132, 148 – 194. 7 *Ibidem*, p. 65. *
Ibidem.

237

practice, cu privire la condițiile donației pe care acuzata trebuia să o obțină de la soțul ei.

Noblețea sufletească a soțului l-a determinat să-i scrie, după toate cele petrecute, urmăreaoarea scrisoare:

„Împrejurările, punând capăt întâmplă tor colaborării noastre, țin înaintea de a ne despărți să-ți mulțumesc pentru serviciile dumneata și să-ți comunic că am luat asupra mea plata sumei de 20.000 lei cu care te-ai împrumutat de la Creditul carbonifer. Dosarele pe care le ai asupra dumneata le restitui domnului Tuduri, care-ți va remite și onorariile în celelalte chestiuni pendinte. Dacă vei avea nevoie de concursul meu, nu te voi lipsi de el. Transmite respectele mele mamei dumneata, iar dumneata primește vorbe bune de la Stravolca” 9.

Duplicitatea lui N.U. merge până la a menține, pe timpul cât își desfășoară mârșavele sale «nanevre, o legătură sentimentală cu o altă femeie, doamna P., căreia îi promisese căsătoria.

În timp ce scria Arabeleli Stravolca „aș socoti cel mai dezastruos eveniment al vieții mele îndepărtarea mea de tine „vis scump al gândurilor mele”, același om declara doamnei P. că soția lui Stravolca este o nebună care îl plictisește¹⁰. Când însă divorțul soților Stravolca se decide, U. se vede „prins între o dragoste care nu-i oferea suficiente ga-mnții materiale și una oare cădea cum nu se putea mai bine” u. În această situație, începe s-o neglijeze pe doamna P.

Situația lui U. devenise între timp intolerabilă și în baroa. Pălmuit pe sălile tribunalului de avocatul Stravolca, se prezintă însoțit de mama lui, cu o reclamație scrisă, la decanul baroului, care refuză însă Isă ia act de această Tieclamație, considerându-l pe Stravolca în dreptul lui și recomandându-i lui U. duelul.

Pentru omul fără Scrupule care erau., în portretul înfățișat de apărare, nu Imai exista dedot o singură salvare: donația de 2 milioane de lei pe care avocatul C. Stravolca con-s mțise să o facă soției sale, la despărțire.

Ibidem, p. 118.

10 *Ibidem*, p. 132.

11 *Ibidem*, p. 66...

238

U. urmărea de aproape, dând sfaturi Arabelei Stravolca, tratativele pentru stabilirea clauzelor actului de donație.

Actul este definitivat în ziua care a precedat drama, în cabinetul avocatului Emil Ottulescu, dar în condiții de natură să nemulțumească pe U. Stravolca constituia fostei sale soții, pe tot timpul vieții ei, un drept de uzufruct asupra unei sume de 2 milioane de lei, pe care el o avea la Casa de depuneri și consemnațiuni. Acuzata mai obține de la soțul ei 100.000 de lei numerar pentru cheltuielile necesare unei călătorii în străinătate, reclamată de starea sănătății ei.

De la avocat, Arabela Armășescu se duce cu acest act direct la U. acasă. Ajunge pe la orele 6 seara. Are loc o lungă discuție, în cursul căreia U. Își arată nemulțumirea, întrucât între timp se înnoptaise, U. O întovărășește pe acuzată în str. Precupeții Noi, unde discuția continuă.

Încercarea de a o determina pe Arabela Armășescu să-și vândă bijuteriile și blănurile și cu suma realizată, la care s-ar fi adăugat și cai 100.000 de lei primiți în numerar de la Stravolca, să plece împreună în străinătate este respinsă de acuzată.

U. se afla însă într-o stare de puternică tulburare și din cauza umilinței la care fusese supus pe sălile

tribunalului de către avocatul Stravolca.

S-a susținut (în versiunea apărării) că toate acestea l-au determinat pe Nicolae U. la sinucidere, după ce – în prealabil – a tras asupra acuzatei, oare adormise alături de el istovită de emoțiile și oboseala zilei precedente.

În sprijinul acestei ipoteze, apărarea invocă faptul că în ziua de 22 martie, la câteva ore după descoperirea cadavrului lui U., parvenise consiliului de disciplină al baroului un plic (în care se afla reclamația scrisă a lui U. împotriva lui Stravolca, care mai fusese prezentată și decanului la 12 februarie) și pe care se aflau scrise cuvintele: „se va deschide după moartea mea”. Existența acestei mențiuni a fost confirmată de mai mulți consilieri ai baroului, care au văzut plicul, dar piesa doveditoare nu a mai putut fi depusă la dosar, deoarece cineva, nedându-și seama de însemnătatea pe care ar putea-o avea, a rupt acest plic.

239

Dar, chiar unele dintre argumentele folosite de apărare pentru a susține această teză – și anume portretul moral al lui U. – vor servi procurorului general G. Ionescu, în inspiratul său rechizitor, pentru a respinge teza apărării.

„Socotesc domniilor jurați, va spune el (părăsind imaginea tânărului modest, din ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție), că U., cu atâtea calități câte au putut să atragă și să fascineze pe acuzată, cu atâtea defecte cu câte – apărarea s-a complăcut să le dovedească și să le arate în fața justiției, nu a fost un om capabil jea, la anume moment, să se sinucidă. U., băiat simpatic, ușuratic, superficial, dar plăcut totuși prin înfățișarea lui, prin farmecul irezistibil pe care îl exercita asupra femeilor, v-a fost prezentat... în înfățișarea unui om egoist, lipsit de un ideal mai înalt, gata să nu considere și pe oameni, și împrejurările, decât numai prin ceea ce ar putea să-i aducă ca agreabil și folositor. U. era într-o oarecare măsură și un cinic. El era apărat de o insensibilitate care-l oprea să reacționeze printr-un gest fatal, în fața împrejurărilor care ar fi putut să constituie pentru el un sfârșit al unor

aspirațiuni. Era un om care se gândea în primul rând la el, trăia acceptând viața cu toate compromisurile. Răsfățat de femei, se plimba din brațele uneia, în brațele alteia și deziluzia pe care i-a provocat-o amanta, pe care a părăsit-o astăzi, nu-l împiedică întru nimic să-și făurească iluzii noi și noi planuri de viitor în brațele amantei care-l primea mâine. Care este pentru el bilanțul întâmplărilor care avuseseră loc până în noaptea fatală?

Pe de o parte, o femeie care făcuse, recunoaștem, mari sacrificii pentru el, dar pe care nu o iubea sau în orice caz nu o iubea în imod exclusiv... Hotărâse să se însoare cu acuzata Arabela Armășescu, legase speranțele sale de viitor mai mult de presupusa avere a acesteia, decât de posibilitatea de fericire pe care viața cu acuzata i-ar și putut-o oferi. Când i s-a părut imposibil de realizat acest plan, fără nicio ezitare a trimis-o pe acuzată să reintegreze căminul părăsit. Pentru el, ceea ce s-a petrecut în noaptea când și-a găsit sfârșitul nu se putea traduce decât cel mult prin imposibilitatea de a lega o căsnicie cu acuzata, al cărei cămin îl distrusese. Dar această imposibilitate nu era pentru el un motiv

240

determinant al uneia din acele tragice desperări al cărei epilog nu poate fi decât gestul fatal al sinuciderii”

12.

Procurorul general refuză hotărât să vadă în U. un personaj de tragedie. Consideră că un argument puternic pentru înlăturarea ipotezei sinuciderii îl constituie afecțiunea dovedită a lui U. pentru mama lui, pe care moartea sa ar fi lăsat-o fără niciun sprijin. Ministerul public respinge, de asemenea, argumentul dedus de apărare din mențiunea de pe plicul primit de consiliul de disciplină al baroului, întrucât plicul în discuție, nemaexistând, nu poate constitui o probă în dosarul în curs de judecată.

Dar dacă ipoteza sinuciderii nu este considerată verosimilă de către procuror, în cazul lui U., în schimb, folosind portretul psihologic al acuzatei și starea ei

sufletească din ajunul dramei, acuzarea susține că ipoteza crimei săvârșite de aceasta, și urmată de sinucidere, constituie singura explicație plauzibilă a morții lui U.

„Dacă recapitulați în mintea dv., se adresează procurorul juraților, toate împrejurările mai îndepărtate și mai apropiate din viața acestei femei, adică dacă v-o închipuiți în dimineața fatală de 21 martie, când în urma unei discuții îndelungate cu amantul său, a putut ajunge și la distrugerea iluziei ce și-o făcuse despre iubirea acestuia și la constatarea că el a renunțat la căsătoria cu ea, este ușor să vă explicați fireasca dorință de răzbunare ce a putut să zămislească în sufletul prea încercat al acuzatei. Pentru U. ea făcuse toate sacrificiile pe care o femeie le poate face pentru bărbatul pe care-l iubește” **13**. Părăsise un soț devotat și o casă în care ducea o existență de lux și „s-a resemnat să trăiască într-o odaie sărăcăcioasă, îmângâiată numai de planurile de fericire în viitor... Când însă și-a văzut spulberate aceste planuri, vă închipuiți domnilor jurați că nu a fost prea greu ca *acuzata*, să conceapă planul de răzbunare, planul de a suprima pe acela pe care, în închipuirea ei, îl socotea singurul responsabil de cel mai mare dezastru al vieții sale” **u**.

12 *Ibidem*, pp. 45 - 46.

13 *Ibidem*, p. 49. **u** *Ibidem*, p. 50.

241

Și, pentru a pune această ipoteză în concordanță cu încercarea de sinucidere a acuzatei, care în contextul propus părea inexplicabilă, reprezentantul ministerului public adaugă:

„... am toate motivele să cred că această încercare de sinucidere n-la figurat de la început în planul de acțiune al acuzatei. Tentativa de a se suprima ea însăși a fost un gest necugetat, explicat prin starea de surescitare a Arabelei Armă-șescu, determinată de groaza ce i-a provocat-o spectacolul pe care i-l oferea cadavrul scăldat în sânge al amantului său...” **15**

Pentru acuzare, reprezentată numai de procurorul general, pentru că partea civilă, mama victimei, se

retrăsese din proces, nu exista niciun dubiu: acuzata va purta, oricare ar fi verdictul juraților, „stigmatul de soție adulteră și amantă ucigașă” 16.

În apărarea acuzatei, străluciți reprezentanți ai barei, ca George Costăchescu, Jean Th. Florescu, Oswald Teodoreanu, Radu Rosetti, I. Gr. Periețeanu vor da prompt replica acuzării, cu talent, cu pasiune, cu ironie, cu rigoare logică, fiecare în stilul său propriu.

„Știți domnilor ce face absurdă orice învinovățire a Arabelei Arimășescu?” va întreba Jean Th. Florescu și va răspunde imediat: „lipsa de mobil a presupusei crime de care este acuzată. Este arhibanal de cunoscut că nu există crimă fără mobil. Pentru ce să fi omorât acuzata pe acel pe care îl iubea și pentru care părăsise un cămin conjugal ideal...” 17

Avocatul va sublinia faptul că, pentru a se putea susține ipoteza acuzării, era necesară, de pildă, dovada geloziei acuzatei, care să fi culminat în scena din noaptea crimei. Mobilul crimei ar fi putut fi, în aceste condiții, răzbunarea din gelozie. Apărarea va accentua însă imposibilitatea susținerii acestei teze, întrucât – chiar din rechizitor – rezultă cu evidență că în acea noapte acuzata a avut cu U. O simplă discuție de afaceri.

„Inculpată pe inspirație – va continua Oswald Teodoreanu apărarea acuzatei – și arestată, pentru a fi intimidată și constrânsă, a suferit, cu resemnarea unei martire, toate su

15 *Ibidem*, p. 52.

16 *Ibidem*, p. 57.

17 *Ibidem*, p. 83.

242

plieile. N-a șovăit un singur moment și, tare pe conștiința și nevinovăția sa, ea a spus atât de sincer, de simplu și de mișcător când și-a terminat spovedania-interogator: «Sunt nevinovată de faptul care mi se impută, dacă am vreo vină o am numai față de soțul meu» 18.

Susținând că, în noaptea de 22 martie, Nicolae U. a fost acela care a tras cu revolverul (cu intenția de a o

ucide pe Arabela Armășescu) și că apoi (s-a sinucis, apărarea trece la atac, înlăturând concluziile dosarului întocmit la cabinetul de instrucție.

„Confundând o ipoteză cu o realitate, va afirma O. Teodoreanu, instrucția a abandonat toate pistele care ar fi putut-o conduce la descoperirea adevărului său, cel puțin, la stabilirea ipotezei celei mai verosimile și n-a mai întreprins nicio cercetare, în nicio altă direcție, silindu-se numai să întărească ipoteza care o obseda, îndepărtându-se și de adevăr, și de verosimil” 19.

Iar I. Gr. Periețeanu va adăuga:

„Domnilor, am toată stima pentru magistratul care a întocmit ordonanța de trimitere în judecată, dar opera sa nu-mi inspiră niciun fel de admirație; și aceasta pentru că... e pătată de toate viciile care pot să afecteze o ordonanță de instrucție. Prima datorie a unui judecător de instrucție este să îndrumeze cercetările în toate direcțiile, să culeagă toate informațiile, să le aștearnă pe hârtie, nepreocupat, neobsedat de vreo idee fixă, să introducă în ordonanță toate ipotezele, să le examineze rând pe rând „- fie pentru a le adopta, fie pentru a le respinge. Cea de-a doua datorie, nu mai puțin însemnată, constă în a nu omite niciuna din probele acumulate la dosar, mai ales atunci când sunt favorabile acuzatului. Or, ambele îndatoriri au fost nesocotite în speța supusă, judecății” 2°.

Apărarea va demonstra concret lacunele instrucției, înfățișând toate ipotezele posibile, dar care nu fuseseră niciuna analizate. De asemenea, se va susține că toate indiciile, pe care acuzarea își întemeiază concluzia de vinovăție a acuza

18 *Ibidem*, p. 106

19 *Ibidem*, p. 94.

20 *Ibidem*, p. 160.

243

tei, nu pot fi luate în considerație, întrucât nu îndeplinesc condițiile cerute de lege.

„Drăima s-a petrecut la orele 6 sau 6 jumătate, va spune O. Teodoreanu. Magistrății sosesc la fața locului pe

la orele 8 a.m. Trecuseră pe acolo atâtea persoane. Mai fiecare pusese mâna pe diferite obiecte din cameră. Starea lucrurilor nu a fost respectată în pozițiile avute în momentul imediat următor dramei” 21.

Iar I. Gr. Periețeanu adaugă că greșeala judecătorului de instrucție, care n-a cercetat toate ipotezele posibile, este agravată și de culpa inițială a auxiliarilor săi, a agenților de poliție, care, dovedind o totală lipsă de pregătire profesională, au alergat la fața locului „nu pentru a păstra lucrurile în starea în care se aflau în momentul comiterii infracțiunii, pentru a le feri de accesul publicului și de propriile lor atingeri, în așa fel încât indiciile să nu dispară...” ci care, dimpotrivă, „dau năvală la locul săvârșirii faptului, pentru a cotrobăi prin corpurile delictelor, pentru a le deplasa și, ceea ce este mai grav când este vorba de o crimă, percheziționează cadavrul, îl mișcă din locul său. Și astfel se întâmplă că probe de o importanță extraordinară: pete de sânge, urme de pași și de mâini, și altele de felul acesta, se pierd pentru totdeauna...” 22.

Iată indiciile pe care se sprijină acuzarea, indicii care au fost puternic combătute de apărătorii Arabelei Armașescu.

Cel dintâi indiciu de natură a exclude ipoteza sinuciderii lui U. ar fi fost, în versiunea acuzării, comportarea sa în ziua de 21 martie 1929.

N. U. și-a petrecut această zi în mod obișnuit: acasă, la doamna P. și la tribunal. Ieșind din tribunal se întâlnește cu un prieten, Prosper Constantinescu, pe care îl roagă să-
<l întovărășească la croitor, unde își comandase un costum de haine23.

La plecarea de acasă, U. Își luase carnetul de ofițer de rezervă pentru a-l viza. La aceste amănunte, care excludeau orice idei funebre, se adaugă grija pentru sănătatea sa, me

21 *Ibidem*, p. 93.

22 *Ibidem*, p. 161.

23 *Ibidem*, p. 13

dicamentele luate și pe care le purta în buzunar, pentru a-și trata o ușoară răceală.

„Nicio atitudine neobișnuită cu cei din jurul său, în felul de a se îngriji personal sau în modul de a urmări interesele clienților săi, nu trăda la victimă vreo preocupare mai curioasă...” 24

Dar iată acum „cât de diferită este descrisă în pledoariile apărării starea ele spirit a lui U., din zilele premergătoare dramei:

Rămas fără siguranța pe care i-o oferea colaborarea cu Stravolca, izbindu-se de dificultățile opuse de acesta la încheierea actului de donație în condițiile sperate (și pe care chiar el le indicase Arabelei Arimașescu), umilit în tribunal, ocolit de colegi, U. – pentru a fugi de această atmosferă deprimantă – căuta să scape de toate procesele în curs, trecându-le colegilor săi, Tuduri și Vicol. Acesta din urmă, audiat ca martor, relatează că îl întâlnise pe U. la Capșa, toarte abătut, și că, întrebându-l ce mai face, i-ar fi răspuns cu cuvintele: „o să fiu mai bine pe lumea cealaltă” 25.

În această stare de spirit, certitudinea eșecului așteptărilor sale, pe care o are când Arabela Armașescu sosește cu tranzacția care îi limita posibilitatea de a dispune de cele 2 milioane donate de Stravolca, este picătura care face să se reverse paharul amărăciunii lui U., determinându-l la sinucidere.

În versiunea acuzării, faptele petrecute în aceste împ: re-jurări ar fi fost cu totul altele:

U. hotărât să dea înapoi – atât din cauza condițiilor actului, cât. și din cauza afecțiunii reale pentru doamna P. – dorea să decidă pe Arabela Armașescu să se reîntoarcă la soțul ei. Discuțiile au durat până la 12 noaptea.

„La această oră, inculpata, în culmea tulburării, a voit să plece acasă. Victima, dându-și seama că nu e momentul unei rupturi violente, a spus că o va conduce pe inculpată, cerând mamei sale să-l aștepte că se va întoarce.

Ieșiți din casă au mers pe jos spre camera fatală și,

probabil, antrenați în discuție, au intrat în cameră, unde, încă

24 *Ibidem.* 25 *Ibidem*, p. 13 i.

245

La orele 5 dimineța, tot mai vorbeau, cum declară martora²⁶ care - deșteptându-se întâmplător - i-a auzit"²⁷.

Întrucât camera era neîncălzită, iar timpul răcoros, U. și Arabela Armășescu s-au întins pe pat, îmbrăcați. Și iată cum continuă ordonanța jude catorului de instrucție:

„Surprins de oboseala nesomnului, de cearta îndelungată, de enervare... victima a adormit în revărsatul zorilor, pentru a nu se ornaî scula niciodată.

Inculpata, fire orgolioasă, violentă și impulsivă, la vederea calmului somn al victimei, în care vedea probabil disprețul față de ea și de dragostea sa, se hotărăște să se răzbune, înlăturându-l din calea sa...

Cu o hotărâre fulgerătoare și un revolver ce-l avea sub pernă, ca armă de apărare, înțelege să-și aducă la îndeplinire răzbunarea. Ca victima să nu-i prindă gestul, scoate revolverul de sub pernă cu mâna stângă și cu aceeași mină, fără a se mișca din locul unde era culcată, îi descarcă un glonte în tâmpla stângă...

În urmă, inculpata, în supraexcitarea provocată de sentimentul de răzbunare, cât și de urmările faptei ce comisesese, și pentru a da aparența unui gest de desperare, își descarcă cu. aceeași mână un alt glonte în partea dreaptă a pieptului, în direcția de la stânga la dreapta, paralel aproape cu corpul, arma fiind aproape lipită de piept. Proiectilul, trecând pe sub mușchii pieptului și străbătând brațul drept (după ce a fracturat osul, fără să atingă plămânul), a fost găsit jos lângă pat"».

Apărarea va respinge însă această versiune, demonstrând, pe de o parte, inconsistența indiciilor pe care se sprijină versiunea îmbrățișată de acuzare, iar, pe altă parte, existența posibilă a altor trei ipoteze, pe care instrucția era datoare să le verifice.

În sfârșit, unul dintre apărători va susține în

pledoaria sa, acceptând teza acuzării, iresponsabilitatea acuzatei.

Una dintre probele pe care s-a întemeiat acuzarea a fost traiectoria glontelui. Argumentul a apărut în ordonanța de

26 Adina Culoglu, proprietara apartamentului.

27 A se vedea ordonanța definitivă, în *Biblioteca marilor procese*, «în X/1930, p. 14.

28 *Ibidem*, pp. 14 – 15.

246

finitivă, în chiar fragmentul. reprodus mai sus. El a fost întărit prin demonstrația că acuzata era stângace sau, în orice caz, că putea folosi mâna stângă tot atât de bine ca mâna dreaptă, fapt dovedit în timpul instrucției prin audierea ca martor a femeii de serviciu, Lenuța Rădulescu.

În rechizitoriul său, procurorul general va începe prin a examina ipoteza că U. ar fi fost cel care a tras în acuzată și apoi s-a sinucis, lucru pe care l-ar fi putut face fie cu mâna dreaptă, fie cu mâna stângă.

„În prima ipoteză: dacă, U. ar fi tras cu mâna dreaptă, nu se poate explica nici într-un chip că U. a putut, trăgând de la dreapta spre stângă, să provoace acuzatei o rană cu direcțiunea cu totul opusă, adică de la stânga spre dreapta. Dacă U. cu aceeași mână dreaptă s-ar fi ucis apoi pe sine, gestul lui ar fi urmat normele firești, care vor ca individul să întrebuințeze pentru o muncă anumită minimul de efort fizică posibilă. Ei bine, domnilor, pentru ca cineva (când ține revolverul în imâna dreaptă) să se împuște în tâmpla stângă, trebuie să întreprindă eforturi infinite mai mari decât eforturile pe care le-ar face dacă ar pune gura țevii în tâmpla dreaptă. Această din urmă mișcare este normală, este naturală, este instinctivă, pe câtă vreme cea dintâi nu poate să-și găsească niciun fel de explicație. Dar dacă, prin imposibil, am admite aceasta, pentru ca traiectul urmat de proiectil – în interiorul cutiei craniene – să fi fost acela pe care medicul legist l-a constatat la autopsia făcută la Institutul medico-legal, trebuie ca arma să fi fost sprijinită cu țeava perpendicular

pe tâmpla stângă, căci, altfel, dacă pozițiunea armei pe tâmpla ar fi fost înclinată, orificiul de ieșire al glontului s-ar fi găsit în ceafă sau în orice altă parte a craniului, dar numai în tâmpla dreaptă nu.

În a doua ipoteză: dacă admitem că U. ar fi tras cu mâna stângă, nu se poate explica, iarăși, direcțiunea de la stânga spre dreapta a rănii constatate în corpul acuzatei, dată fiind împrejurarea că aceasta din urmă s-a găsit, în momentul când U. ar fi tras în ea, în stângă amantului sau

«29

29 *Ibidem*, pp. 39 - 40.

247

„Dacă admiteți, va continua procurorul general, că acuzata putea să întrebuințeze mâna stângă, dacă a ținut un moment - când a săvârșit crima și când a vrut să-și răpună viața - revolverul în imâna stingă, nu există nicio dificultate, nicio imposibilitate materială pentru a reconstitui această crimă și această tentativă de sinucidere. Ce lucru mai firesc, domnilor jurați, decât direcția glontului de la stânga spre dreapta, a unei răni pe care și-o provoacă o persoană când încearcă să se sinucidă ținând în mâna stângă un revolver pe care și l-a pus în piept. Dacă, pentru a admite că U. este acel care a vrut să comită o crimă și care apoi s-a sinucis, se ridică logica brutală - dar elocventă - a faptelor, aceeași logică și același raționament explică, într-un mod așa de limpede ca lumina zilei, crima pe care a săvârșit-o acuzata și încercarea de sinucidere pe care a făcut-o în urmă. Se poate corupe un martor, se poate denatura și interpreta eronat arătarea pe care acesta a făcut-o în fața justiției, dar faptele, atunci când sunt constatate cu o precizie matematică... nu pot să fie nici denaturate, în ceea ce privește existența lor, nici răstălmăcite, în ceea ce privește desfășurarea lor logică” 30.

Promptă, apărarea va demonstra însă că „sinuciderile ca și accidente n-au legi, că nu se desfășoară după norme fixe, ci, dimpotrivă, în cele mai ciudate și uneori inexplicabile împrejurări” 31. De altfel, la întrebările

avocaților apărării, dr. Minovici, medicul legist, a fost silit să recunoască că nu există „nimic mai paradoxal decât drumul unui glonte. Tragi în cap și el iese prin călcâi” **32**.

Apărarea înfățișează de altfel în instanță două relatări din ziare, din care rezulta că doi sinucigași și-au provocat moartea, trăgându-și un glonte de revolver în tâmpla stingă, cu mâna dreaptă**33**. În consecință, susțin apărătorii, direcția rănii nu poate constitui singură un argument, ci numai în măsura în care ar fi coroborată cu alte indicii.

U. era întins în pat în dreapta acuzatei. În această poziție (va demonstra avocatul G. Costăchescu) el nu putea

30 Ibidem, pp. 44 - 45.

31 Ibidem, p. 143.

32 Ibidem, p. 130.

33 Ibidem, pp. 71 - 72.

să tragă decât cu mâna dreaptă în *acuzată și* apoi în el, în tâmpla stângă, pentru că „sub efectul primei detunături, oricât de hotărât ai fi fost să te sinucizi, sub impresia pocniturii, nu mai alegi mișcări studiate și de detaliu, întorci arma și tragi” **34**.

Avocatul Costăchescu se va întreba cum ar fi putut acuzata să ridice cu mâna stângă piedica revolverului și, mai ales, dacă a tras! în tâmpla stângă a lui U., deci de jos în sus (după ce scosese revolverul de sub perna unde susține acuzarea că se afla), „de ce glonte de lui U. merge de sus în jos, adică exact traiectul pe care trebuia să-l aibă, dacă ar fi tras el singur cu mâna dreaptă” **35**.

La aceasta, J. Th. Florescu va adăuga: „toți cei ce voiesc să se sinucidă își pun revolverul în tâmpla, pentru ca posibilitatea de scăpare să nu existe. Este gestul lor clasic și cunoscut. Cel care vrea să omoare o altă persoană trage însă direct în piept, cum a făcut U. descărcând arma în Arabela Armășescu și, apoi... își lipește revolverul de tâmpla...” **36**.

Acuzarea a mai invocat, în susținerea tezei sale, o serie de indicii: poziția revolverului în momentul descoperirii cadavrului lui U., existența sub pernă a unei

adâncituri care indica locul unde stătuse revolverul, precum și poziția glontelui care a lovit-o pe acuzată.

Să reluăm firul faptelor din momentul în care, în camera închiriată de acuzată, s-au auzit două detunături. Martora Adina Culoglu, locuind în camera de alături, este trezită de zgomot și se repede spre locul de unde auzise împușcăturile. În pragul camerei, acuzata rănită cere ajutor. Femeia de ziserviciu, Lenuța Rădulescu, fuge în goană după un medic și se întoarce cu dr. M. Kitzis. Între timp, acuzata s-a întins din nou în pat, învelindu-se cu plapoma. Doctorul, văzând spectacolul care i se înfățișa, înștiințează poliția și se reîntoarce în grabă pentru a pansa pe acuzată și a o transporta apoi la sanatoriu. Iată declarația doctorului **M... Kitzis:**

34 Ibidem, p. 70.

35 Ibidem, p. 71.

36 Ibidem, p 85.

— /, /

vk

&

„Intrând în cameră, o doamnă, din pat, a început să țipe și să-mi ceară ajutor, spunând că a folst împușcată de domnul de lângă ea, care s-a sinucis. Doamna se văita de mâna dreaptă și că are hemoragie internă.

Văzând că la țipetele sale persoana de alături nu mișcă, m-am apropiat de el să văd ce are.

L-am văzut ca și când dormea, învelit cu plapoma până la gât, cu mâinile sub plapomă, iar pe cap avea căciulă. Cercetându-l, deși cald, era însă mort. În acest timp, pe măsuta de noapte de lângă pat, am văzut un revolver de care nu m-am atins... Am trimis pe servitoare după pansamente și cum lampa a fost aprinsă de ziservitoare... am văzut la capul patului, unde erau picioarele doamnei, jos pe dușumea, lângă multe urme de sânge, un glonte de revolver de care nu m-am atins” **37.**

Din faptul că revolverul se afla pe măsuta de noapte, acuzarea deduce că el n-a putut fi pus acolo decât de acuzată, căci moartea lui U. fiind fulgerătoare, dacă el este

acela care ar fi tras, era firesc ca revolverul să fie găsit căzut pe jos.

Dar iată că apărarea audiază în instanță pe comisarul de poliție, care a sosit primul la fața locului. Or, acesta declară că era prima >sa cercetare și că a făcut greșeala de a ridica revolverul de pe jos și de a-l pune pe măsuta de noapte.

Această declarație îl obligă pe dr. Kitzis, cu prilejul confruntării, să precizeze că a văzut revolverul pe mäsutä, nu prima dată când a intrat în cameră, ci atunci când a revenit, după ce anunțase poliția.

Dar apărarea, prevăzătoare, cere expertului, prof. dr. Minovici, să precizeze dacă este sau nu posibil ca un sinucigaș, cu creierul perforat, să mai facă vreun gest ca acela de a pune revolverul alături de el pe masă. Răspunsul omului de știință este afirmativ.

Sosit la fața locului, judecătorul de instrucție făcuse o constatare pe care a consemnat-o într-un proces-verbal, și anume că - ridicând una dintre pernele din patul în care se afla victima - „s-a văzut imprimat în saltea și cearșaf

87 *Ibidem*, pp. 20 - 21.

250

semnul unde fusese ținut un corp tare, de forma revolverului” și „așezând revolverul în acel loc, s-a așezat perfect pe forma imprimată pe cearșaf și saltea, ceea ce denotă că revolverul a fost ținut în acel loc un timp și că perna a fost presată cu capul...” 38.

De ale acuzarea trage concluzia premeditării: Arabei a Armășescu își pregătise revolverul, punându-l sub pernă.

Apărarea însă acuză instrucția că n-a început prin a cerceta cui a parținea revolverul și a pornit de la ideea preconcepută că era al Arabelei Armășescu. Într-adevăr, în fața Curții cu jurați, mama victimei recunoaște că revolverul aparținea fiului ei.

În această situație, problema amprenteii revolverului pe pernă este considerată ca o dată inexactă.

În ceea ce privește glonte pe care dr. Kitzis l-a văzut pe jos, la picioarele patului, acest indiciu a

determinat pe medicul legist să explice gesturile acuzatei într-un mod care, combinat ou versiunea acuzării, duce la o situație neverosimilă pe care o relevă apărarea.

„Lacunele sunt numeroase, de aceea reprezentantul ministerului public a trebuit să părăsească, rând pe rând, toate concluziile care puteau fi trase în mod necesar din faptele cauzei și a deviat spre o analiză de ordin psihologic a crimei și a persoanelor care pot fi bănuite de această crimă. Trebuia să părăsească unele fapte, deoarece nu mai erau sigure, nu întăreau ipoteza d-sale, ba încă provocau dubiul în care toate explicațiile și toate ipotezele își găsesc locul...

Pentru a pune în evidență această situație, se descompun mișcările acuzatei, așa cum au fost văzute de reprezentantul parchetului și de medicul legist care l-a secondat în cursul instrucției. Acuzata Arabela Armășescu stângace, presupunând că acest fapt atât de contestat ar fi stabilit, a descărcat un glonte de revolver în tâmpla avocatului U. Moartea acestuia a fost fulgerătoare, judecând după poziția în care cadavrul a fost găsit. Acuzata s-a gândit apoi să se sinucidă și și-a tras un glonte de revolver care a provocat o rană gravă, din pricina căreia a trebuit să stea atâta vreme în

Ibidem, p. 18.

257

S. i îngrijire medicală. Unde se găsea în acest moment? în pat? Nu. Domnul doctor Mina Minovioi nu admite această ipoteză. După domnia sa, acuzata Arabela Armășescu s-a dat jos din pat și a descărcat revolverul stând în picioare. Numai așa se explică de ce glonte de revolver au fost găsite jos pe podele. Nu văd de ce trebuia să zise dea jos din pat și de ce această încercare de sinucidere nu putea să aibă loc și în pat. Dar această poziție era necesară ca să justifice bănuielele domnului expert. Altminteri, dată fiind direcția răni, trebuia să presupunem neapărat că altcineva a tras în Arabela Armășescu și că la mijloc n-a fost vorba de o sinucidere, ci de o adevărată crimă. Dar iată și motivul care a reținut în mod deosebit

atenția domnului procuror general. Revolverul a fost găsit pe o măsuță, într-o direcție cu totul opusă aceleia în care zise găsea *acuzata*. În momentul în care a încercat să se sinucidă. Primind versiunea parchetului, trebuie să presupunem, prin urmare, că după ce s-a împușcat, *acuzata* Arabela Armășescu, plină de sânge de sus până jos, a făcut de jur-împrejur ocolul patului, pentru ca să așeze frumos și calm revolverul pe măsuță, cu intenția generoasă ca să găsească ceva și domnul judecător de instrucție, în cele din urmă, reprezentantul ministerului public și-a dat seama că nu poate coordona elementele acuzației, că ele duc la neverosimil și, înlăturându-le, s-a retransat într-o amplă analiză de ordin psihologic, pentru a lămuri domnilor jurați că numai *acuzata* a putut săvârși această crimă

„39

Dar *acuzarea* mai avea un indiciu pe care îl considera foarte puternic. În procesul-verbal încheiat la 22 martie 1929, judecătorul de instrucție consemnase:

„... cu ocazia examinării d-nei Arabela Stravolca am observat o pată rotundă de arsură recentă, pe partaa cărnoasa a imunii stângi între degetul cel mare și cel arătător.

Arsura avea formă rotundă și interesa numai pielea, deopotrivă, pe toată întinderea arsă și fără a fi vreun punct de arsură sângerândă...” 40.

39 *Ibidem*, pp. 143 - 145.

40 *Ibidem*, p. 19.

G. Costăohescu va semnala faptul că data de 22 martie, de pe acest proces-verbal, a fost rectificată în 27 martie 41. R. Rosetti sublinia - la rândul său - că depoziția femeii de serviciu, Lenuța Rădulescu, a fost de două ori denaturată, în primul rând nu se luase în considerație declarația sa că Arabela Armășescu se arsesese la sobă și, de asemenea, se interpretaseră greșit relatările sale, pentru că ea declarase, în realitate, nu că Arabela Armășescu ar fi stângace, ci doar că a văzut-o odată folosind mina - stângă” 42.

Așadar, susține apărarea, arsurile – pe care acuzarea le considera o urmă a focului de revolver – erau anterioare și aveau altă cauză.

În sfârșit, tot Radu Rosetti va atrage atenția asupra faptului că expertiza efectuată a conchis că arsurile de la mâna acuzatei nu pot proveni de la o armă de foc.

Un ultim indiciu folosit de acuzare a fost poziția cadavrului, care fusese găsit acoperit cu plapoma. S-a subliniat faptul că U. nu putea să se acopere singur, după ce și-ar fi tras un glonte în creier.

Apărarea a reamintit însă că acuzata, rănită, s-a ridicat pentru a cere ajutor și apoi s-a iintins din nou pe pat, învelindu-se. Este evident că, făcând acest lucru, a tras plapuma, acoperindu-l și pe U., astfel încât <din poziția plăpumii nu se poate trage nicio concluzie.

Apărarea combate, ide asemenea, afirmația acuzării ca Arabela Armășescu ar fi simulat o sinucidere, întrucât rana provocată de glonte era mult prea gravă.

„Nu se joacă cineva cu moartea pentru ca să-și facă o eventuală apărare”, va >spune Jean Th. Florescu.

„Glonte intrat în pieptul Arabelei Armășescu nu este o glumă și nicio înscenare. Ea a fost timp de 3 luni între moarte și viață și nu este permis nimănui să-și bată joc și să se îndoiască de imensa ei suferință fizică, alături de uriașa durere morală” 43.

Starea acuzatei în închisoare fusese atât de gravă, încât medicul închisorii ceruse internarea într-un spital. Iar când în urma avizului unei comisii alcătuite din trei profesori

„*Ibidem*, p. 73.

42 *Ibidem*, p 117.

43 *Ibidem*, p. 85.

252

253

universitari, s-a aprobat internarea în sanatoriul central, acuzata avea o febră de 40°C.

Analizând ipotz ordonanței definitive – crimă de omor urmată de o tentativă de sinucidere din partea acuzatei –

ipoteză sprijinită pe o serie de indicii, constând în împrejurările de fapt semnalate mai sus, I. Gr. Peniețeanu – din partea apărării – atrage atenția juraților că nu este suficientă existența unor indicii.

„Pentru ca ele să poată servi drept premise unui raționament – va spune ci – și a se ajunge, pe baza lor, la o concluzie logică, trebuie să îndeplinească o condiție esențială, aceea de a fi neîndoielnice” **u**.

Or, așa cum a demonstrat apărarea, indiciile pe care se sprijină acuzarea sunt departe de a întruni această condiție. Astfel încât prezumțiile deduse din ele nu sunt nici grave, nici precise, nici concludente**45**.

Fiecare – indiciu în parte este analizat în această lumină.

Astfel, se susține că argumentul acuzării, dedus din faptul că revolverul fusese găsit pe măsuta de noapte, trebuie înlăturat în baza demonstrației științifice că leziunile grave ale creierului mai pot îngădui unele acte și gesturi din partea victimei.

„Așa fiind, va spune I. Gr. Periețeanu, chestiunea de a ști decă U. a putut să pună sau nu revolverul pe masă, căpătând o soluție afirmativă, prezența acelui revolver pe masă (abstracție făcând de intervenția subcomisarului) nu mai constituie un indiciu sigur, din care s-ar putea trage concluzia că U. a fost oimorât. Locul în care s-a găsit revolverul nu exclude ipoteza sinuciderii” **46**.

În ce privește un alt indiciu invocat de acuzare – poziția cadavrului lui U. – și acesta este îndoielnic, va arăta avocatul apărării **t** „Poziția cadavrului are, domnilor, o importanță netăgăduită în toate procesele criminale, dar cu o singură condiție, aceea de a fi neîndoielnică, de a fi rezultatul dramei, iar nu al imixtiunilor străine ei. În speță, ați auzit ce s-a petrecut. Până să sosească magistratul instructor.

44 Ibidem, p. 163.

45 Ibidem, p. 163.40 Ibidem, p. 166.

254

mortul a fost tras, de picioare de sergent, scotocit

prin buzunare, apoi învelit iarăși până la bărbie, cu mâinile de-a lungul trupului. Mă prinde mirarea că agentul forței publice nu i-a făcut toaleta mortuară... apoi a dat buzna în cameră domnul subcomisar, care a dereticat, la rândul său, deplasând corpul delict, fără a putea să ne spună unde l-a găsit! Se, mai poate vorbi serios, în asemenea condiții, de poziția cadavrului? Nu domnilor, ne găsim în fața unor simple ipoteze fanteziste și nu cred că juriul își poate forma convingerea pe bază de fantezii” 47.

Scoțând în evidență caracterul îndoielnic al așa-ziselor indicii folosite de acuzare, apărarea va semnala totodată și omisiunile instrucției.

O asemenea omisiune este aceea de a nu fi trimis revolverul spre examinare, pentru a se constata dacă nu poartă urme de pete de sânge. În legătură cu aceasta, I. Gr. Periețeanu va observa:

„E de neconceput că acuzata a putut să se servească de revolver, în chipul în care se pretinde că s-a servit, fără să lase pe el nici cea mai mică pată de sânge? Bănuiesc, că nici domnul procuror general nu admite că revolverul a fost pus pe imăsuță, mai înainte ca acuzata să fi tras cu el!

Ei bine, când toată, camera a fost presărată cu pete de sânge, când ușa poartă urmele sângelui de pe mâinile acuzatei, e posibil ca singur revolverul să fi rămas imaculat, dacă este adevărat că l-a ținut în mână și s-a servit de el și pentru a omorî, și pentru a se sinucide? Această împrejurare nu constituie o probă evidentă în favoarea acuzatei? Și, în tot cazul, nu se desprind din ea îndoieli, nelămuriri, de natură să-i profite? Rămâne ca dv. să chibzuți, în această privință, atunci când veți lua în cercetare susținerea acuzatei că nu ea a tras în U. și că, dimpotrivă, a fost victima unui atentat din partea acestuia...” 48.

Dar judecătorul de instrucție omisese să cerceteze și amprentele de pe revolver, săvârșind astfel „o mare și regretabilă greșeală”, așa cum, de asemenea, a omis să stabilească al cui era revolverul, va spune Jean Th. Florescu: „Domnul

47 *Ibidem*, pp. 166 - 167.

48 *Ibidem*, pp. 167 - 168.

255

judecător era dator să cerceteze, din magazin în magazin, din fabrică an fabrică, și să stabilească de unde și de cine s-a cumpărat revolverul. Era aceasta o datorie elementară... n-ați făcut-o. Nu aveți dar dreptul să afirmați, prin copilărești deducții, că, neștiind al cui era revolverul, trebuie să fi fost al Arabelei..." ...

Apărarea va insista, de asemenea, asupra faptului că, în declarațiile sale, acuzata n-a prezentat variante deosebite, cu toate presiunile exercitate asupra ei în timpul instrucției și cu toată starea gravă în care se găsea.

„Nu poate să existe interogatoriu mai clar, mai precis, mai lung. și în același timp mai lipsit de contraziceri, decât acela al acuzatei”, va spune G. Costăchescu se.

Se scoate în evidență și culpa instrucției de a nu fi examinat toate ipotezele posibile, deoarece ea s-a mărginit numai la cercetarea a doua eventualități. Cea, dintâi a fost aceea că U. ar fi tras un glonte asupra Arabelei Armașescu și apoi s-ar fi sinucis, ipoteză pe care o admite la început, pentru a o respinge ulterior (ceea ce explică arestarea acuzatei abia la 28 martie); cea de a doua ipoteză, că acuzata l-ar fi împușcat pe U. și apoi s-ar fi sinucis sau mai exact ar fi simulat o sinucidere, a fost reținută, pe baza unor indicii și prezumții a căror valoare era atât de discutabilă.

Exista însă și o a treia ipoteză (susține apărarea) pe care instrucția a ignorat-o cu desăvârșire. Este aceea a unui al treilea autor al faptei care ar fi tras gloanțele, pe când cei doi dormeau. Camera din str. Precupeții Noi avea trei chei. Nu au fost găsite decât două dintre ele și în schimb toate ușile erau deschise. Judecătorul de instrucție era obligat, va spune apărarea, să se întrebe unde se află cea de a treia cheie (cea pe care în mod obișnuit o purta U.) și să-și îndrepte cercetările și în această direcție. Ipotetic, acest al treilea putea fi avocatul Stravolca,

doamna P. sau altcineva.

Se subliniază faptul” că instrucția n-a cercetat nici starea ușilor și ferestrelor odăii în care s-a produs crima.

49 *Ibidem*, p. 83.

50 *Ibidem*, p. 69.

256

„Instrucția, a spus O. Teodoreanu, care nu s-a oprit un singur moment asupra acestei ipoteze și care nu avea în fața sa decât pe supraviețuitoarea dramei misterioase, n-a considerat-o victimă, cum era și este, ci obligată sau să producă dovezi că nu e vinovată, fiindcă a scăpat, deși n-a acuzat-o un singur moment că ar fi simulat o sinucidere, sau să indice pe autorul faptelor. Nimeni însă nu poa’>te fi obligat, să se apere. Dar nimeni nu poate fi învinovățit din senin și fără probe sau indicii” 51.

Dacă s-ar fi luat în considerare această a treia ipoteză – spune apărarea – s-ar fi putut explica și loviturile de revolver trase de la stânga spre dreapta, deci dintr-o singură direcție.

„Gineva a putuit privi grupul acesta, arată apărarea, femeia și bărbatul care dormeau alături și tabloul a fost suficient ca să dezlănțuie drama. Se explică mai ușor în chipul acesta și direcția rănii acuzatei Arabela Armașescu, pe care medicul legist nu o poate lămuri, în prima ipoteză. Veți spune, domnilor jurați, că tot ce v-am expus este verosimil, dar n-am făcut dovada că este și adevărat. Desigur! Este o ipoteză însă în care toate elementele de fapt se coordonează de minune și care nu prezintă lacunele celorlalte ipoteze. Sunt simple coincidențe? Și aceasta este posibil! Dar, din momentul în care atâtea ipoteze pot să aibă crezământ, se naște dubiul și nimeni nu mai are curajul de a se pronunța hotărât pentru vinovăția acuzatei. Nimeni nu poate afirma, cu o perfectă siguranță, că numai versiunea ministerului public concordă cu adevărul și nu veți avea tăria morală de a întemeia un verdict de condamnare pe dibuirile acuzației. Domnul procuror general a simțit greutatea invincibilă de a fixa probele sigure ale acuzației sale și a încercat să vă prindă

în mrejele frumosului său talent. A voit să destrame toate fibrele sufletului uman, pentru a vă prinde în jocul unei analize în care finețea se împletea de minune cu insinuarea. Astfel a reușit, dar numai aparent, să înlăture ipoteza sinuciderii, susținută de unii reprezentanți ai apărării” 52.

51 Ibidem, pp. 105 - 106. 52 Ibidem, pp. 147 - 148.

257

Apărarea a mai invocat și depozițiile celor 80 de martori, aproape unanim (favorabile acuzatei, și, mai ales, sistemul de intimidare a unor martori, ca Lenuța Rădulescu, pe care parchetul a mers până la încercarea de a o aresta în ajunul depoziției ce urma să o facă în fața Gurții.

În sfârșit, apărarea se situează (în ultimă analiză) în ipoteza acuzării, pentru a demonstra că, și în acest caz, acuzata n-ar putea fi condamnată, deoarece nu poate fi considerată responsabilă de fapta săvârșită.

„Ați fost foarte al spru, va spune apărarea, cu acuzata, domnule procuror general, n-ați cruțat nici expresiile, nici cele mai crude reflecții privitoare la crima pe care i-o imputați. Ați pierdut din vedere că este vorba de o crimă pasională, iar nu de o crimă obișnuită, izvorâtă din cupiditate” RS.

I. Gr. Periețeanu va dezvolta această teză a crimei pasionale, săvârșită într-o stare de tulburare, de deznădejde și de dezechilibru, sprijinindu-și susținerile pe numeroase citate din tratatele de psihiatrie.

Apărarea încheie imputând procurorului general explozia violentă, crudă și nedreaptă din perorația sa.

Zadarnic va răspunde acesta la acuzația de a fi numit pe Arabela Airimășescu „soție adulteră”, deși ea nu era trimisă în fața juraților pentru adulter, ci pentru crima săvârșită împotriva lui U. „dacă este adevărat că nu mă privește viața intimă a unei femei, în genere, nu am însă dreptul să neglijez toate antecedentele, tot ce face parte din viața unei femei, atunci când ea se înfățișează ca acuzată înaintea justiției. Și aceasta pentru că ea nu vine

înaintea judecății numai pentru a se discuta fapta pentru care este acuzată, ci pentru a fi privită această faptă în funcție de toate elementele care au putut să o determine. Atunci când această femeie a făcut din viața ei particulară prilejul unui scandal public, care a ofensat societatea, care a tulburat-o, ea nu mai are dreptul să pretindă discreție și nici să se plângă că secretele ei li-au fost date în vileag cu ocazia judecării omorului pe care l-a înfăptuit” 54.

53 *Ibidem*, pp. 150 - 151.

54 *Ibidem*, pp. 194 - 195.

258

Și zadarnic va aminti el juraților rolul social al pedepsei, spunând: „Se uită însă că rostul unei condamnări nu este acela de a se răzbuna în mod crud, fie chiar împotriva celui care a săvârșit o crimă. Rostul social al pedepsei trebuie să-l vedeți - în primul rând - în nevoia de a reacționa, din partea societății, de a reacționa împotriva acelor fenomene periculoase pentru existența ei, cum este îndeobște o crimă. Și, dacă este dăunător pentru existența societății un asemenea fapt, mi se pare că este cu mult mai de plâns societatea, atunci când nu găsește - în nevoia ei de a se apăra, în aspirațiile ei către un ideal de dreptate - energii morală necesară pentru a reacționa împotriva crimelor. Este nevoie, domnilor jurați, de sancțiunii împotriva acelor care tulbură ordinea socială, de sancțiuni pe care le cer și dreptatea, și nevoia de a împiedica, printr-un exemplu, rătăcirile viitoare!” 55.

Jurații se vor întoarce cu un verdict negativ: Arabela Armășascu nu este vinovată de crima pentru care a fost trimisă în fața Curții!

95 *Ibidem*, p. 200.

259

REDACTOR: CAMELIA IONESCU
TEHNOREDACTOR: IOANA DRAGOMIRESCU COLI DE
TIPAR: 16, 25

INDICI PENTRU CLASIFICAREA ZECIMALA:
PENTRU BIBLIOTECILE MARI: 34 PENTRU
BIBLIOTECILE MICI: 34

Tiparul executat sub comanda nr. 446 la
întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”. str. Grigore Alexandrescu nr.
89 - 97

București Republica Socialistă România **m**

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Im;

Lei 6, 50